

MIJN ITALIAANSE MOEDER

Van dezelfde auteur:

Tot de bodem

Medelijden met de duivel

De helft van mijn ziel

VIOLET LEROY

Mijn Italiaanse moeder

ROMAN



© 2018, Violet Leroy
Alle rechten voorbehouden

Omslagfoto: RetroAtelier © iStock
Omslag en typografie: Mulder van Meurs
Auteursfoto: © Fjodor Buis
NUR 301: roman
ISBN 978-94-6297-114-1

Dit boek is ook verkrijgbaar als eBook

Voor Han

Proloog

1968

Een paar weken nadat ik in Florence was gaan wonen, nam ik de trein naar Rufina. Het was eind augustus. Ik ging naar de familie Ricosoli da Pomino. Elf jaar geleden had ik ook bij hen voor de deur gestaan, bijna zestien jaar oud.

Onlangs had ik een brief geschreven naar Matteo. Ik had hem uitgelegd wie ik was en dat ik mij wilde verontschuldigen bij zijn tante, de barones. Het leek me onjuist om onverwacht te komen. Niet een tweede keer. Zou hij mij willen adviseren, schreef ik hem; was het beter haar een brief te sturen of om persoonlijk langs te komen? Matteo had teruggeschreven dat het beter was om te komen, en donderdagmiddag rond een uur of vier zou een goed moment zijn.

Op het station van Rufina nam ik een taxi naar het landgoed. Het was een mooie dag en het Toscaanse land was uitgedroogd na een hete zomer. De cipressen waren groen en stoffig. Het grasland was geel. Hier en daar bloeide een verlate papaver. De druiven rijpten aan hun stammen, de bladeren waren bruin verdord. We reden over een smalle weg, onverhard, een spoor van stof achter ons latend. Ik keek door de achterraut van de auto naar stofdeeltjes die de stralen van de zon weerkaatsten. Kleine sterren leken het. We trokken door het heelal. Ik zat niet in een taxi, ik zat in de vensterbank van mijn zolderkamer aan de Hunzestraat in Amsterdam. Voor ik mijn Italiaanse moeder vond, waren de sterren mijn vrienden. Ik zat met beer Bruin voor het raam en zwaaide naar hen. Grote Beer, Cassiopeia, de Pleiaden. Ook al waren ze onbereikbaar, ze gaven me het gevoel dat ik niet alleen was.

Mijn verleden werd heden, het werd de lange, eenzame weg die ik als kind te gaan had naar mijn bevrijding.

I

Amsterdam, september 1945

De lamp in het trappenhuis was stuk. In het halfdonker gingen we de trap af. Mammie liep voorop en droeg een boodschappentas. Er zat een mes in. Met mijn handen aan de spijlen van de trapeuning liep ik achterstevoren naar beneden. We zeiden niets. In de stilte maakten alleen onze schoenen geluid. Voor de gesloten deur van één hoog lag brood, en aardappels. Soms groente, of een kannetje melk. Mammie stopte het eten in de tas, die ze met één hand droeg. Ze gaf mij het mes. Ik tikte drie keer op de deur en schoof het mes eronderdoor. Of een vork. Of lepel.

Daarna gingen we terug naar boven. Op de treden van de trap lag een loper die vastzat met glimmende roeden. Die treden waren hoog, net als de trapeuning. Mammie zei dat die treden hoog léken. Haar benen waren lang en voor haar waren de treden goed. 'Loop op je benen,' zei ze wanneer ik met mijn handen op de volgende trede steunde. Mijn benen waren bijna vier jaar oud en korter dan die van grote mensen. Mijn lijf zat erbovenop en daarbovenop mijn hoofd. Aan de zijkanten van mijn lijf, net onder mijn hoofd, had ik armen, met handen. Alles bij elkaar was ik dat. Anna. Ik was er altijd wanneer ik wakker was.

's Ochtends na het slapen, zaten we samen voor de kaptafel. Ik bij mammie op schoot. In de spiegel zat ik ook op schoot. Mijn hoofd had een neus en oren en ogen, en bovenop zat lichtblond haar met krullen. Mammie borstelde het iedere dag. Honderd keer achter elkaar, ik telde hardop mee. Zij zei dat ik het perfecte haar had voor een jongedame. Ze glom ervan. 'Kijk hoe prachtig. Kind, die glans. Daar gaan we plezier van hebben.' Het was een fijn begin van de dag. Ik vergiste me expres met tellen zodat ze langer borstelde.

Mijn bed stond in een kamertje aan de straatkant. Het was pappies taak het bed op te klappen en de eettafel midden in de kamer te zetten met de vier stoelen eromheen. Maar sinds een tijdje deed mammie dat. Ik trok het gordijn voor mijn opklapbed, terwijl zij de tafel dekte voor ons ontbijt. Van de vier eetkamerstoelen gebruikten we er twee. De andere stonden in een hoek, de zittingen op elkaar. De bovenste stoel gooide zijn poten in de lucht. Hij was vrolijk.

In de huiskamer stond een grote kachel met twee leunstoelen ernaast. Voor mij was er een kleine stoel zonder kussens. De laatste tijd klom ik op pappies stoel, die zat zacht. Mammie was vergeten dat ze dat had verboden.

Aan de muur hing een klok die zachtjes tikte en de tijd aanwees. Ieder uur sloeg hij. Het geluid galmde je hoofd in. Wanneer je je vingers in je oren stopte, kon het lawaai niet naar binnen, maar mammie wilde geen vingers in haar oren. Ze wilde de tijd zien, niet horen. Iedere morgen trok ze één gewicht van de klok op. Het andere bleef op de grond staan, waardoor de klok niet sloeg. Behalve op de klok kon je tijd niet zien of vastpakken. Mammie had het vaak over tijd: ‘Rustig kind, we hebben alle tijd,’ of: ‘Schiet op kind, ik kom tijd te kort.’ Ik snapte wat ze wilde, maar wat tijd was snapte ik niet.

Achter de huiskamer was een slaapkamer voor mammie en pappie. Zij hadden een groot opklapbed en sliepen er samen in, wat me gezellig leek. Het bed was zo zwaar dat mammie het niet in haar eentje tilde. Het stond in de slaapkamer te wachten tot pappie er zou zijn om het op te klappen. Tussen de slaapkamer en de huiskamer zaten schuifdeuren. Tegenwoordig hield mammie die deuren dicht zodat het bed en de slaapkamer onzichtbaar waren. Ze zei dat ik raaskalde wanneer ik vroeg of haar slaapkamer er nog was. Maar hoe kun je zeker weten dat iets bestaat wanneer het niet te zien is? De tijd, die onzichtbaar was, had tenminste een klok. Maar de slaapkamer? Stel je voor dat ik binnenstapte terwijl de slaap-

kamer er niet was? Zou ik vallen? Waar kwam ik terecht? Waar de vorken en messen lagen?

In de hal was een tweede deur naar de slaapkamer van mammië. Die was meestal dicht. 'Pas op,' gilde ik, wanneer ze zonder te kijken de slaapkamer binnen liep. Ze deinsde achteruit van schrik en de slaapkamer had gelegenheid terug te komen. Mammië werd boos van mijn waarschuwingen. 'Doe normaal,' riep ze. 'Als je me weer aan het schrikken maakt, doe ik je wat.'

Vijf september was ik jarig. Ik werd vier en zou naar de kleuterschool gaan. Pappie had verteld dat school leuk was. Ik zou van alles leren, en praten en spelen met andere kinderen. Dat wilde ik graag. Ik had nooit buiten gespeeld. Als ik eraan dacht voelde het alsof iemand in mijn lijf kneep. Overal en van binnen vooral. Toen het oorlog was, kon het niet. Je wist nooit wanneer de vijand passeerde, zei mammië. Ze zouden met hun wagens dwars over me heen rijden als ik niet snel genoeg opzij ging. Of ze zouden schieten. In beide gevallen ging ik dood en dat wilden pappie en mammië niet. Ik was de toekomst. Dat was ook een tijd.

Toen de oorlog voorbij was, mocht ik nog niet buiten spelen. Het bleef gevaarlijk. Het gevaar heette: niet-ontplofte bommen, ordeloosheid, stoute kinderen of schijnheilige ouders. Ik zat op mijn knieën op een stoel en keek naar kinderen uit de straat die wel naar buiten mochten. Ik keek tot het ongelukkige gevoel zo hard kneep dat ik ervan huilde. Mammië zei: 'Stel je niet aan, het is voor je eigen bestwil.'

Wat was bestwil? Ik liet me op de grond vallen en gilde hard. Het maakte mammië kwaad. Soms zo dat ze mijn arm pakte en me meesleurde naar de keuken. Daar hield ze mijn hoofd onder de koude kraan. Ik stopte met gillen omdat mijn neus verstopt raakte met snot en mijn mond volliep met water.

Buiten zag ik een moeder. Haar kind was net als ik. Blond haar, met krullen. Zij mocht wel op straat aan de hand van

haar moeder. Die moeder was anders dan mammie. Deze moeder had haar kin op de borst en haar schouders opgetrokken. Ze had een raar hoedje op. Een man fietste langs en tikte dat hoedje af. Ze schreeuwde. Mensen kwamen op haar geschreeuw af. Ze wezen op haar hoofd. Dat was kaal, met vlekken. Een andere man gaf een schop tegen het hoedje. Het vloog de straat door en iedereen lachte. De moeder en het kindje stonden tegen een huis met joelende mensen om hen heen. Overal gingen ramen open en hingen mensen over de vensterbanken.

‘Mammie, mammie!’ gilte ik.

Ze kwam naast me staan. ‘Verschrikkelijk.’

Uit een raam werd een grote witte pot omgekieperd. Poep en pies vielen boven op de moeder en haar dochttertje. Ik huilde. ‘We moeten helpen,’ riep ik, maar mammie zei: ‘Nee, die moeder is getrouwd met een NSB’er. Zij hoort binnen te blijven met haar kind.’

NSB’er?

Op de dag van mijn verjaardag zat ik weer voor het raam. Ik zag kinderen aan de hand van hun moeder naar school gaan. Sommige moeders hadden aan iedere hand een kind. Het verlangen mee te gaan trappelde in mijn benen.

‘Wanneer gaan wij?’

‘Jij blijft voorlopig thuis.’

Niet naar school? Ik viel van mijn stoel en zette het op een krijzen.

‘Hou daar onmiddellijk mee op.’

‘Het is niet eerlijk.’ Ik krijste harder en trapte tegen de stoel die omviel. Mammie liep de kamer uit. ‘Ik heb het moeilijk genoeg zonder jouw geschreeuw.’ Ze verdween naar de keuken en kwam terug toen ik niet meer schreeuwde.

Hoelang zou het nog duren voor ik met andere kinderen kon praten? Kon spelen? Pappie had het beloofd. Als de oorlog klaar was; als ik vier was. Ik wou dat hij terugkwam.

Pappie was op reis, zei mammie, maar ze kon me niet ver-

tellen waar hij was. ‘Onderweg.’ Reis was iets waarin je lang onzichtbaar was.

‘Wanneer kan ik hem zien?’

‘Je moet geen ingewikkelde vragen stellen.’

Volgens de kalender, ook een soort klok, maar met meer getallen en op velletjes papier die je iedere dag moest afscheuren waarna die dag in de winter in de kachel verdween en in de zomer in een oude schoenendoos, volgens die kalenderklok was pappie heel lang weg. Dat zag ik aan de hoge stapel blaadjes in de schoenendoos. ‘Wanneer komt hij terug?’

‘Hou erover op,’ zei mammië. Haar stem trilde.

‘Bestaat hij nog?’ Was pappie de slaapkamer binnen gestapt en verdwenen? De schrik sloeg me om het hart. ‘Mammië! Bestaat hij nog?’

‘Als je niet stil bent doe ik je wat.’

‘Hij zit onder de vloer... mammië, hij zit onder de vloer.’ Ik schreeuwde en rende naar de slaapkamer.

Mammië hield me tegen en sleurde me naar de keuken. ‘Pappie is onderweg. Moet ik de koude kraan aanzetten?’ Ze schudde me door elkaar en zei: ‘Kind toch, kind.’ Daarna trok ze me tegen zich aan, duwde me weg en verdween in de wc. Ik hoorde haar huilen.

Een paar dagen na mijn verjaardag kwam dokter Hertog op bezoek. Mammië zat in haar stoel bij de kachel, haar ene been over het andere geslagen. Ze droeg mooie kleren en schoenen met hakken. Ze had uren voor de spiegel gedraaid. Haar haar was opgestoken en haar lippen waren rood. Dat rood smeerde ze met een kwastje op haar lippen. Ze zwaaide met het kwastje: ‘Het resultaat van vijf jaar zuinigheid.’ Het had met de oorlog te maken, maar verder snapte ik het niet.

Ik was ook netjes gekleed. Mammië mopperde op mijn voeten. Ze waren gegroeid en mijn schoenen pasten niet meer. De schaar had de voorkant opengeknipt. Mijn tenen staken eruit. Omdat de schoenen blauw waren, had ik blauwe sokjes aan gekregen.

De dokter zat in pappies stoel.

‘Werkt u voor de regering?’ vroeg mammië.

Ik zat aan de eettafel en luisterde mee.

‘Voor het Internationale Rode Kruis. Ik ben net terug uit Italië.’

Mammië zuchtte. ‘Daar wil ik graag naartoe... als alles weer normaal is. Hoe was het daar?’

‘Er is veel kapot gemaakt door de Duitsers. Net als hier.’

‘Ik wenste dat ik u een kopje thee kon aanbieden,’ zei mammië.

‘Water smaakt lekker.’ Hij nam een slok uit het glas. ‘Ik heb uw man gisteren gesproken.’

Ze spraken zachtjes. ‘En daarna had ik toevallig een ontmoeting met de pro...’ Zijn geluid verdween en kwam terug. ‘Neem van mij aan dat uw man binnenkort terug is.’ Dat hoorde ik wel! Een vrolijk gevoel trok door mijn lijf. Ik sloeg met mijn handen op tafel en mammië riep: ‘Rustig, kind.’

Dokter Hertog kwam de eetkamer binnen. Hij was een oude man. Zijn haar was grijs, zijn huid bruin en gerimpeld en achter zijn brillenglazen had hij blauwe ogen. Wanneer hij naar mij keek, straalden die ogen. ‘Waar is Anna? Waar is de jarige?’

Omdat ik niets wist te zeggen, sloeg ik weer met mijn handen op tafel. Ik lachte erbij, zo vrolijk was ik.

‘Ik heb iets voor je meegenomen,’ zei hij. ‘Een cadeau.’ Hij verdween naar de gang en kwam terug met een pak. Het papier eromheen was bijeengebonden met rode en groene linten. Het zag er feestelijk uit. Mijn hart klopte heftig. Was dit een cadeau? Ik wipte van mijn ene been op het andere. Bijna liet ik me vallen, wilde ik gillen van opwinding. Mammië trok haar wenkbrauwen omhoog. Gedraag je, bevalen haar ogen.

‘In Nederland is niets te krijgen, maar in Italië gelukkig wel,’ zei hij.

‘U hebt een cadeau voor Anna uit Florence meegenomen? Wat bijzonder.’

Ik nam het cadeau van de dokter aan en zette het met zijn hulp op de eettafel.

‘Maak maar open,’ zei hij.

Ik trok aan linten, die te vast zaten.

‘Ach mevrouw Harper, misschien heeft u een schaar?’

Mammies hakken tikten hard op de houten vloer. Haktiktak. Het kleed dat erop had gelegen was weg. Uit een la toverde mammie een schaar tevoorschijn. Had die daar al die tijd gelegen? Of was hij teruggekeerd op het moment dat we hem nodig hadden? Haktiktak. Daar was ze weer. Ik stak mijn handen uit naar het glimmende ding, maar ze gaf hem aan de dokter. De schaar glom en knipte de linten door. ‘Zaff, zaff,’ fluisterde hij.

Ik wikkelde het papier van het cadeau af. Het viel op de grond. Mammie keek afkeurend, maar dat wilde ik niet zien. Ik wilde weten wat in de doos zat. Toch raapte ik het op en gaf het aan mammie, die het opvouwde en met het pakpapier in haar handen naast de tafel bleef staan.

‘Ik ben benieuwd wat je ervan vindt, Anna!’ De dokter lachte naar mij en naar mammie. ‘De tijd van zorgen is voorbij,’ zei hij. ‘Geloof me maar.’

De doos was van bruin karton: een hoge onderkant waarin het cadeau lag en een deksel dat het bedekte. Ik voelde met mijn handen aan het karton. Het was ruw. En zacht. Het rook naar... naar karton. Lekker.

‘Maak open, kind,’ zei mammie hoofdschuddend. ‘Laat de dokter niet wachten.’

Ik wilde niets liever dan de doos openmaken en toch deed ik het niet. Ik legde mijn oor op de doos, wat de dokter deed schaterlachen. Er kwam geen geluid uit de doos. De lucht van karton trok door mijn neusgaten. ‘Een cadeau,’ zei ik. Mijn hart wilde wegvliegen uit mijn lijf en dokter Hertog kussen.

‘Ja Anna. Een cadeau. Voor jou.’

Ik voelde aan het deksel en sloot mijn ogen. Toen het donker was opende ik de doos. Ik ademde een geur die ik niet

kende en liet het deksel op tafel vallen. De handen van dokter Hertog pakten mijn handen en namen ze mee. Ik kneep mijn ogen dicht. Ik aaide een snuit. Harig en glad. Een lijfje. Armen, benen. Het was een beest. Mijn handen gingen terug naar de snuit. Hoger. Oren. 'O! O!'

Op een bed van rood crêpepapier stond een beer. Hij was bezig uit de doos te klimmen. 'Een beer, een beer!' gilte ik. Hij keek naar me. Ik hielp hem de doos uit.

'Rustig, kind,' zei mammie. Ze keek streng en blij en nog wat.

'Dit is Broeno,' zei de dokter. Had hij tranen in zijn ogen? Ik wilde ook huilen, zo blij was ik met Broeno.

'Bruin,' verbeterde mammie.

'Ha Anna,' zei de beer.

'Dag Beer Broeno,' antwoordde ik.

'Bruin,' herhaalde mammie.

'Bruin is een goede Hollandse naam,' beaamde dokter Hertog. 'Broeno klinkt wat Duits.'

'Zou je de dokter niet bedanken?'

'Dank u wel, dokter Hertog. Dank u wel.' Mijn hart wilde hem nog steeds kussen. Ik zag aan mammie dat zij dat ook wilde, maar dat het niet mocht. 'Dank u, dank u, dank u,' bleef ik herhalen, tot de dokter zijn hand op mijn schouder legde.

'Het is goed, Anna. Ik ben blij dat jij blij bent met Bruin.' Zijn ogen zwommen achter zijn brillenglazen.

Ik was zo verrukt van Bruin dat ik niet wist hoe ik dat kon zeggen. Met Bruin in mijn armen staarde ik naar dokter Hertog. Mijn mond kwijlde op Bruins hoofd en ik poetste het weg met mijn mouw.

'Kind.' Mammie schudde haar hoofd.

'Hindert niet,' zei Bruin.

'Ik zie dat jullie voor elkaar gemaakt zijn. Daar ben ik reuze blij mee.' Dokter Hertog draaide zich naar mammie. 'Ik had kleertjes voor hem willen kopen, maar die waren niet te krijgen.'

‘Ik heb wel een lapje liggen,’ zei ze. Ze lachte. ‘U heeft haar een groot plezier gedaan.’ Ze stak een hand uit naar de dokter en voor hij hem kon vastpakken was de hand achter haar rug verdwenen. ‘Ik schenk een glas water in.’ Haktiktak, verdween ze naar de keuken.

Ik had een vriend. Een vriend. Een vriend! Ik vergat dat ik niet naar school mocht. Niet mocht buiten spelen. Op mijn schoenen zonder tenen rende ik met Bruin door de kamer, liet hem het hele huis zien. ‘Wat ben ik blij!’ herhaalde hij keer op keer. Hij had een tehuis en ik iemand om mee te praten.

Een week na het bezoek van dokter Hertog hoorde ik voetstappen op de trap. Wie kwam eraan? De voetstappen waren log, maar kwamen snel de trap op. Niet de mevrouw van drie hoog. Die was oud en hijgde. Hoe hoger, hoe harder. Met Bruin in mijn armen rende ik naar de deur. ‘Pappie, pappie!’

‘Anna!’

De man die boven aan de trap stond zag wit en rook vreemd. Vies. Ik nieste ervan. ‘Nou, nou,’ zei de man. Hij schraapte zijn keel. Zijn broek en jasje zaten vol vlekken en fladderden om hem heen. Zijn witte overhemd was grijs. Was dit pappie? Hij lachte als pappie. Met van die lange tanden. Zijn ogen waren van pappie. Hij tilde me op en zei dat ik gegroeid was. ‘Je bent zwaar geworden, als een olifantje.’

‘Ik heb een beer, pappie.’

Bruin zwaaide.

Pappie zette ons neer. Hij deed alsof hij schrok: ‘Ben ik in de diertuin? Is dit niet waar de familie Harper woont?’

Ik lachte en lachte.

‘Johan,’ hoorde ik mammies stem achter me. Het was de stem waarmee ze mij liet weten iets fout te hebben gedaan.

Met een lange arm hield mammië hem op afstand. ‘Je geur is onverdraaglijk.’ Ze gaf hem een stukje zeep uit de lakenkast en hij bleef uren in de badkamer. Daarna rook hij naar rozenzeep, en naar stank. Mammië deed zijn kleren in een emmer en zette die emmer zuchtend op het balkon.

Toen begon het geruzie. Mammië stond, terwijl pappie aan de eettafel zat, zijn hoofd gebogen. ‘Hoe kun je zo stom zijn? Waarom heb je het niet met mij overlegd?’ Ze had een hoge toon.

‘Ik dacht dat het geen kwaad kon. Wist ik veel dat het verkeerd zou uitpakken.’

‘Dat had ik je van tevoren kunnen vertellen, idioot.’

‘Idioot?’

‘Zat u onder de vloer, pappie?’ Ze keken me met grote ogen aan. ‘Was u gevangen?’

‘Wat heb je dat kind verteld?’ wilde pappie weten. ‘En waar is trouwens het vloerkleed?’

‘Ga jij onmiddellijk op het balkon staan.’ Mammië gebaarde dat ik de kamer uit moest.

Bruin vond het koud op het balkon, het waaide. Ik klemde hem onder mijn arm, onder mijn vestje. ‘Kunnen we niet in de keuken staan?’ Ik durfde niet. We moesten mammië niet kwader maken. ‘We gaan in het zonnetje staan.’ Op het balkon van de benedenburen stond, opgerold en met een touw eromheen geknoopt, het kleed waarover mammië en pappie naar elkaar schreeuwden. Onderuitgezakt, leunend tegen de muur. Onvriendelijk. ‘Dag kleed,’ zei ik.

‘Het is onbeleefd niet terug te groeten,’ zei Bruin tegen het kleed.

Een bleke zon deed zijn best het balkon te bereiken, maar

de stralen waren te kort. Ik drukte Bruin en mij tegen de balustrade aan, zo dicht mogelijk bij de zon. In de tuin van de benedenburen stond een boom die in het voorjaar mooie roze bloempjes gaf. Nu had hij roodbruine bladeren en werd langzaam kaal. Als een man die zijn haren verloor. Als pappie.

‘Ik zal nooit kaal worden,’ beweerde Bruin. ‘Dat is iets van mensen, niet van beren.’ Ik wilde zeggen dat beren haren over hun hele lijf hadden, maar schrok van het gegil van kinderen een paar huizen verderop. Ze renden in hun tuin. ‘Geef hier,’ gilte een meisje. Haar geschreeuw klonk vrolijk. Ze holde achter een jongen aan die een pop boven zijn hoofd hield en rondjes draafde door de tuin. ‘Pak me dan... pak me dan.’ Hij struikelde, lachte en liet zich met de pop op het grasveld vallen. Het meisje griste de pop uit zijn handen. Was het zijn zusje? Ze liet zich naast de jongen vallen en samen staarden ze omhoog. Naar dat bleke zonnetje, naar de beslagen hemel. Naar mij. Bruin kroop onder mijn vest vandaan en zwaaide. ‘Wat leuk,’ zei hij. ‘Kinderen.’

Ze zwaaiden terug. Liggend op het gras. Was gras zacht als een bed? Zou het ruiken? Was het niet koud? De pop wuifde met twee armen. Het meisje had donker haar, met veel krullen die bij elkaar werden gehouden door een rood lint. Mooi. De jongen was blond. Zijn haar was kort geknipt.

Ik zwaaide.

‘Tom,’ prikte de jongen met een vinger naar zijn borst. ‘Mijn zusje Edith,’ wees hij naar het meisje. ‘En Marietje.’ Hij pakte de pop uit de handen van het meisje en gooide haar de lucht in. Ze zweefde terug naar de aarde, in zijn handen.

‘Wat knap,’ zei Bruin. ‘Wat een leuke kinderen.’

‘Hoe heet jij?’

‘Anna,’ riep ik hard. ‘En dit is Bruin.’

‘Kom je bij ons spelen, Anna?’

O! Spelen bij deze leuke kinderen? Kon ik naar beneden springen? Net als de pop, zo in de armen van Tom? ‘Ja,’ riep ik. ‘Ja.’

Een stem riep. Ze stonden op. Tom zwaaide. Edith ook.
‘Wat sta jij te schreeuwen?’ Mammie stapte het balkon op.
‘Er waren kinderen die vroegen of Bruin en ik kwamen spelen.’ Ik sprong op en neer. ‘Mag dat mammie? Mag dat?’
‘Welke kinderen? Waar?’ De zon verdween achter een wolk.
Ik wees naar de tuin van Tom en Edith.
‘Geen haar op mijn hoofd,’ zei mammie. ‘Jij blijft binnen.’
‘Waarom? Ze willen dat ik kom.’ Ik stampvoette niet, daar had mammie een hekel aan. ‘En Bruin mag mee.’
‘Naar binnen jij.’

De boom wuifde met een grote tak. Voor mijn voeten vielen rode blaadjes.

‘Smijt ze in de vuilnisbak, ik wil geen rommel in huis.’
Ik liet ze naar beneden dwarrelen. Ze waren te mooi voor de vuilnisbak. ‘Waarom mag ik niet naar die kinderen?’

‘Daarom niet.’
‘Waarom niet?’
‘Hou je mond. Het is voor je eigen bestwil.’
‘Geen haar op haar hoofd?’ Bruin fluisterde boos. ‘Ik hoop dat ze kaal wordt.’

Pappie bleef raar ruiken en mammie bleef ruzie maken. Hij zei: ‘Ik deed het voor jou en het kind.’

‘Het was oorlog. Dan moet je tien keer nadenken voor je wat doet.’

‘Ik dacht er goed aan te doen. Juist omdat het oorlog was.’
‘Jij bent een stiekemer, Johan Harper.’
‘Hoe minder mensen het wisten, des te beter.’ Pappie draaide.

‘Linkerbips, rechterbips,’ zei Bruin.
Ik had zoveel ruzies gezien dat ik wist dat ze op het punt stonden tegen elkaar te schreeuwen.

‘Ik deed het met de beste bedoelingen.’
‘Zonder dokter Hertog hadden het kind en ik op straat gestaan. Al mijn tafelzilver heb ik gebruikt om dat hebzuchtige

loeder van beneden zover te krijgen dat ze boodschappen voor ons deed.' Daar ging mammies stem de hoogte in. 'Niemand in de buurt die een poot uitstak om te helpen.'

Pappie smeed een tijdschrift op tafel. 'Nee? Weet je waarom niet? Omdat jij het veel te hoog in je bol hebt. Omdat jij altijd uit de hoogte doet. Omdat jij het altijd beter weet. Niemand die jou aardig vindt. Het verbaast me niets.'

Mammie blies. 'Ik heb het niet hoog in de bol, Johan. Alles wat ik doe, is voor de bestwil van het kind.'

Dat woord gebruikte mammie vaak. Bestwil. Alles voor de bestwil van het kind. Het kind. Ik.

'Alsof ik niet aan het kind heb gedacht. Of aan jou.'

'Nee, dat heb je niet. Anders had je het niet gedaan.' Ze bracht haar gezicht dicht bij dat van pappie, en deinsde achteruit vanwege zijn lucht.

'Is het nooit in je betweterige hoofd opgekomen dat als je iets niet weet, je onschuldig blijft?'

'Wat wil je beweren?'

'Stel je voor dat ik het met je besproken had. En je had ja gezegd. Waren we dan niet allebei de pineut geweest? Waar had het kind heen gemoeten zonder ouders?'

'Ik had geen ja gezegd, Johan!' Mammie krijste. Haar ogen schoten vuur. 'Ik zou zo'n risico nooit nemen.'

'Wijsheid achteraf,' riep pappie terug. Hij pakte het tijdschrift op.

'Nee,' beet mammie hem toe. 'Gezond verstand.'

'Straks komt het allemaal op zijn pootjes terecht,' suste pappie. 'Denk je trouwens niet dat de burenen je horen?'

'De burenen...' Mammie schreeuwde door. 'Wat kunnen mij die rotlui schelen. Ik maak me zorgen over de toekomst.'

Ik sloop naar de gang. Pappie had iets gedaan wat slecht was voor mijn bestwil. Ik wou dat ze ophielden met hun geschreeuw. Misschien stopten ze als ik het licht tien keer aan en uit deed. Staande op een krukje telde ik hardop mee, terwijl Bruin de schakelaar heen en weer bewoog. Het hielp half. Pap-

pie zweeg. Mammie niet. ‘Nog een keer,’ zei ik tegen Bruin.

‘Ik denk niet dat het helpt,’ zei hij.

‘Wel! Ik bewoog de schakelaar snel op en neer. ‘Ze moeten stil zijn. Het moet. Het moet.’

‘Je bent er te groot voor.’

‘Zal ik naar binnen gaan en zeggen dat ze moeten ophouden?’

‘Goed idee,’ zei Bruin. ‘Wel erbij huilen.’

Mammie sleurde me naar de keuken. Bruin lag in de gang onder de kapstok en pappie vloog de deur uit. Hij sloeg de buitendeur hard dicht. Het klonk alsof er een bom op het huis viel.

De boom in de tuin van de benedenburen was helemaal kaal en een nieuw jaar was begonnen. Ik stond vaak met Bruin op het balkon. Het was er koud, maar ik hoopte Tom en Edith en Marietje te zien. Ik keek naar hen wanneer zij op straat liepen en ik achter het raam op mijn knietjes op een eetkamerstoel zat. Bruin zat in de vensterbank. Zij gingen naar school, waren altijd vrolijk.

‘Kijk,’ zei ik tegen mammie en pappie, ‘daar zijn Tom en Edith.’

‘Die zijn veel te groot voor jou. Die gaan al naar de lagere school.’

Ze deden spelletjes met andere kinderen. Eén van de kinderen moest een tijdje wachten met dichte ogen. De anderen renden weg en gingen ergens staan waar het kind met de dichte ogen hen niet kon zien. Daarna ging het kind dat had gewacht op zoek naar de anderen. Terwijl dat ene kind zocht, renden de anderen weer naar de plek waar ze had staan wachten. Ze hadden lol. Ik wilde meedoen. Een keer was mammie boodschappen doen en sliep pappie boven een boek. Ik stond voor het raam. Tom zwaaide en lachte. ‘Kom,’ wenkte Edith. Ik trok een jasje aan, knoopte mijn schoenen dicht en sloop met Bruin de trap af. Halverwege opende mammie de voor-

deur. ‘Wat. Doe. Jij. Daar,’ bulderde ze. Ze zette de boodschappen op de onderste tree.

‘Niet goed,’ zei Bruin.

‘Ze willen dat ik buiten kom spelen.’

‘Ze willen?’ Mammies stem sneed in mijn oren. Met haar hooggehakte voet schopte ze de deur in het slot. ‘Naar boven jij.’

Mijn benen hadden geen zin. Mijn armen sleepten me aan de leuning naar boven. Bruin viel op zijn hoofd in de boodschappentas. ‘Help,’ riep hij. ‘Red mij!’

Mammie zette hem rechtop. ‘Loop normaal. Wil jij net zo stiekem als pappie worden?’ Ze stopte Bruin in mijn armen, aaide over mijn hoofd en maakte ruzie met pappie omdat hij niet had opgelet. ‘Ik maak me zorgen, Johan. Hoe lang kunnen we haar binnen houden?’

Ik klom op de keukenstoel en knipperde met het licht in de keuken om het geschreeuw te stoppen, maar Bruin had gelijk. Het hielp niet langer, ik was er te groot voor.

Na het geschreeuw kwam het zwijgen. Doodzwijgen, noemde pappie het. ‘Maar alles is beter dan dat gekrijs van je.’ Tegen mij zei mammie: ‘Vanaf vanavond slaap jij bij mij in het grote bed. Pappie gaat in het jouwe.’

‘Dat is te klein voor hem.’

‘Hij vouwt zich maar dubbel,’ zei mammie. ‘En als hij iets tegen je zegt, zwijg jij. Er wordt niet meer met hem gesproken. Begrepen? Ik wil geen geruzie meer.’

‘Alsof wij die ruzie maken,’ zei Bruin.

Pappie stonk niet meer, en zijn kleren waren schoon. De kalender, die dik begonnen was, werd dunner. De blaadjes werden bewaard voor in de kachel, die niet vaak aan ging omdat er geen geld was voor kolen. Omdat pappie ieder uur de klok liet slaan, verstopte mammie het gewicht. Het was akelig: het zwijgen, de kou, het niets doen. Ik mocht niet naar de kleuterschool. Of de straat op om te spelen. ‘Je kan niet naar buiten. Het is voor je eigen bestwil.’

Daar was het woord weer. ‘Bestwil? Wat bedoelt ze toch?’ vroeg Bruin.

Ik moest opletten. Mammie praatte tegen mij, maar niet tegen Bruin en pappie. Pappie zei woorden tegen mammie, maar ze hoorde ze niet. Ik mocht niet tegen pappie praten, maar hij praatte tegen mij. Hij sprak met Bruin. Bruin praatte met pappie en mij, maar niet tegen mammie. Soms moest ik van mammie iets tegen pappie zeggen. Dat hij op tijd in de rij moest voor een boodschap, of zo iets. Hoewel het niet mocht van mammie, zei ik ook andere dingen tegen pappie. Zachtjes. Of als ze de kamer uit was.

Mammie was een donderwolk. Zelfs als mammie en ik voor de spiegel zaten om mijn haar te kammen, zweeg ze. Ik telde tot honderd en vergiste me niet. Ik huilde veel omdat ik wilde spelen en lachen met andere kinderen. Dat het niet mocht, deed zeer in mijn buik. Die pijn werd erger toen bij het huis van Tom en Edith een grote wagen kwam voorrijden.

‘Ze gaan verhuizen,’ zei mammie tegen mij. ‘Hun moeder heeft een huis aan het Minervaplein geërfd.’

‘Wat is verhuizen?’

‘Ze gaan ergens anders wonen,’ zei pappie. ‘Ze kunnen het gemakker van mammie niet langer aanhoren.’

Ergens anders wonen? Weg van hier? Zouden ze nooit meer zwaaien? Wat was er dan nog? Tranen liepen uit mijn ogen. ‘Het is niet eerlijk,’ huilde ik. ‘Ze gaan weg.’

‘Tom en Edith krijgen de jeugd waarop jij recht hebt, kind. Maar je pappie heeft alles verknald en wij zitten met de ellende. Geen baan, geen geld. Afhankelijk van anderen. Géén toekomst.’

‘Het kind huilt. Moet je zo tekeergaan?’ zei pappie.

‘Wat ken je die kinderen nou?’ zei mammie tegen mij. ‘Heb je ooit met ze gespeeld?’

Ik ging naar de eetkamer en verstopte me achter het gordijn.

Pappie las voor uit een boek dat ik van dokter Hertog had gekregen. Het mocht van mammie, ze gluurde vanachter haar wimpers om te zien of ik niet met pappie praatte. Het boek ging over aapje Monki.

‘Als Monki echt was, was hij onze vriend,’ zei Bruin.

Monki zat opgesloten, maar hij wist te ontsnappen. Dat wilden Bruin en ik ook. Maar hoe? Monki was een aap, hij kon zich van de ene boomtak naar de andere slingeren. Ik en Bruin hadden gekeken of wij dat konden, maar de boom met de roze bloesempjes en de rode bladeren stond te ver weg. ‘Jouw armen kunnen dat niet,’ zei Bruin. ‘Die van Monki zijn veel langer.’

Als pappie las, verveelde ik me niet. Monki reisde de hele wereld over. Dat wilde ik ook als ik groot was. Maar dan moest je geld verdienen en geld kon je alleen verdienen wanneer je kon lezen en schrijven en rekenen. Daarvoor moest ik naar school.

‘Kunt u me geen letters leren?’ fluisterde ik toen het verhaal van Monki uit was.

Mammie keek afkeurend vanuit haar fauteuil.

‘Ze heeft liever niet dat je het gezellig hebt met pappie want dat is geen straf voor hem,’ zei Bruin.

‘We gaan je naam schrijven,’ zei pappie. Hij pakte oud papier uit de schoenendoos en een pen. Ik en Bruin keken toe terwijl pappie met grote letters mijn naam schreef: ANNA. ‘Het zijn twee dezelfde letters,’ legde hij uit. ‘Een A en een N. Als ze in de juiste volgorde staan, staat er ANNA.’

‘A en N,’ herhaalde ik. Dat was makkelijk. Pappie legde vellen papier op tafel. ‘Als ik straks terug ben, kun jij je naam schrijven,’ zei hij. Hij pakte zijn jas en zei mammie en mij gedag. Mammie zei niets.

‘Dag pappie,’ zei ik. Bruin zwaaide. Dat zag pappie niet.

Mammie zei tegen mij: ‘Nu je privéonderwijs hebt, hoeft je niet meer naar school.’

‘Welles,’ zei ik.

‘Jij wil naar school?’ Ze keek zo gemeen dat ik het koud kreeg. ‘Begin maar met gehoorzamen.’

‘Wat!?’ zei Bruin. ‘Bedoelt ze dat je niet naar school mag omdat je met pappie praat?’

Als aapje Monki aan de takken, slingerden mijn gedachten door mijn hoofd. Moest ik pappie doodzwijgen om naar school te mogen? Was mammie boos op mij omdat ik haar niet had gehoorzaamd? Dat kwam omdat ze niet lief was. Omdat ik nooit naar buiten mocht. Niet naar school mocht. Omdat ze streng was. Omdat ze het altijd over mijn bestwil had en ik wist dat dat niet bestond.

Nee, dan pappie. Hij las voor, leerde me mijn naam schrijven en meer letters. Leerde me klokkijken. Liet zien waar mammie het gewicht had verstoppt en hing het aan de klok zodat die sloeg. Hij luisterde met me naar de radio, wanneer daar muziek uitkwam. Hij kon liedjes fluiten; zong met me. Hij lachte om Bruin. En hij verveelde zich. Net als ik.

Maar was dat beter dan school? Kon ik niet beter zwijgen? Hoe gemeen dat ook was? Ik keek naar Bruin. ‘Is dat eerlijk?’ vroeg hij. Ik dacht van niet. Maar kon ik anders? Ik moest naar school. Als ik aan mammie kon ontsnappen door pappie dood te zwijgen, dan moest dat.

‘Het is niet fijn, maar het moet,’ zei ik tegen Bruin.

De boom in de achtertuin bloeide roze bloempjes. Ze verborgen de takken. Ik wist dat ze er waren. Ik was niet meer zoals eerst, toen ik dacht dat dingen niet meer bestonden als ik ze niet zag. Tom en Edith waren weg. En pop Marietje ook, maar ze bestonden nog. In hun huis woonden andere mensen. Ze hadden een baby die de hele buurt bij elkaar schreeuwde.

Ik praatte al lang niet meer tegen pappie, maar luisterde wel naar hem. Hij leerde me mijn achternaam schrijven. En rekenen. Ik wilde meer. Ik moest meer, want mijn hoofd knapte van nieuwsgierigheid. De wereld was vol met dingen die ik wilde zien. Pappie vertelde erover. Er waren landen, dieren,

bergen met bomen, bergen van ijs. Er was zee, een enorme plas water met golven. Hij nam een boek mee over Nederland. Ik woonde in Amsterdam. Dat was een stad. Er waren meer steden. Zandvoort. Dat lag aan het strand en het strand was van zand en op een dag zouden we daar naartoe. Mammie vond dat pappie me te veel leerde. Hij moest ophouden, zei ze. 'Straks gaat ze naar de lagere school en weet ze alles al.'

'Ik wil een nieuw boek!' Ik schopte tegen de poot van een stoel. Wanneer ik luisterde naar de woorden uit een boek zag ik alles voor me. Dat was toch een wonder? Dat letters woorden werden, en woorden zinnen en door je oren heen plaatjes werden in je hoofd?

'Geduld.' Ze keek me streng aan. 'En waag het niet tegen die stoel te schoppen.'

'Een andere dan?' fluisterde Bruin. Ik durfde niet te lachen. Bruin was brutaal.

'Als jij je verveelt kun je helpen met de afwas.' Ze verdween naar de keuken. 'Als je zo nodig naar school moet, kan je best een theedoek vasthouden.'

Deed ik niet wat mammie wilde? Hoelang moest ik dat doen? Ik werd boos. Het was niet eerlijk.

'Zeg het!' zei Bruin.

Ik stormde naar de keuken. 'Ik moet van Bruin zeggen dat het niet eerlijk is dat ik niet naar school mag. Terwijl ik doe wat u zegt.' Mijn voeten stampten op de grond.

'Goed zo,' zei Bruin.

'Zegt Bruin dat?' Mammie griste Bruin onder mijn arm vandaan en zette hem hard op het aanrecht.

'Au,' zei Bruin.

Toen Bruin een paar dagen bij mij woonde, had mammie kleren voor hem genaaid. Een grote witte onderbroek met pijpjes en een hemd met ruime armsgaten. Over zijn ondergoed kreeg Bruin een korte, zwarte broek met elastiek en een hesje met drukknopen dat makkelijk over zijn hoofd kon. Het hesje was groen met rood geruit en stond hem mooi.

‘Bruin moet nodig gewassen,’ zei mammië. Ze sjoede hem uit zijn mooie kleren.

‘Help,’ riep Bruin. ‘Gewassen? Met water?’

Met een nagelborstel zeepte mammië hem in en spoelde hem onder de kraan uit. ‘Kkkoud,’ bibberde Bruin.

‘Niet doen!’ gilde ik keihard.

‘Dit is straf,’ zei Bruin. ‘Zware straf.’

‘Hou op met janken, kind, als hij niet regelmatig wordt gewassen, is hij een bron van ongedierte.’

‘Ze wil niet worden tegengesproken,’ zei Bruin met natte ogen.

‘Ik smijt hem weg,’ dreigde mammië.

‘Stil maar Anna,’ zei Bruin. Hij schuimde uit zijn bek terwijl mammië hem keihard kneep om het water uit zijn lijf te krijgen. ‘Het gaat wel voorbij.’ Bruin was dapper.

Na het wassen hing mammië Bruin aan zijn oren aan de waslijn op het balkon. Ze had grote houten wasknijpers gepakt. Ik voelde ze aan mijn eigen oren, maar durfde niet te protesteren en niet te huilen.

‘Ik weet zeker dat hij het lekker vindt om in de zon te hangen,’ zei ze.

‘Ik weet zeker van niet,’ zei Bruin.

Zijn kleertjes hingen naast hem.

‘Gelukkig heeft ze me niet met mijn gezicht in de zon gehangen,’ zei Bruin. ‘Anders werd ik blind.’

Ik bleef op het balkon. Wat wilde mammië?

Bruin droop druppels. ‘Geen tranen, hoor,’ zei hij flink. ‘Waswater.’

‘Doen je oren pijn?’

Hij wilde zijn hoofd schudden, maar de knijpers verhinderden dat. Mammië maakte thee. Ik hoorde haar in de keuken.

‘Kom naar binnen, kind.’

Ik gehoorzaamde.

We dronken thee in de huiskamer. ‘Ik hoop je binnenkort

naar de lagere school te brengen,' zei ze. Ik zat in pappies stoel. Ze keek me niet aan. 'Ik wil graag verhuizen. Naar een andere buurt.' Ze zuchtte. Ging ze huilen?

'Het zijn spannende tijden. Voor iedereen,' sprak mammie raadselachtig.

Het was jammer dat Bruin buiten aan de waslijn hing. Hij zou haar begrijpen.

'Misschien is het straks anders. Het hangt van pappie af.'

'Wat dah-an?' wilde ik weten.

Mammie ging voor het raam staan met haar kopje thee en keek de straat af.

'Geduld,' zei ze. 'Dat heb ik ook. Kom naast me staan.'

'Mag Bruin ook?'

'Die is nat. Nee.'

Ik gehoorzaamde.

'Daar is pappie,' zei ze. Ze klonk strak, haar mond wilde niet goed open. Haar onderlip trilde en haar ogen stonden scheef in haar gezicht. Haar wangen waren rood.

'Nou, Johan? Nou?' mompelde ze.

Pappie keek naar boven, zag ons staan en nam zijn hoed af. Hij zwaaide ermee. Hij lachte.

Mammie hilde. Haar theekopje hing aan haar hand, het schoteltje slap tegen haar been. Ik hilde mee. 'Eindelijk is die rotoorlog voorbij,' zei ze. Ze zette de kop en schotel neer, pakte een zakdoek en snoot haar neus. 'Voorbij.'

We luisterden naar pappies snelle voetstappen op de trap.

'Open ramen, zon erin. Weg de wolken, licht erin!' Zijn hoed vloog op de kapstok, zijn jas wapperde vanzelf naar de haak. 'Ik heb een ba...aan,' zong hij. 'Ma...aandag beginnen.' Hij tilde me op, schudde me heen en weer. Zijn ogen straalden. Ik raakte zo verhit dat mijn armen en benen alle kanten op wilden.

'Wat voor baan? Wat voor baan?' Mammies hakken trap-pelden op de kale vloer.

'Boekhouder.'

‘O Johan!’

‘En het betaalt goed.’

‘Dus we kunnen verhuizen?’

Wie was die vrouw, die lachte en huilde tegelijkertijd?

‘Jazeker,’ zei pappie.

‘Geen zorgen meer,’ snik-lachte mammié. ‘Eindelijk weg uit deze rotstraat.’

Pappie zette me op de grond. ‘En deze jongedame kan naar school. Een nieuwe start.’

Naar school! Ik rende naar het balkon om Bruin het prachtige nieuws te vertellen.

Ik was zeven en kon lezen en schrijven. Woorden waren wonderen van letters. Raadsels, waarvan ik soms niets begreep. Sommige woorden werden plaatjes in mijn hoofd, maar veel woorden niet. Zoals ‘ongehoorzaam’, of ‘stiekem’. Het waren andere woorden dan ‘boek’. Of ‘fiets’. Die je kon vasthouden.

Ik wilde graag een fietsje. Ik kreeg er geen voor mijn bestwil. Bestwil was dat woord dat vaak uit mammies mond kwam. Andere kinderen in de straat zouden jaloers op mij zijn wanneer ik een fietsje kreeg. Dus kreeg ik geen fietsje voor mijn bestwil. Jaloers! Wat was dat?

Het was jammer dat de kinderen op school langzaam leerden, maar ik had van de juf een boek gekregen waarin ik mocht lezen wanneer ik moest wachten. ‘Hiermee hoef je niet te vervelen,’ zei ze. Niets was zo erg als vervelen. Mijn stoel en ik werden een draaimolen die niet stil wilde staan.

Bruin mocht niet mee naar school. Hij wilde graag leren en ik vond het gezellig wanneer hij mee zou gaan, want de andere kinderen speelden niet met mij. Een keer had ik hem meegebracht. Ze hadden naar Bruin gewezen en gezegd dat ik kinderachtig was. De kring om ons heen had gewezen met prikkende vingertjes. ‘Anna heeft een bee...heer.’ Met open mond, harde lach en starende blik had hij getreiterd: ‘Anna heeft een bee...heer.’

‘Niet huilen,’ had Bruin gewaarschuwd. ‘Mammie zegt altijd dat wij ons niet laten wegzetten door dommigheid.’ Ik was blijven staan en had teruggestaard met Bruin in mijn armen. Toen was de kring uit elkaar gevallen en waren de domme kinderen weggelopen. Toen ik het mammië vertelde, zei zij dat de kinderen jaloers waren omdat ik anders was.

Vandaag was de eerste dag van het nieuwe schooljaar. Ik zat in de tweede en wilde thuis vertellen over de nieuwe juf, nieuwe kinderen in de klas, rekenles, schrijfles en het mooie leesboek dat ik had gekregen. Ik rende van school naar huis. Het was een eind lopen, maar omdat mijn benen waren gegroeid, kon ik sneller vooruit.

‘Vanaf heden begint je opvoeding tot dame,’ zei mammië, toen ik de trap was opgerend.

Heden was een soort tijd. Dat soort tijd stond niet op een klok en niet op een kalender. Pappie had gelachen toen ik hem ernaar vroeg. Hij had de kalender gepakt en gezegd: ‘Dit is de dag van vandaag. Heden. Alle blaadjes vóór heden zijn het verleden en alle blaadjes erna, de toekomst. Leven kan alleen in het heden.’

‘Vandaag is de toekomst,’ had mammië gezegd.

‘Leven kan alleen in het heden,’ had pappie herhaald. ‘Behalve mammië, die leeft in de toekomst.’

Terwijl ik nahijgde van het rennen zei mammië: ‘Doe je schoenen uit, was je handen en kom zitten. Wij gaan thee drinken en praten over de dingen des levens die jij nodig hebt om een dame te worden.’ Aan haar plechtige stem hoorde ik dat het belangrijk was.

Een dame worden? ‘Mag ik Bruin pakken?’

‘Die beer? Nee, kind. Daar ben je te oud voor.’

Ik stond op om Bruin te pakken, maar mammië zei dat ik moest blijven zitten.

‘Jij gaat worden wat pappie mij heeft afgenomen. Een vrouw van de wereld.’

Mammië was anders dan de andere moeders in de straat. Mammië was knap en rook lekker. Ze wist alles het beste en zei dat ze een vrouw van de wereld was. Ze droeg japonnen van dure stoffen; modellen en knippatronen haalde ze uit haar damesblad. ‘Wat mijn ogen zien, kunnen mijn handen maken.’ Voor ze naar buiten ging kleeedde ze zich chic. See haa ie see. C.h.i.c. Dat woord kon ik spellen en schrijven. Het

was zo'n soort woord als jaloers, maar ik wist hoe het eruitzag. Chic was haar klokkende wintermantel met bijpassende handschoenen en een grote hoed. Chic was haar kleine hoed met veer en voile. Voile was het woord voor het netje dat uit haar hoedje stak en voor haar gezicht hing. Fwaal, fwaal, je hoofdje lekker kaal. Zo onthield ik moeilijke woorden. Mammie droeg haar haar met een rol in haar nek, naar de mode van 1948. 'New Look, New Look,' had ze me voorgezegd. 'The American way! New Look.' Amerika was een land aan de andere kant van een zee die ik nog nooit had gezien. Ze spraken daar een andere taal en er woonden indianen.

Ik maakte liedjes van haar moeilijke woorden, want ik wilde die andere taal niet vergeten. Op weg naar school zong ik: 'Njoew Loek, Njoew Loek in je grote onderbroek.'

'Een vrouw van de wereld,' herhaalde mammie. 'Wij moeten werken aan jouw toekomst. Let dus op, kind.'

Ze zat in haar grijze crapaud tegenover mij. Het was als in het vorige huis, maar de stoelen waren nieuw en heetten niet langer fauteuil, maar crapaud. Ik zat tegenover mammie. Tussen de crapauds stond een salontafel. Daarop witte porseleinen kopjes, gevuld met thee. Op het schoteltje lag een zilveren lepeltje om te roeren en een linnen kleedje om een verloren druppeltje op te vangen. Zonder kleedje kwam dat druppeltje onder het kopje terecht en zou het op je kleren vallen. Dat gaf vlekken en vlekken waren taboe. Een dame had geen vlekken. Taboe. Een nieuw woord. Ta koetje boe boe boe. Verboden.

'Drink je thee voordat hij koud is en luister goed. Mijn wijzen lessen zullen je helpen wanneer je in de betere kringen verkeert. Daarvoor zul je mij je hele leven dankbaar zijn. Jij gaat een goed huwelijk doen. Een diplomaat lijkt me voor jou een ideale echtgenoot.'

Mammie haalde geen adem dus er was geen tijd te vragen wat een diplomaat was.

'Achter elke machtige man staat een verstandige vrouw. De

maatschappij drijft op vrouwen die achter hun man staan. De taak van een vrouw is haar echtgenoot te ondersteunen. Zonder die steun redden mannen het niet.'

'Ja.' Dat wilde ze horen, ook al snapte ik er niets van.

'Ja wie?'

'Ja mammie.'

'Denk erom, altijd met twee woorden spreken: ja mevrouw, nee meneer, ja mammie, nee pappie. Alleen ja of nee is bot en onopgevoed, begrepen?'

Wat klonk ze streng. 'Ja mammie.'

'Waar was ik? Ja, als vrouw van een diplomaat moet je bepaalde dingen kunnen. En die ga ik je leren. Als ik klaar ben, ben jij goed opgevoed: een echte vrouw van de wereld. Een dame.'

'Wat is een diplomaat?'

'Je moet geen domme vragen stellen.' Als mammie geen zin had antwoord te geven, zei ze dat ik dom was.

Ik zakte onderuit in de crapaud. Ik wilde naar Bruin.

'Als diplomatenvrouw is het belangrijk dat je er goed verzorgd uitziet, dat je weet hoe je je moet kleden. Kijk naar mij, dan weet je hoe een dame eruitziet. Maar het allerbelangrijkste voor een dame is, dat ze alles weet van etiquette. Dat ze weet hoe ze zich moet gedragen in de gegoede kringen waarin ze zich beweegt. Dit boek van Amy Groskamp-Ten Have moet je van begin tot eind in je hoofd hebben.' Ze hield een boek omhoog, het had gele en blauwe blokjes op het kaft.

'*Hoe hoort het eigenlijk?*' las ik de titel hardop. 'Wat is etiquette, mammie?'

Ze legde het boek op de salontafel: 'Dat staat in dit boek. Het is een bijbel voor elke vrouw die voor hogere kringen is voorbestemd.'

Hogere kringen? Ik keek omhoog. Een tijdje geleden had het gelekt bij de bovenburen. Daarna zaten er bruine kringen op het witte plafond.

'Het omgaan met hoogwaardigheidsbekleders moet je goed

afgaan; daar zal ik voor zorgen, kind. Jij zult een succes worden.'

'Ja mammie.'

'Wij krijgen waar jij recht op hebt.' Mammie droomde. Haar ogen waren gesloten en haar mond glimlachte.

Ik wachtte.

Toen ze was uitgedroomd zag ze mij: 'Kind, je zit als een zoutzak. Ga zitten als een dame, rechtop, voor op de stoel, met je voeten op de grond en je knieën tegen elkaar. Zo brengt een dame niemand in verlegenheid. Geen inkijk onder haar rok. De belangrijkste van alle wijze lessen: wees altijd een dame. Laat je nooit betrappen op een moment van onachtzaamheid.'

De volgende dag vloog de voordeur open. Had mammie op de uitkijk gestaan? Ik was de trap nog niet op, of ze trok aan mijn jas. 'Doe uit en kom binnen kind, wij gaan theedrinken. Vandaag een wijze les over hoe belangrijk het is waar je woont.' Dat leek hetzelfde als wat ze gisteren zei. Wijze les. Kurk van de fles.

'Mag ik naar de wc, mammie?'

'Schiet op, kind, we hebben veel te bespreken en weinig tijd. We moeten om half zes eten omdat pappie een vergadering heeft van het Sinterklaascomité.

Sinterklaas? Kwam hij al? Dat moest ik Bruin vertellen.

'Wacht. Ik vertel je hoe een dame het toilet gebruikt.'

Met de deur van de wc in mijn hand, luisterde ik. Ik klemde mijn dijen tegen elkaar.

'Als een dame naar het toilet gaat, moet ze eerst doortrekken alvorens te plassen. Dan horen mensen in de buurt van het toilet niet de geluiden die ze maakt. Dat zou onbeschaafd zijn. Nu klinkt slechts de waterspoeling, dat is beschaafd. Na afloop trekt een dame een tweede keer door en wast daarna haar handen. Beschaving en hygiëne, de pijlers van de moderne mens.'

Hiegiejeene? Ik luisterde half, tot ze was uitgepraat. 'Mag ik, mammie, ik moet heel nodig.'

‘Wacht dan niet tot het laatste moment, kind, ga eerder.’

Ik trok door, plaste en trok weer door. In de huiskamer nestelde ik mij in pappies crapaud. Mammies boze blik maakte dat ik gauw mijn voeten op de grond zette en mijn knieën tegen elkaar duwde. Ik zat niet lekker op het voorste deel van de zitting omdat ik niet tegen de rug van de crapaud kon leunen. Ik was te klein. Of was ik te kort? Ik hoopte dat de les snel voorbij was en ik naar buiten kon. Het was mooi weer en ik wilde verstopperijtje spelen met kinderen uit de straat.

Mammie ging ervoor zitten. ‘Je mag trots zijn dat wij in de Rivierenbuurt wonen, kind. Dit is een hele goede buurt, ruim opgezet, bedacht door stadsarchitect Berlage. In deze buurt wonen uitsluitend mensen die met hun hoofd werken. Wij zijn hier naartoe verhuisd om niet tussen mensen te hoeven wonen die minder zijn.’

Ik vond de buurt kaal, er stonden nergens bomen in de straat waarachter je je kon verstoppen. Toch was het er fijn, omdat ik in deze straat buiten kon spelen en naar school mocht.

‘Als mensen je vragen waar je woont, zullen ze aangenaam verrast zijn als je Rivierenbuurt zegt. De Hunzestraat is de beste straat van de Rivierenbuurt en van de Hunzestraat hebben wij het beste huis.’

Bruin riep uit de slaapkamer: ‘Kom nou.’

‘Onze straat is breder dan de Kuinderstraat en de Kribbestraat, hij is beter dan de Griftstraat en de Alblasstraat. Dat zijn woningen van een woningbouwvereniging en daarin wonen kleine luiden, zoals politieagenten en conciërges.’

Woutje uit mijn klas woonde in de Griftstraat. Was zijn vader een kleine luid? Wat was dat? Luid, snuit, blaas mammie uit.

‘Wij wonen in het mooiste blokje huizen van de straat. De huizen zijn luxe. Luxe is glas-in-lood ramen, schuifdeuren tussen de kamers, een fonteintje in het toilet om je handen te wassen na het gebruik, een ruime eerste etage en een halve

derde etage. Als je groter bent krijg jij op die derde etage een eigen kamer.'

'Hm, hm...'. Op deze tweede dag van de wijze lessen begreep ik dat mammië ongestoord wilde doorpraten. Ik moest luisteren en als ik vragen stelde of terugpraatte, vond ze dat vervelend.

'Een huur van tweeëndertig gulden per maand is een flink bedrag, maar wij hebben het er graag voor over. Jij hoeft je niet te schamen voor de buurt waar je woont. Let wel, kind, het kan altijd beter. De leden van pappies Sinterklaascomité wonen in Oud-Zuid. Over een tijdje zullen wij daarheen verhuizen. Als je pappie meewerkt.'

Buiten op straat zong-zei een koopman: 'Hoe-de-do-se-in-alle-ma-tuh!' Het klonk schor en gedempt, maar was goed te horen.

'Ik heb dringend een nieuwe hoedendoos nodig. Net nu we over zo'n belangrijk onderwerp praten. Nou ja, morgen verder.' Mammië tikte driftig tegen het raam, tot ze de aandacht van de hoedenman had. Daarna pakte ze geld uit haar handtas en ging naar beneden. Ik rende erachteraan.

Een stapel hoedendozen die tot de eerste verdieping reikte, stond voor ons portiek. De dozen hadden een hengel waardoor een stok was gestoken. Een kleine man in een geruit pak stond tussen de stapels dozen. Met schorre stem vroeg hij mammië welke doos ze wilde.

'Ik wil een kleine blauwe doos, voor mijn pillboxje.' Ze keek me aan: 'Pillboxje.'

Ik moest het woord drie keer herhalen.

'Het nieuwste van het nieuwste, kind.'

'Ik ga spelen,' zei ik.

'Niets daarvan.'

Pil pil pil, dit is niet wat ik wil.

Hoedendozenman maakte de touwen los. De doos die mammië wilde, zat onderop, verstopt in een grote doos. Toen hij die doos eindelijk los had en opende, kwam er een stapel

kleinere dozen uit. Terwijl ik toekeek, verstopte een overbuurmeisje zich in een portiek.

‘Mag ik nu buiten spelen, mammie? Alstublieft. Alstublieft.’

‘Hou vast,’ zei mammie. Ze duwde het doosje in mijn handen. Ik hield het vast terwijl zij afrekende. ‘Naar boven,’ zei ze. ‘Buiten spelen is er niet meer bij.’

Teleurgesteld keken Bruin en ik uit het raam van de huiskamer. Het overbuurmeisje was gevonden en hoedendozenman was bezig zijn dozen op te stapelen.

Mammie riep vanuit de keuken: ‘Wees jij maar blij dat jouw vader niet met dozen langs de deur gaat. Dan lag er niet zo’n mooie toekomst op je te wachten. Dan werd je dienstbode, winkelmeisje of werkster. Jij boft, jij gaat in de allerbeste kringen verkeren.’

Pil pil pil, wanneer is mammie stil?

Mammie maakte weinig ruzie want pappie deed wat mammie wilde. Hij was gekleed als heer: een driedelig blauw pak, wit overhemd, bijpassende das, sokken in de juiste kleur en zwarte leren schoenen, die hij iedere zaterdag poetste. Over zijn pak droeg hij een demi, een dunne overjas voor het frisse voorjaar en het kille najaar. Hij had een grijze gleufhoed op zijn hoofd, die hij afnam voor elke dame die hij kende.

Hij werkte als boekhouder, maar wilde wat anders. ‘Waag het niet om de toekomst weer op het spel te zetten,’ had mammie gesnauwd toen hij erover begon. Dat betekende dat hij alleen wat anders mocht doen als zij het goed vond.

Dankzij dokter Hertog zat pappie in het Sinterklaascomité. Dat was geen werk, maar liefdadigheid. In het comité zaten belangrijke mensen en mammie zei dat het nuttig was deze mensen te kennen. Ze konden ons verder helpen in de wereld. Zo kon pappie zijn fouten goedmaken. ‘Wees dokter Hertog dankbaar voor deze kans,’ zei ze keer op keer tegen pappie.

Pappie organiseerde de intocht van Sinterklaas. Het was een groot feest waar Bruin en ik naartoe gingen. Samen met mammië kregen we een mooie plek op de kade waar de Sint aankwam. We stonden naast de burgemeester. De klokken van de Sinterklaaskerk luidden en iedereen juichte. Behalve mammië. Van de zwartepieten kreeg ik snoep. Vorig jaar had ik op het paard gezeten. Samen met Sinterklaas. Iedereen zwaaide en juichte naar ons. Mammië was trots op mij geweest. En op pappie.

Pappie ging naar zijn comité en moest van mammië hartelijke groeten aan de comitéleden overbrengen. Hij zei dat hij dat zou doen, maar aan het gezicht dat hij trok, zag ik dat hij jokte. Jokken was rustiger dan ruzie.

Ik lag met Bruin in bed. Het was hetzelfde bed als in ons vorige huis: een opklapbed. En net als toen was mijn kamer overdag eetkamer. Hetzelfde gordijn verborg mijn bed. De eettafel was anders, net als de stoelen. Ik zag niet dat dit huis luxe was. Zelfs de boom in de tuin was hetzelfde, met zijn rode blaadjes en roze bloemetjes.

‘Waar was je vanmiddag?’ wilde Bruin weten.

‘Ik moest naar een wijze les van mammië luisteren.’

Bruin vroeg waar zo’n wijze les over ging. ‘Is het niet raar dat mammië het heeft over trouwen? Je bent zeven en ze heeft al iemand op het oog.’

‘Raar? Mammië wil verhuizen. Pappie wil ander werk.’

‘Wij leven nu,’ zei Bruin. ‘In het heden. En mammië en pappie leven in een andere tijd.’

Was dat zo? Mammië gaf wijze lessen voor als ik ging trouwen. Dat was in de toekomst. Niet nu. Was het heden niet goed? En pappie? Was zijn heden niet goed omdat hij een andere baan wilde?

Mijn heden was goed. Maar mammië vond van niet. Ik wilde buiten spelen, maar kreeg wijze lessen. Wilde ze dat ik in haar tijd ging leven? In de toekomst? Had ze niet gezegd dat

ik moest worden wat pappie haar had afgepakt? Ik sloeg de dekens van me af, zo warm kreeg ik het ervan.

‘Bruin! Ze zei dat ik niet meer mocht buiten spelen. Was dat alleen voor vanmiddag of voor de hele toekomst?’

‘Dat kan niet,’ zei Bruin boos.

Ik kon er niet van slapen. Mocht ik nooit meer buiten spelen? Het was verschrikkelijk. ‘Ga het vragen,’ zei Bruin. Ik sprong uit mijn bed en liep op blote voeten naar de huiskamer. Mammie en pappie zaten in hun crapauds. Mammie zette een knoop aan pappies overhemd en pappie, terug van zijn comité, had zijn kamerjas aan.

‘Ik wil buiten spelen,’ riep ik hard.

Ze keken me aan alsof ik iets raars zei.

‘Ga onmiddellijk terug naar bed,’ zei mammie.

‘Doorgaan!’ riep Bruin uit bed.

‘Waarom mag ik niet meer buiten spelen?’ gilde ik.

‘Niet meer buiten spelen?’ zei pappie.

‘Dames spelen niet buiten en besteden hun tijd aan het verfijnen van hun gedrag.’

Pappie draaide met zijn ogen.

‘Ik wil geen dame zijn.’ Het was waar. Ik mocht nooit meer buiten spelen. Ik liet me vallen. Mijn armen en benen sloegen tegen het tapijt. ‘Het is gemeen. Gemeen.’

‘Stop dat kind in bed,’ beval mammie. Pappie hees me overeind en legde me in bed. Hij gaf een knipoog, maar wat had ik daaraan. Een echte pappie had gezegd dat ik buiten mocht spelen.

‘Kind, kom hier!’ Mammie riep vanuit de keuken, waar ze het avondeten maakte. ‘Kóm hier, kind.’ Dat was een bevel. Ik moest gehoorzamen. Ze had weer zo’n periode waarin ze kortaf, ongeduldig, onvriendelijk en onredelijk was tegen pappie en mij. Gisteren had ze over hoofdpijn geklaagd.

Ik zat naast de kolenkachel, opgekruld in pappies crapaud, te lezen en had geen zin om op te staan. Maar ik rende naar de keuken, want mammie foeterde vreselijk wanneer haar bevel niet werd opgevolgd.

‘We eten gestoofde vis en ik heb geen peterselie. Vis zonder peterselie is niet te eten. Ga onmiddellijk naar de groenteman een bosje peterselie halen.’

Een bosje peterselie? Had ik daarvoor mijn warme plekje verlaten?

‘Waar wacht je op?’ snauwde mammie. ‘Hollen. De aardappels zijn over een kwartier gaar. Pak geld uit mijn tas en waag het niet om zonder peterselie terug te komen.’

‘Maar mammie, het regent. Het is donker.’

‘Nou en? Schiet op, kind.’

Ik trok schoenen aan, pakte geld, stak een arm in mijn jas en denderde de trap af, de Hunzestraat door. Aan het einde van de straat over het landje, naar de groentewinkel van meneer Maarsen. In het donker zag ik de winkel bijna over het hoofd. Er brandde geen licht, de ramen waren met kranten afgeplakt. Wegens omstandigheden gesloten, stond op de deur. Gesloten? Gesloten. Mammie hakt mij aan moten.

Wat te doen? Ik móést met peterselie thuiskomen. Zat op de Rijnstraat niet nog een groenteman? Buiten adem stond ik voor de deur van de groenteman op de Rijnstraat. Dicht. Ik klopte op de deur en tuurde naar binnen. Niemand in de

winkel. Groenteman, vis in de pan. Groenteman help me dan.

Op de Van Woustraat zat een groenteman. Het was ver lopen, maar ze waren open en hadden peterselie. Opgelucht zette ik de pas erin, richting huis. Mijn jas was doorweekt. Mijn schoenen sopten. Ik was buiten adem.

Mammie opende de deur en schreeuwde: 'Je bent veel te laat. Het is véér over half zeven.' Ze maakte het erger. 'Waar ben je geweest? Wat heb je gedaan?'

'De winkel van meneer Maarsen was dicht en toen...'

'Hou je mond. Je hebt etalages gekeken. Getreuzeld. Naar de groenteman heen en weer duurt niet langer dan een kwartier. Pappie is alláng thuis. Je wist dat de aardappels opstonden. Die zijn volkomen verpieterd door jouw schuld.' Ze rukte de peterselie uit mijn hand. Op het bruine zakje stond met grote rode en groene letters: Kragtwijk, uw groenteman.

Mijn jas droop dikke druppels op de kokosmat bij de voordeur. Natte haren slierden in mijn gezicht. Ik rilde van een koude druppel die over mijn nek naar mijn rug rolde.

Mammie ging door. 'Kragtwijk? Wat moest je in de Van Woustraat? Dat is een volksbuurt. Ik heb je verboden daarheen te gaan. Wat ben jij een stiekemerd.' Ze krijste. 'Jij bent niet te vertrouwen. Jij liegt en bedriegt. Mijn hemel, wat een stiekem kind.' Ze liep de keuken in, opende de balkondeur en smeed het zakje met peterselie in de vuilnisbak.

'Maar mammie...'

'Ga onmiddellijk uit mijn ogen. Naar de eetkamer en doe de schuifdeuren dicht. Ik wil je niet meer zien. Ik haat stiekeme kinderen.'

Ik trok mijn jas en mijn doorweekte schoenen uit. Om geen natte voetstappen op het parket achter te laten liep ik op mijn tenen, en zo veel mogelijk op het tapijt. Onderweg passeerde ik pappie, die in de crapaud bij de kachel zat, verborgen achter zijn krant.

Op een stoel in de eetkamer, achter dichte deuren, wachtte ik. Ik zag mijn spiegelbeeld in de ruit waar de regen keihard

tegenaan kletterde. Mijn haar droop, ik had geen handdoek om het te drogen en durfde de kamer niet uit. Bruin kwam op schoot zitten. We roken de vis. Dat mammië die peterselie weggooide! Nadat ze mij de regen instuurde omdat ze zogenaamd niet zonder kon. Ik had er zo ver voor gelopen. Ik gaapte van het weeë gevoel in mijn maag. Mijn bed vroeg of ik niet wilde liggen. Warm, onder de dekens. Ik durfde niet.

‘Waarom niet?’ vroeg Bruin. ‘Zij doet raar. Gemeen. Je bibbert.’

Dat was zo. Maar stel dat mammië binnenkwam en mij onder de dekens zag liggen? Ze zou nog kwader worden. Ik moest rechtop blijven zitten.

‘Wat een onzin,’ zei Bruin. ‘Ga liggen. Ik kan je niet warm houden.’

Mijn maag maakte geluiden die niet damesachtig waren. Mijn neus kriebelde en nieste. Er hing groen snot uit mijn neusgat dat ik aan een drijfnatte zakdoek afveegde. Het snot viel op de grond. Mijn voet wreef het in het kleedje onder de tafel.

Een eeuwigheid later bracht pappie een bordje eten. Ik rilde, was misselijk, had buikpijn en mijn hoofd draaide. Hij kwakte het bord op tafel, een bestekje erachteraan. En een servet dat uit zijn broekzak kwam.

Ik nieste een paar keer achter elkaar.

Je hebt mijn avond verpest, zei pappies gezicht. Hij smeet de schuifdeur dicht.

Bruin ging op tafel naast het bord zitten. Ik prakte koude vis, aardappels en wortels door elkaar. Met mijn ellebogen op tafel – dat deed een dame niet – en mijn hoofd boven mijn bord, dat was ook ondamesachtig, schoof ik de prak in mijn mond. De misselijkheid verdween, mijn buikpijn niet. Mijn maag was stil, mijn darmen maakten herrie. Tegen bedtijd kleedde ik mij uit. In mijn pyjama liep ik naar de doucheruimte om mijn tanden te poetsen. Mijn voeten waren ijskoud. Mammië en pappie zwegen terwijl ik langsliep. Nadat ik mijn

tanden had gepoetst, stond mijn bed neergeklapt. Mammie en pappie zaten in hun crapauds alsof ze niet hadden bewogen. Zou ik welterusten zeggen? Mijn haar was droog, maar ongekamd, en niet geborsteld. Ik durfde niets te zeggen, kroop met Bruin onder de dekens. Waarom was mammie zo boos? Was ik stiekem? Zou pappie mij welterusten komen zeggen? Zouden mammie en pappie nog van mij houden?

Ik schrok wakker van harde bonzen op de deur. Deed pappie dat? Anders stak hij zijn hoofd om de hoek van de deur en floot zachtjes om mij wakker te maken. Na het bonzen bleef het stil. 'Dat klinkt niet goed,' zei Bruin. Er hingen schone kleren over een eetkamerstoel.

'Dag pappie.'

Hij reageerde niet.

Ik ging zachtjes naar de slaapkamer waar mammie in bed lag: 'Dag mammie.'

Mammie opende haar ogen niet. Ze was niet dood, ze haalde adem.

Waarom zeiden ze niets? Mijn bed was opgeklapt. Mijn kamertje eetkamer. Op tafel stond een bord met mijn ontbijt.

'Help,' riep Bruin. Hij klonk raar. 'Hier.'

Had pappie hem in het opgeklapte bed laten zitten? Bruin had het benauwd en hoestte.

'Bruin was bijna dood.'

Pappie reageerde niet op het akelige nieuws.

'Moordenaar,' zei Bruin.

Ik at mijn ontbijt. Mijn kiezen maakten herrie, terwijl ze mijn boterhammen vermaalden tot natte brij.

Na een stille zaterdag volgde een stille zondag. Alleen Bruin praatte tegen mij. Hij begreep niet waarom mammie zo deed. 'En waarom zegt pappie niets?'

Ik kon het hem niet uitleggen. Wat had ik verkeerd gedaan?

'Weet je nog dat mammie geen woord meer tegen pappie zei?' Bruin schudde zijn hoofd. 'Pappie moest beter weten.'

Op maandag ging ik zonder me te wassen naar school. Buiten op straat haalde ik diep adem. Ik rende een stuk, schreeuwde zomaar wat en deed de hink-stap-sprong: eerst springen op één been en dan op twee. Tussen de middag moest ik binnen vijftientwintig minuten uit school thuis zijn. Ik sjokte naar huis. Mijn klokje, waarvan het bandje klemde om mijn pols, hield mij in de gaten. ‘Rennen,’ zei het, toen ik te laat dreigde te komen. De deur in het portiek ging open. Mammie moest op de uitkijk hebben gestaan, maar wachtte niet boven aan de trap. Bruin zat op de plank boven mijn bed, waar ik hem had achtergelaten. ‘Dag Bruin.’

‘Dag Anna, was het leuk op school?’

‘Heel leuk.’ Ik vertelde over het dictee dat ik had gemaakt.

De tafel was gedekt met één bordje en er lagen vier boterhammen in het broodmandje. Er stond margarine en jam. Zittend achter mijn bordje, wachtte ik. Geen mammie. Ik at mijn brood op. Onderweg terug naar school huilde ik. Waarom wilde mammie niet luisteren? Ik had niet getreuzeld, ik had mijn best gedaan voor die stomme peterselie. Het was niet eerlijk.

Op school vergat ik mijn verdriet, maar tegen het einde van de middag kwam het terug. Ik liep met een paar kinderen naar huis en deed mee met tikkertje. Het laatste stukje liep ik alleen. Mijn klokje vertelde dat ik ruim op tijd was. Ik leunde tegen een muur. Zou mammie een wijze les geven? Dat was fijner dan dat ik werd doodgezwegen. Wat zou Bruin ervan zeggen dat ik dat dacht? Zou ik tegen mammie zeggen dat ik spijt had? Spijt waarvan? Wat ik had gedaan, speet mij niet. Dan zou ik liegen en liegen was een doodzonde. Bovendien kon ik niet goed liegen; mammie merkte het. Ik belde aan. De deur ging open.

‘Dag mammie,’ probeerde ik.

Stilte.

Als ze klaar was in de keuken zou ze naar de huiskamer komen; de kans dat ze wat tegen mij zei, was het grootst als ik

in die kamer zat. Ik ging met mijn boek in de crapaud bij de kachel zitten. Zou ze iets zeggen wanneer ik met mijn benen wijd zat? Onderuitgezakt? Ik durfde niet. Ik ging als een voorbeeldige kind-dame in de stoel zitten.

Mammie kwam de kamer binnen en ging in haar stoel zitten. Ze keek in mijn richting, maar dwars door mij heen. Geen thee. Geen wijze les. Niets. Ik kreeg klamme handen en een droge mond. Ging ze ooit nog met mij praten? Ik durfde haar niet aan te kijken: dat was brutaal. Ik keek naar mijn voeten, die kleiner en kleiner werden. Ik schudde voorzichtig mijn hoofd, mijn voeten werden weer groter. Na een uur hield ik het niet meer uit. Zou ik me uit de stoel laten vallen en gaan gillen? Dat deed ik toen ik klein was. 'Kom maar hier, Anna,' riep Bruin uit de eetkamer. Ik huilde. Mammie keek niet op van haar breiwerk. Ook niet toen ik mijn kletsnatte zakdoek in de crapaud propte.

'Misschien zeg je wat als je snot op de armleuning smeert,' riep Bruin. Ik durfde niet. Met mijn rug naar mammie ging ik met Bruin en mijn boek aan de eettafel zitten.

Pappie kwam thuis en fluisterde met mammie. Verstaan kon ik hen niet. Een half uur later zette pappie een bord macaroni en een portie sla op tafel. Hij keek niet naar mij. Ik had zin om de macaroni op de grond te gooien. Met lange tanden at ik het bord leeg.

'Flauw, dat hij je laat barsten,' zei Bruin. 'Dat doen echte vaders niet.' Bruin had groot gelijk. Pappie was net zo gemeen als mammie. Een echte pappie zou het niet goed vinden dat zijn kind in het donker de straat op moest. De kou en de natigheid in. Een echte pappie zou tegen mammie zeggen dat ik reuze mijn best had gedaan en een pluim verdiende in plaats van straf.

Na een uur schuifelde ik de woonkamer binnen. De radio stond aan. Pappie las de krant, mammie haar damesblad. Ik liep geruisloos. Ze keken niet op. In de wc trok ik volgens instructie eerst door, plaste en trok nogmaals door. Hoorde

mammie dat ik een braaf kind was? Daarna poetste ik mijn tanden, waste mijn gezicht en handen. Op mijn tenen liep ik terug naar mijn bed en zei in het voorbijgaan: ‘Welterusten.’

Het moest mijn schuld zijn dat mammie zo boos was. Ik luis-terde niet naar Bruin, die zei dat ze onredelijk was. Mammie was wijs. Ik was een vreselijk kind dat zich had misdragen. Had ik zonder peterselie moeten terugkomen? En dan? Dan had mammie raad geweten. Het was allemaal mijn schuld.

‘Niet waar,’ zei Bruin.

Tussen de middag ging ik na school schoorvoetend naar huis. Ik belde aan en de deur ging open. In de kamer stonden twee bordjes op tafel, een mandje met boterhammen, de margarine en de jam. Ik ging achter mijn bordje zitten. Mammie zat tegenover mij aan tafel. Ze deed alsof ze me niet zag. Ze kauwde haar brood geluidloos. In mijn mond was het herrie. Hoorde ze dat? Ik probeerde geluidloos te kauwen door mijn brood lang in mijn mond te weken. Toen ik een deegbal probeerde door te slikken, verslikte ik me. Ik hoestte over de tafel, vergat een hand voor mijn mond te doen. Zelfs dat was geen reden voor haar tegen me te praten. Ik had dood kunnen gaan en nog zou ze zwijgen.

Snikkend rende ik terug naar school. Mammie hield niet meer van mij en pappie ook niet. Zou ik weglopen? Ze zouden mij niet missen. Zou ik me verstoppen? Als ze me vonden moest ik vertellen waarom, en dat was vuile was buiten hangen. Beschaafde mensen hingen geen vuile was buiten, had mammie onderwezen. Waar kon ik naartoe? Wie zou mij willen hebben? Ik was een stiekem kind, dat haar mammie pijn deed en leugens vertelde.

‘Niet waar,’ zei Bruin.

Om vier uur liep ik weer naar huis. Ik belde aan, de deur ging open en ik slofte de trap op. Klaar voor een zwijgzame namiddag en avond. Opeens stond mammie in de gang: ‘We zullen weer gewoon doen. Je hebt je straf gehad. Wees nooit

meer stiekem, kind en lieg me nooit meer voor. Luister en doe wat ik je opdraag. Ga je haar wassen, want dat heb je dagen niet gekamd.'

'Ja mammië,' zei ik verrast. Ik rende naar Bruin om hem het goede nieuws te vertellen.

Hij schudde zijn hoofd. 'Was je stiekem? Heb je gelogen?'

Ik was te blij om naar hem te luisteren.

'Een echte mammië doet niet zo,' zei Bruin. 'Als ik jou was, zou ik haar een week doodzwijgen.'

'Dat is brutaal, Bruin.'

Toen pappie thuis kwam zat ik met natte haren in zijn stoel. Gauw stond ik op. Vragend keek hij mammië aan. Ze knikte. Gaf ze hem toestemming weer tegen mij te praten?

'Zo jongedame,' zei hij, ging in zijn crapaud zitten en pakte de krant.

'Wat heb je aan zo iemand?' vroeg Bruin.

Mammie klopte ondamesachtig hard op de wc-deur. ‘Blijf je daar wonen? Ik sta hier al een eeuwigheid.’

Ik trok door en deed de deur open: ‘Ik ben klaar.’

‘Heb je je handen gewassen? Je weet het: handen wassen na toiletbezoek.’

‘Ja mammie.’

Ze trok mij uit de wc en schoof zelf naar binnen. ‘Lieg niet, kind, het fonteintje is droog, jij hebt je handen niet gewassen.’

Ik zag pappie vaak liegen. Hij beloofde dat hij iets zou doen en vergat het zogenaamd. Als mammie er iets van zei, loog hij weer: hij had het verschrikkelijk druk gehad; of hij was een belangrijk persoon tegengekomen. Bruin en ik vonden dat slim. Liegen voorkwam ruzie. Ik loog ook, maar was er nog niet handig genoeg in. Bruin zei: ‘Oefening baart kunst.’ Die zin hadden we van mammie. Als ik vaak genoeg loog, zou ik er goed in worden.

Ik was goed met woorden. Ik kende er veel en kon er de waarheid mee vertellen en liegen. Of iemand pijn doen of juist plezieren. Voor sommige dingen waren geen woorden. Bijvoorbeeld voor hoe ik me voelde tijdens de dagelijkse wijze les. Of hoe het voelde als mammie niet tegen me praatte, of ruziede met pappie.

‘Ik wou het in de keuken doen, mammie, het fonteintje spat zo.’ Dat was een hele goede leugen. Ze klaagde namelijk altijd over de spetters op de vloer en de muur bij het fonteintje.

‘Wou het doen... wou... ik vraag of je ze hebt gewassen, hou me niet voor de gek.’ Ze deed de deur dicht en het haakje erop.

Achter de deur hoorde ik haar mopperen. Ondankbaar, vond Bruin. ‘Ze mag blij zijn met een kind als jij.’ Ik liep naar de keuken om mijn handen te wassen en flink te spetteren.

‘Au au verdorie,’ kermde mammie vanuit de wc.

‘Gaat het mammie?’ Dames tonen belangstelling, had ze me geleerd. Het was een soort leugen, ik wilde niet echt weten of het goed ging met mammie.

‘Ik stoot mijn been, verdikkeme,’ zei ze gesmoord.

In de keuken droogde ik mijn handen. Wat zou ik nu voor belangstelling tonen? Begreep mammie dat ik deed wat ze van mij verlangde? Vanuit de wc klonk het harder: ‘Au... au... O hemel... Johan. Kom me helpen.’

Ik schrok van de toon in haar stem. Mammie had pijn.

Pappie rende uit de huiskamer, door de gang, naar de wc en trok aan de deur. ‘Je hebt de deur op slot, Bertha, doe open.’

‘Dat kan niet, Johan, ik zit op de bril en kan niet staan.’

Handenwringend stond pappie voor de deur. Hij bewoog de deurklink op en neer, maar daardoor ging de deur niet open. Uit de wc klonken beroerde geluiden. Hink hink boem. Nogmaals boem. De deur vloog open, tegen de neus van pappie. Hij kreeg niet de gelegenheid iets te voelen: mammie hield zich aan de deurkruk vast en maakte een draai op één been. ‘Johan!’ Ze hompelden naar de slaapkamer. Hink boem hink. Pappie zette mammie in een stoel en wachtte op aanwijzingen.

Het was weer zover: eenmaal per jaar kreeg mammie een bloedpropje in haar been. Dat deed zeer. Ze moest onmiddellijk op bed liggen. Niet bewegen, rusten; natte zwachtels op de plek waar het bloedpropje zat en wachten tot het was opgelost. Zes weken duurde dat. Mammie kon niets zelf: vanaf bed beval ze pappie en mij wat er moest gebeuren. Mammie wilde geen vreemden over de vloer om voor haar te zorgen. Ze had mij, zei ze. Ik deed mijn reuzenbest. Het was niet fijn, maar het moest. ‘Het kan geen kwaad voor een meisje om jong met haar verzorgende taken te beginnen,’ zei mammie. ‘Oefening baart kunst en veel dames uit de hogere stand werken voor het Rode Kruis. Dokter Hertog zal je te zijner tijd introduceren.’

Te zijner tijd was de toekomst waarin mammie leefde en introduceren betekende waarschijnlijk dat ik van alles voor anderen moest doen en geen tijd overhield om te lezen.

Wanneer mammie ziek was, stonden pappie en ik vroeg op. Mijn verzorgende taken begonnen 's ochtends, nadat we hadden ontbeten. Ik bracht mammie een spiegel en kam. Ze zat rechtop in bed. Over haar pyjama droeg ze een roze bedjasje dat was afgezet met ruches.

'Ruusjes,' herhaalde ik. 'Ruusjes.' Ik had zo'n zelfde jasje, roze van kleur, zodat ik niet in pyjama door het huis liep. Mammie noemde mijn jasje een peinwaar. Dat was Frans, een buitenlandse taal. Peinwaar o peinwaar, ik sta voor u klaar. Voor het slapengaan moest ik papillotten in mammies haar draaien zodat het de volgende dag extra zou krullen. Ik had het woord moeten herhalen tot ik het zonder haperen kon zeggen. Pa piel jotten. Dat waren reepjes stof waarop je een lok haar legde en om het lapje heen draaide. 'Mammie, zal ik uw papillotten indraaien?' Dat zei een liefhebbend kind tegen haar zieke moeder, beweerde mammie.

Ik mocht er niet bij zuchten, wat ik deed omdat ik er niet goed bij kon en vergat adem te halen. Het zou een ramp zijn wanneer een krul valse plooiën had. Mammie kamde haar haar tot het perfect zat. 'Perfect,' herhaalde ik, omdat ze dat woord graag hoorde.

'Een dame lijdt niet openlijk. Al is het nog zo zwaar, een dame zwijgt over haar pijn en blijft zich in dienst stellen van haar man.'

'Mammie zegt iets anders dan ze doet,' zei ik tegen Bruin. 'Dat is liegen.'

Hij kreunde zoals mammie kreunde.

Als Bruin er niet was, was er niemand om tegen te praten en mee te lachen. Mammie wilde geen kinderen in huis en buiten spelen was voorbij. Ze wilde niet dat ik met kinderen omging die niet wisten hoe het hoorde. Daar leerde ik foute dingen van. Mammie was mijn voorbeeld. Ik vond het erg,

maar kon er niets tegen doen. Als ik stiekem iets deed en ze betrapte me, zweeg ze me dood.

Als finisjing tutsj stiftte mammie haar lippen. Niet een rode, maar een bij het bedjasje passende, zachte kleur roze. Voor de spiegel maakte ze geluiden met haar lippen, alsof ze zichzelf kuste. Als alles erop zat glimlachte mammie naar zichzelf. 'Niemand zal zien dat ik ziek ben.'

Prutsj, prutsj, tutsj op je mutsj.

Tussen de middag rende ik van school naar huis. Ik was nog niet binnen of ze zei: 'Kind, breng me het ding.' Het ding was een steek: een grote platte pot van wit email met een blauwe rand eromheen. Op het middenstuk paste een deksel. Op de steek kon mammie, liggend in bed, haar boodschap doen. Pappie had hem gehoord, wat betekende dat meer mensen hun boodschap op het ding hadden gedaan. Of ik wilde of niet, bij het zien van de pot moest ik altijd aan die mammie met dat rare hoedje en haar dochtertje denken.

Pipi-poep, vieze mensensoep. Ik haalde het ding uit de douche.

'Toiletpapier en een washandje. Moet ik overal om vragen?' Mammie zuchtte. Haar ogen keken verwijtend.

Mocht ik zeggen dat ik aan veel tegelijk moest denken?

'Vast niet,' dacht Bruin. 'Ze wil dat je dienstbaar bent. Een verpleegzuster.'

Het ding was zwaar. Ik hield hem zo ver mogelijk van me af omdat hij, ook in schone staat, raar rook. Ik schoof het geval voorzichtig onder de lakens, legde de deksel op het voeteneinde en vertrok. De rest deed mammie, terwijl ik in de gang wachtte.

Pipi-poep, mammie maakt bruine en gele troep.

'Kind!'

Aan het voeteneinde van het bed wachtte de steek op transport naar de wc. Het deksel zat erop en daarbovenop lag het gebruikte washandje.

Mammie gaf aanwijzingen: 'Hou dat ding recht.'

'Ja.' Het ding was na gebruik loodzwaar.

‘Wat ja? Met twee woorden spreken, zelfs in een lastige situatie. Dat onderscheidt een echte dame van iemand die zich als dame voordoet. Dus...’

‘Ja mammie.’ Ik hield het ding recht. Wie ruimde het op als er een scheut boodschap over de rand ging?

‘Struikel niet over het kleed en til je voeten op. Zo heb ik je niet geleerd te lopen.’

‘Nee mammie.’ Ik zag de boodschap verspreid over het tapijt. Dat zou walgelijk zijn. Ik zou doen alsof ik gewond was, zodat pappie de rommel zou moeten opruimen. Een gebroken arm! Ik zou kermen als een gek.

‘Denk aan de drempel.’

‘Ja mammie.’ Ik struikelde er bijna over, omdat ik naar mammie moest luisteren, met twee woorden moest spreken en moest lopen als een echte dame. Met mijn armen zo ver mogelijk voor me uitgestrekt, om inademen van luchtjes te vermijden, nam ik de drempel van de slaapkamer naar de gang. Het ding werd zwaarder naarmate ik hem verder van me afhield. Ik stootte tegen een deurkozijn. Ik verstijfde: golfde daar iets over de rand, onder het deksel door?

Wat was dit afschuwelijk: ik wilde huilen, me laten vallen. Nee! Dan zou ik in de pipi-poep van mammie liggen. O, akelig was dit.

‘Doorzetten,’ riep Bruin. ‘Toe maar Anna!’

Hoe moest ik de deur van de badkamer openmaken terwijl ik twee handen nodig had om het ding recht te houden? Mijn ogen vlogen door het halletje en zagen mij en het ding in de spiegel. Was ik dat angstige kind? Ik draaide me om, te snel, het klotste in het ding en mijn armen trilden. De keukendeur stond open. Het aanrecht. Ik passeerde mummies slaapkamer.

‘Waar ga jij heen?’ Haar geluid denderde de gang in.

Tranen sprongen in mijn ogen.

‘Doorlopen,’ riep Bruin.

Ik moest naar mammie luisteren. Niet naar Bruin. Maar mammie had geen oplossing voor mijn probleem, Bruin wel.

Ik zette het ding voorzichtig op het aanrecht. Daarna boende ik mijn handen onder de kraan, opgelucht dat ik niet gevallen was. Ik maakte mijn brood klaar en de boterhammen voor mammie. Met het dienblad, dat groot en zwaar was, liep ik naar de slaapkamer.

‘Wat. Heb. Jij. Gedaan?’

‘Ik heb uw lunch gemaakt, mammie.’ Was dat liegen? Het was niet onwaar wat ik zei, maar zij wilde weten waar haar pipi-poep was gebleven.

‘Jij hebt het ding in de keuken gezet. Dat is onhygiënisch. Wil je ons ziek maken? Is het allemaal niet erg genoeg?’

Moest ik nu nee mammie of ja mammie zeggen? ‘Het was te zwaar mammie en de deur van de wc was dicht.’

‘Jij, jongedame, moet beter nadenken voor je ermee gaat lopen.’ Ze keek naar het blad waarop haar lunch lag.

‘Ze moet altijd gelijk hebben, altijd wat zeggen waardoor jij dom lijkt,’ mopperde Bruin.

‘Zet dat dienblad op het tafeltje.’

Na het middageten holde ik terug naar school en na afloop weer naar huis. Eerst maakte ik thee. In de keuken schildte ik aardappelen en maakte groente schoon, terwijl mammie vanaf bed riep dat ik moest uitkijken met het scherpe aardappelmessje. Daarna kreeg ik een wijze les.

‘Jij, kind, mag blij zijn dat ik het kan opbrengen door te gaan met de wijze lessen,’ zei mammie.

Blij? In mijn buik zat een stoeptegels. Hoeveel van die vreselijke wijze lessen had ik inmiddels gehad?

Uit een hoek van de kamer moest ik een tafeltje met wiel-tjes naar het bed rijden. Ik dekte het volgens de regels van mevrouw Groskamp-Ten Have. Een groot wit servet als tafellaken, een bord precies in het midden. Mes rechts, vork links en een linnen servet met zilveren servetring naast de vork, aan de buitenzijde. Ik liep op mijn tenen om geen lawaai te maken en keek waar ik mijn voeten neerzette. Wanneer ik tegen het bed aanstootte, werd mammie razend van

de pijn. Ik hield bij elke beweging mijn adem in en werd er duizelig van. Intussen deed mammië zielig, ik luisterde met een half oor.

‘Kind, als ik niet had gevochten om in leven te blijven, was ik er niet meer. De nonnen baden al voor me. Dan ben je zwaar ziek.’

Wat kon ik zeggen? Wat vreselijk voor u? Vreselijk. Lijk. Lijk.

‘Heel. Erg. Ziek. Die bloedprop in mijn been mocht zich niet verplaatsen. Als hij in mijn longen kwam, zou ik stikken. Kwam hij in mijn hersens, dan zou ik een plant worden. Maandenlang wachtte ik tot die prop zou zijn opgelost. Ik kon ademen en met mijn ogen knippen, ik kon denken en mocht voorzichtig een paar woorden zeggen. Niemand vertelde me hoe lang dat zou duren.’

Wat erg mammië, zou ik kunnen zeggen, maar ik kwam er niet tussen.

‘Ze probeerden de bloedprop op te lossen. Drie keer per dag kwam een non bloedzuigers op mijn been zetten.’

Mammië gaf me gelegenheid te vragen wat een bloedzuiger was.

‘Een bloedzuiger ziet eruit als een slak met zuignappen. Hij heeft een donkergroene rug met gele en rode strepen en zwarte stippen.’

Het leken me vrolijke beestjes, maar aan mammiës stem hoorde ik dat het viespeuken waren.

‘Die bloedzuigers beten me en dronken mijn bloed. Als ze zich hadden vol gedronken, vielen ze van mijn been af. De non ving ze op in een potje. Met het bijten lieten ze een stofje in mijn bloed achter, waardoor dat dunner werd en de prop langzaam oploste.’

Wat vies, walgde ik in stilte.

‘Ik deed álles om in leven te blijven. Ik kon pappie niet alleen achterlaten. Hij kon die verantwoordelijkheid niet aan. Toen niet en nu nog steeds niet.’

Verantwoordelijkheid. Mammië gebruikte het woord va-

ker. Zij kon alle verantwoordelijkheid dragen. Wat droeg ze? Hoe zag het eruit? Het was niet als de zak aardappels die pappie de trap op moest tillen. Verantwoordelijkheid was een woord waarachter van alles zat verborgen. ‘Verantwoordelijkheid was een geheim,’ beweerde Bruin. ‘Uit de oorlog.’

‘Pas na vijf maanden mocht ik bewegen. Als een klein kind moest ik opnieuw leren lopen.’

‘Wat vreselijk, mammie.’

‘Dat kun je zeggen, ja. Nooit raak ik die ziekte kwijt. Elk moment kan zo’n propje ontstaan. En het is jóúw schuld, dat ik trombose heb. Als jij me niet voor de wc had laten wachten, zou ik me niet hebben gestoten en was er niets aan de hand. Nu moet ik zes weken liggen tot het propje is opgelost.’

Het was mijn schuld dat mammie pijn had. Ik staarde naar mijn pantoffels. Hoe kon ik die schuld betalen? Hoe? Ik moest een liever kind worden. Ik moest beter mijn best doen. Ik had het gevoel dat een natte deken op mijn schouders werd gelegd. Koud kreeg ik het.

‘Ga rechtop staan. Je schouders hangen.’

Ik nam de gewenste houding aan. ‘Zal ik een kopje thee voor u maken, mammie?’

‘Jouw schuld?’ wilde Bruin weten. ‘Wat is dat, schuld? Is dat net zo iets als die verantwoordelijkheid die pappie niet kan dragen? Iets dat niet bestaat, maar wel ongelukkig maakt?’

‘Maak thee, kind, en haal het boek van mevrouw Groskamp-Ten Have.’

Nog een wijze les? Ik kreeg het warm. ‘Ik zou naar de leesbibliotheek gaan, mammie, het is woensdagmiddag.’

‘Daar is geen tijd meer voor, ga volgende week maar.’

Een hele week zonder een leesboek, hoe kwam ik die door? Ik maakte thee en haalde het etiquetteboek. De natte deken drukte ellendig zwaar op mijn schouders. ‘Natte deken? Dat is schuld!’ zei Bruin. ‘En dat bestaat helemaal niet. Kijk maar in de spiegel. Zie je een natte deken?’ Er lag niks, maar toch voelde ik het.

Mammie zei: ‘Wees blij dat ik tegen je kan praten. Voor hetzelfde geld was ik een plant.’

‘Ja mammie.’

‘Je mag jezelf gelukkig prijzen dat ik vanaf mijn ziekbed zoveel kan doen.’

‘Wat doet ze dan?’ riep Bruin.

Pappie kwam eerder uit zijn werk. Hij moest de pipi-poep-pot legen, mammies bed verschonen en daarna afstoffen, stofzuigen, eten koken en afwassen. Vanuit bed vertelde mammie dat dokter Hertog kwam om naar haar been te kijken. ‘Jij blijft in de huiskamer zitten. Na afloop zal hij enkele woorden met je wisselen. Trek je blauwgeruite overgooier aan en daaronder je witte blouse. Draag je lakschoenen met je witte kousen. Geen pantoffels. Ik wil dat je er goed uitziet. En je weet het, hè?’

Ja, ik wist het: dokter Hertog aankijken en een handje geven, netjes met twee woorden spreken, niet ongevraagd iets zeggen, alleen antwoorden, niet gaan zitten tijdens het gesprek. Ik vond het leuk wanneer dokter Hertog kwam. Hij was aardig tegen mij en Bruin.

Na het eten beval mammie: ‘Geef me mijn spiegel aan.’

Terwijl mammie zich mooi maakte als grote dame, verkleedde ik me tot jongedame. Nadat ik was goedgekeurd zat ik op een stoel in de huiskamer, met Bruin op schoot. In opdracht van mammie sloot pappie alle deuren. Hij was niet op zijn gemak, stootte zich aan het kozijn en keek mij niet aan.

‘Kwaad geweten,’ zei Bruin.

Je had een kwaad geweten wanneer je had gelogen, stiekem was geweest of iets anders verkeerd had gedaan. Ik was benieuwd wat pappie fout had gedaan.

‘Misschien heeft hij verkeerde verantwoordelijkheid gedragen? Of natte schuld op zijn schouders?’

We konden de stemmen in de slaapkamer niet verstaan, maar soms vingen we een woord op. Die woorden maakten

zo nieuwsgierig dat we vlak bij de deur van de slaapkamer moesten staan. Mammie zou woedend zijn, maar konden we anders? Ik had geen boek om te lezen.

Het ging niet over het been van mammie. ‘Die rotoorlog,’ hoorde ik haar zeggen. ‘Johan moest geld verdienen om de rekeningen van het ziekenhuis te betalen. Dat kostte een vermogen. Ik lag er een halfjaar.’ Ze spraken op fluisterton. Ik spitste mijn oren. Rechtbank? Ik wist niet wat het woord betekende. De mannen bromden. Pappie zei: ‘Als ik het had geweten, was ik er nooit aan begonnen.’

‘De ellende,’ zei mammie. ‘Het onrecht.’

Dokter Hertog zei dat hij weg moest. Ik sprong terug in mijn stoel. Pappie schoof de tussendeur open. Zijn gezicht stond scheef, zijn ogen schoten alle kanten op en zijn wangen waren knalrood.

‘Dag Anna, wat leuk jou weer te zien.’ Dokter Hertog stak zijn hand uit en ik pakte hem vast. Ik vergat op te staan. ‘Dag dokter Hertog.’ Ik wilde hem graag kusjes geven, maar dat deden dames niet.

‘En daar is Bruin. Hoe is het met Bruin?’

Bruin werd vrolijk van dokter Hertog en gaf hem een kus op zijn wang. De dokter lachte, zijn hele gezicht rimpelde ervan.

‘Wat zie je er mooi uit, Anna.’

‘Dank u wel, dokter Hertog.’

‘Mochten jullie zo laat opblijven?’

‘Voor één keer, omdat u kwam, dokter Hertog.’

‘Wat fijn, Anna.’

Mijn wangen werden warm.

‘Ik heb van de week je vader gevraagd wat je het liefste doet, en hij zei lezen.’

‘Ja dokter Hertog, dat doe ik graag.’ Dit was geen vraag en ik had wat gezegd. Fout, niet netjes voor een kind.

‘Daarom heb ik wat voor je meegebracht.’ Hij haalde een pakje uit zijn binnenzak: ‘Voor jou, maak maar open.’

Voorzichtig peuterde ik het pakje open zonder het papier te scheuren. Het was een boek. *Alleen op de wereld* van Hector Malot, stond op de kaft. 'O, dank u, dank u, dank u.' Ik vergat dokter Hertog erachteraan te zeggen.

'Het mooiste boek dat ik als kind heb gelezen, Anna.' Dokter Hertog boog zich naar me toe en aaide Bruin over zijn bolletje. 'Ik denk dat jullie het mooi zullen vinden. Lees het maar voor aan Bruin.'

'Dank u, dokter Hertog.'

'Geen dank, Anna.' Hij draaide zich om: 'Ik moet ervandoor, Harper.' Samen met pappie liep hij naar de hal. Ik werd heen en weer geslingerd tussen aandacht voor gefluister in de hal of het boek in mijn hand.

'Maak je geen zorgen over dat onderzoek. Als je zaak voor de rechter komt doe ik een goed woordje voor je.'

Rechter? Was dat rechter van linker? Zo klonk het niet. Rechter, het was een nieuw woord.

'Alstublieft,' zei pappie.

Toen dokter Hertog was vertrokken, riep mammië uit de slaapkamer: 'Kom hier, kind. Geef dat boek aan mij, daar ben je te klein voor. *Alleen op de wereld* is een boek over een jongetje dat te vondeling is gelegd. De portee van dat verhaal kan je pas later begrijpen.'

Portee? Ik klemde het boek in mijn handen.

'Schiet op, kind.'

Ik staarde naar mammies dwingende hand. Klein, klein, klein, dit is niet fijn. Hand, hand, was mammië maar een plant. Ik legde het boek in die hand.

'Dokter Hertog is hier te vroeg mee. Hij heeft duidelijk nooit een kind opgevoed,' zei mammië tegen pappie.

'Zij wel?' vroeg Bruin boos.

Pappie legde het boek hoog in de boekenkast.

'Als we de tafel verschuiven kunnen we erbij,' zei Bruin.

'Kleed je uit, kind, hang je kleren netjes op en ga naar bed.'

'Wat is een rechter?'

Pappie keek alsof het huis in brand stond.

Mammie keek kwaad. 'Heb je zitten luisteren? Wat ben je een stiekemerd.'

'Ik heb niet geluisterd. Ik hoorde het.'

'Spreek me niet tegen, kind.'

'Er is iets aan de hand,' fluisterde Bruin. 'Geheimen uit de oorlog.'

Mijn school was een christelijke lagere school. De juf-frouw onderwees over God en Jezus. Volgens mammië bestonden God en Jezus niet en was de hemel ook een ver-zinsel. Toen ik in de klas vertelde dat God niet bestond, werd ik uitgelachen. De kinderen en de juf lieten me plaatjes zien van een oude man met een grijze baard, die op een wolk zat. De plaatjes overtuigden me, maar toen ik dat aan mammië vertelde, lachte zij mij ook weer uit.

‘God lijkt op dokter Hertog,’ zei ik.

Bruin vond God ook al om te lachen. ‘Ze maken een teke-ning van iemand die niet bestaat en zeggen dan dat hij wél bestaat. Vreemd.’

God was een speciaal soort liegen.

Pappie liet me een foto zien: hij stond erop, samen met prins Bernhard en mannen in uniform. Pappie droeg zijn net-te pak en hoed. De mannen stonden achter een grote tafel waarop een kaart van Amsterdam lag. Onder de foto stond: *ZKH Prins Bernhard, Luitenant Generaal W. Carolus, Kolonel Willems en J. Harper verzet Amsterdam.*

‘Kijk,’ zei pappie. ‘Daar sta ik, met belangrijke mensen uit de oorlog.’

Hij schudde zijn hoofd. ‘Deze foto is net zo waar als God die op een wolk zit.’ Pappie en mammië keken samen naar de foto en waren vrolijk.

‘We moesten hem inlijsten voor de gasten,’ lachte mam-mie. Ze stak haar arm door pappies arm, wat er gezellig uit-zag. Haar hand legde ze op mijn schouder. Nog gezelliger. Ze zei: ‘Niet alles wat ze je op school leren is waar.’

Ik zei dat ik liever naar de openbare school was gegaan, daar zaten leuke kinderen op. Toen ze waren uitgelachen leg-

de mammie uit: ‘Openbare scholen zijn voor het volk. Wij zijn niet volks. We hebben je speciaal op deze school gedaan omdat die uitstekend bekendstaat. Je leert er christelijke waarden. Dat is in ons land belangrijk. De meeste mensen zijn christelijk en zo weet jij later hoe de meeste mensen denken. Dat vergemakkelijkt je maatschappelijke positie.’

Later. Ik zat nu op een christelijke school voor iets in de toekomst. Zou ik gaan gillen? Nee, want mammies hand op mijn schouder was warm en vriendelijk en dat moest zo blijven.

‘Zullen we een wandeling langs de Amstel maken?’ zei pappie. ‘Ijsje toe?’

‘Gezellig,’ zei mammie.

Op 4 mei ging ik met mijn christelijke schoolklas naar de herdenking van de doden van de oorlog bij de dijk aan de Amstel. Ik was in die oorlog geboren, maar kon me er weinig van herinneren. Ik mocht nooit naar buiten. En pappie was in de vloer van de slaapkamer verdwenen.

Vanwege de herdenking moesten de kinderen zwijgen en bloemen meenemen. Een soldaat zou trompet spelen. Annemarie, de dochter van het hoofd van de school, stond voorop met een bosje bloemen. Annemarie klikte bij de juffrouw en kneep kinderen in hun arm als ze iets fout deden. De juf zei daar niets van, want Annemaries vader was haar baas. Aan mij had Annemarie gevraagd wat ik op haar school deed toen ik zei dat God niet bestond. Ze had me uitgescholden en ik had gezegd dat ik haar haar domheid niet kwalijk nam. Dat zei mammie. Ze zei ook: ‘Sta erboven, mensen zijn zo onwetend.’ Bruin had liever teruggescholden.

Er waren meer kinderen met bloemen. Die bloemen legden ze bij het monument. Volgens mammie hoefden kinderen geen bloemen te geven: kinderen hadden niets met de oorlog te maken, oorlog was van grote mensen. Dat was niet waar, kinderen hadden wél met de oorlog te maken: het was reuze belangrijk wat je vader had gedaan tijdens de oorlog.

Mammie had me opgedragen speciale kleren aan te trekken voor de herdenking. 'Je bent een jongedame van goede afkomst en zo moet je eruitzien.'

'Andere kinderen gaan in hun gewone kleren, mammie.'

'Jij trekt je donkerblauwe plooirokje aan, een witte blouse, daaroverheen een blauw vestje voor als het fris wordt. Doe je donkerblauwe sokjes aan en je zondagse schoenen. En draag je blauwe baret.'

Die kleren konden nog net, de kinderen zouden me niet uitlachen. Maar die baret kon niet. Als het een beetje waaide schoot het geval naar achteren, of van mijn hoofd. Tijdens een zondagse wandeling was hij ook van mijn hoofd gewaaid. Ik was opgelucht het ding kwijt te zijn. Maar mammie had papie achter de baret aan gestuurd en die had hem gevangen. 'Als hij nogmaals wegwaait weet ik dat je dat expres doet,' had mammie gezegd. 'Dan zal jij je straf niet ontlopen.'

Ik vertrok met de baret op mijn hoofd en hield hem met mijn linkerhand op mijn hoofd gedrukt. Zo gauw ik om de hoek van de straat was, verborg ik hem onder mijn rok, in het broekje dat ik over mijn onderbroek droeg. Opgelet meneer trompet. Waar is nou die rotbaret?

Er waren veel mensen op de dijk bij de Amstel. Ik zocht naar de kinderen van mijn klas. 'Anna!' riep Woutje. De juf keek hem geschrokken aan, zo hard klonk zijn stem. Ik zag Annemarie naar Woutje toe lopen. Knijp, knijp, Woutje is rijp.

Ik ging naast Woutje staan. 'Dankjewel,' zei ik tegen hem. 'Au,' zei hij.

'Stil jullie!' Annemarie porde in mijn rug. Was dat christelijk? Ik wou haar een schop geven, maar ze liep snel terug naar haar plekje op de eerste rij.

De soldaat met trompet blies een ijl lied. Het maakte me droevig. Woutje en ik keken elkaar aan. Ik sloot mijn ogen. Toen de soldaat was uitgeblazen hielden we twee minuten onze mond. Dat duurde een eeuwigheid. Je moest aan de gevallen denken, had de schooljuffrouw gezegd. En verdrie-

tig zijn. Gevallenen waren mensen die de oorlog niet hadden overleefd. Al die zwijgende mensen leken spoken. Ze keken strak voor zich uit, of naar onzichtbare voorwerpen in de lucht, of hielden hun ogen gesloten. Bij sommige mensen liepen tranen over hun wangen. Hoewel het een warme avond was en ik mijn vestje droeg, had ik het akelig koud. Al die tijd voelde ik een prop in mijn keel en in mijn broekje.

De juffrouw had verteld dat de Duitsers de oorlog waren begonnen en dat iedereen in Nederland moest doen wat zij wilden. Wie niet gehoorzaamde kreeg straf. Sommige mensen deden expres niet wat de Duitsers wilden, dat waren verzetmensen. Als die gesnapt werden, schoten de Duitsers ze dood. Verzetmensen waren helden.

NSB'ers vonden dat de Duitsers goed waren. Sommige NSB'ers waren verraders en maakten jacht op Joodse mensen. Die moesten naar een kamp waar ze werden doorgemaakt.

Annemaries vader was een verzetsheld. Net als de vader van Willy en Robje. Annemarie wist dat de vader van de kinderen Wanders bij de NSB was geweest. Die kinderen werden uitgescholden en geduwd en je kon beter niet met ze omgaan. 'Weet je wat ze met NSB'ers en hun kinderen deden toen de oorlog was afgelopen?' Annemarie keek triomfantelijk. 'Hun koppen kaal scheren!' Samen met Willy en Robje had ze de kinderen Wanders in een hoek gedreven en keihard aan hun haren getrokken.

Over Jenny, die bij mij in de straat woonde, werd gefluisterd dat ze een onderduikkind was. Ik wist niet wat dat was, maar het was zielig. Ze had de hele oorlog verborgen gezeten onder een vloer.

'Wat deed jouw vader in de oorlog, Anna?' had de schijnheilige Annemarie me gevraagd. Alle kinderen hadden gezwegen tot ik had geantwoord: 'Dat weet ik niet.' Daarna was ik weggerend. Als de kinderen het over goed en fout hadden, hield ik mijn mond uit angst gepest te worden.

Na afloop van de Dodenherdenking moesten we twee aan

twee naast elkaar staan om de dijk in een keurige rij te verlaten. ‘Orde, jongens en meisjes!’ riep de juffrouw. ‘Respect voor de gevallen.’

In plaats van naast Woutje, kwam ik naast Annemarie te lopen. Ik zweeg terwijl Annemarie honderduit vertelde over een fotograaf die haar foto had genomen toen zij bloemen legde. ‘Ik kom in de krant!’

In de krant? Je bent zo dik als een olifant.

We marcheerden terug naar school. ‘Rustig, rustig,’ riep de juf op het schoolplein.

‘Laten we tikkertje doen!’

Ik rende zo hard dat mijn baret uit mijn broekje viel.

‘Ze heeft een hoedje in haar broekje.’ Iedereen keek. Ik dwong mezelf te stoppen, te bukken en het afschuwelijke ding op te rapen. ‘Het is een baret.’ Ik keek naar iets onzichtbaars in de lucht achter de lachende kinderhoofden.

‘Een baret op haar bil!’ Ze gilden. ‘Een bil met een baret!’

Ik holde weg, de baret in mijn hand. Voor de hoek van de Hunzestraat hield ik stil: mammie zou voor het raam staan. Ik zette de baret op en liep de straat in. Niet te snel, niet te langzaam. Als een jongedame.

Die rotoorlog. Die rotkinderen.

‘Waarom zegt u altijd die rotoorlog?’ vroeg ik mammie.

‘Kind, hou op. De oorlog is voorbij.’

‘Wat deed pappie in de oorlog?’

‘Wat heb ik je nou gezegd? Het was erg genoeg. Die rotoorlog heeft me vijf jaar van mijn leven afgenomen.’ Ze had een boze toon en een nog kwadere blik.

De rode bladeren van de boom met roze bloesem werden weer bruin en vielen van de takken. Mammie mopperde dagelijks over de oude bladeren die op het balkon vielen en naar binnen waaiden. Ze stuurde me naar buiten en ik bezemde die bladeren van het balkon af, de tuin van de benedenburen in, waar ze zachtjes op het gras landden.

‘Gelukkig vallen ze niet op de stoeptegels,’ zei Bruin. ‘Ze zouden in duizend stukken breken.’ Ik rekte het bezemen eindeloos. Bruin en ik vonden het een wonder, die blaadjes die ieder voorjaar opnieuw aan de boom zaten en zich in het najaar lieten vallen. ‘Waarom heeft een boom blaadjes?’ Mammie vond dat een zinloze vraag. Ze trok haar wenkbrauwen op en haar mondhoeken naar beneden.

Ik kwam uit school en mammie stond boven aan de trap. ‘Kind, er is iets vreselijks gebeurd.’ Ze zag bleek en liep voor me uit naar de huiskamer. ‘De oma van Roosje van de overkant is van driehoog uit het raam gevallen.’ Mammie frommelde aan haar zakdoek.

‘Als een blaadje?’ vroeg ik. ‘Op het gras?’

Ze keek me aan alsof ik gek was. ‘De ouders van Roosje waren niet thuis. Roosje was op school.’ Mammie schudde haar hoofd. ‘Die ouders werken allebei buiten de deur. Haar oma paste overdag op Roosje. Zo zielig voor dat kind: in één klap haar oma kwijt.’

Ik zag het voor me. Een oude oma die uit het raam van driehoog naar beneden valt. Op keiharde stoeptegels. Niet op zacht gras. Zou ze in duizend stukken zijn gebroken? En was ze dood?

‘Wat is dood, mammie?’

Haar gezicht had de kleur van de dweil in de doucheruimte. ‘Ik ga theezetten,’ zei ze. ‘Vandaag geen wijze les. Ik kan het niet opbrengen.’

Ik keek naar het raam waaruit die oma was gevallen. Voor het portiek van het huis van Roosje lag een bruinrode vlek. Bloed? Was die oma opengebrosen? Op de tegels was met vet krijt een dikke lijn getrokken in de vorm van een lichaam. Benen wijd. Had mammie dat gezien? Ik kon me de oma van Roosje niet herinneren.

Samen met Bruin veegde ik het balkon schoon. ‘Voorzichtig,’ zei Bruin. ‘De bladeren moeten niet te hard vallen.’ We

keken over de balustrade naar de dwarrelende bladeren. Het gras lag vol met bruinrode vlekken. Het maakte me triest. 'Het lijkt de oma van Roos wel,' zei Bruin. 'Een hele tuin vol.' Ik vond het zo erg dat ik begon te huilen. Mammie gaf me haar zakdoek.

Op weg naar school keek ik naar dat lichaam van krijt met die donkerrode vlek. Soms zag ik Roosje met een vreemde vrouw.

'Ze heeft een kindermisje om op haar te passen,' zei mammie.

Er stonden kinderen rondom Roosje en haar kindermisje. Ze riepen dat Roosje gek was en er raar uitzag. Roosje had bruine wollen kousen aan en een te kort rokje waaronder een slobbroek hing. Boven het rokje had ze haar vestje scheef dichtgeknoopt. Er zaten vlekken op. Over het vest droeg ze een jas die openhing omdat hij haar te klein was. Haar blonde haar was ongekamd en piekte in haar gezicht. De kinderen duwden Roosje omver. In haar kous zat een gat en ze had een schaafwond op haar knie, maar ze hilde niet. Ze stond op, gooide haar hoofd in haar nek alsof ze het paard van de schillenboer was en staarde naar de kinderen.

'Net goed, net goed, vieze baby met een kindermisje.'

Het kindermisje rende naar hun portiek, Roosje bleef staan. De kinderen riepen: 'Daar gaat je kindermisje! Lekker puh!'

'Durven jullie wel met z'n allen tegen zo'n klein misje!' riep ik. Alsof ze op me had gewacht, gaf Roosje het kind dat het dichtste bij haar stond een flinke mep en daarna een jongen een harde schop. 'Rotkinderen.'

Ik gaf een van de meisjes een duw. 'Hou op met pesten. Haar oma heeft een ongeluk gehad; ze kan er niets aan doen dat ze een kindermisje heeft.'

De kinderen renden weg. Roosje trok een raar gezicht en ik deed mijn vingers in mijn mondhoeken en trok mijn mond

wagenwijd open. Roosje zette haar duimen onder haar ogen en wijsvingers op de oogleden: ze sperde haar ogen zo wijd dat de witte bollen er bijna uitvielen. Uit haar mond kwam een knorrend geluid.

‘Ik kan nog veel enger,’ zei ze.

Bruin zou haar aardig vinden. We gingen naar haar huis. Dat mocht niet van mammië, maar die stond niet voor het raam. Met een bocht liepen we om de roodbruine vlek heen; de krijtlijn was weggespoeld door de regen.

Het kindermisje had haar jas aan. ‘Ik moet weg, neem maar een koekje,’ zei ze en holde de trap af.

‘Sinds oma uit het raam is gesprongen, is alles anders.’

Mijn mond viel open. ‘Ge...ge...sprongen?’

‘Voor oma was het nog steeds oorlog.’

‘O ja, oorlog.’

‘Mijn oma gilde in haar slaap omdat ze eng droomde over de oorlog. Ze huilde vaak.’

We trokken onze jassen uit en aten samen de koektrommel leeg.

‘Mijn oma was lief. Ik mis haar,’ zei Roos. ‘Wil je chocola?’ Ze pakte een zak pindarotsjes uit het dressoir en zette die tussen ons in.

‘Mag dat van je moeder?’

‘Ik zeg dat het kindermisje ze heeft opgegeten.’

We snoepten tot ik niet langer van huis kon wegblijven. Ik haatte mijn klokje, maar pakte mijn jas. ‘Ik moet naar huis, anders wordt mijn moeder kwaad.’

‘Kom je terug?’

‘Dat moet ik aan mijn moeder vragen. Mag ik een paar pindarotsjes voor onderweg?’

Beneden stond ik stil bij de vlek op straat. Ik bukte tot mijn gezicht dicht bij de bruinrode vlek was. ‘Dag oma van Roos,’ zei ik. ‘Bedankt dat u dood bent, nu heb ik een vriendinnetje.’

Mammië was boos omdat ik te laat was en zij moest haasten met de wijze les. Ik legde uit dat de les op school was

uitgelopen. ‘Omdat er veel domme kinderen in mijn klas zitten. Misschien kan ik naar een andere school?’ Een slimme leugen, maar mammie trapte er niet in.

Sinds Roos en ik gezamenlijk haar pestkoppen hadden verdreven, liep ik op woensdagmiddag met haar van school naar huis. Onze scholen gingen dan gelijk uit, en ik wachtte Roos voor haar school op. Mammie zag ons, maar had me niet verboden met Roos om te gaan. We waren altijd blij elkaar te zien en kletsten honderduit. Er lagen geen blaadjes meer op het balkon om weg te vegen en de roodbruine vlek die de oma van Roos had achtergelaten op de stoep was verdwenen onder een dun laagje sneeuw.

Vandaag keek Roos mij schuin aan en zei zachtjes: ‘Hoi.’

Wat was er aan de hand? Roos vermeid mijn blik. Was ze boos? Ik durfde het niet te vragen. Had ik iets fout gedaan? Iets onaardigs gezegd over volkse mensen? Ik kreeg het warm, ondanks een koude wind die dwars door mijn jas waaide.

Roos zei: ‘Mijn vader zegt dat jouw vader in de oorlog Joodse mensen heeft verraden. Voor geld. Die zijn weggebracht en vermoord.’

Mijn hart bonsde, ik kon het in mijn oren horen. ‘Daar geloof ik niks van,’ zei ik op stellige toon. Zoals mammie dat zou doen.

‘Mijn vader zegt dat de politie in de straat was om naar je vader te vragen. Over de oorlog. Dat doen ze alleen als hij wat fout heeft gedaan.’

‘Nietes, dat zou mijn vader nooit doen.’

‘Welles, mijn vader zegt het zelf.’

Ik rende weg. Pappie had niets fout gedaan. Het kon niet waar zijn! Maar de twijfel bonkte tegen mijn trommelvliezen. Waarover ging dat geheimzinnige gesprek met dokter Hertog? Rotoorlog. Rekeningen van het ziekenhuis. Rechter. Kwaad geweten. Driftig drukte ik twee keer op de bel, en nog twee keer.

‘Hoe vaak moet ik zeggen dat je maar één keer op de bel mag drukken?’ Mammie foeterde al voor ik een voet op de trap had gezet. ‘Twee keer bellen is nadrukkelijk en dus ordinair. Tweemaal twee keer is opdringerig. Je drukt één keer en dan wacht je. Laat ik het niet nogmaals hoeven zeggen. Zo moeilijk is het niet.’

‘Nee mammie.’ Ik holde naar boven.

‘Waarom heb je zo’n haast, kind? Je bent zelfs vroeg voor je doen. Is er wat? Trek je jas uit, zet je schoenen weg en kom zitten. Ik schenk de thee in. Tijd voor een wijze les en je snapt waar die over gaat.’

Geen idee. Nee nee nee.

Mijn rug gloeide, mijn handen trilden. Ik hing mijn jas aan de kapstok, zette mijn schoenen in de keuken en vluchtte de wc in. O, vergeten eerst door te trekken. Te laat, dit kon ik niet meer goedmaken. Handen wassen.

Er stond een kop thee klaar en op een schoteltje lag een janhagelkoekje. Ik ging rechtop in mijn stoel zitten, mijn benen bungelden boven de afgrond.

‘Schiet op, kind, ik heb niet de hele middag. We hebben meer te doen.’

‘De vader van Roos zegt dat pappie in de oorlog Joodse mensen heeft verraden. Voor geld.’ Ik smiet de woorden naar mammie, terwijl ik in de afgrond onder mijn bungelende benen keek.

Mammie schoot uit haar stoel. ‘Wát? Wát zegt die kerel over je vader? Hoe komt hij erbij? Wat een kwaadsprekerij! Je vader die zó veel voor de stad Amsterdam doet, zó gewaardeerd wordt... hoe komt hij erbij? Pure laster, pure vuilspuiterij. Daar is niets van waar. Niets. Van. Waar.’

‘Roos zegt d...d...dat de p...p...politie in de straat is geweest voor onderzoek naar pappie.’

‘Hier in de straat? Wij woonden hier niet tijdens de oorlog. Dus wat valt er te onderzoeken hier in de buurt? Het is de kift. Die vader van Roos is bankbediende, terwijl pappie procura-

tiehouder is. Die man verdient zo weinig dat zijn vrouw erbij moet werken. Een onderzoek naar pappie! De politie. Hoe komt hij erbij. Ik zal hem zijn leugens onder zijn neus wrijven. Zo gauw hij vanavond terug is van dat baantje van hem.’ Mammie ging weer zitten, schraapte haar keel en bekeek haar handen. ‘Denk er niet verder over na, drink je thee op voor die koud wordt. Pappie heeft geen mensen verraden. Klaar. We gaan het vandaag hebben over aanbellen, begroeten, afijn over het begin van een ontmoeting.’ Ze klonk alsof er niets was voorgevallen.

Als een verscheurd boodschappenbriefje zat ik in mijn stoel, terwijl mammie doordenderde over het kennismakingsgesprek. Moest ik de vader van Roos geloven of mammie? Waarom beloofde dokter Hertog dat hij een goed woordje voor pappie zou doen? Een goed woordje doen voor iemand was toch alleen nodig wanneer hij iets fout had gedaan? Zou Roos mijn vriendinnetje willen blijven? En wat als die vreselijke Annemarie ervan hoorde?

‘Wakker worden!’ Pappie klopte op de deur van mijn slaapkamertje. Ik moest van mammie meteen opstaan als hij klopte, dus ik schoot uit bed en opende de deur. Pappie was aangekleed in zijn beste pak en mammie stond in haar peignoir achter hem.

‘Pappie moet vroeg weg. Ga jij aan tafel zitten en eet je ontbijt,’ zei mammie op strenge toon.

Ik deed wat ze van me verlangde. Er was iets aan de hand! Wat? Wat?

Mammie volgde pappie. Ik wachtte tot de keukendeur werd gesloten en sloop vervolgens vanuit de eetkamer naar de hal. Als ik betrappt werd, zou ik zeggen dat ik op weg was naar de wc.

‘Je weet het, Johan... wees eerlijk... draai er niet omheen... leg uit hoe we ervoor stonden met het geld...’

Pappie mompelde.

‘Je vrouw ernstig ziek... grote schuld bij het ziekenhuis...’
Pappie zei iets.

‘Het was wanhoop, Johan... prent dat in je hoofd... je had geen andere keus. Doe je best. Je zal heus de gevangenis niet indraaien. Jij bent onschuldig.’

Ik verstijfde.

‘Je hebt genoeg straf gehad, Johan. En ga alsjeblieft niet huilen.’

Het bloed steeg naar mijn hoofd. Ik wilde niet langer luisteren. Waarom zou pappie de gevangenis indraaien? Wat was er aan de hand? Op mijn tenen sloop ik terug naar de eettafel. Op tafel wachtte een boterham, maar mijn keel zat dicht. Ik perste hem naar binnen omdat mammie boos zou zijn wanneer ik hem niet opat. Het duurde een eeuwigheid voordat de keukendeur openging. Pappie deed zijn winterjas aan en zette zijn nieuwe gleufhoed op.

‘Heb je alles?’

Hij knikte, wees op zijn aktetas.

‘Geef je pappie een zoen,’ zei mammie.

’s Avonds aan tafel was het alsof er niets was gebeurd. Pappie vertelde mammie over zijn werk, ze lachten en ze aten.

‘Alles is zeker goed gegaan,’ zei Bruin toen we in bed lagen.

De volgende woensdag ijsbeerde ik voor de poort van de school van Roos. Ze keek naar haar schoenen, maar liep naar me toe.

‘Hoi.’

‘Hoi.’

We glibberden naar huis. ‘Mijn moeder zegt dat het niet waar is wat je vader zegt,’ zei ik.

‘Jouw moeder was boos op mijn vader. Hij zegt dat het komt omdat hij verdriet heeft omdat mijn oma dood is.’

Heeft hij gelogen? Ik stelde de vraag niet. ‘Mijn vader woonde onder de vloer in de oorlog,’ zei ik. Het was een vage herinnering aan vroeger, aan toen ik klein was en pappie verdwenen.

‘Stomme rotoorlog,’ zei Roos.

‘Stomme rotoorlog,’ zei ik.

‘Ik heb een dubbeltje,’ zei Roos. ‘Zullen we drop halen bij de sigarenwinkel?’

‘Zwart op wit.’

Ik was negen en een buitenbeentje omdat ik dezelfde modieuze kleren als mammie droeg en de beste leerling van de klas was. Ik praatte mammie ook na: 'Jullie transpireren, dat doen alleen volkse mensen.' Of ik vroeg een kind wat haar vader deed en zei, ongeacht het antwoord, dat ze niet thuishoorde in de Hunzestraat. Ze hadden er niet van terug. Alleen die vreselijke Annemarie van school begon steeds over de oorlog.

Roos was ook een buitenbeentje. Net als ik was Roos de beste van haar klas. Maar haar kleren waren onverzorgd, te groot of te klein, en niet volgens de laatste mode. Pas sinds ze mij kende, kamde ze dagelijks haar haar. En poetste ze haar tanden 's ochtends en 's avonds. Wanneer ze door andere kinderen werd aangevallen, had ze gelijk haar antwoord klaar. Als dat niet hielp, sloeg ze erop los, zelfs bij kinderen die groter waren. Ik vond Roos dapper. Dat wilde ik ook zijn, maar Roos had geen moeder als mammie, die alles brutaal en volks vond en soms weken niet tegen me praatte.

Sinds de dood van haar oma mocht ik één middag in de week bij Roos op bezoek. We speelden toneel: ik was de mammie en Roos het kind.

Mammie: 'Kind, ga zitten. Doe je benen dicht en je oren open.'

Kind: 'Ja mammie.'

Mammie: 'Goed zo. Vandaag gaan we het hebben over koekjes eten.'

Kind: 'Ja mammie.'

Mammie neemt een koekje uit de trommel en legt het op een schoteltje. Het schoteltje houdt ze onder haar kin en met haar rechterhand brengt ze een koekje naar haar geopende mond. 'Neem een hapje en sluit daarna de mond.' Mammie neemt meerdere hapjes.

Kind: 'Mag ik oefenen, mammie?'

Mammie: 'Geduld. Ik doe eerst een paar koekjes voor.'

Mammie zei dat Roos bofte met mij. 'Het arme kind kan zich aan je spiegelen. Vertel haar over de wijze lessen.'

'Dat doe ik, mammie.' Dat was een soort waarheid. Mammie glom van plezier, maar als ik zou vertellen hoe de wijze les ging, zou ze boos worden.

Een enkele keer mocht ik de nacht van zaterdag op zondag bij Roos logeren. Dan gingen pappie en mammie naar de Schouwburg of het Concertgebouw. Mammie had het liever niet, maar zei dat ze met haar hand over haar hart streek. Ze zei ook dat ik God op mijn blote knieën mocht danken dat ik bij haar en pappie woonde.

'God bestaat toch niet?'

'Uitdrukkingen moet je niet letterlijk nemen.'

Wanneer ik een keer extra naar Roos wilde, ging ik voor mammie staan en streek met mijn hand over mijn hart, in de hoop dat zij het ook zou doen. Maar mammie was bang voor slechte invloeden van de ouders van Roos. De vader van Roos was een schijnheilige oorlogsheld op pantoffels. Toen ik vroeg of pappie held of lafaard was, werd mammie boos. Kinderen moesten zich niet bemoeien met de oorlog. Maar alle kinderen wisten wat hun vader deed tijdens die oorlog en ik niet. Daardoor hoorde ik niet bij de kinderen die 'goed' waren.

'Weet ze dat het nog altijd oorlog is op het schoolplein?' zei Bruin. Ik moest het van hem zeggen, maar mammie werd daar nog bozer van. 'Alsof het jouw schuld is,' mopperde Bruin, die net zo boos was.

De ouders van Roos maakten grapjes en lachten veel. Ze kreeg een aai over haar bol en werd geknuffeld door haar vader, zoals ik Bruin knuffelde. Het was een komen en gaan van familie en vrienden. Er werd gegeten en veel gedronken en soms zo gelachen dat iemand van zijn stoel viel. Niemand die zei: 'Dat is ordinair.' Roos moest op tijd naar bed, maar als het een halfuur later werd, was dat geen punt. Eenmaal in bed traptten we keet. We verzonnen verhalen, het een nog mooier dan het ander.

Ik had wel bij Roos willen wonen, behalve als de visite bier had gedronken. Dan ging het over de oorlog en werd er naar mij gekeken. Een keer hoorde ik ze praten over pappies zus-ter. Die mocht Nederland niet meer in door wat ze in de oor-log had uitgespookt. Ik kreeg er kippenvel van.

Pappie had twee zusters: tante Jetta, die getrouwd was met oom Arnold, en tante Nell. Ik had over hen gehoord, maar hen nooit gezien. Pappie zocht tante Jetta op, zonder mam-mie. Van tante Nell vielen sterk naar parfum ruikende brieven met een buitenlandse postzegel in de brievenbus. Zij woonde en werkte in Duitsland. Met verjaardagen stuurde ze bloe-men en parfum naar mammie en dure cadeaus naar pappie. De meeste cadeaus verdwenen in een speciale doos boven in de kast van pappie. In die doos zaten horloges, dasspelden, pochets en rode handschoenen. ‘Te opzichtig’, waren de twee woorden die mammie ieder jaar opnieuw uitsprak na ope-ning van de cadeaus van tante Nell. Een keer stuurde tante Nell een leren pet en een kniebroek met een borststuk en galgjes. Die waren voor pappie, maar hij moest het terugstu-ren. ‘Ze heeft niets geleerd,’ zei mammie. ‘Dat soort kledij willen wij niet in huis.’

Onverwacht kwam pappie uit zijn werk naar huis. Hij ver-dween met mammie naar de keuken. Het duurde een tijdje voordat de keukendeur weer openging. Mammie ging tegen-over mij zitten en pappie bleef staan. Hij zag bleek, zijn ogen waren rood, hij zweeg en keek me niet aan.

‘Opa is overleden,’ zei mammie. ‘Pappie is door tante Cor-rie op zijn werk gebeld. Opa heeft een hartaanval gehad en was op slag dood. Hij heeft er niets van gemerkt. Tweeëntach-tig, een mooie leeftijd.’ Tante Corrie was de tweede vrouw van opa. ‘Huishoudster,’ noemde mammie haar.

Ik huilde. Opa dood. Ik had hem nooit gezien, maar erg was het.

‘Hou daarmee op, kind. Je opa heeft een mooi leven gehad.’

Ik huilde harder. Van dood kwam je nooit meer terug. Net als de oma van Roos.

‘Overdrijf niet,’ zei mammie.

Als zij doodging zou ik niet huilen. ‘Geen traan,’ zei Bruin.

Mammie legde uit dat zij en pappie twee dagen naar Friesland zouden gaan. Eén dag heen, overnachten bij tante Corrie, de volgende dag vroeg naar de begrafenis en daarna terug naar Amsterdam. ‘Jij bent te jong om naar een begrafenis te gaan.’

Hoe oud moest je zijn om mee te mogen naar een begrafenis? Zou een dode er griezelig uitzien? Mocht ik daarom niet mee? Mocht je hem aanraken? Of moest je handschoenen aan? Moest je hem voor het afscheid kussen?

‘Jij logeert bij dokter Hertog. Dit is een uitgelezen kans voor je. Hij woont in de beste buurt van Amsterdam. Aan het Minervaplein. Gedraag je, je weet hoe dat moet en waag het niet mij en je pappie teleur te stellen.’

Logeren bij dokter Hertog? Ik mocht niet gillen van opwindig dus mijn keel kneep zich dicht. Maar in mijn lijf borrelde van alles. Lezen. Buiten spelen. Of misschien iets anders. Iets speciaals.

‘Kan ik niet al gaan?’

Het huis van dokter Hertog was groot. Het had zeven kamers en aan de achterkant was een diepe tuin. Hij woonde er met een mevrouw die de huishouding deed. ‘Dit is Anna Harper,’ stelde hij mij voor. ‘En dit is Bruin.’ De mevrouw van de huishouding heette Karelse en gaf ons allebei een hand. Ze liet me mijn slaapkamer zien en de badkamer. Ik had een badkamer voor mezelf! En een groot bed dat niet hoefde opgeklapt om ruimte te maken voor de eettafel. En die eettafel: hij was zo groot dat hij niet bij ons in de huiskamer zou passen.

We lunchten aan die enorme tafel. Dokter Hertog zat op de korte zijde, ik naast hem aan een lange kant. Terwijl wij aten, sliiep Bruin in ons grote bed. Ik kreeg wit brood met ha-

ring. ‘De dokter verwent jou maar,’ zei mevrouw Karelse. Ze knipoogde. Ik vergat mijn goede tafelmanieren en lachte met een volle mond. Dokter Hertog ook. ‘Na de lunch gaan we een eindje wandelen,’ stelde hij voor.

‘In huis? Of buiten?’

Zijn blauwe ogen lachten. ‘Eerst buiten. En vanavond als het donker is binnen.’

Ik liep aan de hand van dokter Hertog. Bruin hield ik vast met mijn andere hand.

‘Anna en Bruin,’ zei een jongen.

Ik wilde stampvoeten van het plezier dat door mijn lijf gierde. Het waren kinderen uit de verleden tijd. Van de straat waar we in de oorlog hadden gewoond. Tom en Edith hadden naar me gezwaaid. Tom was groot. Edith een stuk kleiner. Voor het eerst zag ik hen in het echt en niet vanachter een raam op twee hoog.

Ik stelde de dokter voor aan Tom en Edith. Mammie zou niets op me aan te merken hebben.

‘Jullie kennen elkaar? Wat een verrassing,’ zei dokter Hertog.

Het regende. Druppels vielen op zijn blauwe hoed. Op mijn eigen hoofd. Zachte druppels die maakten dat het bloemenperk waarnaast we stonden, lekker rook.

Het haar van Edith zat in vlechten en het stond haar mooi. ‘Kom je bij ons spelen, Anna?’

‘Ja,’ zei Tom.

We maakten rechtsomkeert vanwege de regen. Ik wilde graag bij Tom en Edith spelen, maar ik was met dokter Hertog aan het wandelen. Het zou onbeleefd zijn wanneer ik zei dat ik liever bij Tom en Edith speelde. Mammie zou het me kwalijk nemen, al was ze ver weg in de trein naar Friesland.

‘Wanneer jij en Bruin bij Tom en Edith zijn, kan ik werken,’ zei dokter Hertog. Hij kneep in mijn hand.

Het was zo fijn! Zo zou het bij pappie en mammie moeten zijn.

‘Ik loop mee naar jullie moeder, om te horen of het schikt,’ zei dokter Hertog.

Ze woonden een paar huizen verderop. ‘Ik heb jullie vader wel eens gesproken. Geeft hij geen les aan de christelijke mulo?’

‘Ja dokter Hertog,’ antwoordde Tom. Mammie zou zeggen dat hij goede manieren had omdat hij met twee woorden sprak.

De vader kwam aan de deur. Een lange man, met kort haar en een bruin pak. Hij was hartelijk tegen dokter Hertog en ze schudden elkaar de hand. Wij keken ongeduldig toe.

‘Mag Anna bij ons spelen?’ Tom trok me mee de gang in. Mijn andere hand zat aan die van dokter Hertog vast.

‘Dit is Anna Harper,’ stelde de dokter me voor.

De vader fronste zijn wenkbrauwen. ‘Harper? Die naam heb ik onlangs gehoord. Van de Lutmastraat?’ Hij schudde zijn hoofd. Een vinger van zijn hand wees naar mij. ‘De politie heeft naar jouw vader geïnformeerd. Ze hebben alle bewoners in de Lutmastraat gevraagd...’

‘Pardon?’ zei de dokter. Hij hield mijn hand extra stevig vast. ‘Dit is Anna. Harper is haar achternaam en ze heeft in de Lutmastraat gewoond. Maar haar vader is hier niet.’ Hij klonk als een politieagent die het verkeer tegenhield.

‘Harper.’ De vader van Tom en Edith kneep zijn ogen toe. Hij keek neer op mij en zei: ‘Mijn kinderen spelen niet met een NSB-kind.’

Mijn hart stond stil. In datzelfde verschrikkelijke moment zag ik ontzetting in de ogen van Tom. Edith deinsde achteruit.

‘Wat zegt die man?’ wilde Bruin weten. ‘Jij een NSB-kind? Pappie is geen NSB’er,’ zei hij. ‘Hoe durft die man dat tegen jou te zeggen.’ Bruin had gelijk. Hoe durfde die vader dat. Mijn hoofd werd heet en in mijn benen ging het tekeer. Zo maar uit het niets gaf ik de vader van Tom en Edith een schop. ‘Pappie is geen NSB’er. U bent gemeen.’ Ik schopte nogmaals, maar niet raak omdat dokter Hertog me naar achteren trok.

‘We gaan, Anna. En u meneer, u bent een slecht voorbeeld. U beschuldigt onbekenden van een ernstige zaak terwijl u overduidelijk nergens van weet. U geeft les aan een mulo, maar u gedraagt zich als de eerste de beste roddeltante.’

Edith huilde. Tom keek me niet aan. ‘Naar binnen jullie,’ hoorde ik hun vader zeggen.

We dronken een kopje thee. De huishoudster serveerde er plakken cake bij. ‘Je hebt je pappie goed verdedigd,’ zei de dokter. ‘Vertel maar niet aan mammie dat je de vader van Tom en Edith hebt geschopt.’

Ik was het niet van plan.

‘Beter is het mensen te laten zwijgen door wat je zegt en hoe je het zegt.’

Ik knikte met een mond vol cake.

‘Inderdaad,’ zei Bruin. ‘Je had kunnen zeggen dat hij transpireerde en een onaangename lucht verspreidde.’

Dokter Hertog lachte om Bruin.

In plaats van spelen met Tom en Edith bekeken we foto’s van Italië. Bruin vond het geweldig. ‘Bruin komt uit Florence,’ vertelde de dokter. ‘Hij heette daar Broeno.’

Ik vergaapte me aan een onbekende wereld. Florence was prachtig. Italië was prachtig. Het voorval met de vader van Tom en Edith verdween naar de achtergrond. Maar toen ik in bed lag, sliep ik niet. Wat had pappie gedaan in de oorlog? Die vader van Tom en Edith zei dat de politie de bewoners uit de Lutmastraat had gevraagd naar pappie. Had de vader van Roos ook niet zoiets gezegd? Maar als pappie fout was tijdens de oorlog, dan zou hij toch niet met prins Bernhard en die generaals op de foto staan?

Anderhalve maand na de dood van opa kwam pappie weer eerder thuis uit zijn werk. Het was december 1950, de kachel brandde. Mammie gaf een wijze les. Tegen haar regels in stapte pappie met zijn jas aan de huiskamer in. ‘Jetta is dood.’ Tante Jetta was de oudste zus van pappie.

Mammie sprong op uit haar crapaud en duwde pappie naar de gang.

Ik bleef in de juiste houding zitten, luisterde naar hun gefluister en wachtte.

‘Je tante Jetta is plotseling overleden. Haar man, je oom Arnold, wil dat wij hem bijstaan. We gaan morgen naar Nijmegen en jij gaat mee,’ zei mammie. Ze warmde haar handen bij de kachel.

Ik wilde niet naar de begrafenis van deze onbekende tante. ‘Mag ik niet thuisblijven? Ik kan bij Roos logeren.’ Ik zag ons al keten.

‘Je gaat mee naar Nijmegen. Neem dat boek mee dat je van dokter Hertog hebt gekregen.’

Mammie bedoelde *Alleen op de wereld*. Was ik opeens oud genoeg om het te lezen? ‘Kan ik niet bij dokter Hertog logeren?’

‘De dokter zit in het buitenland.’

Ik hoorde pappie voor de tweede keer de wc doortrekken. Toen hij de kamer binnenkwam zag hij pips. Niet dat akelige witte dat hij bij de dood van opa had: hij zag eruit alsof hij misselijk was. Ziek. Zou hij doodgaan? Zou dood besmettelijk zijn? Zou ik met mammie achterblijven? Ik moest er niet aan denken. ‘Af-schu-we-lijk,’ zei ik luid. Als dood besmettelijk was, moest mammie er ook mee besmet worden. Dan ging ik bij dokter Hertog wonen.

Pappie knikte als een schildpad.

‘Kind, sta op uit die stoel, pappie moet zitten.’

Mijn stoel had een harde zitting. Als pappie doodging, kon ik altijd in zijn stoel zitten.

De volgende morgen reisden we per trein naar Nijmegen. Ik droeg dezelfde jurk als mammië en eenzelfde soort jas. Mammië had een bontmuts op en ik een gebreide muts in dezelfde kleur. Pappie droeg een donkerblauw pak met een wit overhemd en een bijpassende das. Daaroverheen zijn grijze winterjas met de dubbele rij knopen. Zijn schoenen had hij extra glimmend gepoetst.

‘Jij bent mammië in het klein,’ zei hij tegen mij.

Ik was opgewonden over wat ik ging meemaken. Zou ik de dode te zien krijgen? Dat vond ik eng. Volgens Roos werd je ziek als je een dode aanraakte. Je kreeg zweren en je vingers rotten weg. Daarna ging je dood. Had tante Jetta opa gekust en was zij daarom dood? Pappie had een zweertje bij zijn mondhoek. Had hij opa gekust? Ik wees hem op zijn zweer.

‘Het is niets ernstigs, alleen koorts op mijn lippen.’

Zou hij mammië hebben gekust? Had hij mij gekust?

In Nijmegen namen we een bus die vlak bij het huis van tante Jetta en oom Arnold stopte. We stapten uit en mammië zei: ‘Hou je flink, Johan. En jij, kind, doe wat ik je zeg.’

‘Ja mammië.’

Pappie belde aan.

In de deuropening stond een grote man met een maanrond gezicht en een bijna kaal hoofd. Zijn laatste haren zaten dwars over zijn schedel geplakt. Hij droeg een glanzende kamerjas, versierd met bloemen. Een rood sjaaltje om zijn nek. Een zwarte broek die glom, en enorme pantoffels. Zo iemand had ik nog nooit gezien.

Hij sprak niet en had bolle ogen, die wanhopig van de ene kant naar de andere schoten. Grote handen met lange nagels

gebaarden ons binnen te komen in een donkere hal. Niemand zei wat. Schoenzolen schoven over een vloer die eruitzag als ons aanrecht. Mammies hakken tikten onbescheiden hard. Aan de kapstok hingen vijf bontjassen.

We trokken onze jassen uit. De enorme handen namen ze over en drapeerden ze zwijgend op een houten haak. De haak haakte aan de kapstok. Een haar op de kraag van papies jas werd weggemaaid door een nagel. Was dit mijn oom Arnold? Waarom werd ik niet voorgesteld? Of was deze man personeel? Hij ging ons voor naar de woonkamer, waar de gordijnen halfgesloten waren. Het rook onbekend in de kamer. Mammie snoof. Pappie kuchte. Voor het raam zat een magere vrouw die niet bewoog. Was dat dode tante Jetta? Ik onderdrukte een angstkreet.

‘Nell!’ zei mammie.

Een wolk van parfum kwam onze kant op. De man met de kamerjas vertelde dat hij Nell had gevraagd te komen. ‘Duitsland is net zo dichtbij als Amsterdam,’ zei hij.

‘Dichterbij,’ zei pappie stuurs.

‘Dit is je tante Nell,’ zei mammie, ‘de jongste zus van papie.’

‘Dag tante Nell, hoe maakt u het,’ zei ik zoals het hoorde. Ik bekeek de tante, die volgens de ooms van Roos, Nederland niet meer in mocht.

Ze keek naar mij en vervolgens naar mammie. ‘Keurig opgevoed,’ zei ze met een hese stem. ‘Dag kind.’

Tante Nell was zwaar opgemaakt, had knalrode lippen en droeg een mannenpak. Daaronder een hooggesloten overhemd. Haar hoge hakken waren in dezelfde kleur als het pak, blauw. Net als de kralen van de ketting die om haar hals hing. En de stenen in de ringen die ze droeg. En de oorbellen.

Iedereen ging zitten. Ik bleef naast mammies stoel staan.

‘Ga jij in de achterkamer aan tafel lezen in je boek,’ zei mammie. ‘Wij, grote mensen, moeten met elkaar praten.’

De tafel in de achterkamer stond meters weg van waar ze

zaten. Het stonk er en ik kon niet horen wat ze met elkaar bespraken. *Alleen op de wereld* zat in de grote tas die bij de voordeur stond. Mammie zou het niet goed vinden wanneer ik de kamer verliet. Ik ging zitten en ademde vieze geur in tot ik kokhalsde. Zou mammie het goed vinden wanneer ik het raam opende? Het was koud buiten, maar ze zou toch niet willen dat ik stikte in die lucht? Ik ging in de erker bij het zijraam staan, opende het geluidloos en bracht mijn mond en neus tot aan de kier.

Op deze plek kon ik de grote mensen horen praten. De man die waarschijnlijk oom Arnold was, riep verontwaardigd: 'Ze is er zomaar tussenuit geknepen. Zo'n rotstreek.'

De stem van mammie maande hem tot kalmte.

'Rotstreek?' zei pappie, op een toon die ik niet van hem kende. 'Heb je de begrafenisondernemer gebeld? En de dokter?'

'Neen?!' hoorde ik de hese stem van tante Nell luid en duidelijk. 'Mijn God! Dat verklaart die lucht.'

'Nell!' zei mammie. En daarna: 'Johan, bel de dokter.'

Had ik de lucht van dode tante Jetta ingeademd? Ik kokhalsde weer, drukte mijn wang tegen het kozijn en schrokte frisse lucht naar binnen. Ik stak mijn tong en vingers door de kier.

'Heb je een nummer, Arnold?' zei pappie.

Terwijl pappie belde, sprak mammie met tante Nell. Het ging over het paspoort van tante Nell. 'Je hebt een Duits paspoort?'

'Verdomme toch,' zei de man die inderdaad mijn oom Arnold was.

'Hoe laat kunnen we u verwachten?' hoorde ik pappie.

Daarna stonden ze alle vier op en liepen de kamer uit. Ik wilde achter hen aan, maar mammie riep dat ik moest blijven waar ik was. 'We gaan naar tante Jetta in de slaapkamer,' zei ze.

Ze stommelden de trap op en behalve gestamp boven mijn hoofd hoorde ik niets. Onverwacht snel stoven ze een voor

een de trap af. Tante Nell stormde de huiskamer in en hield met twee vingers haar neus dicht. Hees en met een hoge stem riep ze: 'Zo een stank. Niet te harden. Walgelijk!' Pappie had een zakdoek voor zijn gezicht. Dat was hoogrood. Hij plofte neer in een stoel en gebruikte de zakdoek om luid te snuiten. 'Waarom laat je in godsnaam boven de kachel branden?'

Oom Arnold was ontdaan. Zijn kamerjas hing van voren open en toonde zijn blote bovenlijf. Het was wit, zijn vel hing in rolletjes tegen zijn lichaam. Zijn bolle ogen rolden zowat over zijn wangen en zijn mond hing open waardoor ik een bleke tong zag en roestige tanden. Hij wilde iets zeggen, maar mammies blik deed hem zwijgen.

'Ongelooflijk zo een stank,' herhaalde tante Nell luid. 'Kan er een raam open? Arnold!'

Mammie keek de kamer rond en opende een raam. Iedereen snoof frisse lucht in, behalve oom Arnold. Die hing als een zoutzak in een stoel.

'Bedek je, Arnold,' zei mammie in het voorbijgaan.

Roken doden zo vies? Of alleen tante Jetta? Ik sloop de kamer in, maar durfde mijn vragen niet te stellen. Mammie keek, maar zei niet dat ik de kamer uit moest. Ik ging naast haar en het open raam staan.

De bel ging. Omdat oom Arnold nog ontdaan was, opende pappie de deur. Hij kwam terug met een man met een dokterstas, die iedereen de hand schudde. Als enige zei mammie: 'Dag dokter, hoe maakt u het?' De dokter schrok van haar woorden en liet de vraag onbeantwoord. Mij zag hij niet.

Pappie en de dokter gingen naar de slaapkamer.

'Jij ook, Arnold,' zei mammie. 'Ga jij hiernaast je boek lezen,' zei ze tegen mij.

Ik verstopte mij achter de deur, waar ik mammie en tante Nell kon horen. Tante Nell zei: 'Zomaar in bed laten liggen... dat lichaam is aan het vergaan... en die stank!' Ze maakte een geluid of ze moest overgeven. 'Dit slaat alles.'

Mammie beaamde: 'Arnold was op reis voor zijn werk en

vond Jetta dood in bed. Dat zal niet fris hebben geroken, maar dat die man het huis opstookt? Onbegrijpelijk.'

'En dan niet de dokter bellen,' zei tante Nell. 'Ik heb hem altijd een idioot gevonden.'

'Hij heeft een grote mond die Arnold, en moet je hem nu zien. Hij stond erop dat we kwamen, anders zou hij een boekje opendoen over Johan.'

'Ik herkende Jetta niet,' zei tante Nell. 'Godallemachtig.'

Lag tante Jetta weg te rotten? Was ze lichaamsblubber? Een plas van bloed, vet en huid? En waar bleven haar ogen? Drevan die weg? Ik zag het voor me en walgde. Dat begon in mijn maag, golfde naar mijn mond en smaakte zuur.

De dokter, oom Arnold en pappie kwamen de kamer in.

'Nogmaals gecondoleerd, dames,' zei de dokter. 'Ik weet niet of u de overledene heeft aangeraakt. Als dat zo is, is het zaak uw handen goed te wassen. Met een ontsmettende zeep.'

Zie je wel. Je mocht niet aan een rottende dode zitten.

'Een van u moet een begrafenisondernemer bellen. Ze kunnen het lichaam meenemen en opbaren. Het moet verzorgd worden, anders zal het steeds verder..' Hij zocht naar woorden. 'Anders zal het steeds verder achteruitgaan en dat is een gevaar voor de volksgezondheid.'

Zie je wel. Als je een dode aanraakt, krijg je zweren of rotten de vingers weg waarmee je die dode hebt aangeraakt.

Niemand ging zijn handen wassen. Hadden ze tante Jetta niet aangeraakt? Oom Arnold ook niet? Had hij mijn handen aangeraakt toen hij mijn jas aannam? Het zweet brak me uit. Ik ijsbeerde voor de open deur.

'Kind. Gedraag je.'

Ik keek naar mijn handen. Zat de rot van tante Jetta eraan? En had ik niet met mijn rechterhand in mijn neus gezeten?

'Ik moet naar de wc, mammie.'

'Ga, kind,' zei de hese stem van tante Nell.

Het kwam haar op een afkeurende blik van mammie te staan. Daarna kreeg ik een stuurs knikje.

Ik waste langdurig mijn handen. Het water spatte alle kanten op. Het zeepje schuimde en rook naar rozen. Beschermd deze zeep tegen lichaamsrot? Ik boende mijn neus en nieste. De vloer was kleddernat en ik veegde mijn voeten af aan de loper in de gang.

De dokter vertrok. 'De geur van verse koffie helpt om de lucht te verfrissen.'

Oom Arnold zocht het nummer van de begrafenisondernemer op. Hij wapperde ermee voor pappies neus.

'Bel zelf,' zei pappie.

'Dat moet jij doen,' zei oom Arnold met zijn openhangende kamerjas. 'Na alles wat Jetta en ik voor jou en je vrouw hebben gedaan tijdens de oorlog.'

'Zwijg Arnold. Er is een kind bij,' snauwde mammie.

Mijn oren jeukten. Waarover moest oom Arnold zwijgen?

Tegen pappie zei mammie: 'Wees de wijste.'

Pappie pakte de telefoon. Hij belde en legde de situatie uit. Mamie, oom Arnold, tante Nell en ik luisterden. 'Ze komen met een uurtje,' zei pappie. Daarna liep hij naar buiten om een sigaret te roken. Oom Arnold ging naar de wc.

'Wat heeft oom Arnold voor pappie en u gedaan?'

'Die man is een lapzwans. Hij helpt een ander van de wal in de sloot en verwacht dankbaarheid.' Mamie schudde haar hoofd. 'Ik ga koffie zetten. En als de begrafenisondernemer is geweest, vertrekken wij.'

'Ik ga mee,' zei tante Nell. 'Hij zoekt het maar uit.'

We wachtten eindeloos lang op de begrafenisondernemer. Mamie en tante Nell spraken. Pappie en oom Arnold keken naar buiten, of boos naar elkaar.

'Zou je je niet kleden, Arnold,' zei mamie. Hij deed alsof hij doof was.

'Bel ze nog een keer,' bitste hij tegen pappie.

Die haalde zijn schouders op. 'Haal je boek,' zei hij tegen mij, 'dan lees ik je voor.'

'Kinderen,' zei oom Arnold. 'Alleen maar ellende, hè Jo-

han? Hè Bertha?’ Hij zag er vals uit met zijn roestige tanden.

‘Houd je mond, Arnold. We kunnen ook nu vertrekken, maar dat is respectloos tegenover Jetta.’ Mammie keek net zo vals als oom Arnold. Haar wenkbrauwen konden veel hoger dan de zijne.

Terwijl ik op zoek ging naar mijn boek, klonk de bel. Pappie leidde vier in het zwart geklede mannen naar boven, naar wat over was van tante Jetta. Ze hadden een kist bij zich. Oom Arnold hobbelde erachteraan. De mannen overlegden hoe de kist het beste naar boven kon, en weer naar beneden.

‘Totaal geen decorum, die Arnold,’ zei mammie.

We luisterden naar stappen en gebonk in de kamer boven ons.

‘Ik hoop dat ze in één keer in de kist gaat,’ zei tante Nell.

‘Arnold mag zelf het bed verschonen en de rotzooi opruimen.’ Mammie klonk tevreden.

‘Daar gaat Jetta,’ zei tante Nell, toen de mannen met de kist de trap afbonkten. ‘Ik had haar in geen jaren meer gezien. Zij mocht Nederland niet uit en ik er niet in.’

Toen de begrafenismannen met het lichaam van tante Jetta waren weggereden, moest ik afscheid nemen van oom Arnold. Ik wilde hem niet aanraken. Ik hield mijn handen op mijn rug en zei: ‘Dag oom Arnold, het was fijn om kennis met u te hebben gemaakt.’

Mammie gaf hem een knikje en stak haar hand niet uit. Van tante Nell kreeg hij een klap op zijn schouder. Pappie stond buiten met zijn zoveelste sigaret en mammies grote tas.

‘Heb je Arnold gedag gezegd?’

‘Nee,’ antwoordde pappie. ‘Ik doe het niet.’

We stapten in de auto van tante Nell. Pappie voorin, mammie en ik op de achterbank. Ze reed ons naar het station.

‘Je moet naar Amsterdam komen, Nell,’ zei mammie.

‘Ja,’ zei pappie. ‘Dat moet je doen.’

In de autospiegel zocht tante Nell mijn blik. Ik kreeg een knipoog.

‘Zeker!’

Ze klonken geen van allen alsof ze het meenden.

In de restauratie van het station kreeg ik twee boterhammen en een glas melk. Voor het eerst was ik blij met mammies wijze lessen. Ik at mijn boterhammen met vork en mes en vermeed aanraking van het brood met mijn handen. Ik wilde niet van binnenuit wegrotten.

Mammie sprak zacht, maar goed verstaanbaar: ‘Wij zijn Arnold niets meer schuldig, Johan. Het kan zijn dat Arnold indertijd zijn best deed voor jou, vanuit zijn standpunt gezien. Maar na die rotoorlog heeft het ons alleen ellende opgeleverd.’ Ze keek woedend. Pappie reageerde niet. Hij rookte. Mammie was mijn aanwezigheid vergeten en ik hield me stil.

‘Nu Jetta dood is, hoef ik Arnold nooit meer te zien. De NSB’er,’ zei pappie.

Van schrik liet ik een stukje brood van mijn vork vallen. Met duim en wijsvinger pakte ik het op, stak het in mijn mond en likte boter van mijn vinger. Die vinger waaraan de rot van tante Jetta zat. Ik zette het op een schreeuwen. ‘Nu ga ik dood! Nu rot ik van binnen weg!’ Ik huilde keihard.

‘Ga afrekenen, Johan.’ Mammie klonk ijzig. ‘En jij houdt nú je mond dicht.’ Ik bleef schreeuwen dat ik doodging. Ze trok me van mijn stoel af en ik viel van ellende en angst op de grond.

‘Opsstaan,’ siste mammie op fluisterton.

Het lukte niet, mijn benen waren zwaar, mijn armen krachteloos.

‘Jou,’ tuitte haar razende rode lippen, ‘neem ik nooit meer ergens mee naartoe.’ Ze wenkte naar pappie, die op afstand deed alsof hij niet bij ons hoorde. ‘Johan. Zet haar op haar benen.’ Met hulp van pappie kwam ik overeind en tussen hen in sleurden ze me zo beschaafd mogelijk naar het perron.

Mijn leven was saai. Ik stond op, ging naar school en naar huis. Daar kreeg ik een wijze les, dekte de tafel en at zwiĳgend. Na de afwas poetste ik mijn tanden en trok mijn pyjama aan om te slapen tot ik na een bons op de deur weer opstond voor een volgende dag. Op woensdag sprak ik Roos wanneer ik haar bij school ophaalde en op zaterdagmiddag speelde ik bij haar. Een middag in de week mocht ik naar de leesbibliotheek om boeken te lenen.

‘Wat is een dame?’ vroeg mammie op onverwachte momenten. Ik had de vraag en het antwoord uit *Hoe hoort het eigenlijk?* uit mijn hoofd moeten leren.

‘Een dame is een vrouw die, onder alle omstandigheden, goede manieren heeft en innerlijke beschaving.’ Als ik in de buurt van mammie was, zei ik het af en toe hardop. Dat vond ze heerlijk.

Er hoorde nog een vraag bij: waaraan kun je een echte dame herkennen? Het antwoord was: aan drie eigenschappen: haar tact, haar zelfbeheersing en haar bescheidenheid.

Tact: een dame zal nooit dringen om op de voorgrond te komen, en zij zal geen bevelen geven op hoge toon.

Zelfbeheersing: een dame spreekt nooit luid in het openbaar en toont geen emoties.

Bescheidenheid: een dame trekt geen aandacht door opzichtige kleding te dragen, door overdreven opschik, en zal overdrijving vermijden.

Ik had ezelsbruggetjes. T.Z.B. stond voor tact, zelfbeheersing en bescheidenheid. De afkorting G.B. betekende geen bevelen; G.E. geen emoties. G.O. stond voor geen overdrijving. Zaterdag en zondag repeteerde ik hardop omdat mammie dan goedkeurend naar mij keek.

Mammie las dagelijks in haar bijbel van goede manieren. Ook las ze pappie voor. 'Wie hogerop wil, Johan, zal in alle opzichten zijn best moeten doen.'

Dat deed ik. Op mijn schoolrapporten stonden uitsluitend tien. Roos' ouders waren trots wanneer Roos een rapport had met negens en tien en bedolven haar onder complimenten en cadeaus. Mammie vond dat belachelijk. Ik had een goed stel hersens en daarvoor hoefde ik geen beloning. Zij moest beloond worden voor mijn goede rapporten omdat zij het mogelijk maakte dat ik naar school kon. 'Zorg dat het zo blijft, je moet naar het gymnasium.'

De juffrouw vond dat ik mijn klasgenoten moest helpen zodat zij meer tijd had voor andere dingen. Als ik klaar was met mijn sommen liep ik net als de juf tussen de rijen door om sommen uit te leggen. Ik kon goed helpen en dat vonden de kinderen fijn. Behalve Annemarie. Die was gemeen. Als ik haar moest helpen, en dat was vaak, kneep ze me. De laatste keer dat ik een som uitlegde, zei ze dat ze had gehoord dat pappie een NSB'er was. 'Dat is niet waar,' siste ik terug. 'Jij bent niet alleen dom, je liegt ook.'

Tijdens het speelkwartier bleef ze achter me aanlopen en fluisterde ze: 'NSB-kind. NSB-kind.' Wat moest ik doen? Ik had zin om erop los te slaan, maar daar zou ik niets mee bereiken. Dus beheerste ik me. Ik toonde G.E., geen emotie, terwijl mijn hersens op volle toeren draaiden. Hoe loste ik dit op?

'NSB-kind!'

Andere kinderen keken naar ons, terwijl Annemarie me volgde over het schoolplein. Ze was niet mijn enige vijand. Ik had onaardige dingen gezegd tegen kinderen om ze van mijn lijf te houden en dat waren ze niet vergeten. Dat was voordat ik wist dat ik tactvol moest zijn, maar daar hadden die kinderen geen boodschap aan. Ik moest iets bedenken om Annemarie het zwijgen op te leggen. Waarom wist ik niet of pappie goed of fout was tijdens de oorlog? Oom Arnold was fout geweest. Tante Jetta ook, omdat ze met een NSB'er was

getrouwd. Tante Nell was misschien fout geweest. En over pappie werd meesmuilend gezwezen. Wat zou Bruin zeggen? Bruin zat thuis, waar hij me niet kon helpen.

‘Ken je Tom en Edith?’ lachte Annemarie vals.

Laatst had ik toegekeken terwijl een kat een duif besloopte. Die kat zag scheel van gemenigheid en was krijsend op de arme duif gesprongen. Die wilde wegvliegen. Met slaande vleugels probeerde ze de kat te snel af te zijn. Maar ze was te laat, te zwaar, de kat sloeg scherpe klauwen in haar lijfje. Uit haar snavel kwam een rauw geluid. Hij at haar niet op, liet haar weer los. Ze liep weg, op malle roze pootjes die niet waren gemaakt om hard weg te rennen. Haar ene vleugel sleepte over het gras. Ze kreeg een meter vrijheid en dan sprong de kat er weer bovenop. Dat afschuwelijke beest had er plezier in. Tot hij er genoeg van had en haar nek doorbeet. Hij liep op hoge poten weg.

Ik keek in de kattenogen van Annemarie.

‘Hun vader is het hoofd van de mulo,’ beantwoordde ze haar eigen vraag.

Was ik een duif? Er brandde vreugdevuur in de ogen van Annemarie en ik wist: het was erop of eronder.

Hoewel Bruin thuis voor het raam zat, hoorde ik hem duidelijk zeggen: ‘De foto!’ Ik begreep hem niet. ‘De foto van pappie en de prins! En die generaals. J. Harper, verzet Amsterdam.’

Pappie had gelachen om die foto. Die foto was net zo waar als de tekening van God, had hij gezegd. Waarom had ik het niet eerder begrepen? Die foto onthulde een verstopte waarheid! Natuurlijk hadden ze niets gezegd. Dokter Hertog wist het, maar kon niets zeggen. Mammie wist het ook. Het verklaarde haar boosheid op de vader van Roos. Die vader van Roos zou pappie dankbaar moeten zijn. Ik, Anna, die de hoogste cijfers haalde, had niet begrepen wat er aan de hand was. Nu lachte ik. Annemarie keek verbaasd. Mijn hand wenkte haar dichterbij. ‘Kom.’ Ik legde mijn wijsvingers op mijn lip-

pen. ‘Kom, de andere kinderen mogen dit niet horen.’ Ik sloeg een arm om haar schouders, trok haar naar me toe en fluisterde in haar oor: ‘Het is geheim. Mijn vader doet alsof hij fout was in de oorlog, maar in werkelijkheid was hij de baas van het verzet in Amsterdam. Ik mag het niet vertellen omdat als er een nieuwe oorlog komt mijn vader onmiddellijk wordt gearresteerd. En dat kan niet, want prins Bernhard heeft hem nodig.’

Annemarie stond stil en keek me aan. Haar mond hing open. ‘Nee...’

Ik had haar in mijn klauwtjes. ‘Denk je dat mijn vader de intocht van Sinterklaas zou mogen organiseren wanneer hij een NSB’er was geweest? Denk je dat hij met de koningin en de prinsesjes op het bordes van het Koninklijk Paleis op de Dam zou mogen staan als hij fout was geweest?’

‘Echt?’

‘Er is één foto van mijn pappie waarop hij samen met prins Bernhard staat. En met generaals van het leger om te overleggen over de bevrijding van Amsterdam. Die foto mag niemand zien, omdat eruit blijkt wat hij deed tijdens de oorlog.’

Ontzag kiemde in de ogen van Annemarie.

‘Ik kan die foto vanmiddag meenemen.’

‘De koninklijke familie...’ Annemarie zuchtte zoals mammië zuchtte, wanneer ze in haar damesblad las over de koningin en haar prinsesjes.

‘Ik mocht het niet verder vertellen, dus je moet er niet over praten.’ Ik herhaalde de woorden ‘niet’ en ‘praten’ met grote nadruk.

‘Natuurlijk niet,’ zei Annemarie.

‘Het moet geheim blijven.’

‘Ik kan heus wel een geheim bewaren.’ Ze zweeg even. ‘Denk je dat ik bij de volgende intocht zwartepietje kan zijn?’

Ik kon zeggen dat ik het pappie zou vragen, wat de waarheid zou zijn; of ik kon zeggen dat ik ervoor zou zorgen dat ze zwartepietje mocht zijn. Ik voelde me machtig. Ik was de

kat. Ik kreeg een goed humeur van deze verandering en keek het schoolplein rond, mijn vijanden waren niet langer geïnteresseerd.

‘Jij bent zwartepietje,’ zei ik, net voor de bel aankondigde dat het speelkwartier voorbij was. Dit duifje zou voor altijd uit mijn hand eten.

Pappie was een oorlogsheld! Ik was zo opgelucht. Natuurlijk hadden pappie en mammië het er nooit over: ze waren beschaafde mensen en bescheiden. Ze zouden nooit over pappie opscheppen. Pappie had waarschijnlijk Duitsers vermoord. Met blote handen gevochten tegen de vijand. Toen de Duitsers op zoek gingen naar deze oorlogsheld, had pappie zich moeten verstoppen. Onder de vloer in de slaapkamer. Daarom had de politie onderzoek gedaan en moest hij voor de rechter komen, want eigenlijk mocht je geen mensen vermoorden. Zo was het gegaan, ik wist het zeker.

Bruin twijfelde. ‘Denk je dat pappie een oorlogsheld is? Hij is een slaaf van mammië, hij doet altijd wat ze zegt. Hij verraadt jou waar je bij staat. Zo gedragen helden zich niet. Die zijn altijd dapper.’

‘De oorlog is voorbij, Bruin. Hij hoeft geen held meer te zijn.’

Bruin schudde zijn hoofd. ‘Ik weet het niet.’

Ik vond Bruin flauw en borg hem op in de kast. Ik zou hem een paar weken doodzwijgen, dan hield hij zijn mond wel.

Het was begin september 1951. Mijn tiende verjaardag kwam eraan. Ik voelde me eenzaam, met keien in mijn buik en een hoofd waarin een kwelgeest rond stampte. Bruin zei dat hij niet wist wat erger was: een mammie zoals ik die had of een moeder die haar berenkind had afgestaan. ‘Misschien ben ik beter af,’ zei hij. ‘Jij hebt een mammie die eisen stelt en nooit lief is. Ik heb jou en jij houdt van mij.’ Ik knuffelde hem tot zijn neus doornat was.

‘Denk je dat mijn echte moeder nog in Florence woont?’

Ik beloofde Bruin dat ik het aan dokter Hertog zou vragen.

Toen mammie me vroeg wat ik voor mijn verjaardag wilde, riep ik: ‘Een hondje!’ Remi, uit *Alleen op de wereld*, had drie hondjes en voelde zich daarmee minder eenzaam.

Mammie snauwde: ‘Een hond? Ben jij gek! Zo’n vies beest! Geen sprake van. Ik weet precies hoe dat gaat. Eerst vind je het leuk en daarna iedere dag ruzie omdat je dat beest niet wilt uitlaten. En wie draait daarvoor op? Ik. Ik. Ik.’ Haar toonhoogte naderde de gevarenzone en deed pijn aan mijn oren. ‘Ik wil je nooit meer erover horen. Ik zeg het je voor altijd: ik wil geen vieze beesten in huis. Dit is de laatste keer dat ik naar je verlanglijstje vraag.’ Daarna las ze het boek met de gele en blauwe blokjes.

Geen beest voor mijn feest.

De volgende ochtend lagen in mammies crapaud rode bollen wol met breipennen. Een muts in wording? Toen ik de kamer binnenkwam, haastte ze zich het breisel in haar klerenkast weg te stoppen. Mijn verjaarscadeau werd een wintermuts. Net als al mijn eerdere verjaardagen kreeg ik iets nuttigs zoals wanten, een sjaal of zelfgebreide sokken. Waarom vroeg mammie mij wat ik wilde hebben, als ze de wol al in

huis had? Was het een toneelspel, waarbij zij vroeg 'wat wil je' en ik 'een wintermuts' moest antwoorden?

Mijn verjaardag was een dag van goed opletten: op de juiste momenten moest ik blij en verraste woorden zeggen en doen alsof ik het meende. Anders was mammië teleurgesteld en kreeg ze een slecht humeur. Pappie dekte de tafel met een van de goede tafelkleden. De cadeaus lagen erop uitgestald: twee pakjes in cadeaupapier en een ontbijtkoek. Pappie en mammië stonden naast de tafel: pappie in zijn pak, klaar om naar zijn werk te gaan en mammië in haar peignoir.

Mammië gaf me een kus op mijn wang: 'Hartelijk gefeliciteerd, kind.'

De enige kus van mammië in een jaar. Het was er een met getuited lippen, een droge, midden op mijn wang. Een snelle kus die nauwelijks raakte. Die van pappie, die onhandig was en slecht mikte, was vochtig en op mijn oor, maar hij keek er hartelijk bij.

Van het meest naar voren liggende pakje wist ik dat het de wintermuts was. Verder naar achteren lag een pakje met een kleinigheid. Eerst pakte ik de ontbijtkoek. Mammië vertelde er ieder jaar hetzelfde verhaal bij. Ze zou beginnen wanneer ik haar aankeek. Ik wachtte expres, legde de ontbijtkoek neer en nam hem weer op. 'Lekker.' Ik keek naar pappie, hopeno dat hij iets zou zeggen, waardoor we niet naar mammiës verhaal hoefden te luisteren. Toen het stil bleef keek ik mammië aan.

'Bij mijn grootmoeder waren ze arm. Ze hadden geen geld voor verjaarscadeaus. Iedere verjaardag kreeg mijn grootmoeder een ontbijtkoek die met een lint op haar arm werd vastge maakt. Die koek was alleen van haar. De hele dag mocht ze van de ontbijtkoek afhappen. Om ons te herinneren aan die armoede, krijg jij elk jaar een ontbijtkoek. Je hoeft hem niet op je arm te doen. Wij hebben het goed; wees daar dankbaar voor, kind.'

'Dank u wel mammië, dank u wel pappie.' Ik keek hen een voor een aan, en slaagde erin te glimlachen.

Het kleinigheidje was aan de beurt. Langzaam wikkelde ik het papiertje eraf. Even raden: een zakdoek met een letter A erop geborduurd of een strik voor in mijn haar.

Het was een haarspeld met een hondje erop.

‘Leuk hè, kind, met dat hondje. Heb je toch een hondje gekregen!’ Mammie bulderde van het lachen.

Pappie vermeed mijn blik.

‘Een echte oorlogsheld,’ spotte Bruin.

Tranen prikten. Niet huilen, vooral niet huilen. Gauw het pakje met de wintermuts. Met een ruk scheurde ik het papier open.

‘Kind! Niet zo wild, voorzichtig.’ De woorden schoten scherp langs mammies tanden.

Het was de wintermuts. Rood. Met witte randen. En witte strengen om de muts onder de kin vast te maken.

‘Waar heb ik die eerder gezien?’ vroeg Bruin.

‘Zet hem op, kind.’ Mammie was blij met haar cadeau voor mij.

Ik speelde het dankbare kind. Voor de spiegel in de gang zette ik de muts op. De wol prikte in mijn nek. Om gek van te worden. Wat een achterlijke muts, ik leek niet goed snik.

‘Wat staat die muts haar goed, hè Johan? Hij is prachtig! Die kleur rood is bescheiden; hij laat het grijsgroen van je ogen spreken. En hij past je precies.’

Past precies, bouwde ik mammie in mijn hoofd na. Past precies, potje pies.

Pappie bromde wat.

Mammie zei: ‘Wat sta je nou dom te kijken?’

‘Dank u wel mammie, dank u wel pappie.’ Ik probeerde blij te doen.

Elk kind mocht op zijn verjaardag in de klas trakteren. Meestal waren dat zuurtjes of koekjes en een enkele keer wijnballen. Op mijn verjaardag kwam een bediende van IJssalon Oase met een grote kist. Daarin zaten veertig bakjes met ijs en een

wafeltje erop. De bediende hield de deur open voor mammie. Ze stapte het lokaal binnen in een wolk van parfum en gekleed volgens de laatste mode. De juf kreeg een knikje, ik wist niet waar ik kijken moest en na een gebaar van mammie liep de bediende langs de rijen en gaf ieder kind een ijsje.

Mijn klasgenoten vonden zo'n ijsje 's morgens om elf uur heerlijk. Ik haatte dat ijs, liever trakteerde ik op wijnballen, maar die waren volgens mammie te groot om met dichte mond op te zuigen. 'Onbeschaafd.' Ijs was beschaafd. Ze wist niet beter omdat ze vertrok voor mijn klasgenoten begonnen te knoeien.

'Wie krijgt er zo'n kinderfeest?' zei ze. Ze begreep niet dat als je erbij wilde horen, je hetzelfde moest doen als de anderen.

De juf keek gespannen naar de knoeiende kinderen. Zij moest de kleverige rommel opruimen, maar durfde niets tegen mammie te zeggen. Die bestelde ieder jaar opnieuw ijs. 'Volgend jaar weer, kinderen,' zei mammie bij wijze van afscheid.

Annemarie zei luid en duidelijk: 'Dag mevrouw Harper en dank u wel.' Een paar kinderen mompelden iets. De rest kliederde.

Toen ik na schooltijd thuiskwam keek mammie mij geheimzinnig aan. Ze schonk thee in en legde vier koekjes op een schoteltje. Had ze een echte verrassing voor mijn verjaardag? Het hondje?

'Vandaag een wijze les over het vieren van verjaardagen, felicitaties en het geven van grote of kleine cadeaus.'

Mijn hart zakte weg als een loden knikker in een rioolput. Een wijze les op mijn verjaardag. De kwelgeest in mijn hoofd schopte mijn hersenpan bont en blauw. Ik luisterde gelaten, terwijl ik erbij zat als een dame, en ik herhaalde mammies woorden wanneer zij haar mond hield. Om half zes zei mammie dat ik de tafel moest dekken. Ik gleed uit pappies stoel, slofte naar de eetkamer en zag uit mijn ooghoeken dat mam-

mie vol verwachting keek. Wachtte er een cadeau in de eetkamer? Ik keek rond en zag niets. O ja, toch. Bruin. Bruin! Hij keek me hulpeloos aan vanonder een rood wintermutsje dat met witte strengen onder zijn kin zat vastgeknoopt.

‘Wat ben je laat, kind, heb je lopen treuzelen? Doe gauw je jas en je schoenen uit. We hebben genoeg te doen.’

Dagenlang had mammië aangekondigd dat ik haar bij de verjaarsvisite van pappie moest helpen met de koffie. Vandaag kreeg ik instructies. Ik had geen zin in deze wijze les. Ik had voor mijn verjaardag op een partijtje gehoopt, zodat ik vriendinnetjes kon zijn met meisjes uit de buurt.

‘Jij hebt je feest gehad, toen ik je klasgenoten op ijs trakteerde.’

‘Ik heb liever een feestje thuis.’

‘Nutteloos,’ zei mammië. ‘In deze buurt wonen niet de mensen waarmee wij omgaan. Ze helpen je niet verder in de wereld. Ze zijn allemaal minder dan wij.’

Moest ik daaruit begrijpen dat feestjes niet werden gegeven om feest te vieren?

‘Komt dokter Hertog?’

‘Die is dood.’

Het trof me als een vuistslag. ‘Dood?’

‘Hij was op vakantie in Florence en kreeg een hartaanval. Net als je opa. Weg van het ene moment op het andere.’

Tranen glipten uit mijn ogen. Ik trilde. Mijn benen voelden slap.

‘Beheers je, kind. Wie leeft, gaat dood. De dokter was een oude man en hij heeft een rijk leven gehad. Jij hebt je voordeel van hem gehad.’

Ik wilde me niet beheersen, maar mammië keek zo koud dat mijn tranen zich terugtrokken. ‘Ik had Bruin beloofd dokter Hertog te vragen naar zijn berenmoeder. Wat erg. Wat erg.’

‘Stel je niet aan. Bruin heeft geen moeder.’

Hoe moest ik het slechte nieuws aan Bruin vertellen?

‘De visite komt om acht uur. We hebben twaalf gasten, met pappie en mij erbij zijn we met veertien.’

Vond mammie het niet erg dat dokter Hertog dood was?

‘Bij de koffie mag je me helpen. Als we de koffie hebben afgeruimd en toe zijn aan alcoholische dranken, ga jij naar bed. Geen gezeur met stiekem langer opblijven, je neemt uit jezelf afscheid.’

‘Ja mammie.’

‘Je zegt: “Ik moet nu naar bed. Het was een genoeg mijn moeder met de thee en koffie te helpen. Ik groet u allen hartelijk.” Je wacht op het antwoord, want de mensen zullen je welterusten wensen. Dan antwoord je: “Dank u wel. Een plezierige voortzetting van de avond.”’

‘Ja mammie.’

‘Herhaal.’

Ik herhaalde de woorden en slaagde erin de juiste toon te treffen, want mammie keek voldaan.

‘Kom hier staan, bij de porseleinkast.’ Ze zwaaide de kast open.

‘Gaan we niet naar de begrafenis van dokter Hertog? Bruin en ik willen hem gedag zeggen.’

Mammies wenkbrauwen schoten naar grote hoogte. ‘Wij serveren twee keer koffie of thee. Nadat alle gasten binnen zijn, ga je de kring langs en vraag je iedereen apart of die persoon koffie of thee wil. Zeg nooit: “Blijft u koffie of thee?” Dat is volks. Je vraagt: “Wilt u koffie of wilt u liever thee?” Begrepen?’

‘Ja mammie.’

‘Herhaal wat ik je heb gezegd.’

Ik herhaalde mammies woorden letterlijk, anders verviel ze in eindeloze herhaling.

‘Daarna kom je naar de keuken en zeg je mij hoeveel thee en hoeveel koffie er geserveerd moet worden.’ Ze pakte twee kopjes uit de kast. ‘Zoals je ziet, zijn ze verschillend. Koffiekopjes zijn recht, theekopjes zijn smal vanonder en wijd aan de bovenkant. Voor koffie moet het aroma in de kop blijven,

voor thee moet de theïne eruit kunnen dampen. Snap je dat?’

‘Ja mammie.’ Wat interesseerde mij dat nou. Damp damp damp, mammie is een ramp. ‘Ik neem later personeel om dit voor mij te doen,’ zei ik zachtjes voor me uit.

‘Doe niet onuitstaanbaar, kind! Juist als je personeel hebt, moet je alles ervan weten. Personeel moet je instrueren en controleren. Hoe kun je dat in hemelsnaam doen, als je niet weet hoe het hoort? Laat dat soort domme opmerkingen voortaan achterwege.’

‘Ja mammie, het spijt me.’

‘Luister zonder idiote dingen te zeggen. Wat weet jij nou? Niks! Wat ben je voor kind? Zonder mijn instructie ben jij nergens.’ Mammie torede hoog boven me uit in haar ijsblauwe jurk. Haar lippen waren hardrood, net als de kleur van de steen in de broche die op de jurk was gespeld. Had ik met één opmerking een lawine aan ellende over me afgeroepen? Zo gauw ze ademhaalde zei ik: ‘Waarom gaan we niet naar de begrafenis van dokter Hertog, mammie?’

Ze zuchtte. ‘Ik vraag me af waarvoor ik dit alles doe. Het is een groot offer dat van mij wordt gevraagd en de beloning is gering. Laten we hopen dat mijn inspanningen snel meer vrucht zullen afwerpen.’ Ze zuchtte nogmaals. ‘Dokter Hertog is in Florence begraven. Daarom niet.’

Lag hij daar alleen? Zo gauw ik geld had ging ik hem opzoeken. Met Bruin.

‘Goed. We gaan verder. Op elk schoteltje ligt een linnen kleedje om de eventuele druppels op te vangen. Dat weet je, want dat zie je iedere dag als we theedrinken. Wat je niet weet, komt nu. Aan het schoteltje schuif ik een zilveren nummertje. Even nummers voor koffie, oneven voor thee. Vraag iedereen om zijn nummertje te onthouden. Bij de tweede ronde haal je de kopjes op. Ik vul ze in de keuken. Jij brengt de kopjes op het dienblad naar binnen en je vraagt iedereen naar zijn nummertje. Geen vergissing mogelijk. Onthoud: inschenken in de kamer is niet netjes en dat doen wij niet. Herhaal wat ik je heb geleerd.’

Zonder fouten herhaalde ik mammies instructies. Waarom maakte ze onderscheid tussen even en oneven nummers voor koffie en thee, als aan de vorm van het kopje te zien was wat erin moest? En hoe moest het wanneer een gast eerst thee dronk en bij de tweede ronde koffie? Zou mammie een antwoord hebben? Waarschijnlijk zou ze zeggen dat ik geen domme vragen moest stellen.

‘Zodra je de eerste koffie en thee hebt binnengebracht, ga je rond met de suikerpot, de klontjespot en het roomkannetje. De room is voor de koffie. Wij serveren geen melk in de thee; mijn thee is precies goed.’

‘Hm, hm.’

‘Vervolgens ga je met de taartjes rond. Wij spreken van taartjes. Het woord gebakjes is volks. Dat zeggen wij niet.’

Taartjes, taartjes, niet vergissen, taartjes. Taartjes hebben geen staartjes. Gebakjes, slakjes, zakjes.

‘Eerst deel je gebaksbordjes uit, met op elk bordje een zilveren taartvorkje. Je laat iedereen een keuze maken en zelf het taartje van de schaal opscheppen met de taartschep.’

Gebaksbordjes!? ‘Mag ik wel gebaksbordjes zeggen?’

‘Hoezo?’ snauwde mammie.

‘U zei gebaksbordjes, mammie.’

‘Dat heb je verkeerd gehoord. Ik zou nooit gebaksbordjes zeggen. Ik weiger volkse gezegden. En het is niet netjes kritiek op je opvoeder te hebben. Doe dat nooit weer.’ Haar stem schoot de hoogte in, haar ogen keken woedend en haar mond werd een hardrode streep.

Altijd een antwoord.

‘Zal ik de taartbordjes opruimen wanneer iedereen klaar is of is het beter ze gelijk weg te nemen wanneer de gast zijn taart op heeft?’ Snel eroverheen praten voorkwam straf.

‘Je wacht tot iedereen klaar is.’ Mammie keek minder streperig. ‘Bij de tweede ronde thee en koffie bieden we bonbons en roomboterkoekjes aan, geen taartjes meer. Dat zou te veel van het goede zijn en dat is ordinair.’

‘Ja mammie.’ Ik moest het niet vergeten. ‘Geen gebakje kakje. Geen gebakje kakje,’ fluisterde ik.

‘Wát zeg je daar?’ Mammie fronste haar wenkbrauwen tot hoog op haar voorhoofd. Twee kronkelende rupsjes. Haar mond was half geopend waardoor ik grote, hagelwitte tanden zag en daarachter een rode tong. Het was een angstaanjagend gezicht.

‘Wát?’

‘Geen gebakje plakje,’ loog ik vlot.

‘Op tafel staan de houders met de sigaretten. Er zijn gewone sigaretten, filtersigaretten en sigaretten met een mondstuk. Af en toe ga je daarmee rond. Mensen roken van ons, niet van zichzelf. Als iemand per se zijn eigen merk wil roken, zal hij daarvoor toestemming vragen en dan zeg je: “Maar natuurlijk kunt u uw eigen merk roken, u bent onder goede vrienden, zegt mijn moeder.” Herhaal.’

Ik deed mijn best de zin zo normaal mogelijk te laten klinken. Het was toneelspel. ‘Natuurlijk kunt u uw eigen merk roken, u bent onder goede vrienden, zegt mijn moeder.’

‘Pappie biedt de sigaren aan.’

Ik hoorde de buitendeur. Pappie loerde door het bovenraampje van de huiskamer naar binnen. Dat deed hij altijd. Hij duwde met zijn vinger zijn hoed naar achteren. Was deze ellendige wijze les eindelijk afgelopen?

‘Hier stoppen we vandaag met het aanschouwelijk onderwijs over het serveren van koffie en thee. Morgen na school ga ik je overhoren.’ Mammie sloot de deur van de porseleinkast met een klap. De kopjes protesteerden.

‘Rinkel de kinkel.’ Ik vluchtte de eetkamer in, naar Bruin. Morgen na school weer zo’n vreselijke les. Misschien moest ik iets breken. Het servies. Of mijn arm. Ik wou dat ik dood was. Net als dokter Hertog. Zou ik me voor de tram laten vallen? Bruin begon te huilen. ‘Die lieve dokter Hertog,’ snikte hij. ‘Dood in de stad waar hij me gevonden heeft. Hij was de enige die mijn moeder kende.’

II

Het was woensdag en mammie had voor de zoveelste keer trombose. Op dramatische toon zei ze dat ze voor weken aan bed was gekluisterd. 'Als een gevangene. Een onschuldige gevangene.' Ook nu was het weer mijn schuld dat mammie leed. Bij het opmaken van het bed had ze zich gestoten omdat ik een vraag stelde. Haar van pijn vertrokken gezicht dwong mij op mijn tenen te lopen, goed te kijken waar ik mijn voeten neerzette en geen lawaai te maken. Als ze trombose had, heette per ongeluk tegen haar bed stoten expres ertegenaan schoppen, en dan kreeg ze een aanval van volkse razernij. Er was geen sprake van tact, zelfbeheersing en bescheidenheid.

Elk moment dat ik niet op school zat, stond ik klaar voor mammie. Of ik wilde of niet. Wanneer ze mij nodig had, rinkelde ze met een tafelbel. Voor het belletje was uitgerinkeld moest ik naast haar bed staan. Ze had mij overal voor nodig. Zelfs als ze een damesblad las, had ze mij nodig om naar haar commentaar te luisteren.

'Niemand ziet dat we wat mankeren,' zei ze. 'Wij doen niet aan decorumverlies.'

Dames hadden decorum. Ze waren onder alle omstandigheden een dame. Zelfs als ze onder de douche stonden of op de wc zaten.

Mammie zat rechtop in bed en bekeek foto's van het Koninklijk Huis. Ze wees me op een foto. 'Zie je die houding? Koninklijk.'

Ik zag een meisje dat haar neus meters de lucht in stak. Haar schouders konden niet verder naar achter. Die houding gebruikte ik om lastige kinderen op afstand te houden. 'Uit de hoogte,' zei ik.

'Aangeboren decorum. De koningin en onze prinsesjes

hebben aangeboren decorum,' zei mammie. 'Gewone mensen hebben het soms ook van nature. Heel zelden. Dat maakt hen tot dames. Ik ben zo'n uitzondering.'

Ik hoorde Bruin lachen.

'Wat kan ik voor u doen, mammie?' vroeg ik. Mammie majesteit.

'Wat valt er te lachen?'

'Ik ben blij dat ik iets voor u kan doen, mammie.'

'Goed zo. Trek het gordijn een stukje dicht. De zon schijnt in mijn gezicht.'

Ik lag opgerold in pappies fauteuil toen mammie de bel liet rinkelen. Terwijl ik opstond, belde ze nogmaals. Ik hoorde irritatie in dat belletje.

'Wat is er mammie?' Koninklijke Mammie Hoogheid.

'Het gordijn moet verder dicht. De zon is verschoven.'

Soms werd het mij te veel. Wanneer zou ze van mij eisen dat ik een uniformpje aantrok? Wat droeg een page van een koningin? 'Ben ik haar kind of haar dienstbode?' vroeg ik Bruin.

'Ik denk dat je haar dienstbode bent.'

'Mammie is een dwingeland.'

'Mammie is de Koningin van Dwingeland.'

'Ze vraagt nooit iets; ik moet. Ik mag niet nee zeggen. Of even wachten. Maakt het wat uit, wanneer ik de thee tien minuten later serveer omdat ik iets anders wil afmaken?'

'Dat maakt niets uit,' zei Bruin.

'Als ik niet gelijk kom, zegt ze: "Kind, stel je voor dat ik in nood was, en jij komt niet gelijk, dan kan ik sterven."'

Bruin zei dat mammie zich aanstelde. 'Ze gaat niet dood als ze moet wachten. Ze zegt dat zodat jij haar zielig vindt.'

De gedachte dat ze dood lag te gaan, vond ik verschrikkelijk.

'Kijk wat er gebeurt als je mammie laat wachten.'

Als ik mammie in het verleden per ongeluk had laten wachten, was ze daarvan niet doodgegaan. Ze werd er boos van, maar ze strafte me niet.

‘Natuurlijk niet!’ zei Bruin. ‘Ze heeft je nodig. Als ze je straft moet ze je doodzwijgen, maar dat kan niet want ze moet tegen je praten. Ze kan niet zeggen dat je op je kamer moet blijven, want wie brengt haar anders haar kopje thee of de steek?’

Bruin had gelijk. Ik zat niet vastgeketend aan mammie. Mammie was afhankelijk van mij, ze zou gek zijn als ze me strafte.

Op een woensdagmiddag stond Roos aan de overzijde van de straat te zwaaien. Ik zwaaide terug. ‘Kom,’ wenkte Roos. Ze wees op haar tas. Roos was naar de leesbibliotheek geweest en had boeken voor me gehaald. Broodnodige boeken. Van mammie mocht ik alleen van huis naar school en weer terug. ‘Je treuzelt nergens. Ik weet precies hoelang je erover doet dus probeer me niet te bedotten.’ Een gang naar de leesbibliotheek was onmogelijk.

Wanneer ik mijn boeken wilde hebben, kon ik het beste snel de trap af, mijn boeken pakken en de trap weer opstomen. Zachtjes, uiteraard. Ik hoorde mammie snurken en gebarde Roos dat ik naar beneden kwam. Ik glipte de kamer uit, opende behoedzaam de deur naar het trappenhuis en sloop op kousenvoeten de trap af. Boeken!

Roos stond voor de deur. ‘Waar bleef je? Kunnen we niet iets leuks gaan doen? Ik heb pindarotsjes voor je meegenomen.’

Voor ik het wist zaten we op de onderste trede van de trap, de pindarotsjes tussen ons in. Toen die op waren, kwam een pakje krakelingen uit de tas van Roos. Ik propte het ene koekje na het andere weg. Totaal geen Z en B.

Roos vertelde met volle mond over de verjaardag van haar vader. We lachten en ik vergat dat we stil moesten zijn. Ik vergat mammie. Wat had ik Roos gemist.

‘Hoor ik een bel?’ vroeg Roos tussen twee lachbuien door.

Ik verslikte me. ‘Mijn moeder.’ De bel van mammie galmde dreigend door het trappenhuis. Alle plezier vloeide weg.

‘Hier nog wat koekjes.’

Ik propte krakelingen in de zakken van mijn vestje, pakte mijn boeken en rende de trap op.

‘Zal ik morgen weer langskomen?’ gilde Roos.

In een vloeiende beweging legde ik de boeken op het tafeltje in de hal, viste de koekjes uit mijn zakken en schoot mammies slaapkamer in.

‘Je bent een uur weggeweest,’ zei ze. Haar ogen staken zwart af tegen haar gezicht en haar wangen waren rood. Zou ze ontploffen? ‘Maak thee.’

Mijn hart juichte terwijl ik in de keuken wachtte tot het water kookte. Bruin had gelijk. Mammie durfde me niet te straffen. Ze was afhankelijk van me. Met het dienblad fier voor me uit stapte ik de slaapkamer binnen.

‘Uw thee, mammie. Hij moet trekken.’

Ze zei niets.

Ik schonk de thee in. ‘Wilt u er een koekje bij?’

Geen antwoord. Ik durfde niet weg te lopen naar de hal, waar mijn nieuwe boeken op me wachtten. Er was iets in mammies houding dat me dwong in de slaapkamer te blijven. Ik schoof ongemakkelijk heen en weer met mijn voeten, keek naar mammie, naar het plafond en naar de vloer.

‘Dat was Roos,’ zei mammie nadat ze haar thee had geroerd, had laten afkoelen, opnieuw had geroerd, met zuinige lippen had geproefd en opgedronken. ‘Die vind jij kennelijk belangrijker dan je zieke moeder. Wanneer ik weer op de been ben zul jij je straf niet ontlopen.’

‘Wat is ze vals,’ vond Bruin. ‘Je heb toekomstige straf gekregen. Dat is niet normaal.’

‘Wat kan ik eraan doen?’ Een boze fee toverde de krakelingen in mijn buik om tot brandende lucifers.

‘We kunnen hopen dat ze het vergeet.’

‘Mammie heeft een geheugen als een olifant.’

‘Mammie maakt van een mug een olifant.’

We lachten niet. De lucifers brandden.

‘Zullen we weglopen?’

‘Waarheen?’ We keken elkaar aan. ‘Florence?’ stelde Bruin voor. We wisten allebei dat Florence te ver weg was. Dat we geen geld hadden voor zo’n reis. ‘Zullen we huilen?’

Mammie belde.

‘Kijk of er post is.’

Samen liepen we de trap af. Ik haatte mammie. En die laffe pappie. Zou ik dood zijn als ik me van de trap liet vallen? Zoals de oma van Roos? Hoe moest het dan verder met Bruin? Mammie zou hem in de vuilnisbak stoppen. Dat kon ik hem niet aandoen. In de brievenbus lag een envelop. Hij was gericht aan de heer J. Harper. De envelop zag eruit alsof hij belangrijk nieuws bevatte. ‘Procureur-fiscaal.’

‘Wat is dat?’ wilde Bruin weten.

‘Weet ik niet.’

Mammie schudde haar bel. Een driftig geluid, van een bel die ongeduldig was. Die vond dat hij veel te lang heen en weer werd geschud.

‘Zullen we hem openmaken?’

Er veranderde iets in mijn lijf. Het brandende gevoel verdween en boos bloed stroomde. ‘Mm.’

‘Doe het, doe het,’ stookte Bruin.

Ik liep naar boven.

‘Was er post?’ Mammie klonk zo ongeduldig als haar bel. Met een glimlach stapte ik de slaapkamer in. ‘Nee mammie, de brievenbus was leeg.’

Mammie was weer op de been en ik had mijn toekomstige straffen achter de rug. Bij elkaar opgeteld zweeg mammië mij tien dagen dood. De brief voor pappie had ik verstopt onder de kokosloper die op de trap lag. De looper werd een keer per maand door onze werkster van de trap gehaald zodat de trap gezogen en de looper uitgeklopt kon worden. Terwijl ik mijn straf onderging, dacht ik aan de brief. 'Ik hoop dat er goed nieuws in staat. Dat weten ze dan lekker niet,' zei ik tegen Bruin. Ik was tevreden over mijn daad.

Nadat mijn straf voorbij was, maakte die tevredenheid plaats voor schuld. Schuld was niet langer een woord. Het drukte op me, als de kokosloper op de brief. Iedere dag liep ik minstens vier keer over die brief heen. 'Help,' riep de brief. Of: 'Wat denk je dat er gebeurt wanneer mammië weet wat je hebt gedaan?' Die brief gilte steeds harder, zeker nadat ik in de krant het woord 'procureur-fiscaal' had zien staan. Ik las het artikel en wat ik ervan begreep maakte me onrustig. Het had met NSB'ers te maken en met de rechtbank.

'Zou pappie toch een NSB'er zijn geweest?' vroeg ik aan Bruin.

'Maak die brief open,' antwoordde hij.

Dat kon niet. Zolang de brief dicht was, was pappie een oorlogsheld. Ik wou Roos vertellen over de brief, en deed het niet omdat ik bang was voor de inhoud. En voor Roos' snelle tong.

'Geef die brief terug,' zei Bruin. 'Zeg dat je hem gevonden hebt.'

Dat durfde ik niet omdat mammië me niet zou geloven. Waarschijnlijk zou ze me jaren doodzwijgen.

Voor de werkster de trap schoonmaakte, haalde ik de brief

weg. Hij was besmeurd met vuil. Iedere voetstap op de kokosloper drukte de envelop in de viezigheid. Er hingen kokosharen aan, het witte papier werd groezelig en de postzegel vaal. Met afschuw verstopte ik de brief in het broekje dat ik over mijn onderbroek droeg. Daar kraakte hij, tot ik hem na vertrek van de werkster teruglegde onder de schone looper. Omdat ik geleerd had van de ontelbare keren dat ik mijn damesbaret op die plek verstopte, liep ik als de jongedame van goede afkomst die mammie zo graag zag. Neus in de hoogte, schouders naar achter en samengeknepen bips.

Mammie wilde naar een van de straten rond het Minervaplein verhuizen, waar dokter Hertog had gewoond. Daar was het vele malen chiquer dan in de Rivierenbuurt. Ze had een ruime benedenwoning op het oog in de Courbetstraat.

‘Wij zijn toe aan een stapje hogerop, Johan.’

Pappie liet de krant ritselen omdat hij zelf niet durfde te zeggen dat mammie hem niet moest storen.

‘Er woont een ander publiek,’ zei mammie. ‘Artsen, notarissen, advocaten. Het kind zou vriendinnen kunnen maken van haar eigen niveau.’

Ik wilde mammie waarschuwen voor de vader van Tom en Edith.

Pappie mompelde.

‘Ga op het balkon staan,’ zei mammie.

‘Het is koud,’ protesteerde ik.

‘Dat is precies de reden waarom we moeten verhuizen. Dit huis is te klein. Doe een jas aan.’

Ik gehoorzaamde en liep naar de hal. De deur liet ik op een kier staan terwijl ik langzaam mijn jas aantrok. Mammie verweet pappie van alles. ‘Jouw fout kost mij mijn toekomst, Johan. En die van het kind. Hoe heb je zo stom kunnen zijn.’

Het bleef stil tot mammie weer begon: ‘Toen ik ja tegen je huwelijksaanzoek zei, heb ik me zwaar vergist in jouw ambities, Johan.’

Stilte.

‘Het is teleurstellend.’

Uiteindelijk zei pappie: ‘Wat moeten we met een groter huis? Ik ga liever op reis dan dat ik iedere maand een torenhoge huur betaal.’

‘Op reis?’ Ik hoorde aan de stem van mammie dat pappie iets zinnigs had gezegd. ‘Mag je eindelijk een paspoort aanvragen? Mag je het land weer uit? Kunnen we naar het buitenland?’ Haar stem schoot de hoogte in. ‘Naar Italië?’

‘Ik wacht op een brief van de procureur-fiscaal. Ze zeggen dat ze bericht hebben gestuurd. Maanden geleden al.’

Hoe zorgde ik ervoor dat pappie zijn brief kreeg? Zonder betrap te worden?

‘Kind, je zit in de vijfde klas, je bent oud genoeg voor een eigen kamer. Jij krijgt de zolderkamer op de derde verdieping. Vandaag gaan we de kamer voor je inrichten. Je kunt er vanavond slapen.’ Mammie overviel me met haar mededeling. Een eigen kamer! Uit het zicht van mammie! Was ze klaar met haar wijze lessen? Ik had minstens 865 verpeste middagen achter de rug.

Twee mannen liepen de trap op en af. Ik hoorde de envelop kreunen onder de harde zolen van hun grove schoenen en hoopte dat hij zich niet zou laten zien. Niet nu, nu ik een eigen kamer kreeg. De mannen brachten een nieuwe eettafel en vier stoelen eromheen.

‘Daar waren we zó hard aan toe,’ overdreef mammie. Ze had ook nieuwe stoelen voor de zitkamer aangeschaft. Ze danste om de mannen heen terwijl zij een beschermende laag papier van de nieuwe meubels verwijderden. ‘Voorzichtig, voorzichtig!’ instrueerde ze de mannen.

‘De heren weten wat ze doen,’ zei pappie.

Mammie keek met genoeg naar haar nieuwe aanwinsten. ‘De oude eettafel en twee stoelen moeten naar de zolder,’ zei ze. ‘En het opklapbed en één crapaud.’

Pappie gaf haar opdracht door aan de mannen. Hij liep met hen mee en ik hoorde hem rinkelen met geld dat in zijn broekzak zat. Ik stond naast mammie en bewonderde het nieuwe meubilair. Maar ik vond de oude crapauds mooier.

‘Prachtig,’ slijmde ik. ‘Stijlvol.’ Dat woord had ik mammie onlangs horen gebruiken toen ze met pappie overlegde over de aankopen. Ik keek naar mammie en zag haar naar de overgordijnen kijken. ‘Die maken het geheel compleet,’ zei ik. Ook dat was een zin die mammie onlangs gebruikte om pappie te overtuigen.

Mammie lachte!

‘Het uitzoeken van deze meubels was niet makkelijk, kind. Ik ben niet over één nacht ijs gegaan. Wat een verbetering.’

Ik was blij mammie zo tevreden te zien, maar mijn vreugde werd bedorven door pappie, die de kamer instapte. Zijn hoofd was rood, in zijn hand herkende ik de envelop. Mijn hoofd kleurde mee met dat van pappie.

‘Bertha, kijk!’

Met moeite rukte mammie zich los van haar aanwinsten. ‘Wat, Johan?’

‘Onder de loper van de trap.’ Hij gaf haar de brief. ‘Hoe is het mogelijk!’

Ze keek ernaar, ontcijferde de afzender en zonder een spiertje in haar gezicht te vertrekken, legde ze de envelop op de nieuwe salontafel. Ze keek naar pappie en vervolgens naar mij. ‘Dit handelen we straks af.’

Ik vreesde het ergste.

‘Alles in de juiste volgorde. Eerst die kamer boven klaar. Pak beddengoed, Johan. Kind, kom hier, we gaan je kleren verzamelen.’

Zou ze me daar opsluiten? Geen vrijheid, maar een andere gevangenis? Ik pakte Bruin en volgde mammie en pappie naar boven.

In de kamer was een vaste kast met planken en een roede om mijn kleren aan te hangen. De kast was vol. Op aanwijzing van mammie stopte pappie de spullen uit de kast in een oude koffer. Daarna zette hij de koffer achter in de kast. Hij verdween uit zicht achter mijn kleren, naast andere spullen van mammie en pappie die ik later in alle rust zou bekijken. Daarna moest pappie naar beneden om op een belletje bij de deur te drukken. Dat belletje liet boven luid rinkelend weten dat mammie mij nodig had. Nadat mijn kamer was ingericht, rustten pappie en ik uit van het gesjouw. Ik zweette. Heel volks. Stonk ik onder mijn armen? Ik probeerde te ruiken zonder dat het opviel. Ik had mammie in de gaten gehouden, maar zag niet dat ze boos was. Ze leek nog tevreden. Maar het was niet ongebruikelijk dat mammie haar boosheid uitstelde tot alleen pappie en ik haar konden horen.

‘Ik zal hier niet vaak komen,’ zei mammie.

Haar toon was neutraal. Misschien was die brief niet belangrijk. Maar pappie was verontwaardigd geweest.

‘Het is me te zwaar die twee trappen op te lopen. Dat kunnen mijn benen niet. Voor je het weet heb ik trombose. Jij bent verantwoordelijk voor het op orde houden van je kamer. Je maakt de kamer zelf schoon. Maak geen misbruik van die vrijheid, kind. Dat zal ik niet tolereren. Pappie zal je regelmatig controleren. De werkster zal één keer per maand de ramen komen lappen.’

‘Onbegrijpelijk dat Truus die envelop niet heeft gevonden bij het schoonmaken van de trap,’ mopperde pappie. ‘Die brief heeft daar maanden gelegen.’

Een losse plank kraakte onder mijn voeten.

Mammie negeerde pappie en liet mij de regels opschrijven voor het juiste gebruik van mijn kamer. Die moest ik met een punaise aan de binnenkant van de kastdeur prikken. ‘Leer ze uit je hoofd, dan kun je niet zeggen dat je het niet weet.’

1. *Mijn kamer boven is om te slapen. Overdag ben ik beneden.*
2. *Ik ga op tijd naar boven en naar bed.*
3. *Na het tandenpoetsen doe ik het licht uit en ga slapen.*
4. *Ik sta gelijk op als pappie mij wakker belt.*
5. *Drie keer bellen is meteen komen.*
6. *Ik maak iedere dag mijn bed op.*
7. *Elke maandag haal ik het bed af en neem de lakens mee naar beneden.*
8. *Ik loop decent gekleed de trap af (aangekleed of in mijn peignoir).*
9. *Ik ruim altijd mijn rommel op.*
10. *Elke zaterdagmiddag maak ik de kamer schoon: opruimen, afstoffen, stofzuigen, de wasbak boenen.*

Toen het lijstje hing, gingen mammië en pappie naar beneden. ‘Jij blijft in je kamer,’ zei mammië op strenge toon. Ze keek me niet aan.

‘Wat nu, Bruin,’ zei ik. We zaten op mijn bed, dat nooit meer hoefde te worden opgeklapt. ‘Dit kan alleen maar slecht aflopen.’

‘We moeten alles keihard ontkennen.’

Een uur later ging de bel drie keer. ‘Zal ik met je meegaan?’ vroeg Bruin. Ik kuste hem innig op zijn snuit, alsof het de laatste keer was dat ik hem zag.

Pappie bracht mij die eerste nacht op mijn zolderkamer naar bed. Hij zong een liedje voor me. Zodra hij de trap afliep, sprong ik mijn bed uit, hief mijn armen in de lucht en draaide een driedubbele pirouette, die ik van Roos had geleerd. Die zat op ballet.

‘En?’ zei Bruin. ‘Wat heeft mammië gezegd over de brief?’

Ik moest vreselijk lachen en had zin om te gillen. Van opluchting.

‘Wat?’

‘Ik weet het niet. Echt niet. Ze hebben er niets over gezegd. Mammië heeft nog steeds een goed humeur.’

‘Onbegrijpelijk.’

‘Waarschijnlijk verdenken ze iemand anders. Truus de werkster of zo. Of dat die brief verkeerd bezorgd is geweest en dat iemand hem zolang heeft achtergehouden.’

‘Goed dat je niets bekend hebt!’

Ik voelde me groot, was niet bang op zolder en vond het zonde om te slapen. Ik begon een dagboek. Ik vouwde een nieuw schrift open en doopte mijn kroontjespen in het potje inkt. In mijn netste handschrift schreef ik: *Anna Harper*. Dat was ik. Dochter van mammië en pappie Harper. Nee. Dat schreef ik niet op. Zijn pappie en mammië mijn ouders wel, vroeg ik mij af wanneer ze mij dagenlang negeerden om een kleinigheid. Nee, zij moesten wegblijven uit mijn schrift. Onder mijn naam schreef ik mijn adres. Daaronder Nederland. Europa. Wereld. Heelal. En de datum van deze belangrijke dag: 15 maart 1952. Ik beet op mijn pen. Was er meer?

In het donker zat ik voor het raam, zorgeloos en opgelucht. Bruin zat naast me. De straatlantaarns verlichtten de straat tot aan de hoek. Omhoogkijkend waande ik me vlak bij de hemel. Uren zat ik daar. Alles stil en rustig. De hemel was hier dichterbij dan pappie en mammië beneden. Ik zwaaide naar de sterrenbeelden die ik kende: dag Grote Beer, dag Cassiopeia, dag Pleiaden. Mijn nieuwe vrienden, die net als ik in het Heelal woonden.

De zomervakantie stond als een berg ellende voor de deur. Ik ging nergens heen en Roos zou met haar ouders mee op vakantie gaan. Iedere dag zou ik doorbrengen met mammië. Acht weken, met minstens vijf wijze lessen per week. Dat waren veertig dagelijkse kwellingen. Ik wou dat ik dood was! Tranen gleden in mijn verkeerde keelgat. Wanhopig hoestte ik ze weer uit mijn longen. Mijn ogen prikten. Mijn klasgenoten mochten niet zien dat ik huilde.

De juffrouw zat op de voorste schoolbank met haar gezicht naar de klas. Mammie zou dat afkeuren want een dame ging niet met haar bips op tafel zitten. Toen ik was uitgehoest, hield de juffrouw een boek omhoog. 'De laatste schooldag voor de vakantie,' zei ze.

'Voorlezen!' De kinderen joelden.

Ik luisterde naar de juffrouw, die zo nu en dan naar me keek. Ze vertelde over een jonge Italiaanse barones die verliefd was op een boerenzoon. Omdat die jongen niet van adel was, mocht ze van haar ouders niet met hem trouwen. Ze hield van hem en kon hem niet loslaten. Op een dag bleek ze in moeilijkheden. Ze verwachtte een baby. Op een geheim adres kreeg ze een meisje, dat onmiddellijk na de geboorte bij een echtpaar zonder kinderen werd ondergebracht.

Ik kreeg geen adem. De klas verdween. De juffrouw sprak tot mij vanaf een groot wit bioscoopscherm. Haar enorme ogen keken mij indringend aan. Dit verhaal had voor mij een andere betekenis dan voor de andere kinderen. Mijn hoofd bonsde. Ik was draaiërig. Het suisde in mijn oren.

Ademloos keek ik naar de beelden die de woorden opriepen. Deze film ging over mij. Ik was het kind dat elders was ondergebracht. Mijn strenge mammië was niet mijn moeder.

Ik hoorde niet bij de familie Harper. Mijn echte moeder was een Italiaanse barones! Ik was geen Nederlands kind, ik was Italiaans. Verstijfd bleef ik zitten nadat alle kinderen het lokaal hadden verlaten.

‘De school is voorbij. De vakantie is begonnen, Anna, je mag naar huis.’

Langzaam stond ik op. Vragen bonkten in mijn hoofd. Waar woonde de barones, hoe heette ze, wanneer zou ze me ophalen?

‘Wat een mooi verhaal, hè Anna?’ De juffrouw keek veelbetekenend. ‘Maar nu kun je beter naar huis gaan, Anna. Je bent vrij.’

Ik wilde mijn vragen stellen, maar begreep dat ze geen antwoorden had. Je bent vrij, zei ze. Ze had me bevrijd door me de waarheid te vertellen. Ik liep naar huis, door een tunnel van licht. Mijn voeten raakten de grond niet, ik was vederlicht. Mijn ogen zagen een andere wereld: eentje die vrolijk zoemde in mijn oren. Voorbijgangers lachten naar me. Een man zei: ‘Wat zie jij er vrolijk uit.’

De bel ging, de deur sprong open. Ik groette mammië. Mammië? Neel! Mevrouw Harper. Mijn glimlach kon niet breder en ik liep langs haar heen, op weg naar mijn zolderkamer.

‘Waar ga jij zo haastig naartoe, jongedame?’ zei ze nijdig. ‘Je weet het: overdag niet naar je kamer.’

Ik speelde toneel: ‘Ik moet meteen naar boven, mijn aardrijkskundeboek pakken dat ik vergeten ben mee te nemen. De juffrouw wacht op mij.’

Om te bedenken hoe alles in zijn werk was gegaan, moest ik alleen zijn met mijn ontdekking. Hoe had de Italiaanse barones meneer en mevrouw Harper gevonden om haar kindje bij onder te brengen? Zolang ik dat niet wist zou ik mevrouw Harper niet kunnen aankijken en zeker geen wijze les kunnen verdragen. Net als Bruin kwam ik uit Italië!

‘Hè, wat vervelend, kind, ik had erop gerekend gezellig thee met je te drinken. Ik had een bijzondere wijze les voor je

over de omgang met adellijke personen. Nou ja, ga gauw. Niet treuzelen en snel weer naar huis.'

Adellijke personen?

Ik gooide me op mijn bed, stak mijn vuisten in de lucht en wierp mijn benen omhoog. Mevrouw Harper was mijn moeder niet: hoera! Ik trappelde met mijn voeten, roffelde met mijn handen. Ik hijgde, riep 'ja ja ja' en 'nee nee nee'. Pappie was mijn vader niet: hoera! Het ontzettend goede nieuws tintelde in mijn lichaam. Ik wilde het van de daken schreeuwen. Waar was Bruin? Hij zat op het planchet boven de wastafel. Ik nam hem in mijn armen en drukte hem fijn tegen mijn borst.

'Je smooit me.'

Ik zette hem op bed. 'Straks vertel ik je alles, lieve, lieve Bruin. Je zult je berenoren niet geloven.' Ik kuste hem op zijn snuit. 'Mmm. Mmmmmm.'

Met twee treden tegelijk holde ik de trappen af, deed de deur open en riep: 'Ik ga hoor! Da-a-g!' waarna ik de onderste trap afrende en de voordeur hard achter me liet dichtvallen. Het hele huis dreunde na van de klap. Niet achterom kijken, wegvliegen, anders tikte mevrouw Harper tegen het raam en moest ik terugkomen voor een standje.

Nadat ik de hoek om was, vloog ik naar het groene bruggetje over de Amstelkade. Dat was een goede plek om te landen. Het gras van de oever van de Amstelkade was vochtig en rook heerlijk. Ik zat op mijn leren schooltas en dacht diep na. Uit het verhaal dat de juffrouw vertelde, bleek dat mijn moeder een Italiaanse barones was. Ik was een kind uit een adellijke familie in Italië. Mijn adem stokte. Op de dag dat de juffrouw mij vertelde over mijn afkomst, wilde mevrouw Harper een wijze les geven over het omgaan met adellijke personen. Ik wilde gillen van opwinding, maar een innerlijke stem stopte me: 'De Z van zelfbeheersing, Anna.' Mijn gedachten waren als een zwerm spreuwen, ze vlogen alle kanten op, voegden zich tot één geheel en verspreidden zich weer. Ze namen me

mee in hun vlucht langs de hemel. De hemel. Hij bestond. Niet achter die strakblauwe lucht, maar ergens in de toekomst. Op de dag dat ik mijn moeder zou ontmoeten. Mijn Italiaanse moeder! Kom toekomst, kom. Ik leek mammie wel. Pardon, mevrouw Harper.

Hoe was ik in Amsterdam terechtgekomen? Mijn Italiaanse moeder werd door haar familie naar Amsterdam gestuurd. Daar wachtte zij op haar bevalling. Hoe kwam zij in Amsterdam terecht? Had haar familie daar een kennis? Die kennis moest iemand zijn die óók meneer en mevrouw Harper kende. Hij zou hebben gevraagd of ze bereid waren het kindje, ik dus, in huis op te nemen. Wie kon dat geweest zijn?

Dokter Hertog. Van het Sinterklaascomité en van Remi uit *Alleen op de wereld*. Hij ging ieder jaar op vakantie naar Italië. Dokter Hertog was een kennis van de familie van mijn Italiaanse moeder en hij kende pappie. Hij had niet alleen Bruin meegenomen uit Florence, maar ook mij! Daarom had hij mij de foto's van Toscane laten zien. Ik probeerde ze voor de geest te halen, maar was te opgewonden. Het was niet voor niets dat ik *Alleen op de wereld* kreeg van dokter Hertog. Dat was om mij te laten weten dat ik niet bij mijn ouders opgroeide, net zoals Remi. Dokter Hertog had mijn Italiaanse moeder geholpen bij de bevalling en pappie gevraagd het kindje van de barones een thuis te bieden. Hij kende pappie van het verzet. Als hij kwam, had hij extra aandacht voor mij en moest ik laten zien dat ik een welopgevoed kind was.

Ja, zo was het gegaan. Meneer en mevrouw Harper konden geen kinderen krijgen en waren blij met de plotselinge komst van de Italiaanse baby. Ik was een dame van geboorte!

Mevrouw Harper had het nooit over haar dochter als ze het over mij had. Ze noemde mij kind. Ze had me te leen; ze moest mij beschermen en voorbereiden op een leven als barones. Nooit noemde ze mij bij mijn naam. Zei ze niet altijd dat ik een jongedame van goede afkomst was? Pappies vader was een politieagent en mammies vader een bakkersknecht. Niet

echt een goede afkomst. Maar ze doelde natuurlijk op mijn echte moeder, de Italiaanse barones.

Hoe zou mijn Italiaanse moeder mij terugvinden? Mijn mond werd droog. Wist mijn Italiaanse moeder waar ik woonde? Hoe kwam ik te weten waar mijn echte moeder woonde? Dokter Hertog was overleden; die kon ik niets meer vragen. Wisten meneer en mevrouw Harper hoe mijn moeder heette en waar ze woonde? Dat moest wel. En anders had dokter Hertog iets geregeld. Ik kon op hem bouwen. Zou Bruin een cadeau zijn geweest van mijn echte moeder? Ik viel achterover van opwinding. In mijn hand klemde ik een tak. Ik stond op en legde hem onder de boom waarvan hij was losgeraakt.

Ik keek op mijn horloge: half zes. Om tien voor zes moest ik terug zijn. Dan leek het of ik heen en terug naar school was gerend en de juf mij aan de praat had gehouden. Mijn benen dansten onder mijn lijf. Ik struikelde er bijna over. Mijn hart sloeg de maat van een vrolijk lied en mijn mond zong mee.

Mevrouw Harper deed open. Ze stond boven aan de trap, de verwijten klaar. 'Nou jij hebt het uitgehouden. Waar bleef je zo lang? En ga me niet iets op de mouw spelden kind, want ik zie het als je liegt.'

Ik liep zo normaal mogelijk de trap op. Ik ben uw dochter niet, mevrouw Harper. Mijn moeder is een Italiaanse barones! Onder mijn strakke gezicht voelde ik de grootste glimlach die ik ooit had gevoeld.

'S Ochtends bij het wakker worden juichten mijn spieren, skietelden sterretjes mijn bloed, kriebelden mijn mondhoeken en begon ik de dag met een grote glimlach. Het was opluchting, enorme opluchting. Ik haalde diep adem en de lucht die ik inademde rook naar verandering. Zelfs toen Roos en haar ouders door de taxi werden opgehaald en vertrokken naar hun vakantieadres voor een verblijf van zes weken, bleef ik vrolijk. Ondanks de extra lange wijze les die mevrouw H mij dagelijks gaf. Ondanks het feit dat mammie, nee, mevrouw H mij meesleurde naar de stoffenwinkel om daar, na een drie uur durend oponthoud, niets aan te schaffen en met haar neus in de lucht te vertrekken. Ik kon niet meer ongelukkig zijn.

Liefst wilde ik van alles vragen over mijn afkomst, maar ik moest wachten tot mevrouw H erover begon. Anders zou ze me straffen. Tact, zelfbeheersing en bescheidenheid, daar hield ik mij aan.

Ik begreep mevrouw H beter. Door een adellijk kind in huis te nemen stond ze voor een moeilijke taak. Ze kwam zelf uit een ander milieu, maar moest mij een passende opvoeding geven. Bovendien was het oorlog. Ze hield me tot ver na afloop van die oorlog binnenshuis omdat je met een kind dat niet van jezelf is voorzichtiger bent. De onduidelijkheid over de daden van meneer H tijdens de oorlog maakte mij kwetsbaar. Hij was een oorlogsheld, dat bleek uit die foto, maar niet iedereen was daarvan op de hoogte. Sommige mensen beweerden dat hij een NSB'er was geweest. Ik heb die afschuwelijke herinnering aan dat meisje en haar moeder die een pot met uitwerpselen over hun NSB-hoofden kregen uitgestort. Mevrouw H voorkwam ellende door mij binnen te houden.

Gelukkig maar, want zo iets spoel je nooit volledig weg. Trouwens, dat meneer H een oorlogsheld was, bleek uit het feit dat hij voor mij mocht zorgen. Het was ondenkbaar dat dokter Hertog mij bij NSB'ers of lafaards zou hebben ondergebracht.

Er was niemand met wie ik kon praten over mijn afkomst. Zelfs Roos niet. Ze zou het haar ouders vertellen en de hele buurt zou gonzen van mijn grote nieuws. 'Heb je het gehoord van Anna Harper... Ze is een pleegkind... van adellijke komaf...' De reactie van mevrouw H zou zijn alsof ze door een wesp gestoken werd. Honderd wespen. Daarom schreef ik in mijn dagboek over mijn Italiaanse moeder. Maar omdat ik bang was dat mevrouw H het zou vinden, versnipperde ik het: 280 snippers per blad, 16 volgeschreven bladen. Die 4480 snippers bewaarde ik in een theedoek. Ik kon ze niet in de vuilnisbak gooien. Op een nacht, toen de hemel helder was, ging ik voor het open raam in de vensterbank zitten. Het was een hete dag geweest. De theedoek met daarop mijn verscheurde dagboek lag op mijn schoot. Handje na handje wierp ik de snippers naar buiten. Gedragen door de wind en de warme lucht, dwarrelden duizenden snippers het raam uit. Ze stegen hoger en hoger, het papier stak wit af tegen de donkerblauwe hemel. Er stond een noordwestenwind. Ik hoopte dat die wind een snippertje bij mijn echte moeder zou brengen. Morgen, overmorgen, de dag daarna, zou ze in de tuin zitten, haar hand op de leuning van haar stoel. Een snippertje zou zacht haar hand aanraken, als een vlinder. 'Een vlinderkusje voor mijn echte moeder,' fluisterde ik.

Bruin vond dat ik me aanstelde. 'Je verzint het,' zei hij. 'Je bent gek om te denken dat je moeder een Italiaanse barones is.'

Bruin, mijn beste vriend, zei dat ik gek was? 'Je bent ja-loers!'

'Nietes.'

'Je gunt me niet dat ik net als jij uit Italië kom.'

'Als het zo was, zou ik blij voor je zijn. Maar het is niet

waar. De juf leest voor uit een boek en jij denkt dat het op jou slaat. Waarom? Zijn pappie en mammie niet goed genoeg voor je? Het is niet meer dan een verhaaltje. Punt uit.'

'Verhaaltje? Waarom keek de juf dan speciaal naar mij? Waarom wilde mevrouw H mij op dezelfde dag een wijze les over de omgang met adellijke personen geven? Waarom heeft dokter Hertog mijn hele leven speciale interesse in mij gehad? Ik weet zeker dat hij die aandacht niet had gehad wanneer ik zomaar een kind was geweest.'

'Jij zet de waarheid naar je hand. Dokter Hertog had zelf geen kinderen en vond het leuk jou extra aandacht te geven.'

'Waarom gaf hij me *Alleen op de wereld*?'

'Hij vond het een mooi boek.'

'Waarom denk je dat mevrouw H al die moeite doet om mij tot dame op te voeden?'

'Mevrouw H is niet goed snik. Die wil dat jij een goed huwelijk sluit met een diplomaat en zij denkt dat zoiets lukt als ze jouw leven verziekt met dagelijkse wijze lessen.'

'Niet goed snik? Bruin! Wat zeg je daar? Mevrouw H doet reuze haar best mijn echte moeder te vervangen. Niet goed snik! Ze heeft een muts voor je gebreid, Bruin.'

Bruin maakte honende geluiden.

Akelig.

'Het is ontzettend logisch. Behandelen ze me als hun eigen kind? Kijk naar de ouders van Roos! Naar de ouders van andere kinderen in de straat. Heeft mevrouw H mij ooit voor de gezelligheid van school opgehaald? Nee. Heeft ze me ooit geknuffeld? Nee. Ze is geen echte moeder.'

'Ik heb me vergist,' zei Bruin.

Mijn hart maakte een sprongetje.

'Het is niet dat mammie niet goed snik is, jij bent het.'

'Ik ben niet goed snik? Omdat ik de waarheid onder ogen zie en jij stikjaloers bent?'

Bruin schudde zijn hoofd. 'De waarheid is dat jij Anna Harper bent.'

‘Je gunt het me niet dat ik gelukkig ben.’ Ik pakte Bruin bij zijn oren. ‘Wie niet horen wil moet voelen, Bruin.’

‘Wat doe je?!’

Ik pakte de muts die mevrouw H voor Bruin had gebreid en zette die op zijn kop. ‘Zo. Je mag dankbaar zijn voor het leven dat je hier hebt. Voor hetzelfde geld lag je ergens te verstoffen.’

Bruin protesteerde. ‘Die muts kriebelt!’

‘Ga jij je zonden maar overdenken, beer.’ Ik sloot hem op in de kast en nam me voor niet meer tegen hem te praten.

Ik had Italiaanse les. Wanneer mevrouw H trek in ijs had, werd ik erop uitgestuurd dat te halen. Het was logisch geweest wanneer mevrouw H mij naar ijssalon Oase had gestuurd. Zij brachten op mijn verjaardag het ijs waarop mevrouw H mijn klas trakteerde. Maar ze stuurde mij naar de Italiaanse ijssalon Il Reno in de Rijnstraat.

Beer in de kast was zo brutaal te roepen dat mevrouw H meer van Italiaans ijs hield dan van het roomijs van Oase. Dat kostte hem nog een week zwijgen. Ik wist hoe het voelde, maar hij verdiende zijn straf. Ik noemde hem ook niet meer bij zijn naam. Hij was niet mijn Bruin, als hij zo jaloers deed.

De ijssalon werd gedreven door een Italiaanse familie. Ze droegen halflange witte doktersjassen. De vader had donker haar en bruine ogen die altijd vrolijk keken. Hij maakte het ijs in een machine, die op de toonbank stond te draaien. Wanneer het klaar was deed hij het met een houten spatel in metalen bakken. Ondertussen begroette hij klanten en maakte grapjes met een vrolijk accent. De moeder had ook donker haar, maar groengrijze ogen. Zoals ik zelf. Ze had een mond die vriendelijk was, altijd de mondhoeken omhoog, en sierlijke wenkbrauwen die nooit haar ogen tot spleetjes neerdrukten. Zij nam de bestellingen op en rekende af. Ze sprak goed Nederlands, met hetzelfde accent als haar man. Hun zoon, hij was een jaar of zestien, hielp met het opscheppen van het ijs.

‘Wilt u het ijs in een bakje, een hoorntje of op een wafeltje?’ Hij sprak hetzelfde saaie Nederlands als ik. Accentloos. Onderling spraken ze Italiaans en dat klonk als heilig gezang in mijn oren. Mijn moedertaal. Daarom wilde mevrouw H dat ik naar ijs salon Il Reno ging en niet naar Oase.

Het eerste woord Italiaans dat ik leerde was *gelato*. Het betekende ijs. *Due gelati* betekende twee ijsjes. Dat was niet moeilijk, ik leerde het terwijl ik wachtte op mijn beurt. Ik bestelde de ijsjes in het Italiaans. *Due gelati da venti, per favore*. Twee ijsjes van twintig cent, alstublieft. Ze vonden het leuk dat ik Italiaans probeerde te praten en leerden me *buon giorno*, goedendag, *grazie*, dank u, *prego*, alstublieft en bij het weggaan zwaaiden ze me na en riepen: ‘*Ciao, Anna, ciao!*’

Ieder woord, iedere zin, schreef ik op in een schriftje en repeteerde ik op mijn kamertje. Hoe gaat het met je? Hoe heet je? Hoe oud ben je? Waar woon je?

Wanneer mijn Italiaanse moeder mij op een dag zou ophalen, wilde ik haar in haar eigen taal laten horen dat ik haar kind was. Ik zou ‘*Buon giorno, mamma*’ zeggen en mijn Italiaanse moeder zou mij snikkend in haar armen sluiten.

Mevrouw H trakteerde niet vaak op ijs, zodat het leren van mijn moedertaal mij te langzaam ging. Daarom nam ik wekelijks twee dubbeltjes uit haar portemonnee. Er was altijd een moment dat haar handtas, met daarin haar portemonnee, onbeheerd in de kast stond en ik mijn slag kon slaan. Wanneer mevrouw H naar de wc ging, luisterde ik of ze een kleine of grote boodschap deed. In beide gevallen trok ze gelijk door, maar kuchte ze om onbeschaafde geluiden te verbergen, dan nam ze de tijd voor een grote boodschap en bleef ze langer weg. Het systeem was niet waterdicht, zeker niet toen mevrouw H verkouden was. Ik sloop naar de kast, opende die al kuchend om het geluid van krakende scharnieren te verbergen, en nam het geld dat ik nodig had. Soms kuchten we tegelijkertijd. Tijdens mijn daad zweette ik van angst. De woede van mevrouw H zou enorm zijn wanneer ze me betrapte.

Een keer trilde ik zo heftig dat ik een dubbeltje liet vallen. Tegelijkertijd hoorde ik mevrouw H de wc doortrekken. Ik liet het dubbeltje liggen en schoot terug naar mijn stoel.

‘Wat heb je een rood hoofd, kind!’

Ik wees op het boek op mijn schoot, trilde met mijn onderlip en perste er een paar tranen uit. ‘Zo erg!’

Mevrouw H ging zitten en ontdekte het dubbeltje dat tegen de rand van het Perzisch tapijt was gerold. ‘Pappie, natuurlijk,’ zei ze. Haar mondhoeken zakten naar beneden en haar wenkbrauwen duwden haar oogleden omlaag. Haar ogen werden spleetjes. ‘Ik zeg zó vaak dat hij geen los geld in zijn broekzak moet doen.’

‘Hij lijkt een marktkoopman met dat geld in zijn broekzak,’ herhaalde ik wat mevrouw H regelmatig tegen meneer H zei. ‘Hij verliest het. Bovendien rinkelt het en dat is volks.’

Mevrouw H knikte goedkeurend. ‘Raap op, kind.’

Ik raapte het dubbeltje op en werd beloond voor mijn meepraten.

‘Stop het maar in je spaarpot.’

Ik rinkelde volks met mijn spaarvarken en stopte het dubbeltje in de zak van het vestje dat ik droeg. Tegen mijn geweten zei ik dat het geen diefstal was, mijn Italiaanse moeder zou het geld terugbetalen aan mevrouw H. *Si mamma. Pagare per favore.* Ja mama. Alstublieft betalen.

Eén keer per week ging ik met mijn geleende geld naar mijn landgenoten van de ijssalon. De rest van de week verlangde ik ernaar.

De vader van de ijssalon sjouwde met manden vol aardbeien.

‘*Buon giorno, signore.*’

‘*Buon giorno Anna! Come vai?*’

De vader vroeg hoe het met me ging. Dat was een beleefdheidsvraag. Je bedankte omdat de persoon die de vraag stelde belangstelling toonde. Op de vraag zelf was één antwoord mogelijk: het ging goed. Mevrouw H moest eens weten hoe goed

ik haar wijze les in praktijk bracht. De vader en moeder van de ijssalon waren geen hooggeplaatste personen, maar ontzettend aardig en beleefd.

'Grazie signore, benissimo. E lei?'

'Molto bene, grazie Anna!'

Het was rustig in de winkel en de moeder zat in de huiskamer achter de winkel. Ze had een platenspeler en draaide Italiaanse liederen: opera-aria's en populaire liedjes. Ik luisterde en werd bevangen door heimwee naar een land waar ik nooit was geweest. Toen de moeder mij zag, wenkte ze mij: *'Anna, Anna, vieni qua.'* Anna, Anna, kom. Ze zette een plaatje op. Een vrouwenstem zong een liedje, ik kende het van de radio, waar Chris Howland de nieuwste plaatjes draaide. Ik miste geen uitzending.

In haar mooie Italiaans zei de moeder: *'In Italia è una canzone di successo; een hiet.'*

Hiet? O ja, hit. In Italië was dit een hit.

We zongen mee: *'Lotaritet papa ferie, tial, tial, tialti, eetoesitie korine, eetoesitie korine.'*

'Wát zing je daar?'

Ik zong mijn woorden nog een keer.

Lachend riep de moeder naar de vader. Hij kwam aanraken en zij vroeg of ik nogmaals wilde zingen. Ik begon opnieuw. Nu schaterden ze allebei. De moeder sloeg haar arm om mij heen en trok mij tegen zich aan. Ik kreeg een kus op mijn hoofd: *'Cara Anna, sei un tesoro di ragazza.'* Lieve Anna, je bent een skat van een meesje.' De vader wreef de lachtranen uit zijn ogen en aaide over mijn hoofd.

Ik stond als een bevroren ijspegel onder hun liefkozingen. Ging dit zo in Italië? Mevrouw H sloeg nooit haar arm om mij heen, laat staan dat ze mij kuste. Ik moest mevrouw H voor het slapengaan een zoen geven, maar ze zoende mij nooit terug. Zou mijn Italiaanse moeder mij, net als deze mensen, zomaar aanraken en zoenen? Of was dit volks?

De moeder draaide het plaatje een paar keer achter elkaar.

Het ging over een papaverjongen en een meisjesgansje. De papaver staat hoog en het gansje is klein. Ze worden door elkaar betoverd. Maar hun papa en mama zeggen dat een papaver niet met een gansje kan trouwen. Op een nacht in het maanlicht, trouwen ze toch. Hun geluk is van korte duur: de boer met zijn zeis maait het koren, de papaver wordt door een windvlaag omhoog gewaaid en het gansje blijft achter.

We zongen tot ik het refrein kende: *‘Lo sai che i papaveri, son’ alti, alti, alti, e tu sei piccolina, e tu sei piccolina.’* Je weet dat papavers hoog zijn en jij bent klein. Hoewel het liedje vrolijk klonk, gaf het me een triest gevoel. Dit liedje ging over mijn Italiaanse moeder. Ze mocht niet trouwen met de jongen van wie ze hield. ‘Wat zielig,’ zei ik. Ik had echte tranen in mijn ogen.

Ik kreeg een kus op mijn wang en mijn ijs voor niets. ‘Je mag altijd komen zonder ijs te kopen,’ zeiden ze.

Toen ik thuiskwam vond ik mevrouw H zo lief dat ik haar wilde omhelzen. Ik strekte mijn armen naar haar uit, maar voor ik haar had aangeraakt zei ze: ‘Alsjeblieft, kind! Zie je niet dat ik bezig ben?’

‘Neem me niet kwalijk mmmm... mammie.’ Net op tijd. Ik had bijna mevrouw H gezegd.

‘Niet stotteren, kind. Wie stottert kan een goed huwelijk vergeten.’

Toen ze kuchend in de toiletruimte zat, legde ik het dubbeltje terug in de portemonnee.

Tijdens het laatste jaar van de lagere school stond de vader van Annemarie voor de klas. De klas was opgesplitst in drie groepen. De kinderen die naar de huishoud- of ambachtsschool gingen vormden een groep, de kinderen die naar de mulo gingen en de kinderen die naar het lyceum gingen. Ik was het enige meisje dat naar het lyceum ging.

Annemarie moest van haar vader naar de mulo. De mulo waar de vader van Tom en Edith de baas was. Ik zou geen

leven hebben op die school. Op het lyceum zou ik verlost zijn van Annemarie. Ze was boos op me geweest omdat meneer H had gezegd dat ze niet langer zwartepietje kon zijn omdat haar lichaam zich ontwikkelde. Ik had niet begrepen wat meneer H bedoelde, maar het kwam erop neer dat zwartepieten geen borstjes mochten hebben. Als een olifant had Annemarie gestampvoet op het schoolplein, en ik had haar borsten onder haar bloesje zien wiebelen. Meneer H had gelijk, dat kon niet in een zwartepietenpak. Maar ik had Annemarie beloofd meneer H nogmaals te vragen en hij begreep gelukkig dat het niet in mijn belang was haar als vijandin te hebben. Ze mocht een laatste keer.

De vader van Annemarie verbood me andere kinderen te helpen met hun opdrachten. Hij gaf me extra moeilijke opdrachten die hij me niet uitlegde. Ik vond het heerlijk. ‘Jij bent de knapste van de klas,’ zei hij.

Ik ging met plezier naar school, werd niet langer uitgelachen om mijn kleding en bij het spelen werd ik niet langer als laatste gekozen. Sommige kinderen wachtten op de hoek van de straat om samen met mij naar school te lopen.

Alleen beer, die ik tegenkwam wanneer ik iets uit de kast haalde, bleef jaloers. ‘Ik moet hier zeker blijven tot je normaal doet,’ mopperde hij.

‘Tot jij gewoon doet.’

Ik zei het niet, maar ik miste hem.

Het dessert was een vrucht die eruitzag als een kleine sinaasappel. De groenteman verkocht hem sinds kort. Meneer H wilde iets zeggen, maar zoals altijd was zijn vrouw hem te snel af. ‘Deze vrucht eet je met je handen,’ zei ze. ‘De schil zit los. We noemen het een mandarijn.’ Ze deed voor hoe ik de schil van de mandarijn moest verwijderen.

‘Let op, Johan,’ zei mevrouw H. ‘Ook voor jou zijn tafelmanieren van belang. Wanneer we een diner bijwonen en er wordt na afloop een mandarijn geserveerd, weten wij ons te gedragen.’

Meneer H schudde zijn hoofd alsof hij wilde zeggen dat ze bij dat diner heus geen mandarijn zouden serveren. Of vroeg hij zich af van wie zijn echtgenote die kennis had? Liet zij haar tafelmanieren bepalen door een eenvoudige groenteman?

Mevrouw H negeerde zijn hoofdschudden en bracht met haar rechterhand een partje van de mandarijn in haar mond. Voor hij daarin verdween, zei ze: ‘Let op, we eten de mandarijn per partje. Je steekt dus niet een halve mandarijn in je mond, Johan.’ Na met vertrokken gezicht een partje te hebben opgegeten, meldde mevrouw H: ‘Het eerste hapje kan een beetje zuur zijn, maar daarna is de mandarijn zoet en vol van smaak.’ Ze knikte naar meneer H en mij. ‘Jullie mogen beginnen.’

‘Mijn mandarijn is bijzonder smakelijk,’ zei meneer H. Hij speelde toneel.

De schil rook bitter en liet een vieze geur achter op mijn handen. Hij smaakte zuur. ‘Mm,’ deed ik alsof het ding verrukkelijk was.

‘Ja kind. Deze vrucht is niet alleen goed van smaak, hij is gezond. Ik zal er meer bestellen bij de groenteman.’

Nadat we onze mandarijnen hadden opgegeten en ik te-

vergeefs probeerde de stinklucht van mijn handen te boenen, kreeg meneer H een knikje en mocht hij zijn nieuws vertellen.

‘Wij gaan deze zomer naar Italië en jij mag mee omdat je na de zomer naar het gymnasium gaat.’

Hij wilde meer zeggen, maar ik sprong op van mijn stoel en gooide mijn armen in de lucht. Naar Italië! Het land van mijn Italiaanse moeder. Ik danste in het rond, viel meneer H om zijn hals: ‘Dank u wel. Dank u wel.’ Ik kuste hem op zijn wang. ‘Wat geweldig. Italië.’

‘Mammie en ik vinden het passend voor je ontwikkeling dat je kennis maakt met andere culturen en andere talen.’

‘Mieters. Het is mieters,’ zong ik dansend rond de tafel.

Mevrouw H fronste dreigend. ‘Wát zeg je daar? Zo een ordinair woord. Ik verbied je dat woord in mijn bijzijn en elders te gebruiken. Van wie leer je dat? Van Roos zeker.’

Beduusd schudde ik mijn hoofd.

‘Wij spreken ABN. Algemeen Beschaafd Nederlands.’

‘Hooghaarlemmerdijks,’ zei meneer H balorig.

Niet doen, meneer H.

‘Johan. Ik ben bezig het kind op te voeden. Ondergraaf dat niet.’

‘Ik zal het woord niet meer gebruiken in uw bijzijn of elders, mammie.’ Het leek me een goed idee om in ABN te zeggen wat ik van de reis naar Italië vond. ‘Ik vind het geweldig dat ik mee mag naar Italië. Het zal een bijzondere reis worden die weinig kinderen van mijn leeftijd zullen maken. Ik ben u beiden veel dank verschuldigd.’ Het was te veel van het goede want mevrouw H keek bedenkelijk.

Meneer H hielp. ‘Bedank mammie maar.’

‘Dank u wel mammie. Dank u wel pappie.’

‘Overdrijf niet. Laat me geen spijt krijgen. Ik wil dat je je gedraagt als een keurige jongedame. Ruim de tafel af.’

‘Ja mammie.’ Ze zou niet wat hebben aan te merken. Het kon mijn vreugde niet bederven. Tijdens de afwas zongen meneer H en ik liedjes uit Italiaanse opera’s.

‘Kan het rustiger,’ riep mevrouw H uit de zitkamer. Dat was een bevel. Meneer H deed alsof hij haar niet hoorde. Ik sloot de keukendeur.

Ik lag er wakker van. Nooit was ik in het buitenland geweest en nu mocht ik mee naar Italië, het land van mijn moeder. Hadden ze een ontmoeting afgesproken met mijn Italiaanse moeder? Was de schande van de barones voorbij? Was mijn mama misschien getrouwd en kon ze me in huis nemen? Huis? Misschien een kasteel? Weg uit de Hunzestraat! Het idee verlost te worden van mevrouw H wond me zo op dat ik geen oog dicht deed. Zou ik beer uit de kast halen nu mijn gelijk overduidelijk was?

Avond aan avond zat meneer H aan de eettafel, die vol lag met gidsen van het Italiaanse Verkeersbureau, de kaart van Europa en die van Italië, de *Guide Michelin* en de *Baedeker*. Op zijn Remington-schrijfmachine tikte hij in moordend tempo brieven in het Frans aan de pensions van zijn keuze. Hij regelde treinreizen: ‘Van Amsterdam tot Bazel zitten we twaalf uur in de trein, Anna, dus neem boeken en spelletjes mee. Mammie zorgt voor een picknicktas met eten en drinken.’

Denderde die trein achter elkaar door naar Bazel, zonder dat we eruit gingen? Waar konden we naar de wc? Omdat mevrouw H meekeek en meeluisterde, sneed ik het onderwerp niet aan.

De vinger van meneer H gleed over de kaart van Europa: ‘We rijden door Nederland en Duitsland tot net over de grens naar Zwitserland. Wij overnachten in Bazel in een mooi hotel vlak bij het station en reizen de volgende dag door naar Genua. Die reis duurt nog eens tien uur.’

Tjeetje, twaalf en tien was tweeëntwintig uur in de trein. Wat zou ik aan boeken en spellen meenemen? Zou ik mijn Italiaanse schrift meenemen? Zou ik bergen zien? Door tunnels rijden?

Meneer H vouwde de kaart van Europa dicht en opende die

van Italië. Hij wees Genua aan. Het lag aan de Middellandse Zee. 'In Genua gaan we met een bus naar de plaats van bestemming. Die plaats heet Varazze en ligt aan de Ligurische kust.'

Ik zocht en vond Varazze.

'Het is een klein dorpje,' zei meneer H. 'Daar gaan we naar het strand. Uitrusten en genieten van de zon en de zee.'

Mevrouw H wrong zich tussen ons in: 'Na tien dagen gaan we door naar Florence. Florence.' Haar toon was hoog en haar stem dun. 'Florence, Florence,' herhaalde ze. 'Dokter Hertog heeft me er vaak over verteld.' Haar mondhoeken trokken omhoog. 'De dokter logeerde bij hooggeplaatste vrienden op een landgoed in de buurt van Florence.' Ze keek me langdurig aan.

Had ze het over het landgoed waar mijn Italiaanse moeder was geboren en opgegroeid? Mijn hoofd gloeide als een elektrische lamp. 'Gaan we daarheen? Gaan we daarheen?' Ik werd zenuwachtig. 'Gaan we daarheen?' Ging ze me nu vertellen dat mijn echte moeder daar woonde? 'Gaan we daarheen?' Alstublieft? Alstublieft? Ik hield me in, maar kon niet nalaten van mijn ene been op het andere te wippen.

'Doe rustig, kind. En sta stil.' Mevrouw H keek me hoofdschuddend aan. 'Johan, denk je niet dat het veel te veel is voor dit kind? Ze heeft er een rood hoofd van.'

Natuurlijk kan ik het aan, wilde ik zeggen. Vertel me over mijn echte moeder, het landgoed. Alstublieft!

De lippen van mevrouw H legden me het zwijgen op. 'Als jij niet onmiddellijk normaal doet ga je níét mee.'

Niet mee. Niet mee. Ik knapte uit mijn vel van opwinding. De wc werd mijn toevluchtsoord. Ik trok door en kuchte. Mevrouw H luisterde mee in de huiskamer. Ik deed alsof er een grote en een kleine boodschap aankwam. Dat gaf me de tijd te kalmeren. Mijn echte moeder. Zo dichtbij. Ik kuchte keihard. Dichtbij. Mijn hart bonkte van opwinding. In de spiegel zag ik een rood hoofd. Ik hield mijn handen onder stromend water dat kouder en kouder werd. Zo nu en dan kuchte ik. Vijf

minuten later waren mijn handen blauw. Laat niet blijken dat je weet wat staat te gebeuren. Rustig aan. Rustig aan. Zzzelf-beheersing. Zzz. Zzz. Zzz.

Mevrouw H ging door waar ze was gestopt. ‘Wij logeren in een hotel in de stad. We zullen je in contact brengen met de Italiaanse cultuur. Italië is de bakermat van onze westerse cultuur. Je kunt er niet jong genoeg mee in aanraking komen.’

We reden met een taxi naar het Centraal Station. Mijn strandtas had ik volgepropt met spellen en boeken. Ik droeg de tas zelf. De taxichauffeur zeulde de koffers naar beneden. Meneer H wilde helpen, maar dat mocht niet van mevrouw H. ‘Laat het personeel zijn werk doen, Johan.’

Beer ging mee op reis, onzichtbaar in de tas, met zijn kop vlak onder de opening, zodat hij lucht kreeg. We waren niet in gesprek, want zo gauw ik beer uit de kast had bevrijd, zaaide hij twijfel over mijn Italiaanse achtergrond. Ik vond dat flauw, daarom had ik de muts op zijn kop laten zitten. Toch gunde ik hem een bezoek aan zijn land van herkomst.

Mevrouw H vond het een goed idee wanneer ik gedurende de reis een witte blouse en donkerblauwe plooirok droeg. Meneer H moest een reiskostuum aan, bruin van kleur. Mevrouw H gruwde toen ik vroeg waarom meneer H een bruin pak droeg. ‘Bruin? Hoe kom je erbij! Deze kleur heet camel.’ Dat was Engels voor kameel. Zelf droeg ze een blauw mantelpakje, daaronder een zachtgele blouse en om haar nek een blauw-gele zijden shawl. Haar ogen zaten verborgen achter een grote zonnebril. Ze zag er prachtig uit.

In de taxi zei ze: ‘Maak geen valse plooiën in je rok. Strijk de plooiën glad voor je gaat zitten. Als een dame.’ Ongetwijfeld zou ze me de hele reis in de gaten houden.

‘Ik zal eraan denken, mammie.’ Ik had me voorgenomen extra braaf te zijn zodat mevrouw H niet op me zou vitten.

Roos zwaaide me uit. Ik zwaaide terug terwijl de taxi langzaam de straat uit reed. Zou ik hier terugkomen? Ik zou Roos

schrijven, stel dat ik in Italië zou blijven. En misschien mocht ik haar van mijn Italiaanse moeder uitnodigen op ons landgoed. Roos zou mijn Italiaanse moeder geweldig vinden.

‘Wat ziet Roos er onverzorgd uit,’ zei mevrouw H. ‘Welke moeder laat haar dochter er zo slordig bij lopen.’

Op het Centraal Station kwam een kruier, die een witte kiel droeg, op onze taxi af. Samen met de chauffeur laadde hij de bagage op een karretje met twee wielen. Meneer H keek toe, betaalde de chauffeur en gaf hem een fooritje. De chauffeur tikte aan een denkbeeldige pet. Volks, zeiden de lippen van mevrouw H.

‘De trein naar Bazel,’ zei meneer H tegen de kruier.

‘Ja meneer.’

‘Buiten de deur, wanneer de man erbij is, voert hij het woord en geeft hij instructie aan het personeel,’ begon mevrouw H een wijze les.

‘Ja mammië. Dus u zegt niets?’ Ik toonde leergierigheid en dat waardeerde mevrouw H met een kleine glimlach.

‘Ik spreek pappie aan wanneer het dreigt mis te gaan. Pappie geeft dit door aan het personeel.’

We liepen achter de kruier aan.

‘Hou hem in de gaten,’ zei mevrouw H tegen haar echtgenoot. ‘Als hij ergens voor deugde, was hij geen witkiel geworden.’

Terwijl meneer H erop toezag dat de kruier alle bagage bij de wagon afgaf, liet mevrouw H ons door een in uniform geklede man naar onze coupé brengen. Niet lang daarna kwam meneer H. Hij had het warm en ging voor het raam staan.

‘Wat staat daar?’ Zijn vinger wees naar een bordje dat onder het raam was bevestigd.

‘*E pericoloso sporgersi,*’ las ik.

‘Doe dat raam dicht,’ zei mevrouw H. ‘Er loopt onguur volk op het perron.’

‘Het is gevaarlijk uit het raam te leunen,’ vertaalde meneer H. Uit het zicht van zijn echtgenote gaf hij mij een knipoog.

We hadden de coupé voor ons alleen. Ik keek naar buiten terwijl de trein vaart maakte en het station achter ons liet. Daar lag het Open Havenfront en de Sint Nicolaaskerk. Ik stond op en wees meneer H op een boot. 'Is dat de boot van Sinterklaas?' De trein schudde en ik moest me vasthouden.

'Als je niet gaat zitten, laat ik de machinist de trein stoppen,' zei mevrouw H. Ik begreep het: ik moest heel blijven.

De reis duurde lang en was eentonig. Steden, fabrieken, akkerland. Koeien. Vanaf Karlsruhe kon ik het niet langer verdragen. Ik had geen zin meer te lezen en kon geen kwartet spel meer zien. Ik had gegeten, gedronken, naar buiten gekeken en nog waren we er niet. Verveling pijnigde mijn lijf, een rusteloos gevoel in mijn benen en armen. Kon ik maar slapen, zoals mevrouw H. Haar mond hing ondamesachtig open.

Meneer H zei: 'Ik ga je steno leren, dat lijkt me echt iets voor jou.'

'Wat is steno, meneer Harper?' Meneer Harper? Ik verstijfde.

Meneer H lachte.

Dacht hij dat ik een grapje maakte?

'Steno is een snelschrift. Ik gebruik het in vergaderingen. Het is bedoeld om snel op te schrijven wat mensen zeggen. Net zo snel als we praten. Heb je een schriftje en een pen?'

Ik had ruimte genoeg in mijn schriftje met de Italiaanse zinnetjes. Tegen de tijd dat we in Bazel arriveerden, had ik blaadjes vol gekrabbeld met slangetjes en krulletjes; ingedikte boodschappen die ik moeiteloos las. De uren waren voorbij gevlogen. Als mijn Italiaanse moeder mij vroeg hoe meneer en mevrouw H mij hadden behandeld, zou ik een goed woordje doen voor meneer H.

Het hotel was verlicht met lampen die een geel licht verspreidden. De plafonds in de hal waren minstens drie keer zo hoog als in ons huis aan de Hunzestraat. De trap naar de verdieping was zo breed dat een tramwagon er makkelijk op kon parke-

ren. We wachtten bij een *Reception*, waar meneer H Frans sprak met een bediende. ‘Er komt iemand die ons naar onze kamer brengt,’ legde hij uit.

Er werd gerookt, ik zag een dame die stijlvol de kegel van haar sigaret aftikte in een koperen asbak. Ze lachte naar haar man, die verliefd naar haar keek.

‘Op huwelijksreis.’ Mevrouw H had haar neus in de hoogte, en een glimlach om haar lippen.

Om me heen gonsde het Engels en Duits en Italiaans en Frans. Er zoemden ook talen die ik niet herkende.

‘Russen,’ wees meneer H. ‘Kijk maar naar de taal op hun koffer. Cyrillisch.’ Dat wijzen kwam hem op een corrigerende blik van mevrouw H te staan.

In een paar minuten telde ik veertig mensen die ons passeerden. Veel echt)paren, alleenstaande mannen met een kleine koffer. Weinig kinderen.

Mensen keken naar mij. Ik was trots en blij dat ik de hele reis erop had gelet de plooiën van mijn rok glad te strijken. En mijn blouse was wit gebleven. Mevrouw H had gelijk, gekreukelde kleren waren niet lady-like. Een adellijke jongedame van de wereld op een internationale plek moest kreukvrij zijn. Net als mevrouw H stak ik mijn neus de lucht in.

Een jongeman in een blauw uniform met zilveren epauletten bracht ons naar onze kamer. Wij liepen achter hem aan terwijl een andere bediende, in een blauw pakje zonder epauletten, onze koffers zeulde.

We dineerden niet omdat mevrouw H moe was. ‘Wij hebben vandaag genoeg gegeten,’ zei ze en gaf mij een paar ronde kaakjes. ‘Wij blijven op onze kamer.’

In de kamer stond een groot tweepersoons bed en achter een kamerscherm een klein bed. Daar sliepen beer en ik. Ik wilde beer niet langer in mijn benauwde tas laten en zo kon hij zijn blik op de wereld verruimen.

‘Mogen we niet rondkijken in het hotel?’

‘We blijven op onze kamer,’ klonk het uit het grote bed.

‘Met pappie erbij?’

‘Nee.’

‘En drinken?’

‘Kraanwater,’ zei mevrouw H.

Meneer H zweeg. Lafaard. Dat goede woordje bij mijn Italiaanse moeder kon hij vergeten.

Ik lag op mijn bed. Beer zat naast me op het hoofdkussen.

‘Wat een reis,’ zei hij. ‘Ik heb veel te lang gezeten. Ik moet lopen.’

‘Hou je mond en ga slapen,’ beval mevrouw H.

‘Ja mammie,’ spotte beer op fluisterton.

De volgende dag reisden we met de trein door Zwitserland. Ik had nooit eerder bergen met eeuwige sneeuw gezien. Eeuwige sneeuw, hoelang lag die daar?

Ik voelde mij een bevoorrechte jonge freule. Ik zat recht op in mijn stoel, keek mijn ogen uit, leerde meer steno van meneer H en kwam elke minuut dichterbij mijn Italiaanse moeder.

In Chiasso stapten we over op een Italiaanse trein. Het was zonnig, de mensen waren bruin en droegen zomerkleding. Er werd gelachen, gewezen en gezocht. Om me heen zong het Italiaans van de vader en moeder van de ijssalon. We liepen over het perron, meneer H voorop. Hij wees dat we konden instappen, maar toen we bij de coupé kwamen, waren onze plekken ingepikt door Duitsers.

‘Akelig volk,’ zei mevrouw H. ‘Die willen nog steeds wat van een ander is.’ Ze schudde haar hoofd. ‘Zoek verder, Johan.’

Meneer H vond een coupé waar zijn echtgenote en ik aan het raam konden zitten. Hij zat bij de deur. De andere plaatsen werden bezet door drie vrouwen die vriendelijk lachten: ‘*Buon giorno.*’

‘*Buon giorno,*’ groette ik terug. Ik streek de plooiën van mijn rokje glad en ging zitten.

Mevrouw H gaf de vrouwen een knikje. Meneer H grijnsde en zocht in zijn jaszak naar zijn taalgidsje. ‘*Buon giorno, signo-*

rine,' zei hij na een poosje. 'Goedemorgen dames,' vertaalde hij voor zijn echtgenote.

De vrouwen waren geen dames. Bij de een zaten de mouwen te strak om haar bovenarmen, de ander miste een stuk van haar voortand en bij de derde stak de onderjurk onder de jurk uit.

'*Quanti anni hai?*' vroeg de oudste en dikste.

Meneer H bladerde.

Die zin kende ik van de moeder van de ijssalon. 'Die mevrouw vraagt hoe oud ik ben.'

Mevrouw H trok haar linkerwenkbrauw op. Een signaal om op te passen, maar ik was me van geen kwaad bewust. '*Undici, quasi dodici,*' antwoordde ik. De Italiaanse lessen in de ijssalon waren niet voor niets geweest. 'Elf, bijna twaalf,' vertaalde ik.

'Dat begrepen we,' zei mevrouw H. 'Waar heb je dat geleerd?'

'In de Italiaanse ijssalon.' Het verbaasde me dat ze het vroeg, ze had me zelf gestuurd om kennis te maken met mijn Italiaanse achtergrond. 'Ik heb het in mijn schriftje staan.'

Meneer H had een vraag gevonden in zijn boekje: '*Signorine, dove andate?*'

Ze lachten.

'Ik heb de dames gevraagd waar ze heen gaan,' legde hij uit.

Na veel bladeren begrepen we het antwoord van de vrouwen, ze waren op familiebezoek geweest in Chiasso en gingen naar Milaan, naar huis.

'*Andiamo a Varazze al mare,*' zei ik, wijzend op meneer en mevrouw H en mijzelf.

De vrouwen klaptten in hun handen. 'Ik heb gezegd dat wij naar Varazze aan zee gaan,' vertaalde ik voor meneer en mevrouw H.

'Vanaf nu zwijg je,' zei mevrouw H pinnig. Haar wenkbrauwen hadden hun hoogtepunt bereikt. Gunde ze me niet dat ik Italiaans sprak met deze vrouwen?

De mevrouw met de dikke armen pakte een tas, spreidde een servet op haar schoot uit en legde er eten op. Worst, hompen brood, stukken kaas en iets wat op gebraden vogeltjes leek. Ze bood mij een vogeltje aan.

‘*Fringuello,*’ zei de vrouw van wie de onderjurk onder haar rok uitstak.

‘Het is vast een sijsje, of zoiets,’ zei meneer H.

‘Je mag het niet weigeren, dat zou onbeleefd zijn,’ zei mevrouw H. ‘Je zou die mevrouw voor het hoofd stoten. Laat dit een wijze les voor je zijn: pap niet aan met volkse mensen, nu zit je met de gebakken peren.’

De mevrouw drong aan: ‘*E buono da mangiare.*’ Het is lekker. Ze drukte mij het vogeltje in de hand.

‘*Grazie signora,*’ zei ik beleefd. Ik pakte het vast tussen duim en wijsvinger. Langzaam bracht ik het dode diertje naar mijn mond. Zijn kopje bungelde naar beneden. Wat zou *mia mamma la baronessa* doen? Ze zou het vogeltje niet weigeren: een adellijke dame was welwillend tegenover een volkswrouw. Ik sloot mijn ogen en nam een hapje. ‘*Squisito,*’ zei ik opgelucht.

‘*Tu sei una vera ragazza Italiana.*’

Zeiden ze dat ik een echt Italiaans meisje was?

De vrouwen lachten met volle mond en boden mijn pleegouders vogeltjes aan. Meneer H was niet kinderachtig en nam er een, mevrouw H zei: ‘*No, no.*’ Daarna kneep ze vastberaden haar lippen op elkaar. Het speet me dat ze niet aandrongen, ik had haar graag op beschaafde wijze zien worstelen met zo’n bengelend beestje.

‘Laat me je schrift zien,’ zei mevrouw H toen het eten verorberd was en de vrouwen hun ogen sloten voor een dutje.

Ik overhandigde mijn schriftje met Italiaanse woorden en zinnnetjes en mijn pas geleerde steno. Wat ben je knap, zou ze zeggen wanneer ze mijn aantekeningen zag.

Mevrouw H las alle Italiaanse woorden en zinnnetjes. ‘De Italiaanse ijsalon? Hoe vaak ben je daar geweest?’

‘Wanneer u me stuurde.’ Ik hoorde gestolen dubbeltjes rinkelen.

Ze fronste beide wenkbrauwen. Meneer H zei: ‘Bertha, dat kind leert snel.’ Hij wees op het schriftje. ‘Kijk naar haar steno. Ik heb haar twee uurtjes lesgegeven en ze kan het prima.’

‘Lees me deze zin voor,’ wees mevrouw H op krullen en slangen.

‘Mammie slaapt met open mond.’

‘Keurig,’ zei meneer H.

‘Je kunt ook te ijverig zijn,’ zei mevrouw H. ‘Bederf je hersenen niet.’

In Varazze logeerden we in een pension. Mijn kamer was klein, er stond een bed, een stoel en een kleine kast waarin ik mijn kleren ophing. Ik kon beer daarin opbergen, maar ik wilde dat hij genoot van de reis. Zo gauw ik de wollen muts had verwijderd, vroeg hij of het me was opgevallen dat mammie geen weet had gehad van mijn schriftje met Italiaanse woorden. Ergerlijk. ‘Mevrouw H kan goed toneelspelen, beer. En jij moet ophouden!’

Beer ging niet mee naar het strand. Hij bleef in de kamer, waar hij keette met de dienstmeisjes die ons bed opmaakten. Ik liet hem achter voor het raam, maar daar zat hij niet wanneer ik terugkwam. De ene keer zat hij op bed, de andere dag op de kast, en één keer was hij op een klerhanger geklommen. Als ik de dienstmeisjes tegenkwam riepen ze: ‘*Ah, che bella!*’ Wat ben je mooi! Ze klaptten in hun handen voor me. ‘*Buon giorno! Grazie,*’ antwoordde ik en lachte, want ik vond het heerlijk hun complimenten te horen. Beer genoot ook van de aandacht die hij kreeg. Hij werd minder absoluut in zijn ontkenning van mijn adellijke afkomst.

In mijn mooie kleren en met mijn keurige gedrag voelde ik me een telg uit een oud Italiaans geslacht. Ik was het enige meisje in het pension, het enige kind. Er logeerden veel oudere echtparen en alleenstaande dames. De meeste gasten waren Engels. Ze wilden allemaal met me praten. Tegen mevrouw H zeiden ze dat ze trots op me mocht zijn: zo’n mooi en lief meisje.

‘*A jewel in your crown.*’

‘*Thank you,*’ zei mevrouw H. ‘*One does one’s best.*’ Ze kevelde wat af met de Engelse dames, onder het genot van een kopje thee.

‘De wijze lessen werpen hun vruchten af,’ zei ze tijdens het diner tegen meneer H. ‘Miss Bertram is onderwijzeres aan een kostschool voor jongedames van betere komaf en Anna zou daar niet misstaan, zei ze.’

Hij knikte braaf.

Natuurlijk zou ik daar niet misstaan. Inmiddels wist ik dat ik een aangeboren gevoel voor decorum had. Ik luisterde naar gesprekken tussen mevrouw H en miss Bertram. Ik begreep niet echt wat ze zeiden, maar het leek alsof mevrouw H goed Engels sprak. Ze had me verteld dat ze na de lagere school niet had mogen doorleren en had gewerkt op een naaiatelier. Het grootste deel van haar loon moest ze aan haar vader afdragen, maar van de rest had ze Engelse lessen betaald. Ik was trots op haar.

Voor de duur van ons verblijf in Varazze huurde meneer H drie ligstoelen, een strandparasol en een houten cabine waarin we ons verkleedden. Mevrouw H ging als eerste en kwam naar buiten in een badpak waaraan een kort rokje vastzat dat over haar bovenbenen viel. Ze zei dat het rokje mooi afkleedde, en niets onbetamelijks zichtbaar was.

‘Wat is onbetamelijk?’ Ik kreeg geen antwoord. Wel de blik waarmee ze aangaf dat ik mijn mond moest houden.

Ik droeg een strandpakje met pijpjes en een plastronnetje. Dat zag eruit als een hemdje. Het was van een mooie, glanzende stof; geel, oranje en rood van kleur.

‘Wat heb ik dat goed gemaakt. Dat plastronnetje maakt je vrouwelijk,’ zei mevrouw H.

Vrouwelijk? Ik durfde niet te vragen wat ze bedoelde, het klonk als een compliment, maar waarvoor? Ik had geen borstjes zoals Annemarie het mulomeisje.

We smeerden ons in met Ambre Solaire om mooi bruin te worden en zaten met het gezicht naar de zon en onze rug naar de zee. Meneer H kwam uit de cabine tevoorschijn. Hij was naakt op een blauwe zwembroek na. Een wit riempje moest de broek om zijn middel houden. Het was een zwembroek zoals veel mannen op het strand droegen, maar die hadden niet

de lange melkfleswitte magere benen van meneer H. Door die benen leken de zwabberende pijpjes van zijn zwembroek te kort. Bedekte die zwembroek de onbetamelijkheden van meneer H? Zijn bovenlichaam was akelig wit met hier en daar plukken rossig haar. Moest hij dat bovenlichaam niet verbergen achter een mannenplastron? Op zijn rode hoofd droeg hij een strooien hoedje en, om zijn blote voeten niet te branden aan het hete zand, deed hij een raar dansje.

Waar was de Nederlandse meneer H gebleven? Die correct geklede heer, die zijn weg wist in de wereld, zijn talen sprak en het magische snelschrift steno kende? Die heer die van een adellijke dame haar kind mocht opvoeden? Zo mooi als mevrouw H eruitzag, zo verschrikkelijk zag haar man eruit. Ik keek naar mevrouw H om te zien wat zij ervan vond. Haar ogen zaten verborgen achter een zonnebril.

Een man schoot op meneer H af en trok hem mee onder zijn parasol. Hij wees op meneer H's witte huid en vervolgens naar de hemel. Hij riep Italiaanse woorden. Meneer H had zijn boekje *Wat en Hoe in het Italiaans* niet bij zich. Waar moest hij het laten?

'*Il sole. Pericoloso.*' De zon. Gevaarlijk.

'*Français?*' vroeg meneer H.

Meer omstanders persten zich onder die parasol. Tussen de gebronsde Italianen zag meneer H er zonderling uit. Iedereen sprak door elkaar. Een oudere mevrouw sprak Frans. Zij legde uit dat de mensen zich zorgen maakten om zijn witte huid. Die zou verbranden en hij zou helse pijnen lijden. In de volle zon moest hij zich *absolument* bedekken.

'*Oui, oui, je vous comprends.*' Meneer H wees naar zijn echtgenote. '*Merci, merci.*' Al knikkend danste hij over het hete zand naar ons toe.

'Wat wilden ze van je?'

'Ze zijn bang dat ik verbrand.'

Mevrouw H wreef zijn rug in met Ambre Solaire zoals ze dat bij mij had gedaan. Hij deed zelf zijn benen en voorkant.

Voor het slapengaan sprak ik met beer. ‘Wat voor onbetamelijks zit verborgen achter het rokje van mevrouw H? Waarom heb ik geen rokje?’

‘Misschien heb jij niets onbetamelijks te verbergen?’

Ik mocht van mevrouw H niet in mijn pyjamabroek kijken. ‘Je wast je daar beneden met een washand terwijl je naar de tegels op de muur kijkt,’ had ze gezegd. Ik gehoorzaamde altijd want de badkamerdeur mocht niet op slot en mevrouw H kon onverwacht binnenkomen.

‘Ik weet het niet, beer. Ik vind het ingewikkeld.’

‘Het is een raadsel.’

Ik kuste beer op zijn snuit en zei dat het fijn was met hem te praten.

Varazze was een dorpje. Het had een hoofdstraat met winkels. Daarachter een paar straten met woonhuizen en een boulevard waaraan één chic hotel stond. Ons pension lag aan de winkelstraat, niet ver van zee. Hoewel ik van mevrouw H had begrepen dat mijn Italiaanse moeder in de buurt van Florence woonde, keek ik in Varazze al naar haar uit. Ze zou nog geen dertig zijn. Haar uiterlijk had ik van het mijne afgeleid. Ik had grijsgroene ogen en donkerblond haar en was ervan overtuigd dat mijn moeder op mij leek. Logisch, want ik had mijn mooie trekken niet van een boerenjongen die te min was om mee te trouwen. Wanneer ik met mevrouw H winkelde keek ik om me heen terwijl zij het ene glittertje na het andere pakte, het bekeek, met mij besprak en teruglegde. ‘Troep voor toeristen. Nepgoud. En slecht afgewerkt. Buitenlanders. Je moet zo uitkijken, ze zijn niet te vertrouwen.’

Nergens ontdekte ik mijn Italiaanse moeder: de vrouwen die ik zag waren te oud, te jong, of hadden te donker haar. Of ze waren wel blond, maar niet Italiaans. Of ze waren slecht gekleed, of misten decorum.

‘Let op, kind. Dit is een wijze les. Ik laat je zien wat echt is en wat goedkope rommel.’

Ik deed alsof ik aandachtig keek naar het nepgoud dat mevrouw H aanwees. Ondertussen waren mijn gedachten bij mijn Italiaanse moeder. Zou het kunnen zijn dat ze zich niet liet zien omdat ze eerst wilde weten of ik in haar adellijke bestaan zou passen? Ik zorgde ervoor dat ik mooi rechtop liep, er op en top verzorgd uitzag en geen gezichten trok wanneer iemand iets raars deed. Wanneer we ontbeten, lunchten of dineerden deed ik dat volgens de regels van Amy Groskamp-Ten Have. Ik was het perfecte kind. Ik was een en al tact, zelfbeheersing en bescheidenheid.

Beer vond het overdreven. 'We zijn op vakantie en jij gedraagt je als mevrouw H.'

'Ik moet een goede indruk maken. Stel je voor dat ze vindt dat ik niet goed genoeg ben om bij haar te wonen? Dan moet ik nog jaren bij mevrouw H blijven. We mogen het niet verpesten.'

'Aan jou zal het niet liggen,' zuchtte beer.

Ik vond het fijn dat hij niet langer jaloers was.

Meneer H bleef een zonderling op het strand. Ik begreep niet waarom mevrouw H hem, iedere stranddag weer, in die zwembroek liet lopen.

'Pappie zou een Engelse heer kunnen zijn,' zei mevrouw H. 'Miss Bertram zei het. *A true gentleman.*'

Ik was het niet met miss Bertram eens, maar misschien zagen Engelse heren er afschuwelijk uit. Na het zwemmen in zee lubberde de broek van meneer H nog wijder om zijn dunne benen. Omdat hij ondanks alle raadgevingen en de inhoud van het flesje Ambre Solaire verbrandde, droeg hij een wit overhemd. Dat hemd fladderde om zijn witte lijf. Hij zag eruit als een lang en mager spook.

'Een Engelse heer blijft onder alle omstandigheden zichzelf,' zei mevrouw H. Inderdaad trok meneer H zich nergens iets van aan. Hij las een boekje, liep langs zee en maakte een praatje met mensen die zijn talen spraken. Zijn huid was rood en vervelde waardoor hij onder de witte schilfers zat. Er jengelde een liedje in mijn hoofd dat niet meer wegging.

Op een grote paddenstoel, rood met witte stippen, zat kabouter Spillebeen, heen en weer te wippen. Krak, zei toen de paddenstoel met een diepe zucht. Allebei de beentjes, hoepla in de lucht. Omdat ik een en al T.Z.B. was, ontsnapte mij geen nootje.

Na een uurtje onder de parasol vroeg meneer Spillebeen of ik een stukje met hem langs zee wilde wandelen. Ik wilde niet, maar had de pech dat miss Bertram, met wie mevrouw H dikke vriendinnen was, passeerde.

'Good morning, miss Bertram.' Ik kwam overeind uit mijn stoel, zo deed een keurig opgevoed meisje dat wanneer een oudere dame naast haar stond.

Het was mogelijk dat miss Bertram was aangenomen door mijn Italiaanse moeder om de familie H, en mij speciaal, te beoordelen.

'Please join me,' zei mevrouw H. Haar blik zei mij dat ik met haar echtgenoot mee moest. Waarschijnlijk wilden de dames mijn vorderingen in mijn opvoeding tot dame bespreken.

'Good morning miss Bertram, good morning mammaie,' zei ik beleefd. Ze groetten niet terug. Meneer H keek me aan alsof ik iets belachelijks had gezegd. Hij had dan ook geen aangeboren decorum, dat bewees zijn zwembroek. Ik wandelde met hem mee.

'En hoe bevalt het je in Italië?' vroeg hij.

'Het is heerlijk,' gaf ik het juiste antwoord.

De mensen keken naar ons en lachten. Zagen ze kabouter Spillebeen of een excentrieke gentleman? Ze zagen in ieder geval een mooi, bruin verbrand meisje met een vrouwelijk plastronnetje. Ik stak mijn neus extra hoog de lucht in. Vanochtend had mevrouw H me een compliment gegeven omdat ik er mooi uitzag. Het was een fijn begin van de dag geweest.

We liepen langs zee. Sommige mensen wezen naar ons. Volks. Lachten ze ons uit? Mijn kin volgde mijn neus de hoogte in.

'Ik wil graag in Italië wonen,' viste ik.

Meneer H bromde: ‘Dat kan. Als je groot genoeg bent en de taal spreekt.’

‘Dat leer ik het beste als ik er woon, denkt u niet?’

We liepen terug naar onze parasol. Mevrouw H en miss Bertram keken onze kant op. Ik zwaaide. Meneer H ook. De gezichten van mevrouw H en miss Bertram bevroren halverwege hun glimlach. Het was een raar gezicht. Ik wilde erom lachen, maar dat lukte niet omdat ik zag wat zij zagen. Het was afschuwelijk.

Ik kon nog huilen, toen ik het aan beer vertelde. ‘We waren op tien meter afstand van mevrouw H en miss Bertram. Iedereen keek: de Italiaanse meneer die meneer H onder de parasol had getrokken om hem te waarschuwen en de Franse dame die hem had uitgelegd dat hij zich moest insmeren tegen het verbranden. Al die gebronsde Italianen met wie hij onder de parasol had gestaan. Ze keken en lachten.’

‘Waarom?’ vroeg beer.

‘Er hing iets uit het wijde pijpje van zijn zwembroek.’ Zelfs tegen beer vond ik het moeilijk te vertellen wat was voorgevallen.

‘Vertel,’ zei beer.

Ik zocht naar woorden. ‘Het was het onbetamelijke.’

‘Wat!?’

‘Het onbetamelijke dat in de zwembroek zit. Het stak eruit.’

‘Het onbetamelijke van meneer H stak uit zijn zwembroek?’ Beer giechelde. ‘O jeetje. Hoe ziet dat eruit?’

‘Verschrikkelijk. Miss Bertram stond op en liep weg. Mevrouw H zei: “Johan!”’

Ik had het warm en deed de lakens van ons af.

‘Wat zag je?’ wilde beer weten.

Wat had ik gezien? ‘Het was lelijk,’ begon ik.

‘Ja?’

‘Roodbruin. Rimpelig. Met een velletje.’

‘Nee!’ zei beer. ‘Is dat onbetamelijk?’

Ik zag het ding weer voor me en gruwde. ‘Het was een soort zak. Een zak met haren erop. En een saucijs.’

‘Hè bah,’ zei beer. ‘Een zak met haren? Mevrouw H zou gruwen als zoiets op het aanrecht lag. En een saucijs? Zaten daar ook haren op?’

Dat wist ik niet meer.

‘Waarom moest je daarvan huilen?’

Dat wist ik ook niet meer.

‘Zou mevrouw H een saucijs achter haar rokje verbergen?’

‘We kunnen het haar niet vragen,’ zei beer.

‘We gaan slapen,’ zei ik. Dat lukte niet. Ik vroeg me af of ik zo’n lelijke saucijs zou krijgen. Of zo’n puntzak met haren. Ik droomde van kabouter Spillebeen die van zijn paddenstoel viel. Terwijl zijn benen de lucht invlogen, zwabberde een haringe puntzak uit zijn broekje.

Mevrouw H vond het moeilijk haar echtgenoot zijn misstap te vergeven. Hij had haar in het bijzijn van iedereen voor gek gezet en beroofd van haar nieuwe vriendin. Toen miss Bertram tijdens het diner langs onze tafel liep, had ze de andere kant opgekeken terwijl mevrouw H ‘*Good evening*’ zei. Ik vond het zielig voor mevrouw H, die teleurgesteld keek. Bruin vond haar niet zielig. ‘Ze kreeg een koekje van eigen deeg.’

In Florence liep meneer H volledig gekleed door de stad. Hij moest zijn camelkleurig reiskostuum dragen zodat hij kleurde bij onze crèmekleurige jurken. Ook moest hij een wit overhemd aan en een bruine das om. Dat was een straf. Eerder mocht hij een overhemd dragen waarvan de kraag over zijn revers viel.

‘Hij ziet eruit als een heer,’ zei ik tegen mevrouw H. Ze glimlachte zo snel dat het bijna niet te zien was. Tegelijkertijd keek ze me aan. Het onderonsje maakte me blij. Werd ze aardig nu ze mij ging overdragen aan mijn echte moeder? Zou ze opgelucht zijn? Zou ze me missen?

We logeerden in een hotel aan de rivier de Arno. Meneer en mevrouw H deelden een kamer, ik deelde mijn kamer met Bruin. Die kamer was twee keer zo groot als de kamer in het pension in Varazze en ik sliep samen met Bruin in een tweepersoonsbed. Bruin was weer mijn beste vriend nu hij niet langer jaloers was. Hij kon niet op tegen de feiten en deelde geen pijnlijke speldenprikken meer uit. Het was eindelijk tot hem doorgedrongen dat ik zonder hem kon.

De ontbijtzaal was iedere dag drukbezet. Ik bekeek donkerblonde vrouwen met grijsgroene ogen. Daar waren er niet veel van.

‘Wat zit je te staren,’ zei mevrouw H kribbig. ‘Het is onbeleefd lang naar iemand te kijken. Hou daarmee op, kind.’

Misschien leek ik niet op mijn Italiaanse moeder, maar op mijn Italiaanse vader. Was hij toch een knappe jongen geweest? Waarom zou mijn moeder anders voor hem zijn gevallen? In geval ik op mijn vader leek, moest ik alle vrouwen van rond de dertig goed bekijken. Blond, donker, met alle kleuren ogen.

‘Wat heb ik nou gezegd, kind? Als je niet ophoudt met iedereen aan te gapen ga je naar je kamer.’

Mijn Italiaanse moeder zat er niet tussen. Zou ergens buiten het hotel een ontmoeting zijn? Zou meneer H uitgenodigd worden op het landgoed? Wanneer alles in orde was, gingen we dan met z’n drieën daarheen? Of was miss Bertram inderdaad een spion en had ze het voorval met de saucijs doorgebiefd?

Bruin zei dat ik me niet druk moest maken. ‘Dat is dan toch niet jouw schuld. Integendeel. Meneer H valt verschrikkelijk door de mand. Misschien komt ze je sneller halen.’

Het was snikheet. De rivier de Arno was drooggefallen. De bodem bestond uit wit uitgeslagen keien en dorre waterplanten. Je kon over de bedding naar de overkant lopen. De bruggen over de rivier lagen er onbenut bij, tot wij eroverheen wandelden. We liepen door de stad, van bezienswaardigheid naar bezienswaardigheid. Mevrouw H had een parasol opgestoken en haar echtgenoot had zijn strooien hoedje op. De *Baedeker* was het boek dat ons door Florence leidde. Meneer H liep voor ons uit, in zijn ene hand de gids, in zijn andere het fototoestel. Als hij Florence zei, zei ik zachtjes *Firenze* om me Italiaans te voelen. ’s Avonds na het diner las ik over de bezienswaardigheden die we die dag hadden bekeken. Ik repeteerde de Italiaanse namen zodat ik mijn Italiaanse moeder erover kon vertellen.

Mevrouw H zei dat ze niet had geweten dat ik zo leergierig was. ‘Je had veel hogere cijfers kunnen halen op school,’ zei ze. Dat was een compliment en geen verwijt, concludeerde ik, nadat ik er goed over na had gedacht.

‘Misschien moet je vaker langer nadenken over wat me-

vrouw H zegt,' zei Bruin. 'Misschien bedoelt ze dingen anders dan jij ze opvat.'

'Wijsneus.'

We liepen over de *Ponte Vecchio*, de oude brug vol juwelierswinkels, waar mevrouw H in de etalage een gouden ketting bewonderde. Ze gebaarde mij mee te komen. 'Dit lijkt op kwaliteit. Door het glas kan ik dat niet beoordelen.'

'Gaat u die ketting kopen?'

'Ben je gek.' Ze schudde haar hoofd. 'Het is fijn om mooie dingen te zien.'

Meneer H bleef buiten en sprak met een vrouw van een jaar of dertig. Ze had blond haar en donkere ogen, een lelijk gezicht en was slecht gekleed. Ze praatte met armgebaren en bewoog druk. Mijn hart klopte in mijn keel. Zou dit...? Het zweet brak me uit. Meneer H maakte een lichte buiging; hij tipte aan zijn strooien hoedje. Zou het...? Ik voelde zweetdruppeltjes op mijn voorhoofd en bovenlip. Heel ondamesachtig. Tjeetje, tjeetje. Ik kon niet stilstaan, wipte van het ene been op het andere. Ik wilde geen lelijke Italiaanse moeder met slecht zittende kleren. Nee, nee, nee!

'Let op, kind. Dit is een echte gouden ketting. Kijk naar het goudmerk. Bij het schakeltje, daar staat 18 kt. Kt staat voor karaat. 18 karaat betekent een goede kwaliteit. Dat kun je ook aan de schakels zien, die zijn mooi afgewerkt en vallen perfect in elkaar.'

'Ja mammi. Ik zie het. Ze vallen in elkaar.'

Ze trok haar wenkbrauwen op. Dat betekende dat ze mijn antwoord niet vertrouwde. Om haar af te leiden wees ik mevrouw H op haar man die in gesprek was met de lelijke vrouw. Ik bad dat zij niet mijn moeder was.

'Waar is pappie mee bezig?' zei ze. 'Als ik die man niet in de gaten houd.' Ze stormde de winkel uit.

De vrouw gaf meneer H een kleinigheid en verdween.

'Wat wil die vrouw van je, Johan?' Haar toon was hoog,

sommige voorbijgangers keken. Ik keek op afstand toe, dan leek het alsof ik er niet bij hoorde.

‘Ze wilde me een schilderij verkopen van de Ponte Vecchio, of ik met haar wilde meelopen.’

‘Godzijdank dat je er niet ingetrapt bent, Johan. Wij hebben geen behoefte aan toeristische schilderijen.’

Ik kon weer ademhalen.

‘En wat drukte ze in je hand?’ wees mevrouw H.

‘Ze gaf me een visitekaartje.’

Mevrouw H bekeek en verscheurde het kartonnetje. De snippers liet ze op straat vallen.

Met een zakdoekje bette ik mijn hoofd, met mijn zonnebril probeerde ik mezelf koelte toe te wuiven. De armoedige vrouw was niet mijn moeder. Wat een akelige gedachte dat mijn Italiaanse moeder lelijk kon zijn. Ik zwaaide heftig met mijn zonnebril. Zo lelijk en armoedig dat ik liever bij mevrouw en meneer H bleef.

‘Stel je niet aan, kind. Zo warm is het niet.’

Meneer H loodste ons naar het beeld van David, de herder die Goliath doodde en later de koning van de Joden werd.

‘Het beeld is gemaakt door de beroemde beeldhouwer Michelangelo,’ las hij voor uit de *Baedeker*.

‘Michelangelo,’ herhaalde ik. Een metershoog witmarmere beeld van een man stond voor ons. David was een reus. Hoe groot zou Goliath zijn geweest?

‘Ga ervoor staan,’ zei meneer H tegen zijn vrouw en mij. Hij fotografeerde ons met David op de achtergrond.

Plotseling viel mevrouw H uit. ‘Hoe kun je dat kind hiermee naartoe nemen, Johan?’ Ze trok mij weg. ‘Een naakte man. Schande.’

Verscheidene mensen keken. Wat was er aan de hand? Waarom verhief mevrouw H haar stem terwijl dat ondamesachtig was? G.E.! Geen emoties! O, als Amy Groskamp haar hoorde.

‘Dit is kunst, Bertha, dit hoort zo,’ klonk meneer H beduusd.

‘Die Italianen hadden dat beeld moeten bedekken. Met een bijbels vijgenblad,’ zei mevrouw H nijdig. ‘Dit is onthutsend. Volstrekt onbetamelijk.’

Ik ging naast meneer H staan en bestudeerde David. Glad marmer. Wit. Knappe man. Geen krijger die op het punt stond een tegenstander te doden. Eerder een filmster die poseerde. De saucijs van David was zichtbaar. Mijn ogen kleefden aan Davids blote onbetamelijkheid. Het zag er grappig uit: een bal zo groot als een gehaktbal en een klein uitgevallen saucijs. Geen harige puntzak, zoals bij meneer H.

‘Kijk de andere kant op, kind, en doe je mond dicht,’ siste mevrouw H.

‘Misschien moet David een zwembroek aan?’

Mevrouw H knapte zowat.

Meneer H lachte. Lange gele tanden in een rood gezicht met een witgekleurde neus.

‘Waar blijft je Italiaanse mama toch?’ wilde Bruin de laatste avond in Florence weten.

‘Ik weet het niet, Bruin. Het is teleurstellend.’

‘Waarschijnlijk wacht ze tot je ouder bent. Of tot je van de middelbare school afkomt.’

‘Ik weet in ieder geval zeker dat ik Italiaans ben,’ mijmerde ik. ‘Ik voel me hier thuis. Veel meer dan in Amsterdam.’

‘Ik denk,’ zei Bruin, ‘dat we beter hadden moeten nadenken. Waarom heeft mevrouw H het altijd over een diplomaat?’

‘O Bruin, wat ben je slim. Mijn Italiaanse mama is met een diplomaat getrouwd. En die zitten over de hele wereld. Daarom heeft mijn mama mij niet opgehaald. Ze zit met haar nieuwe man in het buitenland.’

‘Stel je voor dat ze in China zitten. Dan moet je naar een Chinese school. Logisch dat ze wacht tot je van school bent.’ Bruin wist het zeker.

Mijn teleurstelling verdween met Bruins logica.

Zaterdagmorgen had ik vrij van school. Ik sleepte de loodzware stofzuiger naar zolder, daarna de slang en de stang, een emmer met sop, dweil en een borstel. Ik liep een keertje extra voor de bus Vim en een aanrechtdoekje. Het zag eruit alsof ik me ging uitsloven. Ik zette de stofzuiger aan en las intussen een boek. De emmer met sop gooide ik door de wastafel. Ik droogde de wastafel met het aanrechtdoekje zodat die lekker rook en vochtig was, alsof ik het houtwerk ermee had afgenomen. Ik zong. Zittend in de vensterbank keek ik met Bruin naar buiten.

‘Vind je het leuk op je nieuwe school?’ wilde Bruin weten. Hij vond dat ik veel tijd kwijt was aan mijn huiswerk en weinig aandacht voor hem had.

‘De leraren zijn oud en stijf. En streng, zoals mevrouw H. De rector is een gek die zich tussen de middag verkleedt. Ander pak, ander overhemd, andere das en andere schoenen.’

‘Misschien transpireert hij,’ opperde Bruin.

‘Hij zit de hele dag achter zijn bureau of wandelt traag door de gangen. Daar krijg je het niet warm van.’

‘En verder? Zijn er geen normale leraren?’

‘Nee! Neem meneer Handman. Hij geeft Frans en hij is een sadist. Als hij de schriftelijke overhoringen teruggeeft zegt hij nare dingen. Zelfs al heb je een voldoende.’ Ik deed meneer Handman na: ‘Gymnasiast? Jij? Nee, jou zullen ze niet toelaten. Een zesje voor zoiets makkelijk. De onderbouw is te hoog gegrepen voor jou. Nee, jij gaat naar de mulo. Het gymnasium is voor hen die later sleutelposities in de maatschappij gaan innemen. Daar hoor jij niet bij. Jij wordt huisvrouwje en je mag in je handen knijpen als iemand met je wil trouwen.’

‘Trouwen?’ zei Bruin. ‘Jullie zijn twaalf!’

‘Mevrouw H zou niet blij zijn wanneer ik over meneer Handman vertelde. Of over juffrouw Tiedeman. Dat is een hopeloos geval. Totaal geen decorum. Ze zit wijdbeens op de voorste bank waardoor je onder haar rok kijkt en haar roze directoire ziet.’ Ik kneep mijn neus dicht. ‘Echt een probleem, Bruin. Moet ik juffrouw Tiedeman op haar inkijk attenderen? Hoe moet ik dat zeggen? De jongen op de tweede bank klaagde dat hij lucht uit haar kruis moet inademen. Dat is toch vreselijk? Hoe kun je dan je hersenen bij de les houden?’

‘Wat afschuwelijk,’ zei Bruin. ‘Maar als jij er geen last van hebt, hoeft je er niets van te zeggen. En de kinderen?’

‘De jongens stinken en het zijn er veel. Er zijn drie meisjes in mijn klas. En geen meisje is zoals ik. Eentje heeft voortdurend een snottebel aan haar neus hangen en ze hebben verschrikkelijke kleren aan.’

‘Gelukkig heb je mij en Roos,’ zag Bruin twee lichtpuntjes. Het belletje ging en ik moest beneden komen voor koffie. ‘Wat ben je aan het doen, kind?’

Die vraag was niet zo onschuldig als hij klonk. Het was belangrijk een nauwkeurige opsomming te geven van de schoonmaakwerkzaamheden die ik daarboven verrichtte. Ik loog dat ik was begonnen met het wegnemen van spinrag aan het plafond en daarna van alle spullen aan de wand het stof had afgenomen met de stofdoek. Die had ik uitgeklopt en vervolgens had ik de ramen gelapt en stof gezogen. Ik had de vloer gedweild en als laatste taak de wastafel met Vim schoon gemaakt. De werkster had het niet beter kunnen doen: mijn ‘mevrouw’ was tevreden over mij.

‘Je bent een geweldige leugenaar,’ complimenteerde Bruin.

Ik morste opzettelijk water op mijn rok en was moe van mijn niet verrichte schoonmaaktaken.

‘Maar hoe weet je zeker dat mevrouw H wil horen wat jij haar voorliegt? Misschien wil ze gewoon gezellig koffie drinken?’

Hoe kwam hij erbij!

Meneer H moest de vlokken stof, die hier en daar in mijn zolderkamer lagen, hebben gezien. Hij bemoeide zich er niet mee. Het zou een drama zijn wanneer mevrouw H in de gaten kreeg hoe ik haar in de maling nam. Inmiddels was ik ervan overtuigd dat ze niet stiekem mijn zolderkamertje bezocht.

Na de kop koffie van elf uur vertrok ik met een stapel schone kleren naar boven. Ik borg ze op in mijn klerenkast en besloot te bekijken wat meneer H achter in de kast had gezet toen we mijn kamer inrichtten. Mijn oog viel op een houten kistje. Uit het slot stak een sleuteltje.

‘Wat zou erin zitten, Bruin?’

‘Een cadeau.’

‘Is het een test? Of ik de kast schoonmaak?’ Ik veegde het stof van het kistje.

‘Zo is mevrouw H niet,’ zei Bruin.

Het kistje opende in twee gelijke helften, die plat konden liggen. De helften waren beplakt met rood vilt. Het was een schrijftafeltje zonder pootjes. Uit het rode vilt stak een klein stukje lint waaraan ik trok. Een dun plankje kwam omhoog. In de ruimte eronder lag een stapeltje ansichtkaarten. Uit Wenen, Parijs, Düsseldorf, Kopenhagen en geadresseerd aan mejuffrouw Bertha Heimer, Rustenburgerstraat nummer 27, Amsterdam.

Bertha Heimer? Dat was mevrouw H. Die kaarten waren naar haar verstuurd toen ze nog niet met meneer H was getrouwd. Het poststempel was van 1922. Ze waren verloofd. *Van Je Jo*, stond er in het handschrift van meneer H. Ik bekeek de kaarten, zwart-witfoto’s met een wit randje en afbeeldingen van gebouwen. *Reichstag, Berlin; Oper, Wien; Kjøbenhavns Tivoli og Vauxhall*.

‘Het is privé,’ zei Bruin. ‘Misschien kun je het beter terugleggen.’

In de andere helft van het kistje lag een stapel brieven. Alle brieven waren in het handschrift van mevrouw H en gericht aan de heer J. Harper. Het adres zei me niets: Kamp Levantka-

de Amsterdam. Het poststempel was 25 juni 1945. Ik haalde een brief uit de envelop en las: *‘Lieve Johan, aanstaande zaterdag 30 juni kom ik naar je toe. Ik hoop dat we elkaar kunnen zien en neem eten mee. Ik sta op dezelfde plek als de vorige keer, bij de rechterhoek van het prikkeldraad, tegenover Loods 4. Ik denk er om drie uur te zijn. Vraag toestemming daar op dat tijdstip te zijn. Verlies niet de moed, Johan, wees flink. Aan alle ellende komt een einde. Liefs, Bertha.’*

Ik kreeg het onnatuurlijk heet. Waar was meneer H in juni 1945? Ergens waar hij niet weg kon en waar hij toestemming moest vragen om mevrouw H te zien. Kamp Levantkade? Wat voor kamp was dat? Met prikkeldraad? Een gevangenkamp? Was hij toch een NSB’er geweest? En na de oorlog opgepakt en in een strafkamp gestopt? Ik sprong op van mijn bed. ‘O Bruin, wat erg. Was meneer H geen verzetsheld?’

‘Ik ben niet verbaasd,’ zei Bruin.

Het duizelde me. Ik rende naar beneden. Ik werd gek van angst. ‘Ik wil het weten.’ Ik stampte de trap af. ‘Ik wil het weten.’ Met een rood hoofd viel ik het halletje binnen. ‘Ik vond in mijn kamer brieven van u. Er staat Kamp Levantkade op de envelop. En het poststempel is van juni 1945. Was pappie in de gevangenis? Omdat hij een NSB’er was?’

Mevrouw H verstijfde en keek me glazig aan.

‘Was hij een NSB’er? Was hij een NSB’er?’ Ik sprong op en neer. ‘Welles nietes, welles nietes. Hoe moeilijk is het? Ja of nee?’

Haar ogen dwaalden naar iets op het plafond. Ze zei niets. Onverhoeds zwaaide ze met haar vuist voor mijn gezicht en schreeuwde: ‘Hoe durf je in die spullen te kijken. Je hoort niet aan een schrijfkistje te zitten dat niet van jou is.’

Meneer H stak zijn hoofd om de hoek van de keukendeur. Hij had een ingezepte baard die zijn gezicht verborg. Mevrouw H wapperde met haar hand en hij trok zich onmiddellijk in de keuken terug. Van het ene moment op het andere kreeg haar gezicht weer normale trekken, alleen haar mond

bleef streperig. Ze liep de kamer in. ‘Denk er verder niet over na. Nu je beneden bent, wil ik dat je naar de winkel van Pico in de Rijnstraat gaat, om een van mijn nylonkousen af te geven. Daar zit een ladder in. Denk eraan dat je een bonnetje krijgt en vraag wanneer je de kous kunt ophalen.’

Stomverbaasd over haar omslag liet ik me een zakje met haar nylonkous in de hand stoppen, en geld. Ze deed de deur open en duwde me de hal uit. Beduusd liep ik naar de winkel. Eerst was ze boos, daarna deed ze alsof er niets was gebeurd. Wat was er aan de hand? Wat waren dit voor mensen?

Binnen een half uur was ik terug.

Mevrouw H kwam me tegemoet: ‘Geef het bonnetje hier, kind, en ga verder met het schoonmaken van je kamer.’

‘Maar mm...’

‘Schiet op, kind, we gaan zo een boterham eten.’

Verbluft ging ik naar boven. Ik zag het gelijk: het schrijfkistje was weg.

Ik had eerst alle brieven moeten lezen en daarna om opheldering moeten vragen. Nu wist ik niets. Meneer H was vast fout geweest in de oorlog. Anders werd je niet in een kamp gestopt. Anders was mevrouw H niet zo razend geworden. Wat had hij gedaan? Was hij net als oom Arnold NSB'er? Had hij Joden aangegeven? Voor geld, zoals Roos' vader zei? Wat had hij gedaan? Kleefde er bloed aan zijn handen? Ik vreesde het ergste. Hoe konden ze daarmee leven? De brieven bestreken de periode 25 juni tot 10 oktober 1945. Wat gebeurde er daarna? Ging hij naar een ander kamp, de gevangenis of naar huis? Juni 1945. Ik was ruim drie jaar. Wat wist ik van die tijd? Was Bruin toen niet bij mij komen wonen?

‘Tjeetje,’ zei ik tegen Bruin. ‘Als meneer H een NSB'er is, hoe zit het dan met die foto waarop hij samen met Prins Bernhard staat? Ik begrijp er niets van. Als hij onschuldig in een kamp heeft gezeten hoeft ze niet zo te reageren.’

‘Ze was boos omdat jij aan haar spullen hebt gezeten,’ zei Bruin. ‘Jij wil ook niet dat ze je dagboek leest.’

‘Dat is anders.’

Verscholen achter mijn hoofdkussen lag de brief die ik had gelezen. ‘Bruin. Meneer H is er één vergeten!’ Wat moest ik ermee? Aan mevrouw H geven? ‘Wat zou jij doen, Bruin?’

‘Verscheur hem. Doe alsof je die brieven nooit hebt gezien.’

Dat kon ik niet. ‘Hij kan van nut zijn.’

‘Je moet er voorzichtig mee zijn. Verberg de brief dan. Stel je voor dat Roos hem zou lezen. En zou doorbrieven aan haar vader.’

Ja. Stel je voor dat ik de vader van Roos deze brief liet lezen. Hoe zou mevrouw H dan reageren? Zou ze zich kapot schamen? Misschien stuurde ze me voor straf terug naar mijn Italiaanse moeder. De gedachte dat ik met deze brief invloed had op haar gedrag, stemde me tevreden. Zou ik zeggen dat ik nog een brief had en dat ze doen moest wat ik wilde?

‘Je lacht,’ zei Bruin.

Het belletje ging, ik moest naar beneden, een boterham eten.

Meneer en mevrouw H zaten aan tafel en keken niet op of om. Het maakte me niet uit. Ik had iets van hen. Het gaf me een machtig gevoel.

‘Eet smakelijk!’ zei ik.

Roos zat op het Vossiusgymnasium. Ze had leuke leraren, jong en enthousiast. Daar wilde ik ook heen. Mevrouw H wilde dat ik christelijk onderwijs volgde zodat ik leerde hoe een groot deel van de bevolking dacht. Dat was nuttig. Op mijn christelijke school zag ik zaken die vloekten met de heilige lessen van mevrouw H. De jongens in mijn klas treiterden de meisjes en vloekten als boeven. Ze hadden vettig haar, altijd dezelfde lelijke kleren aan en roken alsof ze zich nooit wasten. Alle klaslokalen stonken naar die jongens.

De meisjes waren braaf en nuffig. Behalve Lydia. Zij was naïef en lollig. Altijd hing er een groene snottebel aan haar neus. Ze was de eerste uit de klas die tijdelijk van school werd gestuurd. Dat kwam door de vreselijke meneer Belfort. Hij gaf Nederlands en schreef christelijke jeugdboeken. Mevrouw H noemde die boeken vodden. In de leesbibliotheek van boekhandel Blankevoort waren ze niet te leen.

Meneer Belfort droeg een vlinderdasje en in de zak van zijn colbert had hij een spiegeltje waarmee hij keek of dat dasje en zijn haren goed zaten. Hij stonk ook, hij pafte dikke sigaren tijdens de les. We moesten van hem een gedicht uit ons hoofd leren. Les na les droeg hij het op dramatische toon voor. Hij deed alsof hij het zelf had geschreven, maar een van mijn klasgenoten wist dat het van de Amerikaan Zack Gilbert was. Het gedicht heette: ‘Het gebed van een neger.’ Die neger wilde in een volgend leven blank zijn omdat hij het zwaar had als zwarte man in Amerika. Omdat meneer Belfort het gedicht met rollende ogen en lange uithalen voordroeg, noemden wij het: Het gebed van een dolle neger.

Alle leerlingen moesten het uit het hoofd voordragen. Lydia was de eerste. Ze stond voor de klas en een groen bal-

lonnetje wipte zenuwachtig op en neer onder het puntje van haar neus.

‘Snuut je neus,’ zei meneer Belfort.

Met een snurkend geluid en weinig effect haalde Lydia haar neus op.

‘Het gedicht!’

Arme Lydia. Schuifelend stond ze voor ons. Iedereen staarde naar haar en naar die groene ballon die aan een dun draadje hing, klaar om uiteen te spatten. ‘Het gebed van een dolle neger,’ prevelde ze. Er volgde een moment van stilte. Iedereen hield de adem in om vervolgens in lachen uit te barsten. Meneer Belfort sloeg met vlakke hand op de lessenaar. ‘Wat zeg je daar? Wat zeg je daar?’ Hij spoog van woede. ‘Eruiet. Eruiet! Dit is godslasterlijk.’ Hij hief zijn arm. Ging hij Lydia slaan? Had ze een zware misdaad begaan?

‘Meneer Belfort...’ Lydia vouwde haar handen. ‘Ik deed het per ongeluk.’ Ze huilde en het groene ballonnetje spatte uit-een op haar witte bloesje.

Belfort had geen medelijden. Wel met negers in Amerika, niet met Lydia. Hij zorgde ervoor dat ze een week niet terug mocht komen op school.

Toen ik de volgende dag aan de beurt was, droeg ik het gedicht voor met zalvende toon en zoet gezicht. Belfort glom en gaf me een tien.

Meneer Belfort werd overtroffen in afschuwelijkheid door dominee Jansens, die godsdienstles gaf. Juist de man die ons over het christendom moest leren. De dominee raakte buiten zinnen wanneer hij over de Tweede Wereldoorlog sprak. Voor de stinkende jongens in de klas, die geen trek hadden in verhalen over Abraham en Noach, was het een koud kunstje dominee Jansens te laten overkoken.

‘Vertelt u nog eens over de oorlog, dominee.’

Hij vertelde, eerst rustig, over verzet en verraad, over lafbekken en overlopers, over SS’ers en NSB’ers. Naarmate hij vorderde met zijn verhaal kreeg zijn bleke gelaat kleur en ging

zijn stem de hoogte in. Hij had het over lichamen doorzeefd met kogels en afgesneden kelen. Zijn handen maakten gebaren alsof hij zijn eigen keel doorsneed.

‘*Herder aus Solingen, dominee?*’ vroeg een jongen.

Gegniffel van de andere jongens. Herder was een bekend merk aardappelmesje.

Om de dominee hing een vreemde spanning. Hij haalde snel adem. Een slijmerige keel veroorzaakte een rasperig geluid. In twaalf passen liep hij van de ene muur naar de andere. Lompe schoenen. Een-twee-een-twee. Links-rechts-links-rechts. In marstempo op weg naar het slagveld.

Een jongen riep: ‘Werd er gemarteld, dominee?’

Een vraag die hem weer een stap dichterbij de ontlading bracht: verzetshelden werden vastgebonden, hun darmen aangesloten op een waterslang en volgepompt met water. De dominee schreeuwde, spoog en soms droop een traan over zijn wang terwijl hij de pijn van een ontploffende darm beschreef. Hij leed en genoot. Ik zag het, huiverde en had braakneigingen van die explosieve darmen.

De laatste vraag was wie de verzetshelden had verraden. Het antwoord: NSB’ers. De dominee stond met zijn gezicht naar de muur, balde zijn vuisten en krijste: ‘Hun bloed moet vloeien, en het bloed van hun kinderen en hun kleinkinderen.’ Het was een zin die hij herhaalde met een stem die steeds schriller werd. Ondertussen sloeg hij zijn onderlichaam tegen de muur. Wij zagen zijn rug. Wanneer hij een zwart doosje Potters Linea uit zijn broekzak viste was het voorbij. Hij draaide zich naar ons toe, schudde een dropje uit het doosje en stak het in zijn mond. ‘Het geteisem zat na de oorlog opgesloten op de Levantkade, jongens,’ ging hij op rustige toon verder. ‘We hebben ze met stront en bakstenen bekogeld. NSB’ers zijn geen mensen. Jullie weten wat je te doen staat als je een NSB’er tegenkomt. Of zijn nageslacht.’

‘Stront en stenen, dominee!’

‘Dat hun bloed vloeit!’

Ik zei: 'Oorlog is niet van kinderen.' Alleen het meisje naast me hoorde dat.

Toen ik mevrouw H vertelde hoe het eraan toeging bij de godsdienstles gaf ze geen krimp.

'Ik kan er niet tegen,' zei ik. 'Ik word er onpasselijk van. Kunt u niet regelen dat ik niet meer naar die lessen hoef?' Het was waar, ik kon het niet langer verdragen. 'U wilt dat ik leer wat er omgaat in christenen, dan kan dit toch niet de bedoeling zijn?'

Mevrouw H zweeg en keek langs me heen.

'Wat doet een jongedame in dit geval?' dacht ik slim te zijn. Nog meer zwijgen.

'Pappie zat toch op de Levantkade?'

'Hou daar je mond over!'

'Misschien heeft dominee Jansens stenen naar pappie gooid,' gooide ik olie op het vuur.

Mevrouw H keek me aan alsof ik haar stenigde. 'Zwijg, kind.'

Misschien moest ik haar laten weten dat ik die ene brief had die meneer H vergeten was. Kon ik zeggen dat ik die brief op school ging laten zien? Bij de godsdienstles? Nee. Misschien zou de dominee me slaan. Was dat voldoende reden voor mevrouw H om mij van school te halen? En mocht ik dan naar het Vossiusgymnasium?

Bruin vond het onverstandig. 'Je kan het nooit meer ongedaan maken als je die brief op school laat lezen.'

'Ze moet me beschermen tegen die engerd. Maar het enige wat ze doet, is zeggen dat ik moet zwijgen.'

'Weet je,' zei Bruin, 'misschien durft ze niet op school te klagen over die dominee. Mevrouw H heeft weinig opleiding, ze kijkt vast op tegen mensen die wel doorgeleerd hebben.'

Mevrouw H, die commentaar had op alles en iedereen? Zij zou opkijken tegen mijn leraren? Haha.

Hoewel ik alleen Lydia leuk vond, was ik populair bij mijn medeleerlingen. Ze lachten om mijn grapjes. Ik was een goede leerling, bereid uit te leggen wat de leraar had bedoeld en iedereen mocht bij me afkijken. Dat zou anders zijn wanneer men hoorde dat meneer H op de Levantkade had vastgezeten. Zelfs al was die opsluiting een misverstand geweest. Bruin had gelijk, ik kon die brief beter niet laten zien op school. Ik zou me overleveren aan de wolven en dat zijn geen leuke beesten. Dus volgde ik de lessen bij de dominee met mijn vingers demonstratief in de oren en deed verslag van de les bij mevrouw H in de hoop dat ze zou beseffen wat een drama het was. Ze staarde met gekwelde blik voor zich uit en ondernam geen actie om mij tegen de dominee te beschermen.

Bruin beweerde dat het haar echt kwelde dat ze mij niet kon beschermen.

‘Wiens vriend ben je?’ vroeg ik hem.

‘Misschien voelt ze zich net zo onmachtig als jij.’

Ik had zin hem te slaan.

Voor de wekelijkse gymles werden eerste en tweede klassen samengevoegd. Ik had deze les met vijftien andere meisjes. Het was een bijna onoverkomelijke horde, die ik nam omdat ik geen uitweg zag. Het begon in de kleedkamer, waar ik mij in het verplichte gypakje hees, terwijl de andere meisjes gluurden om te zien ‘hoever’ ik was. Dat wist ik van Lydia, die ook gluurde. Waarnaar precies werd gegluurd wist ik niet.

Het gypakje was een schaamtevol kledingstuk. Mevrouw H was het met me eens toen ik mijzelf in gypak aan haar toonde. De broek van mijn gypakje was te ruim en deed denken aan de zwembroek van meneer H. Om te voorkomen dat de pijpen rond mijn benen zwabberden rolde ik ze omhoog. Ik had gelukkig geen saucijs of harige puntzak die zich op ongewenste momenten aan omstanders toonde.

Het bovenstukje van mijn gypak was een mismaakt plastronnetje dat mijn eigen hemd niet bedekte. Bij iemand

met aangeboren decorum deed dat zeer. Hoewel ze het met me eens was, deed mevrouw H niets om mijn situatie te verbeteren. Wéér niet.

Na veel gluren had iedereen zijn gympakje aan. Ik veterde mijn gymschoentjes dicht en voegde me bij de andere meisjes. Er werd op fluisterton gesproken. Ze vielen stil en keken me aan. Niet vijandig, maar welkom was ik ook niet.

‘Waar hebben jullie het over?’

‘O niks.’

‘Ach, toe nou,’ fleemde ik, ‘vertel het mij.’

Lydia zei: ‘Beatrix heeft haar opoe op bezoek.’

Ik keek naar Beatrix. Nou en?

Beatrix legde uit: ‘Opoe op bezoek, je weet wel, de vlag hangt uit!’

Ik staarde haar aan, terwijl de rest van het stel gniffelde om een grap die ik niet begreep. Was ze blij of niet? Ze keek slecht gehumeurd. Hield ze niet van haar oma? En wat had die vlag ermee te maken?

‘En?’ perste ik eruit.

‘Jij weet van niks, hè,’ smaalde Beatrix.

Ik keek naar een pukkel op haar kin. En op haar voorhoofd. En nog een op haar kin. Wat moest ik weten?

‘Nou ja, je komt er vanzelf achter. Achter het vrouwengeheim.’

De meisjes lachten luid en ik voelde me buitengesloten. Ik stak mijn neus in de lucht. Ik had voor hetere vuren gestaan aan het strand van Varazze.

De gymles begon. Beatrix smoesda met de juffrouw en mocht op de bank zitten, ze hoefde niet te rennen en geen balspel te doen.

Ik vroeg Roos wat het betekende opoe op bezoek te hebben. Ze had geen idee.

‘Waarvoor de vlag uit moet?’

Geen antwoord.

‘Het vrouwengeheim?’

Op een morgen keek ik in de spiegel en zag een pukkel op mijn kin. Hoe langer ik keek, des te groter het ding werd. Ik leek Beatrix wel. Een paar dagen later voelde ik me niet lekker. Ik had een weeïge buikpijn. De schooldag had eindeloos lang geduurd en de pukkel op mijn kin had een wit hoofd gekregen. Voor de spiegel peuterde ik hem kapot. Er gulpte witte smurrie uit, en bloed.

‘Straks zit je hele gezicht onder de pukkels,’ gruwde Bruin. Mijn gezicht vlamde op en ik viel zowat flauw van ellende.

Mevrouw H keek naar het bruinrode korstje dat op de pukkel zat.

‘Kom kind, het is tijd voor een wijze les. Vandaag ga ik je leren hoe je een chic diner samenstelt en op zijn voordeligst op tafel brengt. Volgende week krijgen we twee mensen te eten. Een mooie gelegenheid om een stap te zetten in je opvoeding tot dame; om je creativiteit te prikkelen en je gedrag te modelleren.’

Ik werd wee in mijn buik. Moest ik overgeven? Ik zweette, terwijl ik het niet warm had. ‘Ik wil eerst naar het toilet,’ zei ik. ‘De les van dominee Jansens was verschrikkelijk. U weet wel waarom. Ik ben er ziek van.’ Met mijn lippen mimeerde ik de woorden NSB, Levantkade, christelijk onderwijs.

Mevrouw H keek me lang aan.

Begreep ze eindelijk dat ze iets moest doen aan mijn situatie?

‘Goed, schiet op. We hebben veel werk te verzetten.’

Ik trok door, ging op de wc zitten en plaste. Daarna hees ik mijn ondergoed omhoog, trok mijn rok recht en draaide me om, om nogmaals door te trekken. In de wc-pot lag bloed. Mijn bloed. Had ik bloed geplast? Ik gooide de deur open: ‘Ik ga dood, ik bloed. Ik ga dood!’ De wereld draaide om me heen. Ik greep een jas die aan de kapstok hing. Hoe erg waren die lessen van dominee Jansens? Mijn bloed vloeide omdat meneer H een NSB’er was geweest. Het zweet brak door mijn poriën. Mijn hoofd was topzwaar.

Mevrouw H kwam de kamer uit: 'Je gaat niet dood, kind.'

Ze liep de wc in terwijl ik zo zwaar aan de jas hing dat het lusje brak. Ik stortte in. 'Het is de schuld van die afschuwelijke dominee. Van die afschuwelijk school,' hilde ik zittend op de vloer. 'Hij haat NSB-kinderen. Ik moet daar weg.'

'Laat kijken... ja, dat is bloed.' Mevrouw H trok door. 'Dit heeft niets te maken met je school. Dit betekent dat je een groot meisje bent. Gefeliciteerd. Ga rechtop staan, je gaat niet dood.' Ze opende de deur van de gangkast en haalde er een zakje uit: 'Hierin zitten twee verbanden en een gordeltje.' Ze drukte het zakje in mijn hand. 'Doe het gordeltje om en zet de twee verbanden eraan vast.' Ze duwde me de wc in.

Waarom zei ze niet dat ik geen NSB-kind was? Waarom hielp ze me niet met die vreselijke dominee? Wanhoop golfde door mijn misselijke buik. Wat was mijn leven ellendig. Waarom had dokter Hertog me aan deze vrouw gegeven?

Achter een gesloten wc-deur opende ik het zakje. Twee witte verbanden en een elastisch gordeltje. Wat moest ik ermee? Ik friemelde met klemmetjes en gaas. Zat het vast? Het verband bengelde aan mijn arm terwijl ik mijn schoenen uittrok, en mijn rok en mijn onderbroek. Een rode stip. Bloed, bloed, bloed, in mijn schone ondergoed. Het kon geen NSB-bloed zijn, want meneer H was niet mijn vader. Maar wie wist dat?

Op mijn sokken worstelde ik met het gordeltje. Moest het om mijn heupen? Om mijn middel? Wat was voor, wat achter? Moesten die verbanden op elkaar of naast elkaar? Het zat vreselijk: het klemmetje achter stak in mijn stuitje en het klemmetje voor gaf een onaangename sensatie tussen mijn benen.

Ik trok mijn onderbroek over de verbanden en het gordeltje. De verbanden zaten klem en het was alsof ik een paard tussen mijn benen had. Afschuwelijk. Waarom had mevrouw H mij gefeliciteerd? En hoezo was ik van het ene moment op het andere een groot meisje? Ik was geen millimeter gegroeid.

Bloed, bloed, bloed, dit gaat niet goed. Ik bloedde omdat de zonde van de NSB'ers over mij was gekomen.

Ik zat ongemakkelijk met die enorme prop tussen mijn benen. Mijn thee was lauw. Ik durfde het kopje niet te pakken, zo bibberig was ik. Mevrouw H zou razend worden wanneer ik haar nieuwe theeservies aan diggelen liet vallen. Het was knalblauw en ze had vol trots verteld dat het servies van eierschaalporselein was. Het was in China gemaakt. Ik was misse-lijk, mijn hoofdpijn onverdraaglijk. Het zeldzaam geserveerde Hernhuttertje liet ik liggen uit angst over te geven.

Mevrouw H zei: 'Ik wist het toen ik die pukkeltje op je kin zag.'

Waarom had ze me niet voorbereid? Stel je voor dat ik in de godsdienstles had gezeten en het bloed was op de grond gedruppeld? Gestroomd? Ik kreeg het heet. Zou de dominee me hebben doodgeslagen? Omdat mijn vloeiende bloed hem vertelde dat ik bij een NSB'er woonde?

'Nu moet ik je vertellen wat je wel en niet mag. Terwijl ik me zo had verheugd op de wijze les over het dinertje! Nou ja, het moet. Luister, kind. En laten we blij zijn dat je normaal en gezond bent.' Ze nam een slokje thee en liet me wachten. 'Eén keer per maand zal dit gebeuren. Het verband daarvoor ligt boven in de gangkast in de bruine zak waarin de drogist zo'n pak verband discreet verpakt. Je kan daar niet mee over straat lopen. Als je maandverband koopt, neem je de gewone boodschappentas mee. Begrepen? Niet die voor de vis en niet die voor de betere boodschap.'

'Ja mammiem,' kreunde ik. Iedere maand deze bloedende ellende? Die misselijkheid, die hoofdpijn. Die pukkeltjes vol smurrie? Gezond?

'Neem per verschoning twee verbanden, dan kan je niets gebeuren. Je doet het gordeltje af als het bloeden is gestopt. Dat duurt een paar dagen.'

Elke maand een paar dagen bloeden? Was het vrouwen-

geheim een bloedbad voor grote meisjes? 'Ik heb buikpijn, mammie. Hoofdpijn. Dit is niet normaal.'

'Eventueel kan je me om een aspirine vragen als je pijn hebt. Pijn hoort erbij, dat is je lot als je een vrouw bent.'

Lot? Lot? Ik ben kapot.

Mevrouw H ging onverstoorbaar door. 'En een waarschuwing. Een hele belangrijke. Houd jongens en mannen op afstand. Laat je door hen niet aanraken. Voor je het weet ben je in moeilijkheden en kun je je school en latere studie vergeten. Je huwelijkskansen zijn nihil. Je denkt toch niet dat een diplomaat met een afgelikte boterham wil trouwen?'

Daar was hij weer: de diplomaat met wie ik beslist niet wilde trouwen. Die afgelikte boterham deed me kokhalzen.

'Ga je leerboeken van boven halen, dat zal afleiden van je buikpijn.'

Bruin zat voor het raam.

'Ik ben een groot meisje geworden.'

'O.'

'Kun je zien dat ik verband om heb, Bruin?' Ik zette een stoel voor de wasbak en klom erop. Ik draaide mijn achterwerk naar de spiegel en keek over mijn schouder.

'Alleen als je vooroverbuigt zie je een bobbel.'

Vanaf nu zou ik niet meer vooroverbuigen.

Beneden was meneer H thuisgekomen. Hij knipoogde. Afstand houden. Niet laten aanraken. Ik gaf hem geen zoen.

Op zaterdag mocht ik een uurtje naar Roos.

'Ik ben een groot meisje,' zei ik tegen haar.

'Ik weet er alles van,' zei Roos.

'Heb jij het ook?'

'Nee. Een meisje uit mijn klas heeft het.' Ze liep naar de kast en pakte er een boek uit. 'Ik heb het opgezocht.' Ze legde het boek op tafel.

Het volkomen huwelijk, stond er op de kaft.

Ik luisterde naar Roos.

'Elke maand krijg je menstruatie. Met buikpijn en veel

meer ellende. Jongens hebben het niet. Alleen meisjes. Het is om kinderen te krijgen.'

'Hoe gaat dat?'

Roos zocht in het boek. 'Gemeenschap.' Ze liet me platen zien van vrouwelijke en mannelijke geslachtsorganen.

Daar was het onbetamelijke van meneer H en David. Gespannen las ik het stukje over de eenwording, paring of coïtus.

'Die begint met het invoeren van het mannelijk geslachtsdeel, geërigeerden penis, den phallos, het orgaan in actieve vorm in de vrouwelijke scheede, de vagina, met de orgastische bevrediging die bij man en vrouw tegelijk plaatsvindt. De eenwording bereikt haar toppunt bij de uitstorting van het sperma in de diepte der vagina. Zij eindigt wanneer het lid de scheede verlaat.'

Roos en ik concludeerden dat de man zijn saucijs, die hard kon worden, in een gaatje van onderen bij de vrouw stopte. En dat hij iets in dat gaatje achterliet.

'Getver...' zei Roos.

'Vreselijk bah...' zei ik.

'Dat doen mijn ouders niet,' zei Roos.

'Jawel hoor,' zei ik, 'ze hebben het één keer gedaan. Om jou te krijgen.'

'Dan hebben de jouwe het ook gedaan; jij bent er toch ook?'

'Nee, de mijne niet, dat weet ik zeker.'

Ik sloeg het boek dicht.

'Er zijn kletskoppen,' zei Roos.

'Hm... lekker.' Eindelijk voelde ik me beter. Hap, hap, hap-pen. Laat maar bloeden in die lappen.

Bruin had nagedacht over mijn ongemak met de zichtbare bobbel. Hij zei dat ik zou kunnen kijken hoe lang ik ongesteld was en hoe erg. Misschien kon ik één maandverband omdoen of een maandverband uit het gaas halen en er voor en achter stukken afknippen, inkorten dus. Ik bedankte hem voor zijn vindingrijkheid en zoende hem. Dat kon, hij had geen saucijs.

De volgende maandag wandelde ik naar het kleedlokaal van de gymzaal en zei: 'Dit grote meisje heeft haar grootmoeder op bezoek en hangt de vlag uit.' Ze lachten. Het was niet waar, het bloeden was inmiddels gestopt, maar ik wilde een experiment doen. Als het slaagde zou ik plezier van mijn menstruatie hebben.

In het boek dat Roos en ik hadden bestudeerd stond dat je kon flauwvallen tijdens de menstruatie. Daar hadden we op geoefend tot het ons natuurlijk af ging. Zo gauw de gymles begon viel ik flauw.

'Ze is voor het eerst ongesteld,' riep een van mijn klasgenoten.

Wat een commotie. Wat een aardigheid! De rest van de gymles lag ik op een bankje te dagdromen met een handdoek onder mijn hoofd. Het beviel me een groot meisje te zijn.

Ik herhaalde het flauwvallen tijdens de godsdienstles wanneer de dominee zijn afschuwelijke verhalen over de oorlog vertelde. Dat hield ik wekenlang vol en iedereen maakte zich grote zorgen om mijn welzijn.

'Het zijn de verhalen van de dominee,' vertelde ik desgevraagd aan de conrector.

'Bijbelse verhalen? Ach meisje, neem die toch met een korreltje zout.'

'Oorlogsverhalen,' fluisterde ik met gesloten ogen. 'Akelig. Bloederig.' Ik maakte een kokhalzend geluid en viel bijna flauw. Na aandringen deed ik minutieus verslag van de lessen van dominee Jansens. De dominee kwam niet meer terug na de kerstvakantie.

Drie, of vier keer per week zei ik 's avonds na de afwas dat ik moe was. Dat was toneel, ik wilde naar mijn zolderkamer. Die kamer was een oase in de woestijn van mijn dorre bestaan. Boven trok ik mijn pyjama aan en poetste mijn tanden. Liefst las ik een boek in mijn crapaud, maar op advies van Bruin was ik voorbereid op controlebezoek van meneer H. Ik lag op bed, de dekens aan het voeteneinde zodat ik alles in één keer over mijzelf en mijn boek kon trekken. Bruin lag naast me op mijn hoofdkussen.

Het licht was een klein probleem en makkelijk op te lossen omdat ik de beschikking had over een zaklantaarn. Die was voor noodgevallen wanneer ik in het donker naar beneden moest. Niet op te houden wc-bezoek was een noodgeval. Dat noodgeval moest wel plaatsvinden voor twaalf uur middernacht. Ik had mevrouw H voorgesteld een emmer met deksel mee naar boven te nemen. Ze had me aangekeken of ik haar voorstelde het postkantoor te beroven.

‘Daar spreekt een beschaafd mens niet over.’

Geen geëmmer dus. ‘En als ik na twaalf uur naar de wc moet?’

Ik kreeg de blik en de geknepen lippen. ‘Op dat tijdstip hoor jij te slapen.’

Het was als de papieren zak met het gordeltje en de twee verbanden. Mevrouw H gaf een deel van de oplossing en het overige moest ik zelf uitzoeken.

‘Staat er niet iets in uw damesblad over dit onderwerp?’ vroeg ik. ‘Of in *Hoe hoort het eigenlijk?*’

‘Goed zo,’ zei Bruin. ‘Vraag door tot ze toegeeft dat ze het niet weet!’

Mevrouw H pakte haar damesblad en wuifde mijn vragen weg.

De wastafel was een goed alternatief voor een emmer. Ik klom op een stoel, hing mijn achterwerk boven de wastafel en plaste. Voor niet vloeibare noodgevallen was de wastafel ongeschikt, de afvoer was te smal. Omdat menstruatie van invloed was op mijn darmen, menstruatie versnelde het verwerken van de maaltijden, had ik voorzorgsmaatregelen genomen. Ik had de doos waarin het Chinese theeservies van mevrouw H was bezorgd, naar boven gesmokkeld. En een krant die ik onder in de doos had gelegd. Wanneer ik na middernacht aandrang kreeg zou ik mijn behoefte doen, het raam openen en de doos met mijn productie op het kozijn aan de buitenzijde van het raam bewaren. Wanneer mevrouw H uit de buurt was zou ik de krant met inhoud in de vuilnisbak laten verdwijnen. De doos kon opnieuw gebruikt worden.

De zaklamp gebruikte ik om te lezen. Langer dan een week gingen de batterijen niet mee. Wanneer ze op waren, plaatste meneer H nieuwe. Hij zei er nooit wat van. Mevrouw H zou hebben gezegd dat ik de lantaarn misbruikte. In dat geval had ik mijn antwoord klaar: ik zou zeggen dat het zo donker was op mijn zolderkamer dat het een beetje eng was. Dat ik daarom de zaklamp aan deed en in slaap viel zonder het ding uit te zetten. Ik kon met gerust hart zeggen dat het eng was, want mevrouw H zou mij niet naar beneden verhuizen. Ze zou te veel moeten opgeven om me te straffen voor die lege batterijen: mijn slaapkamertje beneden was omgebouwd tot eetkamer waar mevrouw H dinertjes gaf. En de radio kon aan zonder dat mijn verzorgers zich om het volume hoefden te bekommeren.

Samen met Bruin in mijn oase, ver van de priemende ogen en snijdende lippen van mevrouw H, mijmerde ik over mijn Italiaanse mama. Ze wandelde over het Toscaanse landgoed van haar ouders. Was gastvrouw op de Italiaanse ambassade van haar man de diplomaat. Een knappe vrouw, het middelpunt van de aandacht. Altijd een glimlach en een vriendelijk woord.

Bruin wist zeker dat ze in China woonde met haar echtgenoot de ambassadeur. 'Waar heeft mevrouw H dat Chinese theeservies vandaan? Het zat in een doos met Chinese letters. Wie, denk je, heeft die doos gestuurd?'

Het was jammer dat ik die doos voor lagere doelen moest gebruiken.

Zachtjes sprak ik de Italiaanse zinnnetjes die ik zou zeggen zodra mijn Italiaanse mama op de stoep stond. '*Mi chiama Anna, sono vostra figlia.*' Ik heet Anna, ik ben uw dochter. '*Lei è mia mamma.*' U bent mijn moeder. '*Abito ad Amsterdam, ma sono una ragazza Italiana.*' Ik woon in Amsterdam, maar ik ben een Italiaans meisje. Magische woorden.

Ik pakte mijn schooltas in met boeken en schriften die ik de volgende ochtend nodig had. Mijn agenda kondigde de trouwdag van meneer en mevrouw H aan. Het was te laat om een bos bloemen te kopen. Meneer H had er maling aan, maar mevrouw H zou me mijn vergeetachtigheid maanden verwijten. Dag in dag uit zou ik moeten aanhoren hoe ondankbaar ik was. Een egoïste, die uitsluitend aan zichzelf dacht, nooit iets voor een ander overhad, memorabele data vergat en bijzondere levensmomenten negeerde of ze niet bestonden. Ze zou meneer H erbij betrekken: 'Zeg jij eens wat, Johan.' Hij zou, als haar trouwe vazal, zeggen dat het hem teleurstelde dat ik niet aan hun trouwdag had gedacht en hoe erg hij dat voor haar vond. Mevrouw H zou zeggen: 'Hoor je hoe akelig pappie het vindt als jij flagrant tekortschiet?'

Ze zou niet denken: dat kind heeft het druk met leren, dat kind spant zich in om goede cijfers te halen. Nee. Ze zou me straffen. Geen doodswijgen, maar eindeloze herhalingen over hoe weinig ik deugde.

Bruin vroeg of ik zeker wist dat mevrouw H zo zou reageren.

Ik moest bloemen hebben. Waar haal je die als alle winkels gesloten zijn? Roos? Aan de overkant brandde licht achter

dichte gordijnen; ze waren thuis. Als ze een bos bloemen in een vaas hadden staan, mocht ik die misschien lenen en kon ik ze morgenochtend aanbieden. Later op de dag kon ik eenzelfde bos bloemen kopen en terugbrengen.

‘Beter van niet,’ zei Bruin. ‘Ze vertellen het door en als mevrouw H hoort dat ze tweedehands bloemen heeft gekregen omdat jij haar trouwdag bent vergeten, zwaait er wat. Ik schat het op minstens tien dagen doodzwijgen.’ Hij had gelijk. Mevrouw H zou niet begrijpen dat ik, in mijn wanhoop haar te plezieren, er alles aan had gedaan haar haar jaarlijkse bloemenhulde te brengen.

Tegen twaalf uur hoorde ik de deur beneden opengaan en schoot ik onder de dekens. Meneer H kwam eraan. Ik deed alsof ik sliep, liet mij instoppen en een kus op mijn voorhoofd geven. Toen hij de deur achter zich sloot kreeg ik een briljant idee. Het was ongehoord. Het was slecht. Het was doodeng.

De ramen van de huizen aan de overkant van de straat weer spiegelden niet langer het licht van de benedenetage: mijn verzorgers hadden het licht uit, ze waren naar bed. Ik wachtte een half uur en stapte uit bed. Over mijn pyjama trok ik twee truien en een vest aan. En een rok. In mijn hand had ik een schaartje. Zachtjes sloop ik de trap af, hield mijn pas in voor de etage van de burens. Die moest ik niet tegenkomen. Dat zou ophef geven. Toen er vijf lange minuten geen ruis uit hun huis kwam, zweefde ik verder.

Vederlicht zoefde ik de twee onderste trappen af, opende de deur en snoof frisse buitenlucht op. Behoedzaam sloot ik de buitendeur. Als een echte dief sloop ik langs de huizen, de hoek om van de Uiterwaardenstraat en links de Rijnstraat in. Vandaar rende ik naar het Victorieplein. De straten waren vochtig en vaag in het schaarse licht. Het was de wereld van nacht en ontij. Mijn lichaam tintelde aangenaam. Er liep niemand op straat; één enkele auto kwam ik tegen, ik zag hem van verre aan komen rijden en verborg me in een portiek tot

hij was gepasseerd. Was dit Amsterdam? Was de Rivierenbuurt 's nachts een uitgestorven dorp? Ik lachte. Mevrouw H had mij op het slechte pad gebracht.

's Middags had ik ze voor de Wolkenkrabber zien staan. Ze hadden naar me gewuifd. Ze waren rood, en groen van versheid. In de knop, op lange stelen. Een zee van rode tulpen. De ware bloemenhulde. Ik stak mijn vingers in de ogen van de schaar en knipte her en der tulpen. Ik lette erop dat de stelen van gelijke lengte waren. Toen ik klaar was, had ik een prachtig boeket. Ik liet het bij tien, hoewel de nacht, de schoonheid van de tulpen en mijn opwinding maakten dat ik door wilde knippen. Twintig, dertig tulpen, dat was een volle bos! Ik stelde me de blik van mevrouw H voor wanneer ik met armen vol tulpen aan haar bed zou staan. Die blik hield me tegen. Tien was genoeg. Meer was overdreven. De B van bescheiden. 'Een echte dame geeft wel bloemen, maar die hoeven niet groot en zeker niet veel te zijn. Een eenvoudig tuiltje, smaakvol gearrangeerd, kan evengoed haar gevoelens vertolken.' Dat zei de bijbel van Amy Groskamp-Ten Have. Ik was een echte dame en hield het op een bescheiden tuiltje. Een gestolen tuiltje.

Terug op mijn zolderkamer verdween mijn overmoed. Ik bibberde van de zenuwen. Omdat de bloemen fris moesten blijven, legde ik de stelen in de wasbak, die ik vulde met water. Waarom heetten de stengels van tulpen stelen? Een griezelige vingerwijzing.

Ik lag in bed, slapeloos, trots en verward over mijn daad. Was ik slecht terwijl ik goed wilde doen? Had ik eerlijk moeten zijn en de toorn van mevrouw H over me heen moeten krijgen? Dan was haar memorabele dag verpest. Of dacht ik het allemaal maar en maakte mevrouw H zich helemaal niet druk over haar trouwdag? Ik dommelde weg en schrok wakker omdat ik moest plassen. Ik legde de tulpen op de grond en liet het water uit de wasbak weglopen. Daarna klom ik op een stoel, hing mijn achterwerk boven de wasbak en deed een kilometers lange plas. De gestolen stelen deed ik weer in vers water.

Terug in bed kondigde zich een grote boodschap aan. ‘Ik moet naar de wc.’

‘Probeer het op te houden,’ adviseerde Bruin.

Ik deed mijn best. Draaide in bed, ging rechtop zitten. Ik stond op, liep heen en weer. De druk van binnenuit werd gigantisch. ‘Het gaat niet Bruin.’

‘De wastafel?’

De doos uit China! Met mijn broek omlaag en hangend tegen de rand van mijn bed liet ik het komen. Daarna zette ik de doos in het kozijn aan de buitenkant van het raam.

Om zeven uur ging de wekker. De tulpen wachtten in de wastafel tot ik ze rangschikte en er een elastiekje om deed. Het boeket zag er prachtig uit. Ik was verguld met mezelf. Mevrouw H zat rechtop in bed en keek mij vol verwachting aan. Meneer H kwam uit de keuken aanlopen. Met de bos tulpen voor me uit, zei ik: ‘Hartelijk gefeliciteerd met uw trouwdag. Alstublieft.’

‘O kind, wat een prachtige tulpen, zo groot heb ik ze nooit gezien. Waar heb je die vandaan? Wat bijzonder. Een ware bloemenhulde, vind je niet, Johan?’ Ze was blij. ‘Heb je er geen papier om?’

‘Het is feestelijker ze zonder papier aan te bieden. Zo kunt u ze in al hun glorie zien.’

‘Wat origineel. Kind, je maakt deze memorabele dag nog onvergetelijker.’

Een compliment. Ook onvergetelijk.

‘Als je thuiskomt gaan we iets gezelligs doen,’ zei mevrouw H.

‘Naar de film?’

Haar lippen glimlachten.

Ik vertrok naar school, blij dat ik mevrouw H een onvergetelijke dag had bezorgd. Aan Lydia vertelde ik dat ik naar de film zou gaan.

‘Welke?’

‘Dat is een verrassing.’ Ik genoot van haar jaloerse blik. Op een doordeweekse dag naar de film!

De verrassing pakte anders uit. Toen ik de trap op kwam, vloog de deur open en stond mevrouw H als de engel der wreke in de deuropening. Haar vinger priemde tegen mijn borst. ‘Dit is onvergeeflijk.’ Haar ogen waren spleetjes, haar lippen zo strak dat ze wit waren. ‘On. Ver. Geef .Lijk.’

‘Wat dan?’ Had iemand mij gezien terwijl ik die tulpen plukte?

‘Dat. Weet. Jij. Heel. Goed.’

Ik mocht naar binnen, zette mijn tas neer en trok mijn jas uit.

‘Hoe kun je zoiets doen.’

Ik zou ontkennen dat ik tulpen had gestolen. Wie had mij zo laat op straat gezien? Was het de bestuurder van die ene auto geweest?

‘Ga aan de eettafel zitten en maak je huiswerk.’

De tulpen stonden in een kristallen vaas op tafel. ‘Wat zijn ze mooi hè?’ zei ik in een poging mevrouw H te paaien.

‘Zwijg.’

Ik opende mijn tas, pakte mijn agenda en mijn leerboeken.

‘Het is jouw schuld. Jouw verschrikkelijke schuld,’ zei mevrouw H.

‘Hoe bedoelt u?’ Ik keek niet op van mijn huiswerk.

‘Doe niet alsof je niet weet waarover ik het heb.’

‘Zijn de tulpen niet goed?’

‘Ik heb het niet over de tulpen.’

Waar had ze het over? ‘Ik begrijp het echt niet,’ zei ik, gerustgesteld nu ik niet betrapt was op diefstal. Wat had ik gedaan waarover mevrouw H niet kon spreken omdat ze daar veel te beschaafd voor was?

Mevrouw H zei: ‘De overbuurvrouw was hier om te klagen. Je had op gevaarlijke wijze een doos in het raamkozijn gezet. Die had op straat kunnen vallen. Ik moest Truus de werkster naar zolder sturen om die doos weg te halen.’

O god. O god van de wc-pot. Ik was die drollendoos vergeten in mijn ijver mevrouw H haar blijde bloemenhulde te geven. Wat stom. Zo'n buurvrouw die niets beters te doen had. Ik zag het voor me. Wat een film. Truus die de doos met inhoud vindt. Een krant eroverheen. Truus die haar neus ophaalt. Die met de doos voor zich uit voorzichtig de trappen afloopt, een geurspoor achter zich latend. Die het huis binnenstapt, waar mevrouw H haar opwacht.

Ik kreeg de slappe lach.

Mevrouw H keek me vernietigend aan. Ze ging me straffen, doodzwijgen, ik zag het aan haar. Dit ging me weken van mijn leven kosten. O wee o wee, mijn kartonnen wc. Hoe had ik die doos kunnen vergeten?

'Dit had een onvergetelijke dag moeten zijn en jij hebt hem volledig verpest.'

Ik vond de teleurgestelde mevrouw H zo zielig dat mijn slappe lach overging in een huilbui. 'Ik was het vergeten,' jammerde ik. 'Wat zei Truus?'

'Wat Truus zei? Dat is niet vatbaar voor herhaling.'

Ik snikte door. Misschien kon ik mijn straf ontlopen. 'Ik moest ontzettend nodig en omdat ik u wilde verrassen met die tulpen ben ik vergeten dat ik die doos daar had neergezet. Het was een ongelukje. Echt. Het was na twaalfen en ik kon niet anders.' Ik snoot mijn neus en sprak niet over de inhoud van de doos. Het benoemen van die inhoud was taboe in huize Huichelachtig. Nevengeluiden moesten gecamoufleerd met kuchen en hoesten. Het woord poep of drol mocht niet vallen. Op dramatische toon mauwde ik: 'Oooo, hoe heb ik zo stom kunnen zijn. Wat verschrikkelijk voor u, mammië. Wat verschrikkelijk. Op deze mooie dag. Wat erg. Wat erg. Wat erg! O mammië.' Ik overdreef, het was de enige manier om de schade te beperken.

'Hou op met huilen, kind.'

Ik snikte droog.

Drukte om een drol. Ik hoopte dat Truus de hele straat zou

vertellen over die stinkende doos. Dat was dan mevrouw H haar eigen schuld. Hoe verstandig was het om mij te verbieden na twaalven naar de wc te gaan?

Als beste van mijn klas ging ik over van drie naar vier gym. **A**Ik kreeg complimenten, op school. Mevrouw H zei dat het niet meer dan mijn plicht was de hoogste cijfers te halen. Meneer H knipoogde. Later, uit het zicht van zijn echtgenote, gaf hij mij een gulden. ‘Zodat je wat leuks kan doen met Roos,’ zei hij.

Roos was ook over, haar ouders namen haar mee uit eten, naar een chic restaurant. Dat zou mijn echte moeder ook gedaan hebben. Zouden mevrouw en meneer H mijn goede schoolresultaten doorgeven aan mijn Italiaanse moeder? Waarom hoorde ik niets van haar? Ik las de krant van meneer H, in de hoop berichten over haar tegen te komen. Ik speurde naar die ene zin: De vrouw van de Italiaanse ambassadeur in Peking... Maar het nieuws uit China ging over Mao, collectivisme en het verdwijnen van christenen.

‘Gaan we niet naar Italië?’ vroeg ik.

‘Het geld groeit niet op mijn rug,’ was het antwoord. ‘We zullen onze vrije tijd besteden aan wijze lessen. Ik heb een speciaal zomerprogramma vastgesteld.’

‘Ik moet lezen voor mijn lijst,’ probeerde ik de ellende te bezweren. ‘Frans, Duits, Engels, Nederlands.’

Mevrouw H haalde haar schouders op. ‘Je hebt niets aan diploma’s wanneer je niet weet hoe je je moet gedragen.’

Als het even kon vluchtte ik naar de ijssalon van mijn Italiaanse vrienden. Tegen mevrouw H zei ik dat ik met een meisje van school een toneelstuk van Shakespeare las. In de ijssalon was het de hele zomer gezellig druk en ik sprak goed Italiaans. Ondanks de drukte hadden de vader en moeder van de ijssalon altijd aandacht voor me. Ik geloof dat de moeder hoopte dat haar zoon Rocco later met me zou trouwen. Dat kon niet,

Rocco en ik waren als het koren en de klaproos, maar hij was leuk, dat vonden alle meisjes die in de ijssalon kwamen. Hij was vrolijk, net als zijn ouders, en dol op muziek.

‘Anna, zal ik je mijn nieuwste plaatje laten horen?’ Bill Haley zong en Rocco leerde me danspassen en noemde het *rock-'n-roll*. We dansten in het dagverblijf achter de ijssalon, uit het zicht van mevrouw H en buurvrouwen. Waarschijnlijk sloot mevrouw H me op als ze wist wat ik deed. Op de maat van de muziek trok Rocco me naar zich toe en liet me weer gaan. Ik draaide pirouettes onder zijn hooggeheven arm en rook dat er voor jongemannen deodorants bestonden. Wisten de jongens op school dat niet? Of mochten christelijke jongens geen deodorant gebruiken?

De moeder keek toe en klapte in haar handen. ‘Wat een mooi stel zijn jullie!’ Ze zei niet dat Rocco me niet mocht aanraken. Gelukkig niet, want ik vond zijn aanraking fijn.

Op een middag glimlachte mevrouw H naar me. ‘Ik ga je leren een behoorlijk gesprek te voeren, kind,’ zei ze. ‘Goede omgangsvormen zijn voor iedereen belangrijk, en voor de vrouw van een diplomaat van extra importantie.’

De vrouw van een diplomaat. Mijn eerste wijze les. Ik zat in de crapaud van meneer H: zeven was ik, net over naar de tweede klas van de lagere school. Bijna acht jaar geleden. Hoeveel duizenden wijze lessen had ik inmiddels achter de rug? Ik zuchtte diep. Mevrouw H schudde haar hoofd. ‘Ga rechtop in je stoel zitten, kind. Toon enthousiasme en waag het niet te zuchten. Een zucht is een teken van ongeïnteresseerdheid. Aangezien een dame altijd interesse toont, is zuchten bijzonder onbeleefd. Je latere echtgenoot zal mij niet verwijten dat ik hem een onbeschofte echtgenote heb gegeven.’

‘Ik wil niet trouwen.’

‘Laat me je nagels zien.’

Ik strekte mijn handen uit. Mevrouw H zette de bril op die zij sinds enige tijd had. Hij vergrootte haar ogen.

‘Welverzorgde handen behoren onontbeerlijk bij beschaafde personen.’

Mevrouw H citeerde Amy. Bladzijde 149. Dat was wat ze wilde toen ze met haar wijze lessen begon. Ik moest *Hoe hoort het eigenlijk?* uit mijn hoofd kennen.

‘Onder welverzorgde handen wordt verstaan...’ viel ik mevrouw H in de rede.

O jeetje. In de rede vallen. Ik citeerde Amy: ‘Als zeer onbeleefd geldt het in de rede vallen van anderen, vooral wanneer die anderen ouderen of hoger geplaatsten zijn.’

Mevrouw H keek dreigend over haar bril.

‘Bladzijde 207,’ zei ik balorig.

Ik onderging de wijze lessen en maakte er het beste van. Ik vermoedde dat ze niet voor mij bestemd waren. De meisjes op school waren net zo goed of slecht gemanierd als ik. Geen van hen werd bestookt met wijze lessen. Zelfs Roos wist hoe ze zich moest gedragen en als ze dat niet wist, deed ze niets. Zoals Amy dat ook voorschreef. Mevrouw H gaf mij wijze lessen omdat ze niets beters te doen had, ging ik beseffen.

‘Je nagels zijn te lang. Na afloop van deze les knip en vijl je ze. Zo kan je geen hand geven.’

Alsof ik heksennagels had.

‘Werkelijke conversatie is de uitwisseling van gedachten, opvattingen, ervaringen en dergelijke.’

Ik luisterde, dacht aan Rocco, die een plaatje had van een Amerikaanse zanger die Elvis Presley heette. Zijn neef in New York had het hem opgestuurd. Het nummer heette ‘Good Rockin’ tonight’. Het was geweldig. Ik kon mijn benen niet stilhouden.

‘...van belang voor de vrouw van een diplomaat.’

‘Mm.’

‘...en vermijd te allen tijde onderwerpen die gevoelig liggen. Zoals politiek en godsdienst.’

‘Mm.’ Wat zou Elvis vinden van politiek en godsdienst? Ik glimlachte. Ik had een foto van Elvis gezien: een jongeman

met achterovergekamd zwart haar en een grote gitaar. 'Hij is vast Italiaans,' had Rocco gezegd. 'Elvis wil alleen maar zingen.'

Mevrouw H had het over humor. '...een kostelijke gave en een schitterend juweel...'

Dat stond op bladzijde 92. De humor mocht niet ten koste van anderen gaan. Mevrouw H kon goed citeren, maar hoe vaak werd in huize Huichelachtig niet gelachen om de dommigheid van anderen? Volgens de regels van Amy was mevrouw H geen dame.

Na de zomervakantie begon de school weer. Twee kinderen waren naar Italië geweest. Ik hoorde hen uit tot er niets meer te vertellen viel. Eén meisje was naar Parijs gereisd met haar ouders. Dat zou mijn Italiaanse mama vast ook hebben gedaan. '*Andiamo a Parigi!*' Laten we naar Parijs gaan. 'Niet met de trein, lieverd, natuurlijk niet!' Nee, we zouden met de KLM naar Parigi vliegen.

De leraren waren geen spat veranderd in de vakantie. Ze deelden roosters uit, en boeken, en informeerden naar onze belevenissen. De rector droeg zijn nette pak en verkleedde zich nadat hij ons in de aula had verwelkomd. Toen ik naar huis ging, zag ik een bekend gezicht. Een blonde jongen, zeker een hoofd groter dan ik. Hij lachte naar de jongen met wie hij liep. Ik wilde glimlachen, maar op dat moment wist ik wie hij was. Hij was een stuk breder geworden. Ik schoot een nis in. Uit zicht. Het was Tom van Edith.

Ik gluurde uit mijn nis. De jongens zochten iets. Of iemand. Hij zat toch op de mulo van zijn afschuwelijke vader? Wat moest hij hier? Vertellen dat meneer H een NSB'er was geweest? Hoe moest ik dat voorkomen? Ik zag mijn aanzien en populariteit kelderen. Ik zou geminacht worden. Omdat meneer H misschien een NSB'er was geweest. In de schaduw wachtte ik tot Tom verdween en haastte me naar mijn klaslokaal. Ik moest maatregelen nemen. Ik moest weten of me-

neer H een NSB'er was geweest. Hoe zou Amy dat aanpakken? Amy, help!

Bruin dacht niet mee. 'Wat heb je eraan om het te weten? Stel je voor dat mevrouw H zegt dat meneer H een NSB'er was. Schiet je er iets mee op als je dat weet?'

'Ik wil dat ze zegt dat hij géén NSB'er was. Begrijp dat dan.'

'Dat kan je gewoon zeggen. Laat ze het tegendeel maar bewijzen. Jij hebt die foto die bewijst dat hij in het verzet zat.'

Die lag beneden in een la.

Op zich had Bruin gelijk. Ik kon glashard ontkennen dat meneer H een NSB'er was geweest. Maar ik was bang dat iedereen aan me zou zien dat ik twijfelde.

'Je bent met de beste cijfers geslaagd aan de universiteit voor leugen en bedrog,' hielp Bruin.

'Wat zou Amy zeggen?'

'Die zou haar mond houden. Een vraag naar een geheim is verboden. Zie bladzijde 133.'

Ook die bladzijde kende ik uit mijn hoofd. 'Geheimen van anderen dienen wij strikt te respecteren en onder geen enkele omstandigheid mogen wij misbruik maken van hetgeen ons vertrouwelijk werd medegedeeld.' Amy wijdde een halve bladzijde aan het onderwerp, maar met haar woorden schoot ik niets op. Ze waren niet op mijn situatie van toepassing.

'Er zitten twee nieuwe jongens in mijn klas,' zei een meisje van de HBS. 'Ze zijn zestien of zeventien misschien en ze komen van de mulo.'

'Tom de Zwart en Hendrik Witteman.'

Gegiechel vanwege de namen.

'Tom is leuk...'

Als ik hem zag lopen voelde ik, naast angst, opwinding in mijn buik. Verliefdheidsvlinders, volgens Roos. Het leek alsof ik ongesteld moest worden, maar met prettige buikpijn.

'Zijn zusje zit bij mij op tennis,' zei Lydia, die geen snottebel meer aan haar neus had.

Dat moest Edith zijn. Gelukkig tenniste ik niet. Waarom niet trouwens? Tennisten dames-in-wording niet?

‘Hij hockeyt bij de club van mijn broer,’ zei een ander meisje.

Tjonge. Wat wisten ze veel.

‘Gaat hij met iemand?’

Weer gegiechel. Schouder ophalen.

‘Is Tom niet iets voor jou, Anna?’

Ik voelde een rode blos over mijn wangen glijden. Dit ging verkeerd. De meisjes zagen het. ‘Anna!’ riepen ze in koor.

Ik vluchtte naar het toilet. Week in week uit keek ik over mijn schouder om uit de buurt van Tom te blijven. Mijn gedrag viel op, er werd om me gelachen. Er werd over me gekletst. Op een middag na school, in de fietsenstalling, waar ik worstelde met een strakke snelbinder en een veel te volle tas, zei Tom: ‘Dag Anna.’

Waarom sprongen er tranen in mijn ogen?

Tom deed alsof hij het niet zag. Hij glimlachte en zei: ‘Ik hoorde dat we op dezelfde school zitten. Ik keek naar je uit.’

‘O.’

‘Zal ik je helpen?’

Samen sjorden we mijn tas op de bagagedrager. Klem. Hoe kwam ik hier weg?

‘Hoe gaat het met je, Anna?’

Tom had aardige ogen. Ik zag haartjes op zijn bovenlip. ‘Goed. Dank je. En met jou?’

‘Goed.’

‘En Edith?’ Ik voelde me reuze ongemakkelijk.

‘Goed. Ze vroeg laatst naar je. Ze wist dat jij op het Christelijk Lyceum zat. Via iemand van tennissen.’

Bah. Wat werd er vreselijk gekletst. Mijn hart pompte mijn bloed keihard rond. Kaboing, kaboing, kaboing. Mijn trommelvliezen knapten zowat. Ik trok mijn fiets uit het rek.

‘En ga jij nu overal vertellen dat mijn vader een NSB’er was?’ Ik schrok me kapot van mijn woorden en liet mijn fiets

vallen. Tranen liepen over mijn wangen. Liefst had ik me op de grond gegooid en was ik gaan gillen. Maar de grond was hard en stoffig en mevrouw H zou woedend worden wanneer mijn kleren smerig waren.

‘Anna! Nee. Natuurlijk niet.’ Tom trok mijn fiets recht. ‘Ging je me daarom uit de weg?’

Dat had hij gezien?

‘Het interesseert me geen fluit wat je vader in de oorlog heeft gedaan.’

‘Hij was niet bij de NSB. Dat is een grote vergissing.’

‘Het maakt me niet uit.’

Was dat waar?

‘Ik moet nu naar huis, zullen we morgen na school een stukje lopen?’

‘Ik heb tot half drie les,’ antwoordde ik. Opgetogen, plotseling.

‘*Zeem tijd, zeem plees,*’ zei Tom.

Same time, same place. Hij had zo’n vreselijk accent dat ik in de lach schoot.

‘Ik hou meer van biologie en zo.’

De vlinders van verliefdheid vlogen zowat mijn buik uit.

Ik vertelde thuis dat we dagelijks, en in ieder geval tot de kerstvakantie, een extra uur les hadden voor het repeteren van grammatica. Dat uur wandelde ik met Tom. De ijssalon was dicht, anders had ik hem aan de vader en moeder van de ijssalon voorgesteld. Zij waren naar hun geboortedorp in Italië. Naar Pieve di Cadore, in de Dolomieten. Ze reden met een schattig Italiaans autootje en zouden een omweg maken langs Florence, waar een zuster van de moeder van de ijssalon woonde. Met tranen in mijn ogen had ik hen uitgezwaaid.

Het uur met Tom werd het hoogtepunt van de dag. Regen, onweer of keiharde wind? Het maakte ons niet uit. In Amsterdam-Zuid hebben bijna alle huizen een portiek. Tom was anders dan de jongens uit mijn klas: hij rook fris, niet zo lekker als Rocco, maar naar gewone zeep. Zijn kleren stonken

niet en hij droeg iedere dag een schoon overhemd. Hij vertelde over zijn hockeyclub, en dat hij later zendingsarts wilde worden. Net als Albert Schweitzer.

‘Kun je orgel spelen?’ Flauwe vraag.

Tom lachte en zei dat hij piano speelde. ‘Ik wil niet naar Afrika zoals Schweitzer, ik ga naar China.’

‘Ik denk niet dat Mao op zendingsartsen zit te wachten,’ zei ik.

‘Je leest de krant!’

‘Tenzij jij je bekeert tot Mao’s communisme.’

Tom schudde zijn hoofd. ‘Eén voordeel heeft Mao wel. Je hoeft nooit met je moeder naar een kledingzaak. Ze dragen daar allemaal hetzelfde.’ Hij keek op zijn horloge. ‘Ik moet vandaag eerder weg. Een pak kopen. Mijn vader is binnenkort twaalfen-half jaar hoofd van de mulo en dat moet gevierd worden.’

We hadden het over school, Edith en dokter Hertog. ‘Hij deed veel voor het Rode Kruis,’ vertelde ik. Zou ik Tom vertellen dat hij ervoor gezorgd had dat ik door de familie H was geadopteerd?

‘Erg aardige man. Weet je dat zijn huishoudster nog in het appartement woont? Hij heeft haar zijn bezit nagelaten.’

Wat? Alle bezittingen van dokter Hertog? Zou ze die albums nog hebben? Met de foto’s uit Toscane? Ik voelde me blozen van opwinding. Kon ik haar opzoeken? Zou ze nog weten wie ik was? Zouden er foto’s van mijn Italiaanse moeder bij zitten?

‘Anna?’ Tom keek me aan. ‘Waar zit je met je gedachten?’

‘In Toscane,’ zei ik naar waarheid. ‘Dokter Hertog logeerde daar op een landgoed in de buurt van Florence. Hij liet me foto’s zien toen ik bij hem logeerde.’

‘Leuk,’ zei Tom. ‘Wij waren van de zomer naar het Gardameer. Kamperen. Prachtig land, hoor, Italië.’

Dat hoefde hij mij niet te vertellen. Zou ik hem over mijn Italiaanse moeder vertellen? Hij was een echte vriend, ik had het gevoel dat ik hem alles kon toevertrouwen.

‘Heb je zin om morgen naar mijn wedstrijd te komen kijken? Edith komt ook.’

Zeker! Ik verzon wel wat om de deur uit te komen. ‘Hoe laat?’

‘Als je om half elf bij mij bent... nee.’ Tom herstelde zich. ‘Laten we op de hoek van de Stadionkade en de Michelangelostraat afspreken.’

Daar was de oorlog weer. Ik kon Tom en Edith niet thuis ophalen. Hun vader zou niet willen dat Tom met mij omging. Ik had zin om te vloeken. In plaats daarvan zei ik: ‘Morgen. Half elf. Ik zal er zijn.’

’s Avonds aan tafel werd ik boos. ‘Kent u Tom en Edith nog? Die in de Lutmastraat woonden? Hun vader was hoofd van de mulo en ze verhuisden naar het Minervaplein.’

‘O ja,’ zei mevrouw H na een lange stilte. ‘Johan,’ zei ze vervolgens, ‘ik wil dat je morgen de schoenen poetst.’ Daarna stak ze een stukje bloemkool in haar mond en kauwde met opeengeperste lippen.

Johan keek schichtig en stak een dampend stuk aardappel in zijn mond.

Tegen alle regels van Amy in zei ik: ‘Was pappie wel of niet fout tijdens de oorlog?’

Meneer H opende van schrik zijn mond. Een massa aardappelpuree werd zichtbaar. Mevrouw H had een aardappel op haar vork geprikt. Ze keken me aan alsof ik keihard had geboerd.

‘Ik wil het weten. Ik heb er last van. Tom zit bij mij op school. Hij mag van zijn vader niet met mij omgaan omdat die denkt dat pappie een NSB’er was. Ik heb geen leven meer, als hij dat verder vertelt.’

Ze zwegen. Aten door. Ik was lucht.

Op onze zolderkamer bouwde Bruin Amy na. ‘Hierop moet ik u werkelijk het antwoord schuldig blijven.’ Het stond op bladzijde 39.

Zaterdag stond ik om kwart over tien op het Minervaplein. Ik had een vermoeden. Toms fiets stond bij de voordeur van hun huis. In een klem bij zijn voorwiel stak een hockeystick. Iets voor half elf kwam hij naar buiten. Hij bond een sporttas onder zijn snelbinders en zwaaide zijn been over zijn zadel. Ik volgde hem over de Stadionweg. Waarom ging hij niet meteen de hoek om, de Michelangelostraat in? Fietste hij om? Bij het Olympiaplein sloeg hij linksaf, de Parnassusweg op, richting Stadionkade. Als hij zijn afspraak met mij had willen nakomen had hij daar linksaf moeten slaan.

‘Tom!’ riep ik. Waarom deed ik dat? Was het niet makkelijker om de afspraak te ‘vergeten’?

Hij keek om. ‘Anna.’ De blijdschap die anders in zijn stem te horen was, had plaatsgemaakt voor... Voor wat? Schaamte? Ongemak?

Ik stapte af. ‘Was je het vergeten?’ Mijn voorband kuste de zijne.

Hij had het kunnen beamen, maar hij schudde zijn hoofd. ‘Neem me niet kwalijk,’ zei hij. Hij keek me niet aan.

‘Waarom?’ Ik wist het antwoord.

‘Ik zou je nooit mee naar huis kunnen nemen, Anna. Het is verschrikkelijk. Mijn vader weet zeker dat jouw vader fout was.’ Tom klonk boos. Boos op wie? Op mij?

‘Oorlog is niet van kinderen.’ Ik voelde mijn tranen komen. Het was niet eerlijk. In de zak van mijn jas had ik de foto waarmee ik Annemarie, de olifant van de lagere school, had overtuigd van het heldendom van meneer H.

‘Ik moet naar hockey.’

Mijn hand voelde de foto. Nee. Ik zette mijn handen aan mijn stuur en scheurde mijn voorband los van die van Tom.

Bruin en ik zaten op bed. ‘Je hebt het goed gedaan,’ zei Bruin.

‘Ik weet het.’

‘Die Tom is een lafaard. Dat hij je heeft laten staan.’

Ik huilde. Ik wist niet waarom. Niet om Tom. Of toch. Of

omdat oorlog wel van kinderen was. Omdat mijn verzorgers zwegen over de oorlog. Omdat ze mij in de steek lieten. Omdat ik alles zelf moest opknappen. Omdat... Ik drukte Bruin tegen me aan. Mijn enige echte vriend. Een cadeau van mijn echte moeder. De gedachte aan mijn Italiaanse mama deed me weer glimlachen. Op een dag zou ze er zijn.

Toen ze op school vroegen waarom ze Tom en mij niet meer samen zagen, zei ik dat Tom erg naar 'jullie weten wel wat ik bedoel' rook. Ze knikten begripvol. 'De jongensgymzaal,' zei een van hen.

Het was koud. Het was dat ik op mijn vrije woensdagmiddag een boodschap moest doen voor mevrouw H, anders was ik binnengebleven. Naast de kachel. Ik droeg twee truien onder mijn winterjas, had een sjaal om en een muts over mijn oren. Op het Victorieplein kwam ik Woutje tegen, van de lagere school. Ik had hem jaren niet gezien omdat hij naar een andere middelbare school was gegaan.

‘Ha Anna!’ Was hij blij verrast mij te zien? Woutje was lang geworden, hij stak tientallen centimeters boven mij uit.

Ik wilde doorlopen, gedreven door de kou, maar was nieuwsgierig. ‘Woutje.’ Ik keek naar hem, hij naar mij. Volgens de etiquette moest hij vragen hoe het met mij ging. Die wijze les had Woutje gemist. Moest ik eeuwen wachten tot hij mij vroeg hoe het met mij ging? Nee toch. Goede manieren konden een sta-in-de-weg zijn. ‘Hoe gaat het met je?’

Hij lachte en knikte en gaf geen antwoord. ‘Moet je kijken!’ Hij had een boekje in zijn hand, dat hij voor mijn neus hield.

‘*De liefde van Bob en Daphne,*’ las ik.

‘Ik heb het zojuist uit een boekwinkel gepikt.’

‘Heb je dat boek gestolen? Waar?’ Mijn verontwaardiging was oprecht want ik was vergeten dat ik tien tulpen had ontvreemd. En dubbeltjes uit de portemonnee van mevrouw H.

‘Bij een boekhandel in de Kalverstraat.’

‘En als ze je betrappen?’

‘Onmogelijk! Ik heb gekeken waar de eigenaar stond en hield het winkelmeisje in de gaten. Toen ze een andere kant opkeken, pakte ik het boek en stopte het onder de riem van mijn broek. Ik groette allervriendelijkst en liep rustig naar buiten.’ Zijn blauwe ogen lachten triomfantelijk.

Woutje was iemand die gevaarlijke en spannende dingen deed. Hij was stoer.

‘Waar gaat dat boek over?’

‘Over seks tussen twee kinderen.’

‘Seks?’

‘Het is leerzaam. Als ik het uit heb, mag je het lenen.’

Seks?! Dat was wanneer de man zijn onbetamelijke saucijs in een gaatje bij de vrouw deed en daar iets achterliet. En zoenen, was ik inmiddels wijzer geworden, was ook seks. Lydia had gezoend met een jongen. Ze had het verhaal op fluistertoon verteld tijdens de pauze. We hadden o en a geroepen. ‘Hij deed zijn lippen tegen de mijne,’ had ze hemels kijkend verteld. ‘Heb jij nooit met Tom gezoend?’ vroegen ze mij. ‘Hij stonk,’ zei ik.

‘Kunnen we niet terug naar de Kalverstraat?’ Ik had *Joop ter Heuls problemen* van Cissy van Marxveld op mijn verlanglijstje staan.

‘Niet vandaag want ik moet eerst dit boek naar huis brengen. Ik zal erover nadenken. Jij bent het niet gewend en dan is de kans betrap te worden groot.’

Ik lachte om Woutje. Hij rook naar vrieskou en deed spannende dingen. Hij had leuke lippen. En dat blauw van zijn ogen!

‘Wil je volgende week met me naar de bioscoop?’ vroeg hij.

‘Misschien.’ Ik wist hoe mevrouw H over jongens dacht: ze waren taboe. Zwaar taboe. Als ik met Woutje naar de bioscoop wilde zou ik moeten toneelspelen.

‘Ik trakteer je, ik heb geld.’

‘Krijg jij zoveel zakgeld, Woutje?’

‘Genoeg voor de film. Zullen we volgende week naar een film voor boven de achttien gaan? *Rebel without a cause* met James Dean draait. Je weet wel, die filmster die is verongelukt.’

‘Ik ben pas vijftien, hoor!’

‘Wil je niet naar een film voor volwassenen?’

‘Jawel, maar daar kom ik nooit in.’

‘Wel met mij. Ik ben lang en kan makkelijk voor achttien jaar doorgaan. Als jij een leuke hoofddoek omdoet en je lippen stift komen we erin. Zeker ’s middags, ze zijn blij als ze twee kaartjes verkopen.’

‘Ik moet aan mijn moeder vragen of ik naar de film mag. Wat draait er voor twaalf jaar? Of voor alle leeftijden? Ik zeg dat ik daar naartoe ga met een vriendinnetje van school.’

‘Ciske de rat.’

We wandelden over de Rijnstraat. Het was ijsig koud, maar dat nam ik voor lief want ik vond het heerlijk met Woutje. We bespraken onze levens. Ik vertelde over school en over mijn vreselijke leraren. Woutje zat op het Hervormd Lyceum, ook op het gym.

‘Wat doe jij het liefste?’ wilde Woutje weten.

‘Lezen. En jij?’

‘Lezen, lezen, lezen.’ Hij lachte. ‘Niet die ouwe zooli uit de leesbibliotheek van Blankevoort. Moderne schrijvers.’

Ik las die oude zooli uit de leesbieb, dus ik hield mijn mond. Hoewel, bij Nederlands had een jongen uit mijn klas een opstel geschreven over moderne dichters. Er was me een dichter bijgebleven: Jan G. Elburg. Hij had het over ‘Denken met tong en handen’. Het betekende dat je niet met je neus in de boeken moest zitten om te leren, maar moest leren door te ervaren. Ik kon het niet laten de dichter te noemen.

‘Interessant,’ zei Woutje. ‘Zo probeer ik te leven.’

Hij bracht me tot de hoek van de Hunzestraat. Bij het weggaan legde hij zijn hand op mijn arm. ‘Hoe laat kom je morgen uit school?’

‘Half drie.’

‘Ik sta voor het hek,’ zei Woutje. ‘Wie weet neem ik *Bob en Daphne* mee.’

Mevrouw H had ogen op steeltjes. ‘Wie was die jongen?’

‘Wouter,’ zei ik quasi-nonchalant. ‘U weet wel, Woutje van de lagere school. Zijn vader is bij de politie. Hij zit op het Hervormd Lyceum. Op het gym.’ Ik klonk zo onschuldig mogelijk.

Als ze door mijn kleren had kunnen kijken, had ze vlinders in mijn buik gezien. Vele malen groter dan de vlinders die in mijn buik zaten toen ik Tom ontmoette. Ik gaf mevrouw H de boodschappen en trok mijn jas uit. Binnen was het aangenaam warm. Ik legde mijn boeken op tafel. Het was te koud om naar mijn oase op zolder te gaan.

‘Eerst een wijze les,’ zei mevrouw H. ‘Dat huiswerk kan wachten.’

‘Ik heb balen huiswerk.’ En absoluut geen zin in een wijze les. ‘Grieks, Latijn, Engels en Duits. Proefwerken. Ik moet leren.’ Zij hoefde niet te weten dat ik mijn meeste huiswerk had gedaan en dat ik voor die proefwerken een dikke voldoende zou halen.

‘Er zijn wijze lessen die niet kunnen wachten.’

Dan had u ze eerder moeten geven.

‘Kom zitten, kind.’

Kind! Had mevrouw H niet in de gaten dat ik oud en wijs genoeg was? Ik zat in vier gym en had meer opleiding dan zij ooit had gehad. Als ik dat tegen haar zou zeggen kreeg ik de wind van voren: kennis verkreeg je niet alleen uit boeken. Mevrouw H had levenservaring. Dat was in haar ogen belangrijker dan alle andere kennis. Nu ik erbij stilstond: was dat nou kennis die met tong en handen was verkregen? Mevrouw H was modern!

‘Je zult gemerkt hebben dat jongens interesse in je hebben sinds je een groot meisje bent geworden.’ Mevrouw H keek me niet aan. ‘Het begint met een praatje op de hoek van de straat en het eindigt ermee dat het meisje in de goot terecht komt.’

‘In de goot?’

‘Doe niet onnozel, je weet wat ik bedoel.’ Ze bedoelde dat ik net als mijn echte moeder, zwanger zou raken van de verkeerde persoon. ‘Mannen willen maar één ding.’

‘Ja?’ Wat willen mannen? Ik was een en al oor. Ging ze me iets vertellen over mannen en hun ding of bleef het bij draaien?

‘Daar kunnen die mannen niets aan doen. Dat is hun natuurlijke aandrang.’

Zoals poepen en plassen?

‘En als je als meisje niet oppast komen daar ongelukken van.’

Ongelukken?! Op school was een meisje verdwenen. Het gerucht ging dat ze zwanger was van haar vriendje. Die zat in de zesde en moest eindexamen doen. Hij mocht blijven, zij moest weg. Die zwangerschap was ongetwijfeld het ongeluk waar mevrouw H op doelde.

‘Daarom moet jij altijd op je hoede zijn.’

‘Ja mammië.’ Het was goed dat Roos en ik lazen in *Het volkomen huwelijk* van Van de Velde. En dat op school werd gepraat over zoenen en zo. Anders wist ik niets.

‘Omdat mannen weinig aan hun gedrag kunnen doen, moet een vrouw altijd en onder alle omstandigheden de verstandigste zijn.’

‘Hoe bedoelt u?’

‘Hou je verre van jongens en mannen.’

Wist ze dat ik in een klas met twintig jongens zat?

‘Wees op je hoede, moedig ze niet aan, geef geen aanleiding. Voor je het weet ben je in een situatie die je in problemen brengt.’

‘Wouter is erg goed in Latijn. Grammatica. Ik wist niet hoe ik iets moest vertalen en hij heeft het me uitgelegd. Naamval-
len! U weet wel.’ Dat wist ze niet. ‘Mijn gesprek met Wouter was cerebraal.’ Dat woord kende ze niet.

‘Je hebt me begrepen. Geen omgang met jongens.’

‘Ja mammië.’ Ik zou ervoor zorgen dat ze me niet met Wouter zag.

‘Zo. Nu weet je alles. Ik schenk een kopje thee in en daarna ga je aan je huiswerk.’

Een wijze les, maar niets geleerd. Haar vage praat verbaasde me niet: ik was een aangenomen kind. Wat wist mevrouw H van zwanger raken? Op mijn koude kamer pakte ik een nieuw schrift en schreef over Wouter. Ik noemde hem *Bella-*

tor. Dat was Latijn voor krijger. Of zou ik Wouter *Victor* noemen? Overwinnaar? Als mevrouw H dit schrift vond zou ze niet weten waarover het ging. Ook Bruin wilde weten wat ik opschreef. Ik zweeg. Soms reageerde hij kinderachtig en daar had ik geen zin in. Ik zoende hem voor het slapengaan en hij lag naast me in bed, maar ik werd ouder en hij niet.

Donderdag was het kouder dan ooit. De schooldag duurde lang. Het ene proefwerk na het andere. Ik slaagde erin me te concentreren en vergat Wouter tot ik klaar was. Daarna droomde ik weg, zag hem bij het hek van de school op me wachten met zijn prachtige blonde haar, zijn blauwe ogen en zijn witte paard.

Ik verplaatste me naar een volgend lokaal voor een volgend proefwerk. Tijdens de pauze vertelde ik dat Wouter me kwam ophalen. Ik probeerde te doen alsof het de normaalste zaak van de wereld was.

‘O, Anna!’ riepen mijn klasgenoten. ‘Hoe oud is hij?’ Alles wilden ze weten. Waar hij naar school ging, hoe hij eruitzag. Of hij broers had? Waar gingen we naartoe?

‘Misschien naar de film.’ Ik vertelde over James Dean en hoe Wouter er zeker van was dat we werden toegelaten bij een film voor boven de achttien.

‘Hebben jullie gezoend?’ vroeg een meisje van wie ik wist dat zij had gezoend met een jongen van de HBS. Ik glimlachte geheimzinnig. Zij hoefde niet te weten dat ik nog nooit had gezoend met een jongen.

Hoe zou ik thuis verklaren dat ik later uit school zou komen? Was ik met een klasgenootje mee naar huis om haar te helpen met Grieks? Hadden we een extra les? Of straf met de hele klas?

Wouter stond om half drie bij het hek. Ik zwaaide naar hem, hij stak zijn hand omhoog. Ik pakte mijn jas en zocht tevergeefs mijn handschoenen. Was ik ze verloren? Of had iemand ze gegapt?

‘Hé Anna,’ zei Wouter.

‘Hallo Wouter.’ Ik was blij hem te zien. ‘Ik ben met de tram,’ zei ik. ‘Vanwege de kou.’

‘Ik ook. Zal ik je tas dragen?’

Ik hoopte dat de hele school toekeek terwijl Wouter mijn tas met boeken overnam. En vooral Tom de Zwart. Zag hij de glimlach die Wouter mij schonk? Ik stopte mijn ijskoude handen in mijn jaszak.

‘Wat zullen we doen?’ vroeg ik toen we in lijn 24 zaten.

‘Ik wil een experiment doen op de nieuwe Utrechtsebrug.’

‘Een experiment op de brug?’

‘Tong en handen.’ Wouters glimlach maakte me nieuwsgierig, maar hij verklapte niets.

Op de Ceintuurbaan stapten we over op lijn 25. We reden niet naar het eindpunt, omdat de tram door de Hunzestraat reed en mevrouw H mij misschien met Wouter in de tram zag zitten. We stapten uit op de Rijnstraat.

‘Het leven verplaatst zich in cirkels,’ zei Wouter op diepzinnige toon. ‘Hier waren we gisteren ook en toch zijn we verder.’

‘Mm.’ Tegen de koude wind in liepen we naar de Utrechtsebrug. ‘Ik kan beter mijn eigen tas dragen,’ zei ik. In geval iemand ons zag en dat doorbriefde, kon ik zeggen dat ik huiswerk had besproken met Wouter. Het zou verdacht zijn wanneer hij mijn tas droeg.

‘Goed, maar je hebt geen wanten. Je krijgt hele koude handen.’ Wouter gaf me niet alleen mijn schooltas, hij gaf ook zijn want. Zo galant.

Ik trok hem aan, hij was groot en warm. ‘Wat gaan we doen bij de Utrechtsebrug?’

‘We gaan kijken naar de Amstel. Die is zo diep bevroren dat je op de rivier kan schaatsen. En ik hoop dat de man met warme chocolademelk er staat. Ik trakteer.’

De Utrechtsebrug was een indrukwekkend bouwwerk dat begon aan de kop van de Rijnstraat en de rivier de Amstel overspande. Ik had de brug langzaam opgebouwd zien worden. Nu

lag er een dikke laag ijs op de rivier, je liep zo naar de overkant.

‘Kun je schaatsen?’ vroeg Wouter.

‘Natuurlijk!’

We stonden op de brug en keken uit over de Amstel.

‘Ik bevries,’ zei ik.

‘Bob en Daphne houden mij warm.’ Wouter klopte op zijn buik.

Wat bedoelde hij? Zijn gezicht was wit van de kou.

‘De man van de chocomelk is er niet,’ zei Wouter. ‘We gaan naar het café om warm te worden.’

‘Café?’ Een café is een gelegenheid voor volkse mannen. Vrouwen gaan er niet binnen. Ik hoorde mevrouw H in mijn hoofd. Er wordt alcohol genuttigd en de mannen zijn niet te vertrouwen.

‘Daar, op de hoek van de Rijnstraat. Ik kom er vaker.’

Wouter, die net zo oud was als ik, kwam in het café? Wat zou mevrouw H daarvan zeggen?

‘Eerst ga ik mijn experiment doen,’ zei hij. Met een hand met en een hand zonder want, hield hij de reling vast.

Hij duwde zijn tong tegen de reling.

‘Waarom doe je dat?’

Hij kon niet antwoorden met die tong op de reling.

‘Doe niet zo gek, schiet op.’ Ik wilde naar huis. Wat deed ik hier op die koude brug met Wouter, die naar het café ging en zijn tong tegen de metalen reling hield? Wat was dit voor experiment?

Hij mompelde wat, met zijn tong uit zijn mond.

Geen gezicht.

Ik stampvoette van de kou. ‘Kom ga mee. Ik wil naar huis.’

Wouter bleef met zijn tong aan de reling staan, zijn lange lijf voorovergebogen. Hij stootte vreemde kreten uit. Hij kreunde. Met moeite trok hij de hand met de want los van de reling.

Toen begreep ik dat zijn tong en zijn andere hand vastzaten aan de reling van de brug. Vastgevroren.

‘Trek je tong er vanaf,’ zei ik. Idioot.

Het lukte hem niet, tranen liepen uit zijn ogen. Ik depte zijn wangen met mijn zakdoek. Ik bekeek zijn tong, trok er voorzichtig aan. Het ding glibberde in mijn hand. Wouters tong zat muurvast aan de brugleuning. Ik durfde er niet meer aan te trekken, uit angst dat het ding zou scheuren. Wat een achterlijke jongen, wat nou experiment? Wat kon ik doen? Ik wilde naar huis, maar kon Wouter niet alleen laten.

‘Breng wat spuug naar de voorkant van je mond, dat is warm, misschien smelt je tong los.’

Hij schraapte zijn keel, er kwam wat spuug en ik probeerde het naar de onderkant van zijn tong te vegen. Geen beweging. Straks brak zijn tong af, zoals nat wasgoed aan de waslijn bij extreme vrieskou. Zijn tong bloedde. Ik legde mijn muts over zijn tong heen om hem een beetje uit de ijskoude wind te houden. Ik rende weg van dat potsierlijke tafereel, naar het café op de hoek van de Rijnstraat. Bij binnenkomst schreeuwde ik om een bakje warm water. ‘Er is een jongen met zijn tong vastgevroren aan de brug.’

De caféhoudster ging onmiddellijk naar de keuken en een man belde de politie. Ik keek toe hoe hij vijf maal acht draaide. Met de caféhoudster en een pannetje warm water holde ik terug naar Wouter, die jankte van de pijn en van de kou. Voorzichtig goten we water over zijn tong. Het hielp.

Wouters mond bloedde hevig. Vel van zijn hand bleef achter op de brug.

‘Ben jij achterlijk!’ zei de caféhoudster tegen Wouter.

‘We zouden naar de film,’ zei ik.

Wouter sjokte kreunend mee naar het café.

‘Ik maak warme chocolademelk,’ zei de caféhoudster. ‘Dan kunnen jullie bijkomen.’

Ik had het ijskoud en bibberde van de zenuwen. Wouter gebaarde met zijn hand dat hij niets hoefde. ‘Hankuhel,’ zei hij.

Er klonk een sirene. Uit een zwart volkswagentje met een blauw zwaailicht op het dak stapte een grote agent, gevolgd

door een even grote collega. Hun uniformen waren zwart, hun broeken bolden boven glimmend gepoetste laarzen. De voorste agent zag het bloed op het gezicht van Wouter en deinsde achteruit.

‘Wouter, jongen,’ stamelde hij, ‘wat is er gebeurd?’ En tegen de caféhoudster: ‘Dit is mijn zoon.’

Toen de caféhoudster vertelde dat Wouters tong aan de brugreling had vastgezet, veranderde de vader op slag. Hij pakte Wouter bij zijn schouder en trok hem in een ruk overeind. Het boek over Bob en Daphne viel uit een van Wouters broekspijpen. De caféhoudster raapte het op en legde het omgekeerd op een tafeltje. De twee reusachtige agenten in uniform namen Wouter mee in de auto.

Het café stond na hun vertrek vol met mannen die dronken en niet te vertrouwen waren.

‘Dat heb je goed opgelost, meisje,’ zei de caféhoudster. ‘Wil je nog een beker chocolademelk?’

‘Nee, dank u wel. Ik moet dringend naar huis, mevrouw. Mijn moeder weet niet waar ik blijf.’

‘Neem jij zijn boekje mee. Ik denk niet dat zijn vader het leuk had gevonden als ik het aan hem had meegegeven.’ Ze lachte alsof ze alles van Bob en Daphne en Wouter en mij wist. Ik stopte het boek in mijn schoeltas.

‘Je moeder zal trots op je zijn, je hebt zijn tong gered.’

Ik wist zeker van niet. Ik zou een uitbrander krijgen omdat ik veel te laat was. Wat had ik voor smoezen bedacht? Ik rende naar huis.

Mevrouw H stooft de keuken uit en gaf me een harde klap in mijn gezicht. Daarna sloeg ze haar hand voor haar mond. ‘Akelig kind, om me zo in angst te laten zitten. Nou heb ik je geslagen. Wat vind ik dat vreselijk. Allemaal jouw schuld. Je bent meer dan een uur te laat: een uur. Hoe durf je. Waar ben je geweest? Op het ijs zeker? Denk je nooit na bij wat je doet? Weet je hoe het voor mij is om in angstige spanning te verkeeren? Ik wil je niet meer zien, ga uit mijn ogen. Naar je kamer.’

O jee, de tekst die aan veertien dagen zwijgen voorafging. En ik had een klap gehad, de eerste die mevrouw H mij ooit had gegeven. Ik begreep die klap, misschien had ze gedacht dat ik door het ijs was gezakt. Wat hadden mijn verzorgers mijn Italiaanse mama moeten vertellen? Uw dochter is in een wak gevallen en verdronken in de Amstel? Nee, die klap was niet erg. En het was ook niet erg dat ik gelijk naar mijn koude zolderkamer moest want dan kon ik *De liefde van Bob en Daphne* uit mijn tas halen.

Had het zin om te zeggen dat ik Wouters tong had gered? Waarschijnlijk zou mevrouw H kwader worden omdat ik met een jongen had lopen treuzelen en niet direct naar huis was gekomen.

Boven ging het belletje; ik moest onmiddellijk naar beneden komen. Zuchtend liep ik de trappen weer af.

‘Jij gaat in de eetkamer leren. Niet boven waar ik niet kan zien wat je uitvoert. Haal je huiswerk en laat ik je verder niet horen.’

Mevrouw H ging op de bank liggen en deed haar ogen dicht. Het doodzwijgen was begonnen. Ik haalde mijn werkboek voor Latijn en ging aan de eettafel zitten.

Een uur later werd aan de deur gebeld. Omdat mevrouw H mij negeerde moest ze zelf opendoen. Ik hoorde gestamp op de trap en daar stapte de vader van Wouter de kamer binnen. Zijn laarzen piepten op het parket. Hij keek naar mij en zei: ‘Daar is de redster van mijn zoon.’

Mevrouw H slaakte een kreetje en herstelde zich onmiddellijk: ‘Wilt u niet zitten en mij uitleggen wat u bedoelt?’

Hij bleef staan: ‘Ik kan niet blijven, mevrouw Harper, want ik heb dienst. Mijn zoon Wouter heeft zich als een kwajongen gedragen en met zijn tong en handen aan de Utrechtsebrug vastgevroren gezeten. Zijn tong zal, dankzij uw dochter, volledig genezen, zegt de dokter. En zijn hand ook. Als uw dochter hem niet had gered, was het slecht met hem afgelopen. Leven zonder tong maakt je maatschappelijke positie niet eenvoudig.’

Aan de houding van mevrouw H zag ik dat hij haar taal sprak. Zij was altijd bezig met mijn maatschappelijke positie. Ik zei niks, omdat ik straf had en knikte vriendelijk naar Wouters vader.

‘Mag ik?’ vroeg Wouters vader.

Mevrouw H gaf toestemming.

Wouters vader stapte op me af en stak zijn hand uit. Ik legde mijn hand in die uitgestoken hand. In zijn andere hand had hij een biljet van tien gulden, dat hij mij gaf met de woorden: ‘Je weet niet hoe dankbaar ik ben, neem dit geld alsjeblieft van mij aan. Koop iets dat je graag wilt hebben. Ik zal nooit vergeten wat je hebt gedaan.’

‘Dank u wel, meneer. Dank u wel!’ Ik was opgetogen. Tien gulden. Daar kon ik het boek over Joop ter Heul van kopen. Hoefde ik niet uit stelen met Wouter, die ik voorlopig niet wilde zien.

Mevrouw H liet de vader uit en kwam briesend de eetkamer in: ‘Waarom zet je me voor gek, kind? Hoe kom je met Wouter op de Utrechtsebrug? Waarom heb je me niks verteld? Wat ben jij een stiekem kind.’

Het was een hele toer om mevrouw H, zonder dat ze extra laaiend werd, te vertellen over mijn ontmoeting met Wouter: ik had hem in de tram ontmoet en samen waren we naar het eindpunt gereden, omdat we al kletsend vergeten waren eerder uit te stappen. Hij wilde naar het ijs op de Amstel kijken en viel per ongeluk vooruit met zijn tong op de reling, waaraan die tong onmiddellijk vastvroor. En zijn handen ook. Ik had hem gered met behulp van een pannetje warm water dat ik bij de caféhoudster van het café op de hoek van de Rijnstraat had gehaald. Het was een mengeling van leugen en waarheid.

Mevrouw H hoorde mij aan en zei uiteindelijk: ‘Ik zal je dit keer vergeven. Ga nooit meer uit school treuzelen met een jongen. Je ziet waartoe dat kan leiden. Vertel me voortaan alles, want ik tolereer geen stiekem gedoe. Stop dat tientje in

je spaarpot, je kunt later een groot cadeau kopen dat je nodig hebt. Ik hoop dat je hiervan hebt geleerd.'

Geleerd? Zeker ging ik leren. Op zolder wachtten Bob en Daphne. Eindelijk zou ik meer te weten komen over mannen en vrouwen. Over seks.

Bob is zestien en Daphne twaalf. Bob wil met Daphne ‘spelletjes doen’. Zijn saucijs heet ‘spelertje’ of ‘speeltuigje’. Een spelletje doen betekent strelen en zoenen en door de kleren heen tot een hoogtepunt komen. Daarna moet Bob in de weer met een zakdoek om het sperma op te nemen. Mevrouw H had gelijk toen ze zei dat mannen maar één ding wilden.

‘Wat vond je ervan?’ vroeg Wouter, toen ik hem een week later toch weer zag.

Hij keek me niet aan. Was hij verlegen?

Ik haalde mijn schouders op. Eerlijk, ik was geschokt, maar ging dat niet aan Wouters neus hangen. ‘Interessant,’ beweerde ik. ‘Slecht geschreven. Goedkoop vond ik dat Bob van adel was en Daphne een volksmeisje. Zo stereotype.’ Het was de omgekeerde versie van het verhaal van mijn echte moeder, met als groot verschil dat Daphne twaalf was. Die Daphne had seksuele ervaring: ze vree met een meisje dat een paar jaar ouder was. En Bob, die vree met een jongen én met een man van dertig.

‘Het is misschien wat tendentieus,’ zei Wouter.

‘Modernistisch!’

‘Maar dat is vaker het geval bij baanbrekende boeken. Denk aan de *Decamerone* van Boccaccio.’

‘Oudere mensen vinden natuurlijk dat *Bob en Daphne* op de *Index Librorum Prohibitorum* hoort.’

‘Als het aan mijn vader ligt, gaat het zeker op de lijst van verboden boeken. Die lijst is niet typisch iets voor de Katholieke Kerk.’

‘De schrijver is in goed gezelschap. Voltaire, Spinoza, Vossius, Erasmus.’

‘Wat denk je van contemporaine literatuur? Ken je *Lady*

Chatterley's lover? Over een adellijke dame en haar jachtopziener.'

Adellijke dame? Dat moest ik lezen. 'Ik ken het niet. Bob en Daphne is beslist een eyeopener voor kinderen die nergens vanaf weten.' Begreep Wouter dat ik alles al wist? Het was echt zo, want in Van de Velde stond in ingewikkelde taal beschreven wat Bob en Daphne na ellenlange hoofdstukken samen deden.

Ik besprak mijn nieuw verworven kennis met Roos.

'Zonder kleren,' zei Roos, 'heet het neuken.' Ze had haar ouders dat woord horen gebruiken. Neuken was het einde van een proces dat op gang kwam wanneer de jongen een arm om de schouders van het meisje legde en zij haar arm om zijn middel. Daarna gingen ze zoenen en elkaar strelen zodat ze opgewonden raakten. Hoogtepunt was het moment waarbij de stijve saucijs van de jongen in de vochtige vagina van het meisje werd gestopt. Dat was dat ene ding waar alle mannen op uit waren. Nette meisjes weigerden dat. Nette meisjes neukten nadat ze waren getrouwd. Neukten ze voor die tijd, dan waren het afgelikte boterhammen én konden ze zwanger raken. Mij niet gezien.

Hoewel Wouter van mij een afgelikte boterham zou kunnen maken, wilde ik hem wel blijven zien. Andere meisjes uit mijn klas hadden een vriendje, ik kon niet achterblijven. Daarnaast maakte Wouter me blij. Ik lachte met hem in een paar weken meer dan in mijn hele voorbije leven. Hij deed dingen die ik graag wilde en niet durfde. Zoals naar de film gaan, of een boek pikken als je het niet kon betalen. Wouter gaf me het gevoel dat ik in een wereld leefde waarin alles kon, als je maar slim genoeg was. En dat was ik. Ik was zo slim dat ik mijn eigen gang ging, terwijl mevrouw H dacht dat ik me voorbeeldig gedroeg.

Wouter zei dat ik het enige meisje was met wie hij een behoorlijk gesprek kon voeren. Wanneer we naar de bioscoop gingen, legde hij tijdens de film een arm over mijn schouders. Het gaf me het gevoel bij hem te horen en dat was heerlijk.

Vaak ging Wouters boezemvriend Pieter mee. Een chaperonne in mannelijke uitvoering. De ene keer dat Pieter er niet bij was, drukte Wouter zijn lippen tegen de mijne. Ik schrok zo van zijn onverhoedse poging tot zoenen dat ik keihard mijn hoofd stootte tegen de muur achter me. Tranen sprongen in mijn ogen en een bult barstte uit mijn achterhoofd. Wouter wist niet hoe hij zijn mislukte poging kon goedmaken. Ik wel, ik wilde een plaatje van Elvis Presley. Dat ik moest wachten met draaien van het plaatje tot de vader en moeder van de ijssalon terug waren uit Italië maakte me niet uit.

Aan mevrouw H stelde ik Wouter niet voor, ze zou hem afkeuren. Wouter had twee belangrijke nadelen. Hij woonde nog steeds met zijn ouders in de Griftstraat, een straat voor kleine luiden en zijn vader was politieagent. Ze noemde de vader van Wouter een onderknuppel. Bovendien had ze mij ten strengste verboden met een jongen om te gaan. Net als Tom ontmoette ik Wouter na school en vertelde ik mevrouw H dat ik extra grammaticaleslessen volgde.

Tom keek dreigend naar mij wanneer Wouter me opwachtte.

‘Belachelijk,’ zeiden de meisjes uit mijn klas. ‘Hij is jaloers.’
‘Waarom jaloers zijn?’ Tom had het zelf uitgemaakt.

‘Alle mannen zijn egoïsten,’ zei Lydia. ‘En stinkende pubers helemaal.’

Op een dinsdagmiddag, de enige dag in de week dat Wouter later uit school kwam dan ik, stond Tom uit het niets naast me. Ik had mijn tas achter op mijn fiets gesjord. ‘Wat moet je,’ zei ik. ‘Je laat me schrikken.’ Hij zei niks en staaarde me aan.

‘Als je niets behoorlijks te vertellen hebt, wil ik er graag langs.’

Hij bewoog niet.

Ik hoorde hem snuiven. Was dit de Albert Schweitzer van de toekomst? Hij zag eruit als een woedende stier. ‘Ga opzij, Tom.’ Ik keek om me heen. Waarom was er niemand in de fietsenstalling? Ik rilde. ‘Ga alsjeblieft opzij, Tom.’

‘Jij bent mijn vriendin.’

Wat? Ik zijn vriendin? Was hij krankzinnig? Ik kreeg kippenvel. ‘Jij hebt het uitgemaakt. Ik ga met Wouter.’

Tom had een rood hoofd en zijn ogen waren klein van woede. Hij pakte het stuur van mijn fiets. ‘Wouter is een gek die geld steelt uit de collectezak.’

Dat was waar. Wouter had verteld waarom hij zo ruim in het zakgeld zat. Als de collectezak rondging in de kerk viste hij geld eruit. Hij stootte met zijn knie tegen de zak waardoor het muntgeld rinkelde en haalde er een handvol uit.

‘Je verzint dit,’ zei ik. ‘Je moet geen leugens over anderen vertellen.’ Een groepje zesdeklassers kwam de fietsenstalling binnen. ‘Als je niet opzij gaat, zet ik het op een gillen.’

Tom liet mijn fiets los. ‘Als ik je weer met die gek zie, vertel ik iedereen dat je vader een NSB’er is.’ Hij draaide zich om en liep weg.

‘Wat erg,’ zei Bruin. ‘Wat een gemene vent is die Tom. Is dat christelijk? Ik heb honderd keer liever iemand als Wouter die uit een collectezakje pikt. Hij is tenminste eerlijk.’

Ik lag er wakker van. Voor Tom zou rondbazuinen dat meneer H een NSB’er was, moest ik hem het zwijgen opleggen. Maar hoe? Wie kon me raad geven? Van meneer en mevrouw H hoefde ik geen hulp te verwachten. Roos? Zij geloofde haar vader en die beweerde dat meneer H een NSB’er was geweest. Wouter? Kon ik hem vertellen dat meneer H mogelijk fout was geweest tijdens de oorlog? Hoe zou hij reageren?

‘Het is onrechtvaardig,’ klaagde ik bij Bruin. ‘Ik wou dat mijn echte moeder me kwam ophalen, dan was ik van alle gezeur af.’

‘Zeg tegen Wouter dat Tom je lastigvalt. Als hij vraagt waarom, zeg je dat hij jaloers is.’

Ik was omzigtiger. Ik informeerde terloops bij Wouter naar Tom.

‘Tom de Zwart? Die familie ken ik van de kerk.’ Hij schud-

de zijn hoofd. 'Eng christelijke mensen. Weten het altijd beter dan een ander. Mijn vader is erg, maar die van hem is honderd keer erger.'

We stonden in een portiek in de Rijnstraat, uit het zicht en uit de wind.

'Tom weet dat jij geld uit de collectezak vist.'

'Dat doet hij ook. Nota bene, hij was mijn voorbeeld.' Wouter haalde zijn schouders op. 'Ik ben een kop groter dan hij. Als het moet ram ik hem voor zijn bek met zijn praatjes.'

'Wouter! Ik wil niet dat je anderen slaat. Dat doen beschaafde mensen niet.'

Hij keek me geschrokken aan. 'Sorry hoor. Zo bedoelde ik het niet. Ik bedoel dat ik niet bang voor hem ben.'

Had ik gezegd dat beschaafde mensen niet sloegen? Ik leek mevrouw H wel. 'Het maakt me bang,' zei ik. Maar het was ook fijn dat Wouter Tom wilde slaan. Bellator!

'Praat jij met Tom?'

Ik knikte. 'Hij zit bij mij op school. Op de HBS. Ik was met hem bevriend. Vóór jou.'

'Echt bevriend?'

'Goede vrienden, meer niet.'

'Mm,' zei Wouter. Een aanmoediging om door te praten?

'Het duurde een paar weken. Hij liet me zitten omdat zijn vader beweert dat mijn vader fout was in de oorlog. Tom zei dat hij me niet mee naar huis kon nemen.'

'Hij kon je niet mee naar huis nemen omdat jouw vader fout was?' Wouter lachte smalend. Hij pakte mijn hand. 'Anna, wees blij dat je die ellendeling kwijt bent.'

'Oorlog is niet van kinderen,' zei ik. Ik staarde naar de hand die de mijne bleef vasthouden.

'Inderdaad.' Wouter glimlachte. 'Wie zonder zonde is, werpe de eerste steen.'

'Wat bedoel je?'

'Over de vader van Tom gaan verhalen. Mijn broertje zit op die mulo van hem. Een tijdje terug zou er een bijeenkomst

zijn omdat die vader twaalfenhalf jaar hoofd van de mulo was. Alle ouders waren uitgenodigd op de receptie.' Wouter, die mijn hand verwarmde, keek me aan, zijn ogen half dichtgeknepen. 'Zweer me dat je het niet doorvertelt. Ik weet het omdat ik mijn ouders heb afgeluisterd.'

Mijn hart klopte vol verwachting. 'Ik zweer het.'

Wouter keek om zich heen. Stonden er anderen in het portiek?

'Mijn vader was agent tijdens de oorlog. Die vader van Tom, die hij uit de kerk kende, gaf les aan de mulo.' Wouter fluisterde. 'Het hoofd van die mulo toen, was een bekeerde Joodse man. Een christen dus.'

'Niet volgens de Duitsers.'

'Mijn vader zegt dat de man die hem opvolgde dezelfde is als de man die hem heeft aangegeven.'

Het duizelde me. 'Zeg je dat de vader van Tom Joden heeft verraden?'

'In ieder geval die ene man.'

'Waarom heeft hij dan zo'n grote mond over NSB'ers?' De verontwaardiging golfde door mijn lichaam. Ik dacht aan de schop die ik hem had gegeven. Had ik maar harder getrapt.

'Mijn vader heeft die Joodse man gewaarschuwd en ervoor gezorgd dat hij een onderduikadres kreeg.' Wouter keek triomfantelijk. 'En hij heeft er persoonlijk voor gezorgd dat het jubileumfeestje van de vader van Tom niet doorging.'

'Hoe wist je vader dat? Waarom is die vader van Tom niet opgepakt na de oorlog?'

'Hij had hem in een anoniem briefje aangegeven. Mijn vader herkende zijn handschrift. Dat was niet genoeg om die verrader op te pakken.'

Afschuwelijk. 'Dus hij kwam ermee weg?'

'De Zwart ontkende in alle toonaarden. En hij beschuldigde mijn vader ervan dat hij fout was tijdens de oorlog.'

Wist Tom waarvan zijn vader werd verdacht? Zou Tom voelen wat ik mijn hele leven voelde? Angst dat uit zou komen dat

zijn vader fout was tijdens de oorlog? Publieke vernedering? Minachting om iets waaraan je niets kon doen? Ik voelde medelijden en triomf. En ik wist hoe ik kon voorkomen dat hij zou rondbazuinen dat meneer H een NSB'er was geweest. Oog om oog, tand om tand. Beschuldiging om beschuldiging.

Wouter ging met zijn schoolklas een paar dagen naar Rome. Mijn klas en de alfa's uit de parallelklas gingen naar Florence. 'Zal ik van school wisselen? Wat denk je? Wij met zijn tweetjes naar Florence. Dat zou geweldig zijn.'

Zijn woorden streelden mij, maar ik vond het prima dat Wouter naar Rome ging. Stel je voor dat ik mijn Italiaanse moeder tegen zou komen: Wouter zou een blok aan mijn been zijn. Ik deed wat afwijzend, waardoor hij dacht dat ik een andere vriend had. Ik stelde hem gerust door te zeggen dat ik moest blokken voor mijn overgang naar zes gym.

'Zal ik je helpen?'

'Mijn moeder wil niet dat ik met jongens omga,' zei ik.

'Mijn moeder wil niet dat ik met meisjes omga.'

'Hebben wij eenzelfde soort moeder?'

'Ze heeft een meisje op het oog dat naar dezelfde kerk gaat als wij.'

'Toch niet Edith de Zwart?'

We giechelden. Hij was net als Bruin.

'Mijn moeder wil dat ik met een diplomaat trouw.'

'Heeft ze er een op het oog?'

'Ik dacht het niet.'

'Ik word diplomaat.'

Wouter zwaaide me uit. Ik had hem gezegd dat ik niet kon terugzwaaien zonder de argwaan van mevrouw H op te wekken. Hij had zijn vriend Pieter meegenomen en samen stonden ze naast meneer en mevrouw H. Wouter groette mijn verzorgers en stelde Pieter voor. De vader van Pieter was rechter, hij zou beslist in de smaak vallen bij mevrouw H. Echt Wouter, diplomaat in de dop!

Twee lange dagen zaten we in de bus. De jongens en de leraren deden de hele reis jolig. Kwamen ze voor het eerst buiten? De meisjes zagen het gekrioel aan. Ik deed geen oog dicht, niet in de bus en niet in de Duitse jeugdherberg waar we overnachtten. Het maakte niet uit, zo gauw we over de Italiaanse grens waren vloog de levenslust door me heen. ‘*Italy, o Italy, open my heart and you will see, grav’d inside of it: “Italy”*,’ citeerde ik de dichter Browning. Het leverde me een goedkeurende knipoog van de leraar Engels op. Hij was jong en enthousiast, in tegenstelling tot de saaie andere leraren.

‘En welk gedicht?’ vroeg hij.

‘*De Gustibus*.’

‘Geef mij Goethe maar,’ riep iemand.

‘*De gustibus non est disputandum*,’ zei ik.

‘Browning zou het helemaal met je eens zijn.’ De leraar Engels knipoogde weer.

Wilde hij wat van me? Waar alle mannen naar op zoek zijn?

We verbleven buiten Florence in een *ostella della gioventù*. Een jeugdherberg, verstopt in een enorme villa, Villa Camerata. Villa Slaapzaal. De villa stond achter hoge hekken en was niet zichtbaar vanaf de straat. De oranjerode verf op de buitenmuur was afgebladderd. Voor de hoge ramen hingen groene luiken. De meeste scheef. Bij de voordeur stond een rijtje aardewerken bloempotten. Ik stond naast de bus, wachtend op mijn koffer, die erbovenop lag.

De leraar Engels stond naast me. ‘*Where the baked cicala dies of drouth*,’ citeerde hij een andere regel uit *De Gustibus*. Hij wees op een insect, een reuzenkrekkel, die liggend op haar rug een sterfbed van dorre blaadjes bedekte. Zes pootjes, keurig in elkaar gevouwen. Die dode, dorstige krekkel maakte een weemoedig verlangen in me los. Een pijnlijk gevoel kneep mijn middenrif bijeen. Ik kuchte mijn droge keel schor om niet te huilen.

‘Kom Anna,’ riep iemand. Zeulend met mijn koffer volgde

ik het geluid van vrolijke meisjesstemmen en kwam terecht in een slaapzaal waar tien bedden stonden.

‘De jongens slapen in een ander deel van de villa,’ zei een meisje. ‘Helaas...’

‘Wastafel?’ onderbrak ik haar.

Hetzelfde meisje wees op een deur.

Ik waste mijn handen, dronk water en boog voorover om mijn gezicht nat te maken. Het koele water verfriste me. Opgewekt liep ik terug en pakte mijn koffer uit. Beer Bruin had ik niet meegenomen, dat zou kinderachtig zijn en de meisjes zouden de spot met hem drijven.

Lydia merkte op dat vorig jaar een meisje zwanger was teruggekomen van de reis naar Florence. Daarna had haar vriend ontkend dat hij haar zwanger had gemaakt. ‘Dat zal mij niet gebeuren,’ zei ik. ‘Wouter en ik hebben elkaar eeuwige trouw beloofd.’ Het was niet waar, maar denken aan Wouter maakte me vrolijk. Wouter was mijn rots in de branding. Mijn tong aan de brug.

In Florence bezochten we alle trekpleisters. Ook de Galleria dell’Accademia, de galerie van de Kunstacademie, waar het origineel van de David van Michelangelo stond. Die op het plein bleek een kopie te zijn. Daar hadden ze meneer H mooi mee voor de gek gehouden. Mevrouw H had zich opgewonden over een namaaksaucijs. Ik lachte om de herinnering. De leraar Engels keek net mijn kant op en dacht dat ik naar hem lachte.

Ik was op mijn plek en voelde me ver verheven boven mijn klasgenoten. Niet alleen omdat ik eerder in Florence was geweest, maar omdat ik als enige vloeiend Italiaans sprak. De leraren moesten zich redden met Engels en dat spraken de Italianen niet. Of met zo’n afschuwelijk accent dat het onbegrijpelijk was. De leraar oude talen probeerde het met Latijn. Dat werkte misschien bij Roomse geestelijken, maar niet bij de kaartverkoper van het Uffizi.

De noodkreet voor leraren was ‘Anna’. Hoorde ik hen om hulp roepen omdat ze zich niet verstaanbaar konden maken,

dan schreed ik naar voren. ‘*Si, parlo Italiano!*’ Wat zou mijn Italiaanse mama trots op me zijn wanneer ze me zo bezig zag.

‘Heb je Italiaanse familie?’ vroeg de rector. ‘Waar heb je geleerd Italiaans te spreken?’ Hij vertrouwde mijn antwoord niet. ‘Anna! De Italiaanse ijssalon op de Rijnstraat? Meiske, je mag niet jokken.’

‘Echt waar, meneer!’

Op een halfuurtje rijden van Florence zette de chauffeur van de bus ons af aan het begin van een oprijlaan. Die leidde naar een immens huis: *Villa, fattoria e locanda*, herenhuis, boerderij en herberg ineen. We bezochten een Toscaans boerenbedrijf. De *villa* werd bewoond door een oude barones en haar neef, vertelde een van de leraren. Het was een mooi vergezicht, een aardekleurig huis tegen een staalblauwe lucht. Naast het huis een rij groene cipressen die de hemel leken aan te raken.

Droge aarde, roodbruin van kleur. Verdorde plantjes naast nieuwe aanwas. De kruidige geur was overweldigend. Wilde tijm? Leunend tegen zo’n groene ceder keek ik naar de glooiende heuvels. Met gesloten ogen luisterde ik naar de wind. Hoorde flarden van gesprekken. Ik raakte bedwelmd door die geuren en geluiden.

‘Anna!’ riep een van de leraren. ‘Je staat te dromen. We hebben je nodig.’

Ik wilde niet wakker worden, maar haalde diep adem en liep naar voren.

Een jongeman deed zijn best Engels te spreken. ‘*Maie nee-me iese Matteo.*’ Een lachje, een verbaasde blik. Hij keek iets langer naar mij dan fatsoenlijk was.

‘*Mi chiama Anna.*’ Ik heet Anna.

Hij stak zijn hand uit en ik legde mijn hand in de zijne. ‘*Parla Italiano?*’ Spreekt u Italiaans?

‘*Un po,*’ antwoordde ik bescheiden. Een beetje.

Om ons heen kakelden de leraren en klasgenoten.

Hij glimlachte, hield mijn hand vast. Mijn hart klopte hef-

tig. Ik wist niets te zeggen, en kon mijn ogen niet van hem losmaken. Beheers je, zei Amy tussen mijn oren. Alleen kijken en antwoorden wanneer hij je aanspreekt.

Een van de leraren wilde weten wat de lucht was die hij rook.

We lieten elkaar los. Ik vertaalde, Matteo antwoordde en ik vertaalde weer. *La fattoria* was een boerenbedrijf waar olijven en druiven werden verbouwd en tot olie en wijn verwerkt. We liepen door golvende wijngaarden en langs knoestige olijfbomen. Matteo en ik voorop, naast elkaar. Liefst had ik hand in hand met hem gelopen. De leraren en leerlingen volgden ons.

‘De olijven geven vruchten vanaf hun vijfde levensjaar,’ vertelde Matteo. Zijn hand streelde een olijfboom. ‘Deze boom is zeker honderdtwintig jaar oud, een bejaarde dame, die ieder jaar opnieuw olijven geeft. Is het niet geweldig?’

Hij hield van die boom, pakte mijn hand en legde die op de oude boom. Dat gebaar ontroerde me. Haar schors was warm, haar blaadjes stoffig; haar dikke stam niet recht en haar zijtakken werden ondersteund door houten palen. Toch bezat ze een schoonheid die me bijna deed huilen. In plaats van te huilen, zei ik: ‘Hoelang woont uw familie hier al?’

‘Sinds 1780.’

Ik was onder de indruk. Een oud adellijk geslacht. Net als mijn moeder.

‘Zie je de vruchtjes?’ Matteo wees.

Ik vertaalde, de rest luisterde of kwekte over iets anders. Van de olijfgaard liepen we naar een bijgebouw en bekeken de persen waarin de olijven werden geperst. Matteo week niet van mijn zijde. ‘Je spreekt Italiaans als een Italiaanse,’ zei hij.

‘*Grazie*,’ zei ik en wilde hem vertellen over mijn afkomst. Ik kon de woorden niet vinden, voelde me dom en vond dat niet erg.

Na de rondleiding kregen we in de eetzaal van het herenhuis een lunch aangeboden. ‘*Un pranzo*,’ zei Matteo. Op lange tafels, waarover versleten witte kleden waren gelegd, stonden

schalen met brood, kaas en worst. Bakken sla en borden vol tomaten. Er stonden flessen olijfolie en er werd wijn geschonken. Wie geen wijn dronk, kreeg een glas *spremuta di arancia*, uitgeperst sinaasappelsap. Of water.

Ik vertaalde: 'Het brood besprenkel je met olijfolie.' Matteo stond met een stuk brood in zijn hand. 'Daarna doop je het in grof zout.'

Amy had zich in haar graf omgedraaid als ze had gezien hoe mijn klasgenoten aanvielen op het eten. Ook de leraren kenden Amy niet. Die slechte tafelmanieren vond ik geweldig. *When in Rome, do as the Romans do*. Ik at met mijn vingers. Tegen het einde van de lunch, toen het brood op was en iedereen loom van de wijn en gezelligheid in zijn stoel hing, liep ik de zaal uit, op zoek naar een wc.

In de hal hing een manshoge spiegel. Ik keek naar mezelf, lachte tevreden, en geloofde mijn ogen niet toen ik naast mijn spiegelbeeld het gelaat van een vrouw zag. Het was de weerspiegeling van een schilderij dat aan de muur achter me hing. Mijn mond viel open, mijn hart stond stil. Die vrouw leek op mij, met haar donkerblonde haar, grijsgroene ogen en regelmatige gelaatstrekken. Ik draaide me om. Twee druppels water. Ik sloeg mijn hand voor mijn mond. Mijn hart bonsde bijna uit mijn ribbenkast. *Mamma mia*. Mijn moeder. Met trillende vingers bracht ik mijn haarlok naar achteren, net als de vrouw op het schilderij. O! O! De gelijkenis!

Matteo kwam de hal in. Hij zag wat ik zag.

'Anna? Wat wonderlijk. Je lijkt sprekend op de dochter van mijn tante Chiara. Dit portret werd zeventien jaar geleden geschilderd. Ze was zestien toen.' Hij haastte zich de keuken in. 'Wat wonderlijk,' hoorde ik hem herhalen.

Ik vluchtte naar de wc en zat trillend op de wc-pot. Ik zweette en onderdrukte de neiging te klappertanden. Was de vrouw op het schilderij mijn moeder? *Mia mamma Italiana?* Gewoontegetrouw had ik doorgetrokken. Het waterreservoir ruiste. O god, had ik mijn moeder gevonden? Die gelijkenis!

Op het schilderij was ze van mijn leeftijd, ze was nu drieëndertig jaar. Mijn hart klopte in mijn keel, ik had moeite met ademen. Ik stond op van de wc-pot en hield mijn hoofd en handen onder de koude kraan. Ik moest afkoelen, anders zou ik exploderen van vreugde. Ik had mijn moeder gevonden! O hemel, hemel, hemel. Hier op dit eeuwenoude landgoed woonde mijn echte moeder. Ik hoefde niet langer naar haar te verlangen: ze was er.

Ik droogde mijn gezicht en handen en fatsoeneerde mijn haren. Daarna schoot ik de keuken in, overviel een kokkin die ‘no, no, no’ riep en met heftige gebaren duidelijk maakte dat ik de keuken moest verlaten. Alsof ik geen Italiaans sprak. Alsof ik geen Italiaanse was. Ik haastte me naar de hal, de deur naar buiten stond open, mijn ogen knipperden tegen het felle licht. Zou ik naar de salon gaan? Kon ik ongevraagd, onuitgenodigd, de privéruimtes van mijn Italiaanse mama betreden?

‘Anna,’ hoorde ik roepen. ‘Anna.’ Mijn klasgenoten liepen op de oprijlaan naar de bus. We moesten terug naar de jeugdherberg, terug naar Florence. Dat kwam slecht uit! Waar was Matteo? Mijn ogen zochten hem. De leraar Engels kwam op me af. ‘Anna. We gaan.’

Mijn hersenen draaiden op volle toeren. Matteo. *Dove sei? Vieni qua.* Waar ben je? Kom hier.

‘Anna.’ De leraar Engels trok me aan mijn arm mee naar buiten.

‘Ik wil nog naar het toilet,’ loog ik in een poging tot uitstel van vertrek.

‘Daar kom je net vandaan.’

Hield hij mij in de gaten?

‘Anna, schiet op. Wat mankeert je?’

Iedereen zat in de bus en gluurde vanachter de raampjes naar de leraar Engels die mij met zich meesleurde. Ik beheerste me, het kostte moeite, maar het lukte. Tact, zelfbeheersing en bescheidenheid. Met gebogen hoofd liep ik achter de leraar Engels aan.

‘Kon je geen afscheid nemen van je Italiaanse baron?’ sardede een meisje.

Ik glimlachte zoals een adellijk meisje dat zou doen.

Tijdens de slapeloze nacht die volgde stelde ik me voor hoe mijn Italiaanse mama me in haar armen sloot en we huilden van geluk. Ik woelde, gooide me om en om, stond op, ging naar de wc en terug in bed. Ik moest en zou terug naar het landgoed. Hoe kon ik mijn mama benaderen?

’s Morgens meldde ik mij ziek.

‘Zal ik bij haar blijven?’ stelde de leraar Engels voor.

Alsjeblijft niet. Het zou mijn plannen doorkruisen en wie weet wat die viezerik van plan was. De rector schudde zijn hoofd. ‘Jij gaat mee, een van de meisjes kan blijven.’

‘Het is niet nodig, meneer. Ik blijf de hele dag slapen. Bij migraine wil je niemand aan je hoofd hebben. Alstublieft, laat me met rust.’

Ik had het rijk alleen. Zodra mijn klasgenoten waren vertrokken naar Fiesole en de Etruskische muren, sprong ik uit bed en kleepte me aan. Wat draag je, wanneer je je echte moeder gaat bezoeken die je bijna zestien jaar geleden snikkend heeft afgestaan aan een Amsterdams echtpaar? Ik bestudeerde mijn uiterlijk in de spiegel en zag mijn Italiaanse moeder. Mijn hart klopte wild. ‘Rustig, Anna,’ zei ik hardop. ‘*Calma, calma, Anna.*’

Ik nam de bus naar Florence, naar het treinstation. In een bloemenwinkel kocht ik een enorme bos witte bloemen. Volgens Amy kon je bij een eerste bezoek niet met lege handen aankomen. De omvang van het boeket moest passen bij de grootte van de hal. Ik zag voor me hoe de witte chrysanten in een grote vaas bij het portret van mijn moeder stonden. De vrouw in de bloemenzaak keek mij meewarig aan. Was ik een zielig iemand? Ze herhaalde een woord dat ik niet kende. Zag ze niet dat ik op weg was naar mijn geluk? Met mijn boeket stapte ik in de trein naar Rufina. Ik had bekijks en kreeg vriendelijke knikjes. De mensen herkenden mij!

Bij het station in Rufina vroeg ik de weg naar het landgoed. Ik moest lopen, er ging geen bus. Ik transpireerde, niet alleen van de hitte. Zenuwachtig en verhit torste ik de bos chrysanthen, waar ik mijn halve zakgeld aan had uitgegeven. Ik zwikte door mijn enkels op het slechte wegdek. Keien, kuilen. Stof en gras. Wat maakte het uit. Ik ging mijn echte moeder ontmoeten.

Op de grote deuren van de villa zat geen bel. Ik klopte hard, een herrie die nauwelijks het bonken van mijn hart overstemde. Er klonken voetstappen op de marmeren vloer van de entree. Eén van de deuren zwaaide open. In de deuropening stond een rijzige oudere mevrouw, met blond haar en elegant gekleed. Ze deed een stap naar voren en meteen een stap naar achteren. Haar ogen sperden zich wijd open, ze gilte, wees op mij en mijn grote bos bloemen, en riep, terwijl ze haar handen afwerend voor zich uit hield: ‘*No. No. Vada via, vada via!*’ Nee. Nee. Ga weg, ga weg! Haar roepen ging over in jammeren. Ik kon het niet verstaan. De deur sloot zich met een dreun in mijn gezicht.

Als de vrouw van Lot stond ik daar. Ik kon niet denken, niet bewegen.

De deur ging open en Matteo keek me aan. ‘Anna?’

Ik zweeg, ontdaan van de reactie van de vrouw die zojuist in de deuropening had gestaan.

Matteo pakte mijn arm: ‘O Anna, de barones is erg geschrokken van je verschijning en van de chrysanthen. Het spijt mij. Je lijkt sprekend op haar dochter Laura. Die is vorig jaar bij een auto-ongeluk omgekomen. Ik smeed je, ga weg. De barones kan het verdriet niet verdragen. Alsjeblieft.’

De verschrikkelijke woorden van Matteo konden niet waar zijn.

‘Alsjeblieft,’ herhaalde hij.

Mijn ogen brandden. Matteo werd een vage verschijning. Ik leunde tegen de muur. Een auto-ongeluk? Was mijn Italiaanse mama dood? Ik werd misselijk en kreeg hoofdpijn. Dit

was niet eerlijk. Nooit zou ze haar armen naar me uitstrekken en me omhelzen. Nooit zou ik haar horen zeggen dat ze van me hield. Dat ze blij met me was.

‘Het spijt me,’ hoorde ik Matteo zeggen, ‘maar ga alsjeblieft.’

In de moordende hitte slofte ik terug naar het stationnetje van Rufina. Mijn mama Laura was dood. Dood, dood: iedere stap bevestigde de vreselijke realiteit. Aan mijn arm hing de bos chrysanten. Ik verslikte me in mijn snot en hoestte stof. Hoe moest het verder met mij? Nooit zou ik weten hoe mijn moeder rook, voelde, lachte, huilde. Nooit zouden we gesprekken voeren, gaan winkelen. Samen naar de bioscoop, het theater. ‘*Cosa ne pensi?*’ zou mijn mama niet vragen. Ik zou niet antwoorden: ‘*Mamma, è stato molto bello.*’ Nee, het zou nooit gebeuren dat ze vroeg wat ik ervan vond. En ik zou nooit antwoorden dat het prachtig was. Ik zou niet naar haar toegaan wanneer ik straks mijn einddiploma had gehaald.

Ik wilde de chrysanten kwijt. Weggooien kon niet. Dat zou harteloos zijn. Op het perron keek ik om me heen. Was er iemand aan wie ik de bloemen kon geven? Ik liep op een oude vrouw af. Toen ik haar mijn bos bloemen voorhield, stond ze op en liep weg. Ook andere vrouwen reageerden afwijzend.

‘Ik hoef er geen geld voor,’ zei ik.

Een vrouw kwam naar mij toe. Tot mijn verrassing zei ze in vloeiend Nederlands: ‘In Italië is men bijgelovig. Chrysanten zijn de bloemen van de dood. Je mag ze mij geven; ik ben niet bijgelovig.’

Ik gaf haar het boeket. Bloemen van de dood. Had ik de dood van mijn moeder over me afgeroepen omdat ik chrysanten had gekocht? Hoe wreed was mijn leven?

De laatste dag van ons verblijf in Florence bracht ik in bed door. Ik was doodziek. Ik spuugde een kom vol en nog een. Ik had hoofdpijn, zag dubbel en huilde, huilde, huilde. Mijn hart was kapot. Ik wilde dood. Er werd een dokter gehaald,

die mij poeders voorschreef, die ik er net zo hard weer uitbraakte.

‘Neemt u absolute rust, *signorina*, zei hij, ‘anders kunt u morgen niet terugreizen naar Nederland.’ Hij kwam nog een keer en schreef mij een zetpil voor. Die bleef erin. Voor geen goud wilde ik in Italië achterblijven. Mijn Italiaanse moeder was dood.

In de bus, op weg naar huis, keek ik naar buiten. De regen sloeg tegen de ruiten. Regen? Tranen. Ze trokken lange strepen door het stof. Twintig uur staarde ik door die tranen naar een wereld die ik had verloren. Tegen de avond, toen het schemerde, zag ik het beeld van mijn moeder in de donkere ruit. Dat was het enige dat van haar over was. Haar beeltenis in mijn gezicht. Mijn gezicht, haar gezicht.

Halverwege de terugreis, in een Duitse jeugdherberg, besefte ik dat ik mijn verzorgers niet onder ogen kon komen in deze toestand. Ze zouden navraag doen bij de schoolleiding. Mevrouw H zou zich niet laten afschepen. Ik moest me beheersen. Ik moest afscheid nemen van mijn Italiaanse moeder en accepteren dat ik na mijn eindexamen niet door haar zou worden opgehaald. Bij vlagen droomde ik van haar. Ik hoorde mezelf kreunen. ‘*Corraggio, Anna*,’ zei ze. Moed. Ze trok me tegen zich aan en kuste me op beide wangen. Haar gezicht voelde ijskoud.

Na het ontbijt vroeg de rector hoe het met me ging. ‘Je ziet er beter uit, meiske.’

Ik bedankte hem voor zijn belangstelling en zei dat ik me beter voelde.

‘Alleen erg moe, meneer.’

‘Straks in de bus ga je lekker slapen,’ zei hij terwijl hij wegliep.

De leraar Engels knipoogde als vanouds. ‘*He that sleeps, feels not the toothache.*’

Ik kende het citaat niet.

‘Shakespeare.’ Hij wilde meer vertellen, maar ik onderbrak hem. ‘Ik moet mijn koffer halen.’

Meneer en mevrouw H stonden bij school om mij af te halen. Wouter was er niet. Zijn vriend Pieter wel, die zwaaide, ook naar mijn verzorgers, grijnsde en ging ervandoor. Meneer H was blij me te zien: hij kustte me op beide wangen. Zijn hartelijkheid deed me bijna huilen. Mevrouw H mocht ik een zoen geven op een wang die ze naar me toekeerde. Ze keek naar de wegfietsende Pieter en noemde hem een voortreffelijke jongeman. ‘Hij is van plan de diplomatieke dienst in te gaan,’ zwijmelde ze.

Ik rilde. ‘Ik ben niet lekker,’ zei ik. ‘Ik heb geloof ik kou gevat.’

Zonder van iemand afscheid te nemen namen we de tram naar de Hunzestraat. Meneer H droeg mijn koffer. Hij stond achter ons terwijl zijn vrouw en ik naast elkaar op een smal houten bankje zaten. Ik vertelde hen over de echte David in de Galleria dell’Accademia en zijn kopie op het plein. ‘Wij staan op de foto met een namaak-David,’ zei ik.

‘Echt of onecht, wat maakt het uit?’ zei meneer H. ‘Het is een prachtig beeld. Zolang je gelooft dat het door Michelangelo is gemaakt, is het even mooi als het origineel.’

Echt of onecht. Ik keek naar mevrouw H. Echte moeder of surrogaat. Het maakte wel uit.

Mama Laura is dood, hamerde het de volgende dagen pijnlijk door mijn hoofd. Jaar na jaar had ze me geholpen de ellende die mevrouw H over me heen stortte, te weerstaan. Als niemand keek, stroomden de tranen over mijn wangen. In gezelschap van mijn verzorgers hield ik me groot. Ik vertelde over de toeristische hoogtepunten van Florence en verzweg mijn bezoek aan het landgoed. Ik verborg me zoveel mogelijk op mijn zolderkamer, waar ik hardop praatte, huilde en kreunde. Wat zou ik mijn verhaal graag aan iemand vertellen. Alleen Bruin was er, die in de vensterbank zat en vriendelijk keek. Ik ging voor de spiegel staan en keek, in de hoop mijn moeder te zien. Roodgehuilde ogen keken me aan en ik wendde mijn hoofd af.

Ik werd ziek: keelpijn, hoofdpijn, spierpijn, alles deed me zeer. Ik hoestte en had koude rillingen. Ik moest beneden in bed liggen, omdat mevrouw H niet naar zolder wilde lopen. Braaf slikte ik de aspirine die ze mij bracht en dronk elke kop thee, elk glas water dat ze me voorzette. De dokter constateerde griep. Veertig graden koorts, zei de thermometer. Die koorts maakte dat ik het besef van tijd verloor en niet wist waar ik was. Ik sliep en droomde. Akelige dromen over mijn moeder die uit een auto vloog en neerkwam op de droge Toscaanse aarde. Ze stierf onder een verdroogde cipres. Als een krekkel gestorven van de dorst lag ze op haar rug, haar armen op haar borst gevouwen.

Mevrouw H lag naast mij in het tweepersoonsbed dat ze anders met meneer H deelde. Ze maakte snurkgeluidjes. In het halfdonker hoorde ik de wielen van de tram piepen in de bocht. De bovenbuurvrouw gooide afval in de vuilnisbak. Het deksel van de metalen bak viel met een klap dicht. Amsterdamse geluiden. Stijfjes kwam ik uit bed. Ik trok door, plaste, trok nogmaals door, waste mijn handen en bette mijn ogen met fris water. Ik keek naar mijn gezicht in de spiegel en daar was ze weer.

'Cara mamma Laura.' Lieve mama Laura.

'Mia figlia. Sei una ragazza speciale.' Mijn dochter. Je bent een bijzonder meisje. Glimlachte ik naar haar of zij naar mij? Ik ging terug naar bed.

Mevrouw H opende haar ogen: 'Het lijkt of het beter met je gaat, kind.'

'Ja mammie, ik ben wakker.'

'Wat ging jij tekeer vannacht, kind, je praatte in je slaap. Je zei allemaal Italiaanse woorden. Ik kon niet begrijpen wat je zei, maar je riep een paar keer mama, dat verstond ik. Had je in Italië heimwee naar ons?'

'Een beetje,' zei ik.

'Er zijn kaarten van je klasgenoten. Ze hebben kennelijk

gehoord dat je ziek bent,' vertelde mevrouw H na het ontbijt. Meneer H overhandigde me een stuk of vijf kaarten.

Het Leidseplein. Het monument op de Dam. Mijn klasgenoten deden me de hartelijke groeten en wensten me beterschap. De namen van de afzenders zeiden me niets. Stond daar Liesje Doorelkaar? Dat was geen klasgenote. Anna Gram?

'Dat is attent van de meisjes uit je klas,' zei mevrouw H.

Eén kaart had een afbeelding van de Utrechtsebrug. De afzender vroeg of we binnenkort een ijsje gingen eten bij Il Reno. Ze was vergeten haar naam op de kaart te zetten. 'Je Trouwe' stond er. Ik nam de kaarten mee naar mijn kamer en bestudeerde ze. Ze waren van Wouter. Mijn hart werd warm. Je Wouter. Hij had niet zijn eigen naam op de kaart durven zetten omdat ik van mevrouw H niet mocht omgaan met jongens. Hij had steeds wat anders verzonnen. De schat. Mijn rots in de branding, mijn tong aan de brug. Ik huilde. Niet van verdriet, maar van opluchting. Mijn Italiaanse moeder was dood, maar Wouter leefde en wachtte op me bij de Italiaanse ijssalon. Het werd tijd hem op te zoeken.

Voor ik naar Wouter ging pakte ik de brief die mevrouw H na de oorlog naar meneer H had geschreven toen hij vastzat in dat vreselijke kamp op de Levantkade. 'Die lag in de kast,' zei ik. 'Hij is niet van mij, dus ik geef hem aan u.'

Ze keek naar mij, naar de brief en weer naar mij. 'Florence heeft je veranderd,' zei ze uiteindelijk. 'Ik vraag me af wat daar is voorgevallen.'

Ik verwachtte dat mijn leven na het behalen van mijn gymdiploma anders zou zijn. Ik kende *Hoe hoort het eigenlijk?* uit mijn hoofd en kon mij onder alle omstandigheden beschaafd gedragen. Ik converseerde als een dame en kon mijn beschaaving niet alleen in het Nederlands, maar ook in het Engels, Frans, Italiaans en Duits etaleren. Het wachten was op de diplomaat die met mij zou trouwen. Mevrouw H was teleurgesteld dat Pieter zijn vriend Wouter naar Delft was gevolgd en daar bouwkunde studeerde. Ik studeerde psychologie. Die studie had ik gekozen omdat ik alles wilde weten van menselijk gedrag.

Mijn opvoeding was klaar en ik zou op kamers kunnen wonen. Maar mevrouw H liet me niet gaan. Ze bemoeide zich meer met mijn leven dan ooit en de wijze lessen, die ze op eens levenslessen noemde, vlogen me om de oren. Ik verdroeg ze steeds slechter. Helaas was ik afhankelijk van mijn verzorgers. Zij betaalden mijn studie en mijn levensonderhoud.

Meneer H opende de deur naar de vrijheid. Hij wist een baantje voor me. Via het Sinterklaascomité kende hij Henri Knap, die in *Het Parool* schreef. Die had aan mij gedacht toen er een baantje vrijkwam in het knipselarchief van de krant. Ik sprong een gat in de lucht en gaf meneer H twee klapzoeenen. ‘Wat fantastisch. Denderend.’

Tijdens de avondmaaltijd zei hij dat ze me morgenmiddag bij *Het Parool* verwachtten.

‘Wat? Waar?’ schoot mevrouw H uit haar slof. Ze kon het niet uitstaan als iets achter haar rug gebeurde.

‘Meneer Henri Knap heeft mij via pappie uitgenodigd voor een sollicitatiegesprek. U weet wel, Henri Knap van *Het Parool*. Hij schrijft die columns die u zo leuk vindt.’ Mijn hart klopte alsof mijn leven op het spel stond.

‘Jij houdt je mond.’

Was ik een peuter?

‘En jij had dit eerst met mij moeten bespreken, Johan,’ zei zijn echtgenote op norske toon. ‘Hoe vaak moet ik dat tegen je zeggen? Als je iets met het kind wilt, bespreek je dat met mij. We hebben het er later over. Ik laat een goede maaltijd niet verpesten door achterbaks gedrag.’

‘Tegen zo’n uitnodiging zeg je geen nee,’ zette meneer H dapper door. ‘Het is een prachtige baan voor een studente. Ze leert archiveren en ze komt in de gelegenheid de juiste mensen te ontmoeten.’

Meneer H, mijn held.

‘Johan!’

Meneer H zat klem tussen zijn boze echtgenote en zijn belofte aan meneer Knap en die laatste woog zwaarder. Welbeschouwd nam hij het niet op voor mij. Een beetje misschien. Ik leerde bij mijn studie psychologie dat menselijk gedrag het resultaat is van meerdere factoren.

‘We kunnen meneer Knap niet laten zitten, hij rekent erop dat Anna morgenmiddag komt.’

Na veel verwijten mocht ik op sollicitatiegesprek. ‘Ik wil niet dat derden de dupe worden van jullie stiekeme gedrag,’ eindigde mevrouw H.

Het archiefwerk was niet moeilijk. Ik zat met zes andere werkstudenten aan een tafel van drie bij vier meter. Onze chef heette meneer Been en zijn rechterhand, een oud meisje van vijftig, noemden we juffrouw Arm. Zij hadden elk een eigen bureau en zaten tegenover elkaar. Meneer Been ergerde zich aan het geklets van de studenten en riep om de haverklap dat we onze mond moesten houden. ‘Het is hier geen naaikransje!’ vulde juffrouw Arm hem aan. We hielden een tijdje onze mond, begonnen fluisterend, vergaten Been en Arm en werden weer tot de orde geroepen. ‘Het is dat jullie je werk goed doen, anders ontsloeg ik jullie.’ Dat zei meneer Been aan het

einde van de werkdag. ‘Jullie boffen met zo’n chef,’ zei jufvrouw Arm. ‘Denk eraan, het is hier geen studentensoos.’

Het werk bestond uit lezen, knippen, plakken, nummeren en opbergen. Er was iedere werkdag een nieuwe krant en ik werkte veel. Dat viel goed te combineren met mijn studie en mijn vriendschap met Wouter, die ik tijdens de weekeinden ontmoette in de ijssalon of het café. Opgeteld bij de toelage van mijn verzorgers verdiende ik genoeg geld om op kamers te wonen. Ik spaarde en tijdens mijn tweede jaar aan de universiteit besloot ik uit huis te gaan. Het was 1960, ik werd negentien en alles om me heen ademde vrijheid. Mijn medestudenten feestten erop los, dronken wijn, dansten, lachten, leefden. Ik niet. Ik zat thuis en dat was een gevangenis. Zelfs op mijn zolderkamer was ik niet vrij: als mevrouw H belde, moest ik komen.

Mevrouw H en ik hadden knallende ruzie gehad omdat ik in haar ogen niet op tijd thuis was gekomen van een college. Ze had me opgewacht met een kopje thee, een koekje op een schoteltje en een levensles. ‘Hou op me als een kind te behandelen,’ riep ik.

‘Zolang jij je als een ongehoorzaam kind gedraagt, behandel ik je zo.’

Ik knapte van woede. ‘Ik ga op kamers wonen,’ riep ik. ‘Dan hebt u geen last meer van me.’

‘Als jij het huis uitgaat, trek ik onmiddellijk je studietoelage in,’ zei mevrouw H koeltjes.

Ik stormde de kamer uit, naar mijn zolderkamer. ‘Verkeerd aangepakt,’ zei ik.

‘Dit vraagt om veel tact,’ zei mijn Italiaanse mama. ‘Wat beweegt mevrouw H om je niet te laten gaan?’

Ik wist het niet.

‘Moet je wachten tot een diplomaat naar de Hunzestraat komt?’

‘Ben ik Assepoester? Wachtend op een prins die me verlost van mijn stiefmoeder?’

‘Misschien kun je mevrouw Harper vragen hoe zij dat ziet?’

‘*Forse mamma.*’ Misschien mama.

‘Praat met mevrouw Harper, Anna. Luister naar haar. Als je haar bezwaren kent, kan je ze wegnemen.’ Mijn overleden Italiaanse mama was een optimiste.

Bruin was praktisch. ‘Zonder hun toelage kan je geen kamer betalen.’

Een baantje erbij? Ik kon aan de slag in de ijssalon, maar dat was seizoenswerk.

‘Vraag Roos, die doet waar ze zin in heeft,’ zei Bruin.

Roos had besloten van school te gaan omdat ze haar eigen geld wilde verdienen. Ik was ontdaan van Roos’ gebrek aan ambitie, én bewonderde haar. Roos wilde niet naar de universiteit, ze volgde een opleiding tot reisleader. Ze zou heel Europa zien. Roos had durf en goede ideeën en dat was wat ik nodig had.

‘Als ik langer bij mijn ouders woon, spring ik van de brug af,’ klaagde ik tegen Roos. ‘De Amstel in.’

‘Huur gewoon een kamer,’ zei ze. ‘Er staan er genoeg in de krant. Wie weet kan je iets huren bij een oud mannetje. In ruil voor een lage huur laat je naar je gluren als je onder de douche staat.’

‘Roos. Dit is serieus. Ik krijg geen geld van mijn ouders als ik het huis uitga. Dan moet ik meer werken en kan ik niet studeren.’

‘We nemen een glaasje wijn,’ zei Roos. ‘Om beter na te denken.’ Roos dronk vanaf haar twaalfde wijn bij het avondeten. Met een scheutje water. Dat was Frans, zeiden haar ouders. De wijn, niet het water erin. Mevrouw H sprak er schande van. Water bij de wijn; het was niet haar stijl. Ik vond wijn niet lekker, maar oefende in het drinken ervan. Alle studenten dronken, ik kon niet achterblijven. Ik kon twee glazen drinken en werd daarvan niet dronken. Als ik langzaam dronk. Het was als roken, alle interessante mensen rookten sigaretten. Ik wilde interessant zijn, maar als ik die dingen inhaleerde, werd

ik duizelig. Ik oefende in roken zonder inhaleren. Laatst had Wouter een foto van me gemaakt waarop ik rookte. Op het tafeltje voor me stond een glas wijn. De witte rook stak scherp af tegen het zwart van mijn truitje. Ik was midden in een verhandeling over het feit dat wij de wereld begrijpen vanuit de traditie waarmee we zijn grootgebracht en ik zag eruit als een filosoof. Als Simone de Beauvoir, maar jonger en knapper.

‘Het is het beste wanneer je doet wat je wilt,’ zei Roos. ‘En waarschijnlijk het makkelijkste.’

‘Dat kan niet. Dat heb ik je net uitgelegd. Als ik het huis uitga, stopt mijn moeder mijn toelage en kan ik niet langer studeren.’

‘Jij denkt dat je afhankelijk bent van haar. Ze kan je laten doen wat zij wil.’ Roos deed wat zij wilde en haar ouders steunden haar daarin. Logisch dat ze mij niet begreep. ‘Je begrijpt mijn probleem niet.’

‘Jawel. Jouw moeder denkt dat jij er voor haar bent. Ze zou moeten beseffen dat zij er voor jou is.’

Dat was een waarheid als een koe.

‘En jij denkt dat ook. Anders was je al weg geweest.’

‘Denk je?’ Ik nam een slokje wijn.

‘Anders hoef je niet moeilijk te doen. Ik was jaren geleden vertrokken als ik zulke ouders had. Jouw moeder heeft voor jou je leven uitgestippeld. Zij is klaar wanneer jij straks met haar diplomaat trouwt. Belachelijk. Weet ze inmiddels dat je met Wouter gaat?’ Roos zette de asbak in het midden, stak twee sigaretten in haar mond en streek een lucifer af. ‘Gelukkig zijn mijn ouders modern.’

Ik rookte. Ging het om de vraag of ik vond dat mijn verzorgers er voor mij waren of omgekeerd? Tjonge, wat filosofisch. Ik keek naar mijn sigaret en mijn glas wijn. ‘Laten we iets verzinnen waarmee ik mijn probleem kan oplossen.’

Roos sloot haar ogen en inhaleerde diep. ‘Wat zijn de zwakke plekken van je moeder?’ wilde ze weten. ‘Iets waarmee je haar klem kan zetten zodat ze je je zin geeft.’ Tegelijkertijd

schudde ze haar hoofd: 'Je hoort wat ik zeg hè, Anna?' Zodat zij jou je zin geeft. Gééft, in plaats van dat jij néémt.'

'Ja hoor, Roos. Moet jij je zin hebben?'

'Ik help je. De oplossing begint bij de juiste definitie van het probleem.'

'Weet je waar mijn moeder niet tegen kan? De buurt. Wat de mensen van haar vinden. Ze wil gezien worden als een dame die geen vuile was heeft. Die een gezin heeft waar het op rolletjes loopt.'

'Wat de buurt over haar zegt.' Roos lachte. 'Jouw moeder is niet erg populair in de buurt. Een hooghartige betweter vinden ze haar.'

Dat stak. Ik wilde niet dat er akelige opmerkingen over mevrouw H werden gemaakt. Ze deed ontzettend haar best om een nuttig lid van de maatschappij te zijn en nog meer haar best om ervoor te zorgen dat ik goed terecht kwam.

'En je vader een pantoffelheld.' Roos vermeed mijn blik.

Ik wist wat ze niet zei, namelijk dat mijn vader in de buurt bekend stond als een NSB'er. Daar hadden de ouders van Roos voor gezorgd.

'Ik heb het,' zei Roos. 'Ik heb het. Misschien is jouw moeder het beste te treffen met de mening van de buurt over jou. Jij bent de goed opgevoede, mooi geklede, superintelligente studente psychologie, die is voorbestemd voor een perfect huwelijk. Jij sliert niet met jongens, jij hangt niet in een portiek en je bent geen afgelikte boterham.'

Ik besprak het plan niet met Bruin en niet met mijn Italiaanse mama. Ik wilde hen, en mijzelf, niet in verlegenheid brengen. Ik lichtte Wouter in over mijn voornemen en zoende met hem op de hoek van de straat. De hoek was zichtbaar vanuit de erker van het huis van mijn verzorgers. Tegen de tijd dat mevrouw H mij verwachtte, namen we onze positie in. Ik ging zo staan dat ik haar kon zien. Zodra ze voor het raam verscheen, draaiden Wouter en ik ons om en kusten elkaar heftig op de mond. Na enkele minuten kussen, drukten we

onze onderlijven tegen elkaar aan, sloegen onze armen om elkaar heen en hielden elkaar omstrengeld in een paringsdans. Hoewel ons gedoe een hoger doel diende, vond ik het enorm opwindend. Zo had ik nooit met Wouter gezoend. Het maakte gevoelens in me los waarvan ik rode wangen kreeg.

Wouter verblikte of verbloosde niet. 'Als ik je moeder was en je zag zoenen op de hoek van de straat, zou ik je verbieden op kamers te wonen. Nu woon je thuis, maar wat doe je wanneer je zonder toezicht op kamers woont? Eerlijk, Anna, ik zou je vastbinden.'

Mevrouw H was laaiend. 'Ik verbied je om met die vreselijke Wouter om te gaan. Je verlaagt je tot zaken die zijn voorbehouden aan een echtgenoot en zijn vrouw. Niet een schobbejak van dertien in een dozijn die is opgegroeid in een straat die vele malen minder is dan de Hunzestraat. Hoe kom je erbij je te laten aflikken?' Er viel een stilte omdat ze naar lucht hapte.

'Ik heb morgen een belangrijk tentamen.' Ik liep door naar mijn zolderkamer.

'Laat ik je niet nog een keer in zo'n situatie zien. Niet op straat, niet om de hoek, nergens. Denk om je reputatie. En die van papppie en mij.'

Ik lachte inwendig om mijn succes. Het gaf me de sensatie van almacht en licht als een veer ging ik de trappen op naar mijn zolderkamer, waar ik Bruin hartstochtelijk kuste. Ik wilde hem vertellen over mijn avontuur op de hoek van de straat, maar beheerste me vanwege mijn Italiaanse moeder.

Omdat Wouter alleen in de weekeinden beschikbaar was en ik de druk op mevrouw H wilde opvoeren, bestudeerde ik mijn collega's bij *Het Parool*. Aan twee van hen vertelde ik dat ik met hen wilde zoenen op de hoek van de straat waar ik woonde. Ik legde uit wat het doel was. Ze waren meer dan bereid. Mannen willen maar één ding, zei mevrouw H in mijn hoofd, en ze had gelijk. Dag in dag uit stond ik tegen de tijd dat mevrouw H mij verwachtte, te vozen op de hoek van de straat.

Een van de studenten kon ontzettend opwindend zoenen.

Drukten Wouter en de andere student hun lippen op de mijne, hij sloop tergend langzaam met zijn tong over mijn lippen en in mijn mond, waar hij mijn tong kietelde. Mijn onderlijf schoot als een magneet tegen het zijne aan, en werkelijk, het was alsof er luchtbellens in mijn bloedvaten zaten. Luchtbellens? Nee, dynamiet. Dynamiet dat smeekte om een lucifer die de boel tot ontploffing zou brengen. Toen mijn ademhaling weer normaal werkte en ik mijn lichaam onder controle had, liep ik naar het huis van mijn verzorgers.

Ik had mevrouw H niet voor het raam zien staan. Zo gauw ik in het portiek stond, rukte ze de deur open en schreeuwde: 'Je gedraagt je als een prostituee. De buurt ziet je. Vanochtend lag er een anoniem briefje in de brievenbus.' Met een rood aangelopen gezicht, waarin woedende ogen vuur spuwden, drukte ze me een briefje in mijn handen. 'Lees.'

Wij wijzen u erop dat uw dochter Anna iedere dag met een jongen op een schandelijke manier staat te zoenen op de hoek van de Hunzestraat en de Uiterwaardenstraat. Het lijkt iedere keer een andere jongen. Dit is aanstootgevend.

De buurt deed wat ik verlangde.

'Jij gedraagt je als een ongelooflijke snol.' Waar was de zelfbeheersing van mevrouw H? Haar tact, haar bescheidenheid? Waar was de dame?

'Ik trek mijn handen van je af. Wat denk je wel? Ik zet je op straat! Zonder geld. Je ziet maar hoe je je redt.'

Meende ze dat? 'Ik moet naar het toilet.' Ik had tijd nodig om na te denken. Ze moest me niet zonder geld op straat zetten, dan schoot mijn actie haar doel voorbij. Toen ik van de wc afkwam zat mevrouw H in de huiskamer. Ik haalde diep adem: het was erop of eronder. *To be or not to be.*

'Waarom doe je me dit aan? Je gedraagt je walgelijk. Je bent mijn kind niet.'

Vertel mij wat nieuws.

'Wat is er in hemelsnaam met je gebeurd?' Ze keek zo wanhopig dat ik bijna medelijden kreeg.

Ik liet mij niet manipuleren door haar gedrag. Ik moest voor mezelf opkomen. 'Ik wil op kamers. Dan hebt u geen last meer van me.'

'Daar hebben we het over gehad.'

'Ik wil meer vrijheid.'

'Om zwanger te raken? Ben je krankzinnig?'

Wat was wijsheid? Wouter had gezegd dat hij me zou vastbinden als hij me zo zag zoenen. En juist niet op kamers zou laten wonen. Hij had een punt.

'Doe het stapsgewijs,' fluisterde mijn Italiaanse mama. 'Ga voor een compromis.'

'Ik hoef niet per se op kamers. Ik wil in de mensa eten, met mijn medestudenten. Ik wil 's avonds niet om half negen thuis moeten zijn. Er zijn vaak bijeenkomsten voor studenten op de universiteit. Lezingen, voordrachten, debatten. Ik wil leren. Ik wil me ontwikkelen.'

Ik wil naar de film, ik wil naar het café, ik wil roken en drinken en feesten. Ik hield een gloedvol betoog, zei de dingen die mevrouw H wilde horen en verzweg waar het me om ging. Ik deed dat overtuigend en ze kalmeerde en luisterde. Ze luisterde. Tjeetje. Wat een pleidooi had ik gehouden. Ik had rechten moeten studeren. 'Ik kan u beloven dat ik niets meer met vreemde jongens doe. En ik zeg u, met Wouter ben ik nooit te ver gegaan en dat zal ik nooit doen. Ik wil niet voortijdig zwanger raken. Ik wil psychologe worden. Ik wil een respectabel lid van de maatschappij zijn.'

Wat mompelde mevrouw H daar? Ze had haar ogen gesloten. Dacht ze na? Had ik haar zover dat ze nadacht over mijn woorden? O god van regen en donder. Hier voltrok zich een wereldwonder! Praten hielp. Mijn Italiaanse moeder had gelijk.

'Een verstandig kind regeert zichzelf,' herhaalde mevrouw H. 'Dat heb ik je altijd voorgehouden.'

Ja, zolang ik mezelf regeerde naar haar eisen.

'Ik zal het er met je vader over hebben.'

Ik zal het er met je vader over hebben, betekende: Je vader is een doetje. Ik neem hier de beslissingen en het is goed. Ik heb geen trek in gezichtsverlies, dus laat ik je voorlopig in het ongewisse.

‘Ga naar je kamer. Je hebt me vreselijke hoofdpijn bezorgd.’ Ze bedekte haar gezicht met haar handen en boog haar hoofd naar voren. Alsof ze het hoofd in haar schoot legde.

Ik gooide het anonieme briefje in de vuilnisbak. Was het het handschrift van Roos? Op mijn zolderkamer ging ik met Bruin in mijn armen op de vensterbank zitten. ‘Ik mag dan niet op kamers wonen, maar ik heb de vrijheid om te gaan en te komen wanneer ik wil.’ Ik was blij met mijn overwinning.

‘Je hebt het goed gedaan,’ complimenteerde Bruin me.

‘Het was goed om het stapsgewijs te doen. Eerst meer vrijheid en over een tijdje begin ik weer over op kamers wonen. *Grazie mamma!*’

‘*Ben fatto, Anna.*’ Goed gedaan, Anna. ‘Begrijp je dat mevrouw Harper enorme stappen moet maken om jou los te laten?’

‘Het is jammer dat ik niet eerlijk met haar kan praten. Zoals met jullie,’ zei ik.

Een kwartier later ging ik naar beneden, naar het toilet. Ik deed zachtjes zodat mevrouw H me niet hoorde en naar binnen zou roepen voor een levensles.

‘Wat heb ik verkeerd gedaan?’ hoorde ik haar door tranen verstikte stem. Heftig snoot ze haar neus. Moest ik naar binnen en haar troosten? Mijn vreugde verdween. Ik ging naar de keuken en zette water op. Door de dichte kamerdeur vroeg ik of ze zin had in een kopje thee. Daarna liep ik terug naar de keuken, zodat mevrouw H zich kon fatsoeneren.

Die ene student met wie ik zo ontzettend lekker had gezoend heette Bastiaan en studeerde medicijnen. Hij was het evenbeeld van acteur Gregory Peck met zijn donkere, achterovergekamde haar en zijn bruine ogen. Bastiaan was iemand die ik wilde aanraken, naast wie ik wilde zitten. Ik wilde hem ruiken en als ik eerlijk was, wilde ik dat hij me zoende. Ik verlangde naar het gevoel dat zijn tong in mijn lichaam had veroorzaakt.

Toen Bastiaan me meevroeg voor een drankje in het café, zei ik geen nee. Toen hij na een paar glazen wijn en een half pakje sigaretten vroeg of ik zin had om mee te gaan naar het studentenhuus waar hij woonde, zei ik ja. In mijn hoofd riep mevrouw H dat het fout was wat ik deed. Ik misbruikte mijn vrijheid: ik hoorde niet met een jongen mee naar huis te gaan.

Het studentenhuus was op de Prinsengracht. Bastiaan fietste. Ik zat schrijlings achterop, mijn armen om zijn middel. Kan een fiets een scooter zijn? Die scooter waarmee Gregory Peck en Audrey Hepburn in *Roman Holiday* door Rome toeren? Was ik niet net Audrey Hepburn? Gregory riep: 'Hou je vast. Losse klinkers.' Ik zag voorbijgangers naar ons kijken en genoot van hun aandacht. Ik wilde door iedereen gezien worden. In de keuken, waar Bastiaan een kopje thee voor ons maakte, zat een drietal studenten aan een eettafel die een grondige schoonmaakbeurt kon gebruiken.

'Goeie vangst, Bas,' zei er een. Bastiaan schoot in de lach. Ik ook. De studenten keken vol bewondering naar me. 'Als ik een camera had, maakte ik foto's,' zei de volgende. De derde keek me met open mond aan. 'Jij kwijlt,' zei Bastiaan, met twee theekopjes in zijn hand. 'Wat denk je, Anna, blijven we bij deze jonge honden zitten of trekken we ons terug op mijn kamer? Ik verzeker je dat het er schoon is.'

‘Jouw kamer.’ Later dacht ik dat ik nee had moeten zeggen, maar dat was onmogelijk. Het was tegen alle natuurwetten in. Bastiaan was een magneet en ik een krachteloos stukje metaal. De magneet trok mij twee trappen op. Hij had de kopjes thee op een blaadje gezet en tijdens het traplopen schoven de kopjes tegen elkaar aan. Dat wilde ik met Bastiaan. Tegen elkaar aan schuiven. Die woorden trokken een spoor van opwinding door mijn buik. Dat woorden zo’n invloed hadden! Magisch.

Zijn kamer was schoon. Er stond een bureau, twee stoelen en een bed. Naast het bed, op een nachtkastje, stond een wekker waarop ik zag dat het zeven uur was. Tegen de muur leunde een indrukwekkende boekenkast. Studietoeken. Geen romans, geen boeken vol filosofische verhandelingen. Niet eens zo’n Amerikaanse hard-boiled detective, zoals Wouter die las. Wouter? Een vage stem, misschien die van mijn Italiaanse moeder, vroeg me wat Wouter ervan zou vinden dat ik met Bastiaan in een kamer was.

‘Ga zitten,’ zei Bastiaan. Hij wees op het bed. ‘Het is de beste zitplaats die ik je kan bieden. In de stoel zit een veer los. Dat prikt onaangenaam op bepaalde plekken.’

Ik zat op een fluwelen gordijn, de haken zaten er nog aan.

‘Hier, doe dit in je rug.’ Bastiaan reikte voor me langs en pakte zijn hoofdkussen. Hij streek met zijn arm langs me heen. ‘Je huivert. Heb je het koud?’

Ik huiverde van zijn aanraking. Wat deed hij met me?

Hij kwam naast me zitten. ‘Drink je thee. Heb je er suiker in? Melk?’

Ik pakte het theekopje met twee handen vast en nam een slokje. ‘Het is lekker.’ Ik wilde ergens over praten, maar er kwamen geen andere woorden dan: kus me. Kus me. Geef me dat heerlijke gevoel terug. Dus zweeg ik als een dame.

‘Je bent de knapste vrouw die ik ken,’ zei Bastiaan. ‘Sinds je me die keer hebt gevraagd je te zoenen, ben je niet uit mijn gedachten geweest.’ Hij sloeg een arm om me heen en draaide met zijn vrije hand mijn gezicht naar het zijne.

Ik was een bijtje dat op nectar afvloog en mijn lichaam zoemde terwijl Bastiaan me kustte. O heer, o heer, geef me meer, geef me meer. Het was gemakkelijk dat ik op Bastiaans bed zat: van zitten naar liggen was een natuurlijke beweging. Bastiaan lag naast me en drukte zijn lichaam tegen het mijne aan. Zijn handen lagen op mijn rug, zakten naar mijn bips. Mijn buik voelde zijn harde saucijs.

‘Anna, Anna,’ fluisterde Bastiaan, terwijl zijn tong mijn kaaklijn volgde. Ik hapte naar lucht. Verrukking gierde door mijn lijf. Bastiaan deed mijn rok omhoog. Er kwam een beweging in mijn lichaam op gang, mijn buik duwde tegen Bastiaans saucijs.

‘Ben je nog maagd?’ Hij fluisterde zacht in mijn oor, zijn tong volgde.

‘Mm.’

Zijn vingers gleden tussen mijn benen, zijn hand duwde mijn dijen uit elkaar. Mijn heupen dreven mijn onderlijf omhoog, omlaag. Ritmisch. Maagd, maagd, maagd, maagd. Zijn saucijs gleed bij me naar binnen. Ik voelde een pijscheut, die snel verdween. In mijn vagina trokken spieren samen, ontspanden en trokken weer samen. Ik wist niet dat ik die spieren had. Ze waren geweldig. De samentrekkingen namen langzaam af. Bastiaans saucijs werd zachter. Ik maakte me van hem los en werd langzaamaan de Anna van voor de verrukking. Van voor die fietstocht op die scooter. Van voor die twee glazen wijn in het café.

De wekker op het nachtkastje naast het bed vertelde me dat mijn ontmaagding vijftien minuten had geduurd. Ik was geen groot meisje meer, ik was een vrouw. Terwijl Bastiaan uithijgde, ging ik zitten en fatsoeneerde mijn kleren.

‘Dat was buitengewoon,’ zei Bastiaan. Hij stopte zijn saucijs in zijn broek.

Het was een mooi ding. Geen hangend geval met haren waarmee meneer H me in verlegenheid had gebracht.

‘Buitengewoon,’ herhaalde Bastiaan.

Het was buitengewoon, maar ik nam het mezelf kwalijk dat ik me had laten gaan. Ik had gedaan wat een meisje tot een afgelikte boterham maakte. Tot een snol die zich niet kon beheersen. Wat was Bastiaan voor een jongeman dat hij zich opdrong aan een meisje dat hij nauwelijks kende? Wat was de mannelijke equivalent van een snol? Van een afgelikte boterham?

Toen ik decent was, nam ik een slok thee. Lauw nog. Net zo lauw als mijn gevoelens voor de opdringerige Bastiaan. En voor mezelf. We roken naar zweet en andere luchtjes die ik snel in een doucheputje wilde laten afvloeien.

‘Tjemig,’ zei Roos. ‘Dat je dat gedaan hebt.’ Ze staaarde me minutenlang aan. Lang genoeg om me het gevoel te geven dat ik een misdaad van jewelste had gepleegd.

‘Vond je het lekker?’

Ik haalde mijn schouders op. ‘Het was een aparte ervaring. Zoals zoveel dingen die je voor het eerst doet.’

‘O ja,’ spotte Roos. ‘Zoals de eerste keer boodschappen doen bij de groenteman. Kom op, Anna, doe normaal. Je bent je moeder niet. Was het lekker?’

De herinneringen maakten me wee. Er knepen spieren samen op plekken waar ik mijn leven lang niet had mogen kijken van mevrouw H. ‘Ja. Het was lekker. Fysiek prettig.’

‘Dus je was geil en je hebt geneukt,’ constateerde Roos.

Roos maakte het zo plat, zo ordinair.

‘Had je gedronken?’

‘Ik wist wat ik deed.’

‘Ga je het aan Wouter vertellen?’

‘Welk doel dient dat? Ik maak hem ongelukkig.’

‘Zit wat in.’

‘Denk je niet dat mannen zoiets merken aan hun vriendin?’

Nee toch? Mevrouw H had het wél gemerkt. De dag na de ervaring had ze me een tijdlang aangekeken tijdens het drin-

ken van een kop thee. 'Je hebt iets gedaan,' had ze gezegd. 'En lieg niet tegen me.'

'Wat zou ik volgens u hebben gedaan?' Zo loog ik niet.

'Jij weet precies wat ik bedoel,' had ze op hoge toon gezegd.

'Als ik wist wat u bedoelde, kon ik het bevestigen of ontkennen.' Ik had er plezier in gehad haar te dwingen te zeggen wat ze niet wilde zeggen. Het leidde me af van de afkeuring die ik zelf had over wat ik met Bastiaan had uitgevoerd. Mevrouw H had me giftig aangestaard. 'Je hebt me een belofte gedaan. Houd je daaraan en waag het niet jezelf te vergooien. Ik heb je niet grootgebracht om een snol te worden.' Ik had mijn glimlach niet kunnen verbergen. 'Wat een vreselijke dingen zegt u daar.'

Roos wachtte op antwoord.

'Als Wouter een vermoeden heeft, zal ik het ontkennen. Hij heeft trouw hoog in het vaandel staan.'

Roos lachte me uit. 'Jij niet. Vertel, hoe kwam je erbij?'

Wat zeg je als vrouw op zo'n vraag? 'Ik wil het ergens anders over hebben, ik zeur toch ook niet aan jouw hoofd over het feit dat je je school niet hebt afgemaakt? Zittenblijver!'

'Anna! Dat is wat anders.' In haar ogen zag ik de volgende kritische vraag rijpen. Roos gooide haar hoofd in haar nek en opende haar mond: 'Hebben jullie een condoom gebruikt?' zei ze op strenge toon.

'Condoom?'

'Anna! Je gaat uit neuken en weet niets van een condoom?'

Roos sprong uit haar stoel, verliet de kamer en kwam terug met een kartonnen verpakking die ze demonstratief de lucht in stak. 'Dit zijn condooms. Uit het nachtkastje van mijn ouders. Het zijn een soort ballonnen, in de vorm van een teckel. Je weet wel, die langgerekte hondjes op hele korte pootjes.'

'Ja en?'

'Mannen moeten zo'n ding om hun stijve schuiven. Als ze klaarkomen kan het zaad niet in jou achterblijven, maar zit het in het condoom. Het is een voorbehoedsmiddel. Om niet zwanger te worden.'

‘Zwanger?’ Ik voelde aan mijn rode wangen dat ik mij geenerde.

‘Ja Anna. Van neuken kan je zwanger worden.’

Tijdens de ervaring was mijn geheugen losgeraakt van de rest van mijn lichaam. Anders kon ik niet verklaren dat ik zo stom was geweest om zonder bescherming met Bastiaan te doen wat ik niet had moeten doen.

‘*O Anna,*’ kreunde mijn Italiaanse mama. ‘*Che la storia non si repete.*’ Laat de geschiedenis zich niet herhalen.

De zaterdag na de ervaring met Bastiaan kwam Wouter over uit Delft. We spraken af in de ijssalon en hij had Pieter meegenomen. Dat kwam slecht uit. Ik had plannen met Wouter en Pieter was daarbij een sta-in-de-weg.

Ik was niet van plan Wouter te vertellen over mijn ervaring. Ik wilde hem verleiden. In de universiteitsbibliotheek had ik na lang zoeken een boek gevonden waarin beschreven stond hoe en wanneer een vrouw zwanger werd. Daarna had ik gerekend. Wanneer was ik voor het laatst ongesteld geworden? Op de hoeveelste dag daarna had Bastiaan zijn zaad in mij geloosd? Zaad dat op zoek was naar mijn eikel. Als ik pech had, zou ik uitgerekend van die ene keer zwanger kunnen worden.

Aan ons vaste tafeltje in de ijssalon kletsten Wouter en Pieter honderduit.

‘Wolkenkrabbers,’ zei Wouter. ‘Die zou ik willen ontwerpen. Hoger dan het Empire State Building. 380 meter of meer. Anna, weet je wat voor krachten loskomen bij zulke hoge gebouwen?’

Ik luisterde met een half oor. Wist Wouter wat voor krachten loskwamen als een man zijn zaad in een vrouw loosde? Voor je het wist zat je met een kind op schoot. En zetten je verzorgers je het huis uit. Ik had maatregelen te treffen. Wouter was plan b.

Plan a had ik gelijk na het verlaten van de bibliotheek uitgevoerd. In een café had ik een kop chocolademelk over me heen

gegooid. De kleverige chocolademelk bood een goed excuus voor een douche. Mevrouw H had zich met een boos gezicht over mijn bevlekte blouse en rok ontfermd. Onder de douche waste ik de kleverigheid van mijn lichaam. Daarna nam ik de douchekop van de houder en spreidde mijn benen. Ik voelde het water met de hand, zette de kraan iets kouder en hield de douchekop op de plek waar Bastiaan was geweest. Behalve met een condoom kon je met irrigatie een zwangerschap voorkomen door het sperma weg te spoelen. Weliswaar moest dat spoelen zo snel mogelijk na de zaadlozing plaatsvinden, maar beter laat dan nooit. Dat warme water tegen mijn vagina, tegen mijn buitenste en binnenste schaamlippen had ik inmiddels geleerd, zorgde voor een prettige sensatie. Voor ik het wist zoemde mijn lichaam alsof ik honderd bijen was. Mijn hand ging vanzelf naar mijn vagina en mijn onderlichaam duwde ertegen aan. Het was goddelijk. En onmiddellijk afgelopen toen mevrouw H op de deur had gebonkt.

Omdat ik twijfelde aan het succes van de irrigatie, had ik plan b bedacht. Voor het geval ik zwanger was en moest trouwen. Want nooit, nooit zou ik mijn kind afstaan. Stel je voor dat ze bij een type als mevrouw H terecht kwam? Of erger? Wouter was iemand met wie ik wilde trouwen. Hij moest denken dat hij de vader van mijn kind was. Daarom zaten we in de ijssalon. Ik luisterde naar Wouter en wachtte tot Pieter zou vertrekken.

‘Wolkenkrabbers hier in Nederland kan je vergeten. Te slappe grond. Ons wolkenkrabbertje op het Victorieplein heeft slechts twaalf verdiepingen. Het hoogst haalbare.’ Hij keek me stralend aan. ‘Ik zou naar Amerika willen. Dat is een geweldig land voor architecten. Weet je dat het Empire State Building in New York vijfentachtig verdiepingen heeft? Anna!’ Hij pakte mijn hand. ‘Zou je meegaan als ik naar Amerika vertrok?’

‘Yes!’ Weg van mevrouw H!

‘Anna, je bent geweldig. Ga je met ons mee naar de film?’

Nee. We moesten naar plan b! Ik zou Wouter zoenen zoals Bastiaan mij had gezoend en dat zou hem zo opwinden dat hij niet anders kon dan met mij neuken. Ik wilde dat daar een netter woord voor was. Niet gemeenschap hebben. Of copuleren. Ik zocht een kort, beschaafd en leuk woord voor iets dat verre van beschaafd was.

‘Mijn ouders zijn vanmiddag weg, Wouter. Zullen we naar mijn kamer gaan en daarna naar de bioscoop? We kunnen plaatjes draaien.’

Pieter begreep de boodschap.

We groetten de vader en moeder van de ijssalon en liepen hand in hand naar de Hunzestraat. Mijn hart klopte vol verwachting. Hoewel ik met Wouter wilde neuken op grond van praktische overwegingen, vond ik het opwindend. ‘Ga zitten.’ Ik wees naar het bed en zette een plaatje op. Ik keek naar Wouter en maakte wat dansspasjes. ‘Kom.’ Ik strekte mijn armen naar hem uit.

Hij grijnsde, kwam overeind en sloeg zijn armen om mijn middel.

Goed zo. De eerste stap gezet. We stonden dicht tegen elkaar aan, niets onoorbaars. Toen Ray Charles was uitgezongen, maakte ik me los uit Wouters omhelzing. Hij ging op bed zitten. Ik liet mezelf quasi per ongeluk tegen hem aanvallen. ‘Zullen we zoenen?’

Wouter sloeg een arm om me heen en bracht zijn gezicht naar het mijne. Hij kustte me. Tussen de lippen om mijn mond en de lippen rond mijn vagina zat een elektrische draad die heftig onder stroom kwam te staan zodra ik Wouters kus voelde. Ik likte met mijn tong langs zijn lippen, voorzichtig. Hij moest niet denken dat ik een afgelikte boterham was. Ik zorgde ervoor dat we onze zittende positie verlieten en naast elkaar lagen. Mijn opklapbed was minder breed dan dat van Bastiaan. Een voordeel.

‘Wouter?’

‘Mm.’

Ik kuste voorzichtig zijn oor en beet zachtjes in zijn oorlelletje.

‘O,’ reageerde Wouter. ‘Anna.’

Ik draaide me op hem.

‘Anna!’ Hij zuchtte weer. ‘Denk je dat dit verstandig is?’ Hij duwde me van zich af.

Dat had ik niet verwacht. ‘Verstandig?’

‘Ja, verstandig. We moeten wachten. Stel je voor dat je zwanger raakt. Hoe moet het dan met ons? We willen allebei studeren...’

Was Wouter een heer die zijn meisje niet wilde verleiden voor hij met haar was getrouwd? Was ik in een scène uit Joop ter Heul terechtgekomen? Waar de mannen uitsluitend nette zontjes gaven en niet meer dan de handen van hun verloofde vasthielden? Wat kon ik doen? Als nette jongedame zou ik zijn gedrag moeten prijzen. Wouter ging naast het bed staan. Kans verkeken. Daar lag ik met rode wangen van opwinding. Met 220 volt op mijn lippen. Ik dacht aan de voortvarendheid van Bastiaan. Zo bevredigend.

‘Je hebt gelijk.’ Ik zuchtte diep en stond op.

Wouter reikte me zijn hand. ‘We gaan de stad in,’ stelde hij voor. ‘Ik trakteer op eten en daarna gaan we naar de film.’

De film heette *The Guns of Navarone*. Toen de film begon, legde Wouter zijn arm om mijn schouders. Daarna verscheen Gregory Peck in beeld. Hij had de hoofdrol en was in iedere scène te zien.

’s Nachts in bed, toen alles kalm en koel was en nadat ik uren in de vensterbank naar de sterren had zitten staren, realiseerde ik me dat Wouter geen erectie had gehad tijdens onze zoenpartij. Hij was een echte heer.

Eén keer per week gingen Bastiaan en ik naar het café. Daarna fietste Bastiaan ons naar zijn studentenkamer. Om mij te plezieren reed hij om. Ik genoot van het ritje langs de grachten. Met twee glazen wijn in mijn lichaam, schrijlings zittend op Bastiaans bagagedrager met mijn armen om hem heen geslagen, had ik het gevoel dat de wereld aan mijn voeten lag.

Seksualiteit was een oerdrift, leerde Freud mij. Een oerdrift die diende te worden omgezet in een maatschappelijk aanvaarde vorm. In het schrijven van een literair werk. Of schilderkunst. Waarom was seks maatschappelijk niet aanvaard terwijl alle mannen erop uit waren? En alle vrouwen? Waarom moest dat gesublimeerd?

Voor een zwangerschap was ik niet meer bang: Bastiaan gebruikte een condoom en had in een winkel voor medische spullen een irrigator aangeschaft. Mevrouw H had ook zo'n ding, het lag te verpieteren in de gangkast achter het maandverband.

‘Kun je die niet pakken?’ had Bastiaan gevraagd.

Het idee.

Wouters houding was prijzenswaardig, maar ik kon het niet opbrengen. Na de daad had ik bergen schuldgevoel; bergen waarbij de Alpen heuveltjes leken. Zo gauw ik Bastiaan zag, verdwenen de bergen uit zicht. Soms vroeg ik me af of Wouter een vriendin had met wie hij doordeweeks vrijde. Een relatie die op fysieke lusten was gebaseerd. Maar geloven dat Wouter zoiets deed? Nee. Behalve in mij, was Wouter niet in vrouwen geïnteresseerd.

Dagelijks streden mevrouw H en ik om mijn broodnodige portie vrijheid. Ik moest toneelspelen om mijn gang te kunnen gaan. Ik was tweeëntwintig en nog altijd de bediende

van de koningin van Dwingeland. Mevrouw H was de zestig gepasseerd en ik had niet de illusie dat ze haar gedrag zou wijzigen. Kernthema in haar levenslessen was mijn rijke en gemakkelijke leventje versus haar moeilijke en arme bestaan van vroeger. 'Je boft dat wij je in de gelegenheid stellen te studeren. Ik moest op mijn twaalfde uit werken.'

'Ik ben u dankbaar.' Ik dwong mezelf haar aan te kijken met een glimlachje om mijn mond.

'Als ik had kunnen studeren, had ik een ander leven gehad. Ik was net als Marga Klompé een vrouwelijke minister geworden.'

'Ma...a...am. Ik zit te studeren. Kunt u alstublieft stil zijn?'

'Ik stond dagelijks in de krant en had het voor het zeggen op mijn ministerie. Mijn ambtenaren zouden zonder vragen mijn opdrachten uitvoeren omdat ze beseften dat mijn verantwoordelijkheid groter was dan de hunne.'

Door mijn studie kon ik mevrouw H beter begrijpen. Ik beschouwde haar als patiënte en betrok haar uitspraken allang niet meer op mijzelf.

'... hoefde ik niet elke maandag de was te doen en iedere dinsdag te strijken. Hoefde ik geen boodschappen te doen, geen eten te koken en geen verpleegster te spelen wanneer er iemand ziek was.'

'U bent minister,' viel ik uit. 'Op het ministerie van Drammen en Dwingen.' Ik kon me niet altijd beheersen. '*Calma, calma,*' herinnerde mijn Italiaanse mama mij. Rustig!

'Je bent ontzettend harteloos, kind. Je beseft niet wat ik heb opgeofferd om jou een toekomst te geven. Zonder mij was je in de goot terechtgekomen.'

'Het spijt me. Ik moet deze stapel boeken lezen. Ik wil hoge cijfers halen. Die zijn bepalend voor de toekomst die u zo gul aan mij hebt gegeven.'

Mijn wens om op kamers te wonen werd met de dag groter. De mogelijkheid had zich voorgedaan, maar omdat ik zwak was, had ik ervan afgezien. Na weken geruzie met mevrouw

H, die niets beters te doen had dan mij lastig te vallen met drammen en dwingen, had ik uitgehuild bij Roos. Eerlijkheidshalve moet ik zeggen dat ik huilde omdat Roos terug was uit Florence waar ze als reisleidster regelmatig kwam. Ik huilde jaloerse tranen. Als Roos enthousiast vertelde over haar bezoeken aan de Florentijnse bezienswaardigheden en het Toscaanse platteland, kreeg ik steken op mijn borst en te weinig lucht. Ik miste mijn echte moeder.

De ouders van Roos hadden eindelijk de kamer van Roos' oma opgeruimd. En ik kon hem voor een klein prijsje huren. Zelfs al zouden mijn verzorgers hun toelage intrekken, dan nog kon ik de kamer betalen. Ik vloog Roos om de hals toen ze mij dit nieuws vertelde.

'Wat heerlijk!' Ik danste door haar kamer. 'Ik ga je ouders bedanken.' Ik vloog naar de zitkamer en omhelsde in innige dankbaarheid de moeder van Roos. Haar vader was er niet.

Ik moest mijn verzorgers het nieuws voorzichtig brengen, maar ik had nog geen voet in huis gezet of mevrouw H, die niets beters te doen had dan mij te bestuderen, zei: 'Wat heb je een kleur. Wat is er aan de hand?'

Ik flapte eruit dat ik een kamer had.

Mevrouw H kleurde rood. 'Dat is tegen de afspraken. Zo gauw jij het huis uitgaat, trek ik je toelage in. Het gebeurt niet. Ondankbaar kind.'

'Ik heb die toelage niet nodig. De ouders van Roos vragen zo weinig geld voor die kamer dat ik alles zelf kan betalen.'

'De ouders van Roos? Jij gaat bij de ouders van Roos op kamers wonen?' Haar hoofd kleurde zo knalrood dat het eng werd. 'Hoe kun je ons dat aandoen? Bij de ouders van Roos?' De woorden kletterden uit haar mond. 'Die vreselijke mensen die hun kind geen behoorlijke opvoeding geven? Die er niet voor zorgen dat hun dochter haar diploma haalt? Die vreselijke mensen die je vader valselijk hebben beschuldigd?' Ze gorgelde als een verstopte gootsteenput.

'Daar ja.' Mijn vreugde over de kamer verdween.

‘Als je dat doet, kom je er hier niet meer in. Nooit meer. Ga uit mijn ogen.’ Als een furie stond ze naast haar stoel.

‘Ik laat me niet wegjagen,’ zei ik. ‘Ik snap best dat het een enorme afgang is wanneer ik bij de ouders van Roos een kamer huur. De buurt zal ervan smullen. Maar dat is mijn probleem niet.’

Mevrouw H liet zich in haar stoel vallen. Ze sloot haar ogen en haar gezicht had een uitdrukking die ik niet kon plaatsen. ‘Ik heb jaar in jaar uit getolereerd dat je omging met Roos. Dat was een offer van mij, omdat je geen enkel vriendinnetje had. Een lijdensweg. Voor mij. Ik wilde niet dat je eenzaam zou zijn. Het zal toch niet zo zijn dat je me op deze manier terugbetaalt?’

Om niet thuis te hoeven zijn bracht ik veel tijd door in de universiteitsbib. Het was er stil, er was niemand die mijn aandacht trok en ze hadden alles, inclusief de nieuwste ontwikkelingen op mijn vakgebied. Aan het einde van een lange leesmiddag stuitte ik op een artikel over wanen. Ik las over mevrouw H! Er stond dat een waan de doorgeschoten vorm van een overtuiging was. Waar een overtuiging met argumenten was te ontkrachten, was een waan dat niet. Het geloof in een waan was onwrikbaar. Mevrouw H waande zich een dame met aangeboren decorum. Dat was de werkelijkheid waarin ze leefde en waarnaar ze zich gedroeg. Haar geloof in háár werkelijkheid was inderdaad onwrikbaar! Haar gedrag was een psychisch ziektebeeld!

De schrijver van het artikel gaf een voorbeeld van zo'n waan. Hij vertelde over een jonge vrouw, een enig kind van wie de vader was overleden bij een schipbreuk. Ze was zes toen dat gebeurde. Zijn lichaam was gevonden, maar ze was niet aanwezig bij de teraardebestelling, daar vond men haar te jong voor. Sinds de verdwijning van haar vader dacht ze dat hij op een onbewoond eiland in de Stille Oceaan woonde, wachtend op een schip dat hen zou herenigen. De moeder

van het meisje moest uit werken om geld te verdienen en verveemde van haar dochter. Het gezellige 'thuis' dat bestond toen de vader leefde en voor inkomen zorgde, werd een liefdeloos onderkomen. Het meisje raakte er steeds vaster van overtuigd dat haar vader leefde en zou terugkomen, waarna alles weer normaal zou zijn. Haar onwrikbare geloof maakte het mogelijk haar eenzaamheid te verdragen. Op haar twintigste had haar moeder haar laten opnemen in een inrichting omdat ze de overheid onophoudelijk lastigviel met verzoeken haar vader op te sporen. Ze had geprobeerd een zoektocht af te dwingen door te dreigen met zelfmoord.

Ik schoof heen en weer op mijn stoel. Las het artikel een tweede keer. Dat meisje... Haar hoop op terugkeer van haar verloren ouder, ik wist hoe dat voelde. Ik zag haar zitten in haar kamertje. Zou ze een beer hebben gehad? Ik hoopte het. Er be kroop me een gevoel van ongemak. Achter mijn gesloten oogleden veranderde het meisje van uiterlijk. Dit ging over mij. Eenzaamheid. Isolement. Een leven zonder liefde. Bijna verdronken in ellende en op het laatst een houvast gevonden. Mijn moeder was een Italiaanse barones. Was mijn moeder een Italiaanse barones? Of had ik dat verzonnen om mijn eenzaamheid en verlangen naar liefde het hoofd te bieden? Leefde ik in een waan? Was ik gek? Ik greep mijn tas en rende de bieb uit.

Op het Koningsplein scheen de zon. Ik ging op een bankje bij de tramhalte zitten. Ik trok aan mijn haren. Gek. Gek. Iedereen keek naar mij. Een gek. Een tram dreunde voorbij. De ijzeren wielen konden mijn ellende vermorzelen. Eén stap en ik stond voor een aanstormende tram. Eén stap en ik was weg. Of invalide. Mijn benen eraf. Mijn armen.

Had ik een Italiaanse barones verzonnen om mezelf hoop te geven op een beter leven? Hoop op warmte en liefdevolle aandacht? Ik werd overspoeld door ongeloof. Nee toch. Anna.

Wat had ik voor bewijs dat ik een Italiaanse moeder had?

Nou Anna?

Waarom deed mevrouw H me op Italiaanse les?

Italiaanse les? Ijs smelt. Ze stuurde je naar de ijssalon die het dichtste bij huis was. En dat was de Italiaanse ijssalon. Zoals ijssalon Oase het dichtst bij de lagere school was waar mevrouw H ijs liet bezorgen op je verjaardag.

Waarom gingen we naar Italië?

Andere ouders gaan naar Frankrijk. De jouwe naar Italië.

Mevrouw H zegt zelf dat ik haar kind niet ben.

Dat moet je niet letterlijk nemen! Ouders zeggen nare dingen wanneer ze ontevreden zijn over het gedrag van hun kinderen.

En Toscane? Het portret van mijn moeder?

Toeval, Anna. Een toevallige gelijkenis. Meer niet.

O god, o god. Heb ik mezelf zo bedot?

‘*Cara Anna,*’ zei mijn Italiaanse mama. ‘*Non esisto!*’ Ik besta niet.

‘Ga weg,’ schreeuwde ik. ‘Je maakt me gek.’ Het was verschrikkelijk. Ik voelde mij als een lichaam zonder skelet. Mijn Italiaanse mama had me overeind gehouden. Zonder haar stortte ik in.

Ik lag op bed, verminkt als het grijze muisje dat mevrouw H eens had doodgeslagen met een bezemstok. Mevrouw H? Mijn moeder. Ik had haar kunnen verdragen omdat ik mezelf had wijsgemaakt dat ze mijn verzorger was.

Mijn gedrag hoorde bij een psychisch ziektebeeld. Bruin zat naast me. Hij droeg zijn groen met rood geruite bloes en een zwarte broek. In zijn ogen glinsterde licht, maar dat kwam niet van binnenuit. Het was licht van buiten dat spiegelde in zijn ogen. Hij leunde tegen de muur en keek naar me. Of niet? Omdat er niemand anders was, richtte ik me tot Bruin.

‘Wat vind je ervan,’ zei ik tegen hem. ‘Was ik gek? Ben ik gek? Hoe weet ik wat echt is? Misschien ben ik een schizofreen.’ Ik schaamde me. De doodgeslagen muis huilde. Snot bloedde uit haar neus, kwijlde uit haar bekje waarin geen tand meer heel was. Een krachteloos klauwtje zocht naar een zakdoek.

‘*Non sei un topolino,*’ zei mijn Italiaanse mama. Je bent geen muisje. ‘*Tu sei Anna.*’ Jij bent Anna.

‘Ben ik Anna?’ vroeg ik Bruin.

‘Je stelt je vragen aan een beer,’ antwoordde hij. ‘Een speelgoedbeer.’

‘Ik weet dat ik tegen een speelgoedbeer praat.’

Bruin peinsde. ‘Denk je dat je van mij de juiste antwoorden krijgt?’

‘Je bedoelt of onze gesprekken mij helpen?’

‘Ja! Jij en ik zijn dezelfde. Je weet wat ik zal antwoorden.’

‘Met je praten helpt om mijn gedachten te ordenen.’

‘Misschien is het goed om met iemand te praten die ervoor heeft gestudeerd.’

‘Bruin! Ik studeer ervoor!’

‘Een chirurg kan nog zo’n goede vakman zijn, hij kan niet zichzelf opereren.’

Op een maandagochtend meldde ik me bij een psychotherapeut voor een persoonlijk gesprek. Dokter Jacobs was aan de universiteit verbonden en ik ontmoette hem op zijn praktijkadres aan de Herengracht. Bruin was mee. Hij zat in mijn tas. Twee horen meer dan een, was mijn overweging en morele ondersteuning kon geen kwaad.

‘Is dit geen regressie?’ vroeg Bruin toen ik hem in mijn tas stopte.

‘Dit is een niet-onlogische terugval na een ernstige schok.’

Tussen dokter Jacobs en mij stond een breed bureau. Hij was een grote, bijna dikke man die niet op Freud leek. Hij droeg een blauwe spijkerbroek met daarop een blauw overhemd en een donkerblauw colbert. Geen das. Het bovenste knoopje van zijn overhemd stond open. Modern. Zo anders dan de profs met hun saaie bruine kostuums en hun stijve witte overhemden. Dokter Jacobs had aardige ogen. Hij was zenuwachtig geweest en later psychotherapeut geworden. Daarnaast gaf hij gastcolleges en sprak hij met studenten die, om wat voor reden ook, hulp nodig hadden. Hij stond altijd voor ze klaar en dat maakte hem geliefd.

‘Juffrouw Anna... Anna Harper.’

Was dat een aanmoediging om iets te zeggen?

‘Wat kan ik voor u doen?’

Misschien moest ik Bruin het woord laten doen. Kon ik hem uit mijn tas halen? Wat zou Bruin zeggen? Wat zou de psychotherapeut denken? Dat ik gek was?

‘*Parla,*’ zei mijn Italiaanse waanidee. Spreek. Ze klonk zo

vriendelijk. Tranen rolden over mijn wangen, mijn lippen, mijn kin en drupten op mijn handen om in mijn schoot te belanden, waar ze natte vlekjes maakten op mijn rok. Ik keek naar die vlekken omdat ik nergens anders naar durfde te kijken.

‘U heeft het niet makkelijk, juffrouw Harper. Helpt het als ik zeg dat alle begin moeilijk is?’ Vanuit het niets wapperde hij met een witte zakdoek. ‘Hij is schoon en gestreken. Klaar om uw verdriet op te vangen en weer gewassen te worden.’ Hij hield de zakdoek voor mijn gezicht. Hield hij me een worst voor?

Ik hapte toe omdat zijn woorden hoop ademden. Ja, er was snot, er waren tranen, maar een vieze zakdoek kon je uitkoken en glad strijken en was daarna als nieuw. Ik snoot mijn neus. ‘Dank u. Ik heb mijn beer meegenomen en denk dat ik gek ben.’

‘Omdat u een beer heeft meegenomen?’

‘Onder andere.’ Ik ging rechtop zitten en focuste op de dokter. Tranen prikten in mijn ogen.

‘Zit hij in uw tas? Heeft hij een naam? Misschien wilt u hem lucht geven?’

Behalve huilen, wilde ik lachen. ‘Hij heet Bruin.’

‘Laten we Bruin een plek geven.’

Ik nam Bruin uit mijn tas en zette hem op mijn schoot.

Dokter Jacobs knikte goedkeurend. ‘Hij ziet eruit alsof hij al jaren bij u is.’

‘Ik weet niet beter dan dat Bruin er is.’ Ik wreef over zijn kale kop. Dat voelde vertrouwd.

‘Beren zijn de beste vriend van een mens. Kijk naar Winnie de Poeh. Of Olivier B. Bommel. Of de Baby Beer, de vriend van Goudhaartje. Reuze populaire beren.’

Ik snoot mijn neus nogmaals leeg. Mijn relatie met Bruin was zo gek niet, zei deze man die ervoor had geleerd.

‘U studeert psychologie, nietwaar?’

Kon ik dat zeker weten?

‘Ik heb over u gehoord. U staat bekend als een ijverige, veelbelovende studente.’

Dat betekende dat ik echt psychologie studeerde. En men sprak lovend over me. Ijverig. Veelbelovend.

‘Wat gaat u doen als u bent afgestudeerd?’

‘Dat weet ik niet. Doorstuderen. Promoveren misschien. Ik wil reizen. Het duurt een tijdje voor ik ga afstuderen. Wat ik vooral wil, is het huis uit. Weg bij de mensen die mijn leven verpesten.’ Zo, dat was eruit. Ik hield Bruin stevig vast.

‘De mensen die uw leven verpesten?’

Ik keek naar Bruin. ‘Doe je mond open,’ zei hij.

Dat deed ik. Ik vertelde over de wijze lessen, het doodzwijgen, de leugens. Over mijn gefrustreerde moeder. Dat mijn vader misschien een NSB’er was en dat me dat achtervolgde. Ik vertelde over mijn eenzaamheid en mijn Italiaanse mama. Die niet-bestaande vrouw van wie ik zoveel hield.

Dokter Jacobs luisterde. Soms zag ik hem knikken. Hij oogde serieus. Toen ik uitgepraat was, zei hij: ‘Zo’n illusie past bij u.’

Illusie? Onjuist idee van de werkelijkheid? ‘Geen waan?’

‘Een waan verdwijnt niet na het lezen van een artikel erover.’

O ja. Een waan was een onwrikbare overtuiging. Die verdween inderdaad niet na het lezen van een artikel. Al was het artikel nog zo academisch! Ik was opgelucht. En schaamde me omdat ik me had laten meevoeren door mijn emoties.

‘Bijzonder inventief zoals u uw situatie heeft opgelost. U had verlangens en die heeft u opgelost zonder daarbij uw ouders voor het hoofd te stoten.’

Was dat een compliment? Ik kneep ongemakkelijk in Bruin. Ik verwachtte afkeuring en kreeg waardering voor de wijze waarop ik mijn eenzaamheid en gemis aan liefde had opgelost? ‘Ben ik gek? Ben ik geschikt om psycholoog te worden? Hoe kan ik mensen helpen als ik het verschil tussen realiteit en illusie niet kan onderscheiden?’

Dokter Jacobs had slanke handen waarmee hij pen en pa-

pier vasthield. Als hij niet praatte maakte hij aantekeningen. In steno. 'Dat zijn veel vragen tegelijkertijd. De vraag "ben ik gek" is geen goede vraag. Veel te absoluut. U wilt een ja-of-nee antwoord en dat kan niemand u geven. Daarbij komt dat de diagnose "gek" niet bestaat. Dat weet u. Zullen we die vraag wegstrepen? Nooit meer stellen?'

Hij had gelijk. Je was schizofreen, of neurotisch of psychotisch. 'Dat had ik eerder moeten bedenken,' zei ik.

'Ach nee, daar was u niet aan toe.'

Was het zo makkelijk? 'Ben ik niet schizofreen? Of psychotisch? Bruin vindt dat een tandarts niet aan zijn eigen tanden moet zitten. Of zoiets.' Ik wilde van een expert horen dat ik geestelijk gezond was.

Hij sprak zonnige woorden. Werkelijk, ik zag zijn gezicht stralen als de zon. 'Natuurlijk bent u niet schizofreen of psychotisch. Ongetwijfeld hebt u neurotische trekjes, maar wie heeft die niet?' Hij legde pen en papier weg en speelde met een helrood speelgoedautootje dat op zijn bureau stond.

'Wat was uw volgende vraag? Of u geschikt bent om psycholoog te worden?'

Ik warmde me aan de zon.

'Eerlijk gezegd kan iedereen met een goed stel hersens en de discipline om te studeren, psycholoog worden. Dus aan uw geschiktheid om psycholoog te worden hoeft u niet te twifelen.'

Waarom had ik hem gesteld? 'Ik stel niet de slimste vragen,' zei ik.

'U bent van slag. Dan denkt niemand helder.'

Wat een aardige man was dokter Jacobs. Hij keurde mijn vragen niet af, maar plaatste ze in het juiste perspectief. 'Precies wat we nodig hebben,' zei Bruin.

'En uw laatste vraag: hoe kunt u anderen helpen als u het verschil tussen illusie en realiteit niet weet te onderscheiden? Het is zo'n vraag waarvan het antwoord begint met nieuwe vragen: wat is een illusie? Wat is realiteit? Er zijn boeken over

geschreven en die roepen meer vragen op. Schopenhauer. Nietzsche. Wittgenstein. Een eindeloze rij.’ De dokter schudde zijn hoofd. ‘En al zou u weten wat illusie is en wat realiteit, weet u dan wat goed is voor een mens?’

Het was mijn beurt mijn hoofd te schudden. ‘Mijn illusie heeft me jaren goed gedaan.’

‘Uw illusie gaf u jaren zekerheid en kracht. Nu kunt u de realiteit aan. Dat is een leerproces, en u bent er klaar voor.’

‘Ja,’ zei Bruin. ‘Dat zijn we.’

‘Er zijn filosofen die zeggen dat god een illusie is. Waarschijnlijk hebben ze gelijk. Maar kijk wat het geloof in een god de mensheid heeft gebracht. Wat een gevoel van zekerheid een machtige god ons geeft in een wereld waarin wij ons klein en onmachtig voelen. Uw god was een Italiaanse barones.’

Mijn god was een Italiaanse barones. Was het zo simpel? Ik wilde lachen, maar dat kon ik niet. ‘Vindt u dat ik in therapie moet?’

‘Samen met alle andere gelovigen?’ Hij wees naar Bruin. ‘Wat vindt Bruin ervan?’

Bruin merkte op dat het prettig zou zijn wanneer hij terug kon komen bij de dokter. Omdat het erg veel was. Omdat er behalve Anna en een niet-bestaande Italiaanse moeder, niemand was om mee te praten.

Weer op straat juichte ik. Ik was niet gek. En als ik het was, was het grootste deel van de wereld gek. Inclusief de paus! Ik lachte naar de zon en die lachte terug. Thuis schreef ik mijn volgende afspraak met extra mooie letters in mijn agenda: *maandag 11.00 uur dokter Jacobs.*

Ik was doctorandus in de psychologie, vijftientig jaar oud en inwonend bij mijn moeder en vader. Volgens Meijer Jacobs was ik geestelijk gezond. Ik was geen skeletloos lichaam, ik stond rechtop. Een doodgeslagen muisje was ik ook niet. Als ik iets over mezelf had geleerd, was het dat ik grenzeloos kon overdrijven.

‘Wat ga je doen als je klaar bent?’ wilde Roos weten.

Roos was mijn enige vriendin, maar ik had haar niet verteld over mijn illusie, over dokter Jacobs. Roos zou het haar moeder vertellen, haar moeder was de beste vriendin van Roos. En die moeder was een kletskaus. Als mensen in de straat naar me keken zou ik denken dat ze alles van me wisten. Ik zou me schamen.

We zaten in Roos’ kamer, rookten sigaretten en dronken wijn zonder water. ‘Geen idee. Een van mijn profs wil dat ik bij hem kom promoveren. Ik kan zijn assistent worden.’ Dat mocht de moeder van Roos de hele straat rondbazuinen.

‘Wat voor werk doe je dan?’

‘Onderzoek en lesgeven aan eerstejaars.’

‘Dus dan blijf je bij die duffe universiteit.’

‘Het is een hele eer, hoor. De meeste studenten zijn hartstikke jaloers.’

‘En wat ga je onderzoeken?’

Daar waren de prof en ik het niet over eens. Hij was een aanhanger van het Behaviorisme en zijn colleges waren buitengewoon saai. Wilde ik saaie colleges geven? ‘Ik weet het niet.’ Dat was niet waar. Ik wilde psychotherapeut worden, maar had geen idee hoe ik dat moest aanpakken. Je verdiende weinig en het kostte bakken geld omdat je verplicht in therapie ging.

Toen ik mijn idee om psychotherapeut te worden met dokter Jacobs had besproken, vroeg hij mij: 'Wil je god worden in het leven van je patiënten? Dan moet je stevig in je schoenen staan en weten wat je doet. Vind jij dat je stevig in je schoenen staat, Anna?'

Ik had willen antwoorden dat dat zo was, maar kijkend naar mijn voeten, gehuld in de nieuwste flatjes, was dat groot-spraak. Ik stond rechtop, maar bij tegenwind trok ik scheef als de toren van Pisa.

Roos hief haar glas. 'Op mijn beste vriendin Anna, die een kwart van haar leven achter de rug heeft en niet weet wat ze wil.'

Ik stak een sigaret op. 'Kun jij de toekomst voorspellen? Ben jij god?' Het klonk anders wanneer dokter Jacobs zo iets zei.

'Waarom ga je niet met me mee op reis?'

'Geen geld.' Ik werkte nog steeds bij *Het Parool*. 'Waarschijnlijk ga ik straks iets totaal anders doen. Academici zijn altijd welkom bij de overheid.'

'Ambtenaar? Ha ha.'

'Ja.' Ik hield me groot. 'Bij Binnenlandse Zaken in Den Haag zitten ze te springen om hoogopgeleide mensen. Ik kan beleidsmedewerker worden.' Ik moest er niet aan denken, maar het verdiende goed en ik kon er zelfstandig van leven.

'En Wouter?'

Wouter? Hij was bijna afgestudeerd en had een uitnodiging om in Groningen bij een architectenbureau te komen werken. Wouter wilde naar New York. Of San Francisco. Zijn vriend Pieter achterna, die daar een baan had. Wat kon ik kiezen als Wouter niet wist wat hij wilde? Stel je voor dat ik straks in Den Haag zat en hij in Groningen? Of in San Francisco?

'Werkelijk, Anna,' zei Roos. 'Jij waait met alle winden mee. Het wordt tijd dat je je eigen besluiten neemt. Laat Wouter om jou draaien.'

Zo iets had dokter Jacobs ook geopperd. 'Wat weerhoudt jou ervan je eigen besluiten te nemen?' had hij me gevraagd.

‘Denk jij dat als ik in Den Haag zit, Wouter mij zal volgen?’ zei ik tegen Roos.

‘Waarom niet? Waarom moet jij hem volgen?’

Waarom? Dat was een belachelijke vraag. ‘Ik wil kinderen. Zijn baan is belangrijk. Hij is kostwinner. Mannen verdienen meer dan vrouwen.’

Ik had Wouter nodig want hij was mijn enige kans op een huwelijk. Zonder hem zou ik sterven van eenzaamheid. Kinderloos en met een hongerloontje.

‘Is dat wat je wilt? Na zeven jaar studie wil je een kostwinner en met een baby achter de sanseveria’s?’ Roos keek me ongelovig aan. ‘Anna! Daar geloof ik niets van. Jij vindt het leuk om psycholoog te zijn. Jij houdt van intellectuele uitdagingen.’

Wilde ik echt met Wouter trouwen? Wilde ik kinderen? Wilde ik werken? Wat wilde ik? De vragen irriteerden me en ik schopte tegen het bed van Roos. ‘Au, verdomme.’

‘Wat grof,’ spotte Roos. ‘Omdat je niet weet wat je wilt.’

‘Hou erover op. Tenzij je ruzie zoekt.’ Je weet niet wat je wilt. Je weet niet wat je wilt, klonk het door de kamer van Roos. Je weet niet wat je wilt, gilden de woorden om aandacht. Ik nam weer een sigaret, inhaleerde de woorden en probeerde ze uit te blazen. Dat lukte pas na een volgende vraag van Roos.

‘Ben je al met Wouter naar bed geweest?’

De drie glazen wijn die ik op had, maakten me loslip-pig. ‘Nee. Bastiaan voldoet uitstekend.’ Helaas zou Bastiaan binnenkort afstuderen. Hij had zich verzekerd van een plek als chirurg in opleiding in Leiden en ging trouwen met zijn jeugdvriendin die maagd was.

Zou iedereen verdwijnen uit mijn leven? Zes, zeven jaar hadden we toegewerkt naar het moment van afstuderen. Ik zag een grote leegte voor me opdoemen. Werd ik een oude vrijster? Een grijze ambtenares? Wat wilde ik? Ik kreeg het er warm van. Wat zou ik doen als ik vrij was om een keus te maken? Wanneer ik geen geldzorgen had, niet bang was

voor eenzaamheid? Wanneer ik stevig in mijn flatjes stond? Wanneer ik het niet meer spaans benauwd kreeg als het onderwerp NSB opdook? Wanneer het me niets uitmaakte hoe anderen over mij dachten?

‘Heb je geen zin om met mij mee te gaan?’ vroeg Roos weer. ‘In september zijn er altijd lege plekken in de bus. Dat kost je niets. In de hotels kun je bij mij op de kamer slapen. Dat regel ik en kost je ook niets. Je hebt alleen geld nodig om te eten en drinken. En om in het museum te komen.’ Ze zwaaide met haar glas. ‘Dus als je wilt? Parijs? Rome? Florence? Wenen? We kunnen je volgende verjaardag op een terrasje in Parijs vieren.’

Haar aanbod was aanlokkelijk. Italië trok. En Parijs was een interessante stad. Wenen? Ja, ik had zin om te huilen.

Een paar dagen na het behalen van mijn bul zat ik met Wouter in Café Eijlders op het Leidseplein. Ik mocht mezelf psychologe noemen. Ik had een hoofd vol kennis, maar wat kon ik ermee? Die vraag cirkelde in mijn hoofd tot ik er duizelig van werd. Ik was bang een verkeerde keus te maken. Eén foute keus en ik zat op de verkeerde plek op het verkeerde tijdstip. Op die plek zou ik alleen zijn en mijn angst voor eenzaamheid verlamde me. Een grote leegte waarin Bruin en ik zouden rondlopen tot we waren versleten. Was ik bang? Ik was als de dood.

Wouter had me opgehaald bij mijn ouders. Mijn vader las de krant, mijn moeder speelde een spelletje patience. Ze hadden Wouter welkom geheten als een prins en bij het weggaan had hij op een bepaalde manier naar mijn moeder geglimlacht. Het was ongemakkelijk. Nog ongemakkelijker was het dat mijn moeder had teruggelachen. Wat me ook opviel was zijn kleding. Hij had een grijs colbertje aan over zijn witte overhemd. Een nieuwe grijze stropdas. En een nieuwe zwarte pantalon met strakke pijpen. Zo kleepte hij zich meestal, maar hij droeg overduidelijk nieuwe kleren. Jammer genoeg

had hij mij niet meegenomen toen hij ging winkelen. Ik had leukere kleding voor hem gekocht. Meer kleur. Wouter had me zijn gebrek aan kleur uitgelegd. Hij wilde niet uit de toon vallen. ‘Ik wil uitblinken in mijn werk en voor de rest geen fratsen.’

Hij sprak als zijn vader. Gelukkig was hij knap van uiterlijk en stond zelfs dat saaie grijs hem goed, maar waar was de Wouter die ik had leren kennen? Die met zijn tong vastzat aan de brug? Die boeken pikte? Geld uit de kerkzak nam?

‘Wat zal ik doen?’ vroeg ik Wouter. ‘Ik moet volgende week aan mijn prof laten weten of ik die assistentenplek neem.’

‘Eerst een drankje,’ zei Wouter. Hij kwam terug met bier en jenever voor zichzelf, en een glas droge sherry voor mij.

‘Op mijn beste Anna. Psychologe.’ Hij lachte en hoewel mijn onzekere toekomst mijn mondhoeken naar beneden trok, lachte ik mee. Wouter was mooi met zijn blonde haar, donkerblauwe ogen en regelmatige gezicht. Ik had zin om hem te zoenen. Ik legde mijn hoofd tegen zijn nieuwe jasje. Hij rook lekker.

We zaten aan een tafeltje achter in het café op een verhoging. Wouter keek uit op de deur van het café. Wanneer die deur open en dicht ging, rinkelde er een belletje en keek hij naar de deur. Verwachtte hij iemand? De rest van de tijd richtte hij zich op mij met een aantrekkelijk lachje om zijn mondhoeken. Hij had mooie lippen, de bovenste iets dunner dan de onderste. Ik wilde in die onderlip bijten, nam een slokje sherry en stak een sigaret op. Wouter gaf vuur.

‘Ik heb je advies nodig. Wat zal ik doen nu ik ben afgestudeerd?’

‘We gaan eerst klinken op de toekomst.’

Klinken op de grote leegte? ‘Op de toekomst,’ herhaalde ik braaf Wouters woorden. Waarom was ik zo meegaand? Ik wilde zeggen dat ik bang was voor de toekomst.

Wouter tikte met zijn glas tegen het mijne, lachte en legde zijn hand op mijn blote arm. In zijn andere hand hield hij zijn

bier vast. Ik begreep de gelukkige blik van mijn moeder. Wat zeurde ik over een grote leegte? Angst voor de toekomst? Ik voelde mijn lichaam tintelen van opwinding. Hier kwam een moment om nooit te vergeten.

‘Anna. Jij hoeft niet na te denken over je toekomst. Mijn toekomst is jouw toekomst.’

O verrukking! Ging het eindelijk gebeuren? Zou ik nooit meer alleen zijn?

‘Wil je met me trouwen?’

Ik verdrong zowat in die blauwe zeeën. Ik kreeg het warm. ‘Wouter!’ Het was ontzettend romantisch.

Hij bracht zijn gezicht naar het mijne en kustte me zacht op mijn lippen. ‘Wil je dat? Anna, lieve Anna?’

Wilde ik dat? Trouwen met hem, naar bed met hem? Ja. Zijn kinderen krijgen? Ja. ‘Ja. Wouter. Dat wil ik. Dat wil ik.’ Ik was zo opgewonden. Ik wilde het honderd keer herhalen.

We lieten elkaar los en starden elkaar aan. Tsjeboem, tsjeboem, bonkte mijn hart.

Wouter friemelde in de zak van zijn colbert en haalde er een donkerblauw doosje uit. Hij opende het, zijn handen trilden licht. Ik zag een zweetdruppeltje op zijn voorhoofd. Was hij zenuwachtig geweest om me te vragen? Had hij getwijfeld aan mijn antwoord? Ach lieve, lieve Wouter. Ik smolt bijna. Ik zag hem voor me, die eerste keer dat hij me bij school kwam ophalen. Ik was zo trots op hem geweest.

Hij haalde de ring uit het doosje en schoof hem om de vinger van mijn linkerhand. Het was een sprookje. Wouter redde mij van een boze toekomst.

Hij kustte mijn hand. ‘Je bent dé vrouw voor mij.’ Hij drukte nogmaals die prachtige lippen op mijn hand. We starden elkaar aan tot hij zei dat hij verse drankjes voor ons ging halen. Hij liet mijn hand los en liep naar de bar. Geen sherry meer, wilde ik zeggen, maar ik hoorde Wouter een glas sherry voor me bestellen. Hij had me niet gevraagd wat ik wilde drinken. Deed hij dat ooit? En zou dat van nu af aan zo zijn? Ik dronk

wat Wouter schonk? Waarom dacht ik zulke gedachten? Ik duwde ze weg, ze verpestten mijn vreugde over Wouters aanbod. Wouter vulde de lege ruimte. Ik hoefde geen assistent te worden bij een prof wiens ideeën ik niet zag zitten. Geen ambtenaar. Ik zou Wouters vrouw worden en zijn kinderen krijgen. Mooie kinderen, voorbestemd om succesvol te zijn.

Om mijn vinger zat een simpele gouden ring, met een klein blauw steentje. Blauw als Wouters ogen. Als ik naar de ring keek, zou ik Wouters ogen zien.

‘Een saffier,’ zei Wouter terwijl hij de glazen op ons tafeltje zette.

‘Je hebt een geweldige smaak, lieve Wouter.’

Hij doopte zijn lippen in het bier en het schuim gaf hem een witte snor. Ik moest vreselijk om hem lachen. Werd ik dronken? Van vreugde. Van geluk.

De deur van het café opende en sloot. Wouter keek naar de persoon die binnenkwam. Ik keek naar mijn aanstaande echtgenoot en zag hem ongemakkelijk worden.

‘Neem me niet kwalijk,’ haperde hij.

Ik draaide me om. Ik keek waar Wouter naar keek. Pieter?!

Hij liep op ons tafeltje af en zei: ‘Ha Wouter.’

‘Eh, Pieter.’

Er viel een ongemakkelijke stilte.

‘Dag Pieter,’ zei ik. ‘Kijk wat Wouter voor me gekocht heeft.’ Ik hield mijn hand en ring omhoog.

‘Pieter, wat een verrassing.’ Wouter sloot zijn saffierblauwe ogen.

Ik begreep er niets van. Dit was een blij moment. Wouter zou moeten lachen en tegen Pieter, zijn beste vriend, moeten zeggen: ‘Pieter, Anna en ik hebben ons verloofd.’

Ik zei het: ‘We zijn verloofd.’

‘Ik was er al bang voor,’ mompelde Pieter.

‘Ik weet dat jullie dikke vrienden zijn, maar dit gaat te ver, Pieter.’

Wouter zweeg.

‘Een felicitatie kan er niet vanaf?’

Hoe zat dat met Wouter en Pieter? Ze waren vanaf de middelbare school onafscheidelijk. Vanwege Pieter wilde Wouter naar Amerika. Pieter, die zo vaak meeging naar de film. Naar de ijssalon. Naar de boekhandel. Het museum. Ik had hem vaak als vijfde wiel aan de wagen gezien, maar misschien was ik dat vijfde wiel wel geweest. Ik ging staan. Rechtop. Geen toren van Pisa. ‘Je lijkt niet blij voor ons.’

Pieter schudde zijn hoofd.

Wouter had in mijn bijzijn nooit een erectie gekregen. Ik wist van Bastiaan dat mannen van zoenen met een vrouw een erectie kregen. Tenzij ze seksueel niet geïnteresseerd waren in vrouwen. Was Wouter niet geïnteresseerd in vrouwen? In mij?

‘Wouter is homo.’ Pieters stem sloeg mijn toekomst aan gruzelementen. ‘Wat moet hij met jou?’

Wouter kreeg een vuurrood hoofd.

Homo. Ik hoefde niet na te denken, het klopte. Ik boog mijn hoofd en schoof de ring van mijn vinger. De toekomst was leeg zonder Wouter, maar mét Wouter zou hij nog leger zijn. Ik onderdrukte een snik en legde de ring op tafel. Daarna wankelden mijn benen naar de uitgang.

‘Anna!’ Het was de laatste keer dat Wouter mijn naam zei. ‘Het is niet waar.’

Dat was het wel. Ik had er lang over gedaan voor ik de realiteit zag. Wouters homoseksualiteit was een waarheid die altijd aanwezig was, onzichtbaar in mijn wens een trouwe geliefde te hebben. Een geliefde die hoop gaf voor de toekomst.

In de Hunzestraat wachtte nóg een vreselijk moment. Ik had de voordeur zacht geopend in de hoop naar mijn zolderkamer te kunnen sluipen zonder mijn ouders te zien. Ik kon hen niet verdragen. Ik wilde naar Bruin. Maar omdat mijn moeder oren op steeltjes heeft, kon ik haar niet ontlopen.

‘Kom binnen,’ zei ze. Ze had een flauwe glimlach om haar

lippen, die feestelijk rood gestift waren. Haar ogen dwaalden naar mijn hand.

Ik liep naar de huiskamer, bleef staan in de deuropening. Op tafel stond een fles champagne.

Mijn vader zei: 'Waar is Wouter?'

'Niet hier.'

Ze hadden het van tevoren bekokstoofd. Die ring paste perfect, waarschijnlijk had mijn moeder hem gekocht.

'Heeft hij je niet gevraagd?'

'Hij heeft me gevraagd en ik ga niet met Wouter trouwen.' Ik stond op het punt in huilen uit te barsten.

'Wat? Hij heeft je gevraagd en jij hebt nee gezegd? Ben. Jij. Gek. Geworden?'

Mijn vader schoof de fles champagne weg. 'Dus die blijft dicht.'

'Jij. Hebt. Nee. Gezegd.' Het gezicht van mijn moeder was wit en rood. Ze spooog woorden. 'Mijn hele leven heb ik me opgeofferd om van jou een vlekkeloze dame te maken die een goed huwelijk kan doen. Dan doet zich die kans voor en dan weiger jij? Hoe kun je me dit aandoen?'

Dokter Jacobs had geen medelijden met me. ‘De wereld ligt voor je open en jij rouwt om een misgelopen huwelijk met een homoseksueel.’

Ik zweeg.

‘Waarom wilde je met Wouter trouwen? Was dat het besluit van iemand die zielsveel van haar toekomstige man houdt?’

Wouter leek een vreemde. Ik had een droomprins van hem gemaakt, een illusie! Waarom had ik niet beter nagedacht toen Wouter geen erectie kreeg terwijl ik boven op hem lag? Omdat de waarheid me niet zou bevallen? Wat zag ik nog meer verkeerd? Was mijn moeder wel de drammerige dwingeland die ik kende? Mijn vader de slappe verrader? Hoe gedroeg ik me als ik zo over hen dacht?

Over zijn bureau reikte dokter Jacobs naar mijn hand en pakte hem beet. De andere hand gaf me een schone zakdoek. Ik snoot mijn neus en stak de zakdoek in mijn handtas. De moeder van de ijssalon waste en streek ze, omdat mijn echte moeder zou willen weten van wie die zakdoek was waar op het wasmerk M.H. Jacobs stond. Waarom deed ik dat? Omdat ik de vuile was buiten hing en mammie dat verafschuwde. Ze zou me doodzwijgen, dus zweeg ik. Terwijl het belachelijk was dat de moeder van de ijssalon mijn vuile was deed. Ik moest die vieze zakdoeken thuis in de wasmand gooien. Ja, dat wilde ik, nu ik erover nadacht, maar ik deed het niet. En zo wilde ik meer dingen die ik niet deed.

‘Ik wil dingen en ik doe ze niet. Zoals op kamers wonen. Weg van mijn moeder. Maar ik doe dingen die me doodongelukkig maken. Bijna.’

‘Zoals trouwen met Wouter.’

‘Wat is dat toch?’

‘Het is lastig een eigen wil te ontwikkelen als je wordt grootgebracht door een dominante moeder,’ zei dokter Jacobs.

Ik had toch overwinningen behaald op mijn moeder? Zoals later dan half negen thuiskomen? Eten in de mensa? Wat had ik daar niet een moeite voor moeten doen op de hoek van de straat. Maar waarom had ik überhaupt toestemming gevraagd aan mijn moeder? Omdat ik dacht dat ik afhankelijk was? Dat was ik toen ik klein was, maar ik gedroeg me nog steeds zo. Mammie vond me een stiekemer. Had ze gelijk?

‘Heb ik geen eigen wil?’ Ik stampvoette van kwaaiigheid op mezelf. ‘Geen eigen wil.’

‘Net als je vader,’ zei Meijer Jacobs. Lachte hij?

‘Getver,’ zei ik. Mijn verdriet trok zich terug alsof het eb was, toen ik bedacht dat ik de ene heerser voor de andere had willen inruilen. En waarvoor? Vermijden van eenzaamheid? Van zelf nadenken? Had ik daarvoor mijn gymnasiumdiploma gehaald? Was ik daarvoor psycholoog geworden? Ik ging rechtop zitten. Ik walgde van mezelf. Wat was ik een slaafs type.

‘Weet je nog dat ik je vroeg of je stevig genoeg in je schoenen stond om psychotherapeut te worden?’ Dokter Jacobs klopte op mijn hand.

‘Mm.’

‘Om je eigen beslissingen te kunnen nemen moet je ook stevig in je schoenen staan. Dat moet je leren. Stap voor stap. Jij kan dat. Want je bent niet alleen kind van je vader, maar ook van je moeder.’

Hij moest me nog een zakdoek geven.

Thuis gooide ik die zakdoeken met een boogje in de emmer voor de kookwas. Mijn snot, mijn tranen! Gek, maar ik was er trots op. En als mijn moeder wilde weten wie M.H. Jacobs was, zou ik dat vertellen.

Mijn nieuwe kamer was een klein vertrek waarin een bed, een tafel en twee stoelen stonden. De douche en het toilet deelde

ik met een studente medicijnen. Toen ik de kamer bezichtigde, hoorde ik haar naar het toilet gaan, doortrekken en een paar minuten later nogmaals doortrekken. Amy was overal.

De kamer had ik via Roos, die voor me had rondgevraagd. Roos had me ook een baan bezorgd: ik werd reisleidster. Ik had in tien dagen een stoomcursus tot reisleader gevolgd en was goedgekeurd door de bazin van het reisbureau waar Roos werkte. Sterker: ze was blij met me. Parijs was voorlopig mijn bestemming. Later zou ik naar Florence en Rome gaan. En Wenen. De reizen duurden zeven tot veertien dagen en we reisden per bus. Ik moest ervoor zorgen dat die reis op rolletjes liep. Voor ik helemaal zelfstandig aan de slag zou kunnen, zou ik meegaan met een ervaren reisleader. Ik verheugde me er enorm op omdat dat was wat ik wilde.

‘Ik heb een baan,’ zei ik tegen mijn ouders. ‘En ik heb een kamer gehuurd.’

‘Mogen je ouders reageren zoals zij willen reageren?’ had Meijer Jacobs gevraagd. Ik antwoordde dat ik hoopte op een positieve reactie. Hij schoof een zakdoek over zijn bureau. ‘In dat geval geef ik je die vast mee.’

Die zakdoek had ik in mijn hand, niet om tranen in te storten, maar als ruggensteun. Zo makkelijk was het niet om op eigen benen te staan.

Mijn mededeling wrikte de mond van mijn moeder open. Ze had niet meer tegen me gesproken sinds ik Wouters aanzoek had geweigerd.

‘Ik ben meer dan teleurgesteld in je,’ zei ze met lippen die dun en bleek waren.

Mijn vader zat erbij en keek ernaar.

‘Reken er niet op dat we je financieel steunen.’

‘Ik heb twee koffers gepakt. Straks brengt de vader van Roos me naar mijn nieuwe adres.’ Dat was een trap tegen het zere been. Ik begreep dat het pijnlijk voor mijn moeder was, maar dit keer weerhield het me er niet van mijn gang te gaan. Ik kneep in de zakdoek.

‘De rest van mijn spullen heb ik in dozen gepakt en in de kast gezet. Ik zal ze ophalen wanneer ik een grotere kamer heb gevonden.’

Mijn moeder staarde naar iets in de verte, haar wenkbrauwen hoog, haar mondhoeken laag. Mijn vader boog zijn hoofd achter de krant.

Wilde ik nog iets zeggen? Dag mammië, dag pappië? Nee. Ik kneep in de zakdoek en ging.

Mijn eerste maandsalaris gaf ik uit aan kleren. Bij mijn nieuwe leven pasten kleren die ik zelf had uitgezocht. De kleren die mijn moeder had gemaakt gaf ik aan de studente met wie ik de douche en toilet deelde. ‘Wat chic,’ zei ze. Ze gaf de kleren de waardering die ik er nooit voor had gehad.

In een boetiekje op de Vijzelstraat, waar de radio op de Top 40 stond afgesteld, kocht ik mijn eerste spijkerbroek. Mijn moeder zou het verschrikkelijk vinden, kleding voor arbeiders was het. ‘Staat je ontiegelijk goed,’ zei de verkoopster. Dat vond ik ook. Ik kocht er knalblauwe schoenen met plateauzolen bij. En een Afghaanse jas. ‘Blits,’ vond Roos. ‘Je wordt een echte spetter.’ Alles was anders in mijn leven. Ook de taal. Schuttingtaal, kut en lul en neuken was niet ordinair, maar artistiek. Ik stapte uit het keurslijf waarin mijn moeder en Amy mij hadden geperst.

Tijdens mijn werk als reisleidster was ik niet eenzaam, integendeel, ik ontmoette zoveel mensen dat ik blij was wanneer ik op mezelf kon zijn. Ik werd opnieuw verliefd en toen ik na een paar maanden werd gedumpt, troostte Bruin me: ‘Tjeetje, dat is pet, maar er komt wel een nieuwe vent.’

Met dokter Jacobs sprak ik over de zaken waar ik tegenaan liep, nu ik mijn eigen leven leidde. Bijvoorbeeld over de verhouding met mijn ouders. Ik belde hen op, maar mijn moeder wilde me niet spreken. Mijn vader mocht niet met me praten. ‘Leg neer die telefoon, Johan,’ hoorde ik haar zeggen. Wat kon ik doen om het weer goed te maken?

‘Waarom zou je dat willen?’

‘Omdat het mijn ouders zijn?’

Meijer Jacobs haalde zijn schouders op. ‘Mis je ze? Wat mis je dan?’

‘Ik zou met ze willen praten.’ Was dat waar? ‘Als ze veranderd zijn.’

‘Anna! Als je wat met je ouders wilt, zul je ze moeten accepteren zoals ze zijn.’

Dat was het allermoeilijkste: accepteren dat mijn moeder was zoals ze nu eenmaal was. Niet eisen dat ze aardig voor me zou zijn en zich niet meer zou gedragen als de Koningin van Dwingeland.

‘Je hebt het geprobeerd, over een tijdje doe je het nogmaals. Je kan het niet afdwingen. Waarschijnlijk hebben zij ook tijd nodig om aan hun nieuwe dochter te wennen.’

Logisch.

Op een dag kreeg ik een telefoontje van mijn vader. Hij belde vanaf zijn werk en vroeg of ik met hem wilde lunchen. Nu hij het initiatief nam, merkte ik dat ik dubbele gevoelens had. Ik stelde een ontmoeting uit. Ik was boos op hem. Ik voelde me door hem in de steek gelaten. Omdat hij altijd partij had gekozen voor mijn moeder. Omdat zijn oorlogsverleden mijn jeugd had bepaald.

Dokter Jacobs zei: ‘Denk je dat een ontmoeting je goed zal doen?’

‘Het zal nooit slechter zijn dan de situatie nu,’ antwoordde ik. ‘Misschien scheld ik hem wel uit, midden in het restaurant. Of ga ik huilen.’

‘Je boosheid is terecht. Net als je verdriet. De vraag is waar en wanneer je die emoties moet uiten.’

‘U bedoelt dat het niet zinvol is mijn vader van alles te verwijten tijdens een lunch in een openbare gelegenheid?’

‘Het heeft sowieso geen zin je vader te verwijten wat hij niet goed heeft gedaan. Ik denk niet dat je daardoor je boosheid op je vader kwijtraakt. Wel je vader. Als hij een man was die stevig in zijn schoenen stond, zou hij je nooit hebben laten vallen. Maar hij is de vazal van je moeder. Zo is zijn persoonlijkheid. Hij heeft niet de kans gehad om daar iets aan te veranderen.’

Mijn vader was een slapjanus. Dat wist ik. Wilde ik lun-
chen met een slapjanus? Ja. Hij was niet alleen fout, hij was
ook goed. Hij had me leren lezen en rekenen. Hij had ervoor
gezorgd dat ik bij Sinterklaas op het paard mocht zitten. Dat
ik mee mocht naar Italië. Dat ik bij *Het Parool* kon werken. Hij
kwam me iedere avond toedekken en een nachtzoen geven.
Uit het zicht van mijn moeder hadden we samen gezongen
tijdens de afwas.

‘Je kan kiezen, Anna,’ zei dokter Jacobs. ‘Iedere handeling
is een keuze, gebaseerd op wat jij wilt.’

‘Dan moet ik weten wat ik wil,’ zuchtte ik.

‘Ga zoeken,’ zei dokter Jacobs. Hij lachte me uit en reed
een speelgoedautootje over zijn bureau. ‘Alfa Romeo,’ vertelde
hij. ‘Tien jaar geleden wilde ik er eentje kopen. Mijn vrouw
ging mee, ze vond het een wagen voor jonge mensen. Niet
voor ouders met kinderen.’ Het was een rood sportwagentje
met een kap die open kon. ‘Als je het stuurtje draait, draaien
de wielen mee. Deze wagen gaat waar jij dat wilt.’

Ik begreep de boodschap.

Mijn vader stond bij de deur van het restaurant: een schuch-
tere man, door mijn moeder gekleed in een grijs, driedelig
kostuum. Glimmend gepoetste zwarte schoenen, een grijze
hoed en een grijze overjas over zijn arm. Grijs paraplu. Grijs
man. Een gevangene die eruitzag als een geslaagde heer.
Hij glimlachte onzeker. Wist niet of hij me een zoen mocht
geven. Ik had een lange, knalrode jas aan van dik plastic met
een enorme ceintuur eromheen. Daaronder een minirok en
schoenen met torenhoge plateauzolen. Mijn haar was getou-
peerd en stond stijf van de hairspray. Ik vond het leuk bekijks
te hebben.

‘Ik had je bijna niet herkend,’ zei mijn vader.

Ik gaf hem een zoen. Twee zelfs. Wat ik tevoren had be-
dacht verdween. Ik was blij hem te zien. Zou ik net als hij
zijn geworden als ik met Wouter was getrouwd? Een vazal?

Zou hij bang zijn voor eenzaamheid? Lijden onder die eenzaamheid?

‘Je ziet er goed uit,’ zei hij.

‘Ik voel me goed.’

‘Anders, maar het staat je.’

Daarna wisten we niet goed wat te zeggen. We bestelden eten.

‘Neem wat je wilt,’ zei mijn vader. ‘Ik betaal de rekening.’

Ik koos zalm op toast, met een glas witte wijn. Mijn vader ook. We zwegen weer.

Amy hielp. ‘En hoe gaat het met u?’

Mijn vader glimlachte. ‘Goed. Ik heb een auto gekocht. Een Daf 33.’

‘Een auto?’ Ik was perplex.

De glimlach werd breder. ‘We hebben geld over nu je studie niet meer bekostigd hoeft te worden. Een auto is comfortabel als je een dagje ouder bent. Ik wil niet meer nat regenen.’

De ober bracht onze bestelling en wenste ons smakelijk eten.

‘Hebt u een rijbewijs?’

‘Een mens is nooit te oud om te leren. Ik heb een paar lessen achter de rug en het gaat wel lukken met dat rijbewijs.’

Hij had een auto gekocht. Hij ging achter het stuur zitten!

‘Is uw auto rood?’ Ik zag hem rijden in de sportwagen van Meijer Jacobs.

‘Mammie heeft een grijze uitgezocht. Gedistingeerd grijs.’

We spraken vaker af. Hij luisterde naar mijn verhalen over Parijs, Wenen, Rome. Madrid. ‘Als ik mijn rijbewijs heb, ga ik daarheen,’ zei hij. ‘Kan ik andere talen spreken.’ Langzaam aan verdween het ongemak uit onze relatie. Een keer zei hij: ‘Ik moet op tijd thuis zijn.’

‘Dan zie ik gelijk mammie voor het raam staan,’ zei ik.

‘Ik ook,’ was zijn prompte antwoord. Hij gaf er een dikke knipoog bij. Zoals hij vroeger deed, als mijn moeder niet keek

en hij iets van aardigheid wilde laten blijken. ‘Ze staat voor het raam omdat ze bang is dat ik niet thuis kom.’

‘O?’

‘Door de oorlog. Het kwam voor dat ik niet naar huis kon. Vanwege de avondklok. Of omdat het stikdonker was door de verduistering en ik beter op mijn werk kon overnachten dan de gracht in te fietsen. Mammie stond doodsangsten uit.’

Daar was hij: mijn vijand de oorlog.

‘Zo gauw de gordijnen open mochten ging ze voor de ramen staan. Om het onheil te bezweren. Met jou op haar arm.’

‘Ik weet dat ik een keer uitzinnig blij was toen u thuiskwam. Na de oorlog. Op de Lutmastraat.’

‘Van de Levantkade. Je stond samen met Bruin boven aan de trap!’

We keken elkaar aan.

‘Waarom was u daar?’

Hij keek om zich heen en haalde zijn schouders op. ‘Herinner je je je oom Arnold? Volgens mij was je mee toen Jetta was overleden. Naar Nijmegen.’

‘Nooit vergeten, zo iemand had ik nooit gezien.’

Mijn vader lachte zijn lange gele tanden bloot. Er zaten kruimels in de hoekjes van zijn mond. ‘Toen jij geboren werd, kreeg mammie trombose. Jullie hebben een halfjaar in het ziekenhuis gelegen.’

Ik wist niet dat mijn moeder die trombose bij mijn geboorte had gekregen.

‘De kosten van het ziekenhuis liepen enorm op. En ik moest een vrouw betalen die jou voedde. Dat kostte nogal wat. Ik verdiende niet genoeg, maar kon een baan krijgen die het een stuk makkelijker zou maken.’ Mijn vader zuchtte. ‘Die baan was bij een Duitse bank en ik moest lid van de NSB zijn om er te mogen werken. Ik heb het met je moeder overlegd. Ze wilde niet dat ik lid werd van de NSB. Het duurde lang voor ze herstelde en mijn schuld werd met de dag hoger. Arnold had mij geld geleend. Ik vertelde hem over de baan bij

de Duitse bank en dat mammie niet wilde dat ik bij de NSB ging. Toen zei hij dat hij mij lid zou maken en de post naar zijn adres zou laten sturen. Daarmee waren mijn problemen opgelost. Ik kon de baan accepteren, mammie hoefde niet te weten dat ik lid van de NSB was en ik verdiende genoeg om het huishouden draaiende te houden.'

'Hoe hebt u voor mammie verborgen gehouden dat u voor die Duitse bank werkte?'

'Dat kon niet. En dat vond ze geen ramp. Het was schoon werk. Ik was boekhouder. Verder niet iets fouts. Alleen heb ik tegen haar gelogen, ik heb gezegd dat ik toch geen lid van de NSB hoefde te worden.'

Hij was fout geweest. Maar hoe fout was dat?

'Als ik die baan niet had genomen hadden we geen huis meer gehad. Ik kom niet uit een rijke familie. En mammie al helemaal niet.'

Voor mijn ogen verscheen een filmpje waarin een koorddanser op een dunne draad een ravijn oversteekt.

'Een paar weken na de bevrijding werd ik gearresteerd omdat ik lid was... Mammie was ontzet... omdat ik tegen haar had gelogen... omdat... ze had gezien dat de vrouw van een NSB'er verderop in de straat was kaalgeschoren.'

Er doemde een scherp beeld op van een moeder en haar dochtertje. Er werd pies en poep over hen uitgestort.

'Mammie heeft geboet voor mijn fout,' zei mijn vader.

Ik ook. Op de lagere school. Op de middelbare school.

'Waarom had u zo'n hekel aan oom Arnold? Hij hielp u.'

'Hij was een echte NSB'er! Hij was lid uit overtuiging. Ik niet.'

Was dat het verschil tussen goed en fout? Overtuiging tegenover opportunisme? Ik liet het gaan. Was achteraf oordelen niet te makkelijk?

'Hoe kwam u aan die foto waarop stond dat u in het verzet zat?'

Hij keek me niet-begrijpend aan.

‘Met prins Bernhard en die generaals. J Harper, verzet Amsterdam, stond onder die foto.’

Hij veegde kruimels op zijn bord bijeen. ‘Dat was een grapje van een kennis die fotograaf was bij het ANP. Ik kende hem uit het kamp op de Levantkade. Hij had vreselijk de pest aan Nederlanders die zich op de borst sloegen omdat ze zogenaamde verzetshelden waren. Hij plakte mijn hoofd op het lichaam van iemand die met de prins op de foto stond en zette die tekst eronder. ‘J. Harper verzet Amsterdam.’ Er staat geen komma achter mijn naam. Verzet is een werkwoord! Dat was zijn grap. Je weet wel, verzetje. Een uitje. Omdat ik de intocht van Sint Nicolaas organiseerde.’

‘Hoe kan het toch,’ wilde ik van Meijer Jacobs weten, ‘dat ik als kind wakker heb gelegen van die verrekte oorlog en dat het me nu eigenlijk koud laat?’

‘Als kind heb je nog geen eigen identiteit. Je identificeert je met je ouders. Jij bent wat zij zijn. Ook in de ogen van anderen. Als vader een held is, werkt dat positief voor zijn kinderen. Als vader een NSB’er is, delen zijn kinderen mee in zijn straf.’

‘Betekent het feit dat het me niet langer uitmaakt wat mijn vader heeft gedaan, dat ik een eigen identiteit heb?’

‘Het betekent dat je steviger in je schoenen staat.’

Na verloop van tijd werd mijn baan als reisleidster routine. Ik keek er niet meer naar uit om op reis te gaan. In mijn vrije uren verslond ik artikelen over humanistische psychologie. Een van die artikelen ging over een hoogleraar in Florence, Grego heette hij. Hij was opgeleid tot psychiater en vond de psychoanalyse een beperkt concept omdat het zich bezighield met ‘de kelder’ van de menselijke geest. De kelder herbergde de zwakheden van de mens. Grego ging ervan uit dat waar een kelder was, ook een zonnig dakterras kon zijn. Een plek waar kwaliteiten en talenten tot bloei konden komen. Psychothera-

pie was het middel om persoonlijke mogelijkheden tot bloei te brengen. Ik werd gegrepen door zijn ideeën over de wil als sturend mechanisme voor gedrag. Hij schreef dat een mens emoties hééft, maar niet zijn emoties ís. Zoals een mens verlangens heeft, maar niet zijn verlangens is. Dat een mens een keus heeft, gebaseerd op zijn wil. Bij die man wilde ik een opleiding tot psychotherapeut volgen.

Ik vertelde dokter Jacobs over mijn wensen. ‘Het is mijn bestemming psychotherapeut te worden,’ zei ik met een zekerheid die ik niet van mezelf kende. ‘Het is mijn wil.’

‘Ja,’ zei hij. ‘Zo werkt dat.’ Hij grijnsde. ‘Weet je welke kant je opgaat?’

Ik vertelde hem over het artikel.

‘Ik ken hem. Grego doet interessant werk. Als hij je in opleiding neemt is het een gouden kans.’

Een paar weken later was ik in Florence. Professor Grego was een oude man. Zijn haar was grijs, hij had een smal gezicht en een baard. Hij deed me aan dokter Hertog denken. Aardige ogen. Hij zag eruit alsof hij van het leven genoot. Grego luisterde, leefde mee en vertelde. We spraken een keer of vier. Hoe meer ik te weten kwam, hoe zekerder ik werd van mijn keuze.

‘Schrijf uw levensverhaal op. De wezenlijke zaken. Waarom u hier bent zoals u bent. U, uw vader, uw moeder, school. Belangrijke mensen, gebeurtenissen.’

‘Waarom?’ wilde ik weten.

‘Het zijn de bouwstenen van uw huis. Van uw leven. Eerst is het een chaos van stenen en cement. Dan stapelt zich steen op steen. Krijgt het vorm. Wie bouwden er mee aan het huis? Wat voor huis is het geworden? U leeft erin, maar weet u alle kamers van het huis te vinden? Of is het een doolhof waarin u doelloos dwaalt?’

‘Vind ik de trap naar het dakterras?’

Hij knikte. ‘Als u de weg kent in uw eigen huis. Als u de juiste middelen gebruikt. Zeker.’

Zijn woorden hielden een belofte in. Hij zou me leren de weg omhoog te vinden.

‘Ik heb een oude vriend op bezoek gehad,’ zei professor Grego. ‘Hij liet wat voor u achter.’ Hij wees op een pakje dat op zijn bureau stond. ‘Maak maar open.’ Hij had pretogen.

Ik moest lachen, omdat hij lachte, omdat het me herinnerde aan de blijdschap die ik voelde toen ik Bruin kreeg. Zaff, zaff, knipte de schaar de touwtjes door. Ik wikkelde het papier eraf en rook karton. Verborgen onder de deksel vond ik het rode autootje van Meijer Jacobs.

‘Voor mij?’

‘Voor u. Met de hartelijke groeten van Meijer Jacobs.’

Ik zette het wagentje op het bureau van de professor en draaide aan het stuur. Hij ging waar ik wilde. Met een enorme glimlach en de doos met het autootje onder de arm verliet ik het Instituut.

Ik verhuisde naar Florence. Naast de opleiding en de therapie deed ik onderzoek voor de professor. Daar kreeg ik voor betaald. Het was geen vetpot, maar Florence hoefde geen dure stad te zijn als je connecties had. Ik kreeg een kamer bij de zuster van de moeder van de ijssalon, die samen met haar man een *gelateria* bestierde. In ruil voor de kamer werkte ik een dag in de week in de zaak.

‘Die opleiding tot psychotherapeut is als het halen van je rijbewijs,’ beweerde Bruin. Hij zette het autootje van Meijer Jacobs tussen zijn benen en draaide met zijn dikke poten aan het stuur. ‘We zijn op weg, Anna.’

Epiloog

1968

Een paar weken nadat ik in Florence was gaan wonen, nam ik de trein naar Rufina. Het was eind augustus. Ik ging naar de familie Ricosoli da Pomino. Elf jaar geleden had ik ook bij hen voor de deur gestaan, bijna zestien jaar oud.

Onlangs had ik een brief geschreven naar Matteo. Ik had hem uitgelegd wie ik was en dat ik mij wilde verontschuldigen bij zijn tante, de barones. Het leek me onjuist om onverwacht te komen. Niet een tweede keer. Zou hij mij willen adviseren, schreef ik hem; was het beter haar een brief te sturen of om persoonlijk langs te komen? Matteo had teruggeschreven dat het beter was om te komen, en donderdagmiddag rond een uur of vier zou een goed moment zijn.

Op het station van Rufina nam ik een taxi naar het landgoed. Het was een mooie dag en het Toscaanse land was uitgedroogd na een hete zomer. De cipressen waren groen en stoffig. Het grasland was geel. Hier en daar bloeide een verlate papaver. De druiven rijpten aan hun stammen, de bladeren waren bruin verdord. We reden over een smalle weg, onverhard, een spoor van stof achter ons latend. Ik keek door de achterraut van de auto naar stofdeeltjes die de stralen van de zon weerkaatsten. Kleine sterren leken het. We trokken door het heelal. Ik zat niet in een taxi, ik zat in de vensterbank van mijn zolderkamer aan de Hunzestraat in Amsterdam. Voor ik mijn Italiaanse moeder vond, waren de sterren mijn vrienden. Ik zat met Bruin voor het raam en zwaaide naar hen. Grote Beer, Cassiopeia, de Pleiaden. Al waren ze onbereikbaar, ze gaven me het gevoel dat ik niet alleen was.

De weg verbeterde, hij was verhard. Het stof daalde neer en verloor zijn licht. Ik draaide me om. De chauffeur verontschuldigde zich voor het slechte wegdek. 'Het hindert niet,' zei ik.

Een lange oprijlaan leidde naar het grote huis. De taxi stopte, ik betaalde de chauffeur, een oude man met een bruin, verweerd gezicht. Hij tikte aan zijn pet toen ik hem een prettige dag wenste. De grond was droog en stoffig en net zo roodbruin van kleur als het huis. Net als toen rook ik allerlei geuren. Tijm. Lavendel. Oregano. Ik liep naar de grote voordeuren. Mijn hart bonkte in mijn ribbenkast.

Er zat geen bel op de voordeur. Voor mijn hand de deur raakte, werd hij geopend. Ik keek in de grijsgroene ogen van de barones. Nieuwsgierige ogen. Geen angst, geen schrik.

'U bent de jongedame uit Nederland,' zei ze.

Ik knikte. 'Ik ben Anna Harper.'

'Kom binnen.' Ze pakte mijn uitgestoken hand en liet die snel los.

We stonden in de grote hal. Ik keek om me heen. Mijn ogen moesten wennen aan de schaduw van de hal.

'Hoe was uw reis?'

De barones had blond haar. Het viel op haar schouders en krulde aan de uiteinden. Hier en daar zat een streng grijs. Haar huid was bruin, haar lippen rood gestift. Niet opvallend, smaakvol. Ik schatte haar leeftijd op midden zestig. Ze had een aantrekkelijk gezicht, levendig. Ze zag eruit als een Scandinavische, niet als een Italiaanse.

'Voorspoedig. Ik ben met de trein uit Florence gekomen. Op het station heeft de stationschef een taxi voor me gebeld.'

Het schilderij van Laura hing niet meer aan de muur.

'Ik zit in de tuin. Misschien hebt u trek in een kop thee?' Ze klonk stuurs, verlegen met de situatie, en ze glimlachte.

Ik volgde haar, door de hal, door de zitkamer. Haar rug was licht gebogen, haar houding recht. Ze droeg een rode zomerrok van katoen en daarop een zijden blouse, crème van kleur.

Geen kousen, bruine benen. Ze liep op mocassins. Makkelijke schoenen. Ik droeg ze ook. Mijn rok was groen.

Op een smalle tafel aan de wand stonden foto's van Laura. De barones stond stil. Ze keek naar mij en naar de foto's. 'Het is een wonder zoals u op mijn dochter lijkt.'

Ik zag mezelf in een leven dat niet van mij was. Lachend met mijn moeder. Mijn vader, die een arm om me heen had geslagen. Naast mijn paard. Met vriendinnen. Met Matteo als kleine jongen.

'*E strano*,' zei de barones.

Vreemd. Inderdaad.

Ze liep door, de tuin in en wees op een tafeltje en twee stoelen. Op de tafel stond een karaf water met een schoteltje erop, een bruin uitgeslagen theepot, twee glazen en een schaal met schijfjes citroen. Een pakje sigaretten. We zaten en ze schonk thee in. 'Gebruikt u suiker in de thee? Citroen? Of drinkt u liever water?'

Het was warm in de tuin. Broeierig, omdat het nauwelijks waaide.

'Waarschijnlijk gaat het onweten, later.' Ze bood me een sigaret aan. Ze inhaleerde, keek naar mij en weg naar een dor blaadje dat op tafel landde. Naar een lieveheersbeestje dat voorbijvloog. Ze zweeg.

Wanneer ik dacht dat zij niet naar mij keek, keek ik naar haar. Ik luisterde naar de geluiden rond het huis. Kwetterende vogels. Krakende takken in droge bomen. Flarden stemgeluid in de verte. Wanneer onze blikken elkaar raakten, glimlachten we.

'Ik hoop op een flinke regenbui. Het land kan het gebruiken.' Ik dronk water.

'Matteo vertelde me dat u zich wilde verontschuldigen.'

'Ja.' Ik haalde diep adem. 'Het spijt me dat ik met mijn gedrag u pijn heb gedaan.' Ik durfde haar niet aan te kijken. 'Ik was in de war. Toen. Ik deed iets wat ik niet had moeten doen.' Bij mijn laatste woorden keek ik haar aan.

De barones nam een slokje thee. Haar gezicht was zonder

uitdrukking. Ze zei: 'Ik was ook in de war. Daarom reageerde ik zo heftig. Waarschijnlijk heb ik u de stuipen op het lijf gejaagd.'

Verontschuldigde ze zich bij mij?

'Woont u tegenwoordig in Florence?' Ze doofde haar sigaret in een asbak terwijl haar ogen contact zochten.

Ik vertelde over mijn studie en over de opleiding tot psychotherapeut bij *il professore* Grego.

'Psychotherapeut?' Ze knikte. 'Dat is een mooi beroep. Ik had met zo iemand willen praten nadat mijn dochter was verongelukt.' Ze zette haar glas neer. 'Laura was mijn enige dochter. De dag dat ze verongelukte was de zwartste dag van mijn leven. Erger dan toen mijn man overleed. Laura was de toekomst.' Ze sloot haar ogen. 'Laura hield van het leven. Ze was wild. Snel. Ze had altijd haast, wilde van het een naar het ander. Die dag dat ze verongelukte, was ze op weg naar een vriendin. Ze zouden naar de bioscoop gaan, in Florence. Ze was laat en reed te hard. Iemand had motorolie gemorst en de weg was glad. Laura reed tegen een boom...' Ze zweeg abrupt. 'Ze zou nu in de veertig zijn. Getrouwd. Ze zou me kleinkinderen hebben gegeven.' Haar stem had een ondertoon van eenzaamheid. Die toon trilde door mijn lichaam.

'Verschrikkelijk,' zei ik. Het woord zei niet wat ik bedoelde te zeggen.

'En toen kwam jij met die chrysanten...' Ze opende haar ogen. 'Ik dacht dat je Laura was. Jij was de belichaming van mijn diepste wens dat Laura zou terugkomen. Mijn hoop dat haar dood een vergissing zou zijn.' Ze glimlachte, verlegen. 'Na de dood van Laura was ik verloren. Uit balans.'

Deze vrouw was openhartig. Dat kende ik niet. Ik trok met mijn linkervoet een spoor in het stof.

'Waarom stond je daar, met die chrysanten? Wist je dat het de bloemen van de dood waren?'

'Nee. Dat wist ik niet. Op de weg terug vertelde een vrouw me over de betekenis van de bloemen.'

‘Hoe jong was je?’

‘Vijftien. Bijna zestien.’

Je gelijkenis met Laura... ik kan er niet over uit. Jij lijkt nog meer op haar nu je een vrouw bent.’

‘Ik was een dwaas kind.’

‘Ach.’ Ze klonk fel. ‘Laura deed dwaze dingen toen ze jong was. Het is eigen aan de jeugd om dwaze dingen te doen. Dat is leven. Als je ouder bent en weet wat je wilt, leer je te kiezen. Zullen we een stukje door de tuin lopen?’ Ze stond op uit haar stoel.

Het seizoen liep ten einde en de tuin was droog. ‘Het water is schaars. Alleen de rozen geef ik water.’ De barones wees op struiken vol gele rozen.

Ik rook hun geur en die van de lavendel die ernaast stond. Naast de rozen stond een bakje bruin water waarin peuken van sigaretten lagen. ‘Tegen de luizen?’

‘Vertel me. Waarom kwam je die dag? Wat wilde je?’

‘U bent aardig voor me,’ zei ik.

‘Waarom zou ik dat niet zijn? Omdat je me aan het schrikken hebt gemaakt?’

We dwaalden over versleten stenen langs uitgebloeide bloemperken. Verleden tijd. Net als mijn illusie. Tot bloei gekomen en vergaan.

Ik vertelde het verhaal van mijn jeugd. Over mijn verlangen naar liefde en mijn eenzaamheid. Over mijn onvermogen contact te maken met anderen. Mijn illusie.

De barones leunde tegen een muur. ‘Ken je Luigi Pirandello? De schrijver? Hij dacht dat hij was verwisseld met een ander kind. Hij kon geen contact krijgen met zijn vader en voelde zich een vreemde in zijn eigen familie.’ Ze stapte naar voren, pakte mijn hand en kneep erin. ‘Je bent in goed gezelschap!’

Ik was blij, maar ik huilde. Het was makkelijker om om te gaan met de boosheid en preken van mijn moeder dan met de vriendelijkheid en begripvolle woorden van de barones.

‘Anna, Anna.’ Ze hield mijn hand vast tot ik was uitgehuild.

Toen ik haar aankeek, zag ik een spoor van tranen op haar wangen.

‘Het is goed,’ zei ze. Ik zag het aan haar gezicht, aan de glimlach en de kleine rimpels rond haar grijsgroene ogen.

We liepen het huis in.

‘Het is goed dat je hier was, Anna. Misschien wil je terugkomen? Ik zou het fijn vinden met je te praten. Ik hoop jij ook.’

Haar vraag vervulde me met dankbaarheid. ‘Dat wil ik. Graag.’

Ze streek met haar hand over mijn wang. Een gebaar van liefde. Verdiende ik dat? Kreeg ik het zomaar?

‘Ik zal iemand zeggen je naar het station te brengen.’ Ze verdween achter een deur. Ik wachtte in de hal.

‘Anna!’

Ik draaide me om. ‘Matteo?’ Hij droeg een spijkerbroek, laarzen en een rood overhemd. Hij was een man geworden. Hij grijnsde en schudde mijn hand. ‘Hebben jullie een goed gesprek gehad?’

‘Heel goed,’ antwoordde ik.

‘Gelukkig!’ Hij reikte me zijn hand. ‘Ik breng je naar de trein.’

Ik wilde die hand niet loslaten. Tien jaar had ik niet aan Matteo gedacht, maar ik voelde zijn hand en het was alsof we elkaar nooit hadden losgelaten.

In de auto vertelde hij over het bedrijf. Er werkten twintig mensen en hij was de baas. Hij hoopte dat het zou gaan regenen. En dat daarna de zon ging schijnen. ‘Dat is goed voor de druiven.’

Ik vroeg hem of die hele oude olijfboom, die nu honderdertig jaar oud zou zijn, nog leefde.

‘Mijn oude dame,’ knikte hij. ‘Ik hou van die boom. Ik zal alles doen om haar in leven te houden.’

Had hij het over de olijfboom of over de barones? Ik wilde naast hem zitten, mijn hoofd tegen zijn schouder leggen.

‘En hoe is het met jou, Anna? Gaat het je goed?’

Zijn handen hielden nonchalant het stuur van de wagen vast. Ze waren bruinverbrand. Blonde haartjes staken af tegen het bruin. Zijn nagels hadden rouwrandjes. Zijn ringvinger was zonder trouwring.

Ik vertelde dat ik psychologie had gestudeerd en een opleiding tot psychotherapeut volgde in Florence.

‘Dat is mooi,’ zei Matteo. ‘Ik ken je niet goed, maar ik hoor aan je stem dat het iets voor jou is.’

Mijn hart klopte vrolijk.

‘Wil je een sigaret voor me aansteken? En wil je er ook een?’ Matteo wees op het dashboard. Ik opende het dashboardkastje en vond een pakje filtersigaretten. Ik hield twee sigaretten tussen mijn lippen en stak ze aan met een gouden aansteker. Ik gaf Matteo zijn sigaret.

‘Dank je, Anna.’

Hij had zijn ogen op de weg. Die ogen knepen soms dicht, om ze te beschermen tegen het felle licht. Zo nu en dan nam hij een trekje van zijn sigaret, inhaleerde en blies de rook weer uit. Hij had blonde stoppeltjes op een droge huid, als het landschap waar we doorheen reden. In de spiegel zag ik het spoor dat we achter ons lieten. We deden stof opwaaien en dat stof viel vanzelf weer op een plek. Zo was het leven. Ik was hier geweest. Ik had pijn gedaan, ik had pijn gehad, en nu was het voorbij.

‘Heb je last van het zonlicht?’ vroeg ik.

‘Mijn zonnebril zit in mijn jasje op de achterbank. Wil je hem pakken?’

Ik draaide me om, op mijn knieën hing ik over de voorbank en pakte zijn colbert. Uit de borstzak stak zijn zonnebril. De wagen schudde op de klinkers.

‘Dank je.’

Het landschap schoof voorbij. Ik keek ernaar en voelde me uitverkoren. Het was een moment om te juichen, wat ik niet deed omdat ik keurig was opgevoed.

‘Wat denk je?’ wilde Matteo weten.

‘Hoe bijzonder het is om hier te zijn.’ Mijn stem trilde. Van blijdschap.

‘Dat is het.’ Hij leunde ontspannen achterover. Zijn sigaret was bijna opgerookt en hij drukte hem uit in de asbak. Ik wilde hem weerzien. Met hem praten, naar hem kijken. Met hem eten en drinken en roken. Wandelen. Autorijden met Matteo achter het stuur. En ik wilde mijn rijbewijs halen.

Als ik hem weer wilde zien moest ik hem vragen. ‘Een vrouw zal nooit een vreemde man uitnodigen,’ zeiden mijn moeder en Amy in koor. ‘Het is de man die het initiatief neemt.’

Ze konden me wat.

‘Zondagmiddag is het feest op het Instituut,’ zei ik. ‘Ik zou het leuk vinden als je kwam. Het is informeel.’

Matteo lachte, keek naar me en toen naar de weg voor ons. ‘Hoe laat begint het feest?’

Nu. Als je ja zegt. ‘Het is een lunch. Om twee uur.’

‘Ik zal er zijn.’

Dank

Aan: Hannah Kuipers voor haar verhalen, research en ondersteuning. Miriam Guensberg, Martijn Adelmund, Didi de Wit, Marja Käss, Marie-Anne van Wijnen en Gerry Smits voor hun feedback.

Dank ook aan Jos Wiersema voor zijn informatie over de Rivierenbuurt en zijn historische website geheugenvanplan-zuid.nl.

Voor alle gastvrijheid en informatie: *Ringrazio la contessa Cecilia Galeotti Ottieri della Ciaja, Enrico e Antonella Lagorio per la loro ospitalità e tutti i loro suggerimenti.*